



પરમાર

પૃથુસિંહ.

છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર
કેશવલાલ મબનલાલ.

કોમલ ૧-૪-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

૯૭૫

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ

પરમાર પુદ્ગિભાંડ

વિષય

૩

પંરમાર

પૃથુસિંહ

અને

નિમક હસલ સતિ, મેનાં

નવલ રસિક મનોરંજક ગાથી (નાવેલ)

લેખક

કવિ-હર્ષદરાય સુંદરલાલ-મુનસી.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

કેશવલાલ મગનલાલ હુંધવાળા

અમદાવાદમાં ધીકાંટે કંદાઈની
વાડીના મેડાઉપર શા. સોમચંદ કેશવલાલે
પોતાના ધી ચંદ્રપ્રકાશ પ્રેસમાં છાપ્યું.

આવૃત્તિ ૧ લી

સંવત ૧૯૬૦

પ્રત ૧૦૦૦

સતે ૧૯૮૪

ક્રીંમત ૧-૪-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૯૭૫

સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી સર્વ
હક છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનારે પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

પ્રસ્તાવના,



પૂર્વે ગદ્ય લેખકો ઘણું લખી ગયા છે; જેમાં જુદા જુદા વિષયોનું ચિત્ર બતાવ્યું છે; તે લેખકોને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે કે જેઓ રસિક અને શાન્તી પુરૂષો છે તેઓના મનને સુખરૂપી શાંતી આપતા બન્યા છે. જેમ ચિત્રકાર તાદ્રષ્ય ચિત્ર ચિતરીને અમુક વસ્તુને તથા કુદરતી દેખાવનો નમુનારૂપી વસ્તુને ઓળખાવી આપે છે તેમ ગદ્ય કે પદ્ય લેખકો જે રસનું ચિત્ર ચિતર્યું હોય તે રસમાં વાચક વર્ગના હૃદયને બીતું કરી દે છે; તે જોતાં તમામ શક્તી મન અને અનુભવ સાથે રહેલી છે. જેઓ પૂર્ણ અનુભવિ છે, તથા સર્વ પ્રકારના વ્યવહારને જાણનારા છે, તે સાથે ન્યાય તર્ક ઇત્યાદીક પણ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ છે તેઓ પુરેપુરી રીતે પ્રતિપાદન કરેલા રસમાં કે બાવાર્થમાં ઉતરીને સમાધિસ્થ થાય છે.

યોગી પુરૂષોની સમાધી જેવી રીતે નિરાકાર અથવા સાકાર જ્યોતી સ્વરૂપ પ્રત્યે થાય છે તેમ કવિ પંક્તિત ગદ્ય અને પદ્ય લેખકો તેવા વીપવમાં સમાધિસ્થ થાય છે—અને તેમાં જેમ જેમ મન દોરાય છે. તેમ તેમ લેખણથી લખાતું બન્યું છે માટે પૂર્વે થએલા લેખકો અને આધુનિકમાંથી તા લેખકોની કલમથી જુદાં જુદાં ચિત્રો નીકળે છે.

ત્યારે હવે પ્રીય મિત્રો વિચાર કરશો કે પૃથુ પરમાત્મા નવલ કથામાં મુખ્ય ચિત્ર શાનું છે? ત્યારે અનુભવ વાંચના પછી ચિત્ર ઓળખાશે. તે પેહેલાં હુંકમાં ચિત્ર બતાવું છું કે—

આવા નીર, બયાનક, રૈદ્ર વાગેરેનું ચિત્ર થોડું થોડું ચીતર્યું છે નિમકલક્ષણી કહેવી જોઈએ ? તેનું ચિત્ર બતાવ્યું છે. તે ચિત્ર ચિતરવામાં ઘણુંક કેટલાં વાંકાચુકી લીટી થો નીકળી હશે અને તેથી તે ચિત્ર બદ સિકતવાળું જો કે વાચક વર્ગને માલુમ પડશે તો તેથી હાસ (હસવું ઉત્પન્ન) થશે, એટલે કોઈ પણ રીતનો રસ તમે દેખશો.

આમાં એક નાયક છે અને તેને બચાવનારી એક ધૈર્યવાન ગંભીર મુદ્ધિવાળી સ્ત્રી છે.

સ્ત્રી વર્ગ; ક્રોમળ છે, પરતંત્ર છે, દુખી છે. ચિંતા અને કંડાસ તથા દુખ દાયક રહી રૂપી વ્યધીથી અસાધ્ય રોગી થયેલી છે તે આમઓએ ચિંતા રહિત રહીને ઉત્તમ રહેના દોર ઉપર ચડીને, શોયેમલ અને મુદ્ધિમલ ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ, અનેક પ્રકારના સંકટોથી કંટાળી નહી જતાં ધૈર્યના રાખવાનો અભ્યાસ રાખવો જોઈએ. મિતિ અને ધર્મ ઉપર અભિમાન રાખવો જોઈએ અને પ્રાણ જાળ તો પણ વિવેક અને સત્યનો ત્યાગ કરવો નહીં એ વાગેરે કર્તવ્ય કર્મનું વર્ણન તે સ્ત્રીના કર્મો ઉપરથી જ લુપ્ત આવે તેમ છે.

અનેક પ્રકારની વાતોથી ગુણી માણસો ગુણને બદલ કરે છે સંજ્ઞન પુરૂષો તેમાંના સારને શોધે છે, કુકળિ અને કુતર્ક મિથ્યાભિમાની પુરૂષો કાવ્યના દુષણ ઉપર લક્ષ રાખે છે જેમ ઉત્તમ મુદ્ધજન સુકનિરૂપી હંસ મોતી અને દુધના પદાર્થ ઉપર લક્ષ દોડાવે છે તેનાથી ઉલ્લસુ કુકળિ અને કુતર્ક કરનારા કાગ રૂપી પક્ષિઓ દુર્ગંધ અને મહિન પદાર્થ રૂપી દુનિ ઉપર જઈ પોતાનું મિથ્યા પાંડોલ્ય બતાવે છે માટે હું સંજ્ઞન પુરૂષોનો મોટો ઉપકાર માનું છું, - તે સાથે કાવ્યની કદર કરનારા પ્રતાપશીલ એશ્વર્યના પ્રાપ્ત થ. એકા રાખઓને પણ અભિવંદન કરું.

પૂર્વે જેઓ મક્કા કબિ થયા તેઓને સન્નિવાસો આનંદ થયે હતો, દરેક યશસ્વી રાજાઓ પાસે વિદ્વાન કબિ પંદી-તોનો નિવાસ હતો. કોઈ કોઈ રાજાઓ પોતે કવિ હતા, અને તેઓ જે કવિની કદર કરતા હતા તેની પરીશોભા રે હેતી નહોતી, જે કાવ્યના રસને જાણે છે તે કવિની કદર કરી શકે છે; અરુત, તેવા સન્નિવાસ વર્ગનું કલ્યાણ થાઓ.

આ વીરતા લખવાનો હેતુ માત્ર સન્નિવાસ પુરોના આનંદ કરણમાં આનંદ આપવાનોજ છે એટલુંજ નહીં પણ તે માં જુદા જુદા ભેદ રૂપને બોધ રહેલો હોય છે. તે વાંચ્યા પછી જણાશે કે પૂર્વે રજપુતો કેવા હતા! તેમાં પૃથુ પરમારનું એક વચન અને તેનો એક ટેક જણાઈ આવશે. પૃથુએ ઘઢવીને માગ્યા પ્રમાણે સવા લાખ રૂપિયા આપ્યા હતા. જો કે તે ઘઢવી અમલ્ય હતો તો પણ તેની ચતુર સ્ત્રીએ ઘણાજ આભાર માનીયા હતા. સવા લાખ રૂપિયા જેર વ્યાજની આપ્યા છે એવું સમજ એ પૃથુના પીતાજી એ પૃથુને તિરસ્કાર આપ્યો. જેથી તેને માઠું લાગવાથી પ્રદેશ નીકળી પડ્યો, -ઘઢવીની ચતુર સ્ત્રી કે જેણીએ એમ જ માન્યું હતું કે મારા કારણથી રાજપુત દેશવટે નીકળ્યા છે, તેટલા સાર તેણીએ અસહ્ય દુખ ભોગવીને એ ત્રણ વચન પૃથુને પ્રાપ્ત થયાવ્યો. આ કામમાં તે ચતુર ઘઢવીની સ્ત્રીએ કેવી લીમ્મત રાખી હતી. તથા તે કામમાં તે ની કેવી ચાતુર્યતા હતી, તે તમામ લક્ષીકત આ વારતામાં છે. બોધ માત્ર એજ છે કે જેણે કપકાર કર્યો તેનો પ્રાણ જતા સુધી પણ જુગ વિચરવો નહીં.

લી.

સન્નિવાસ પુરોના દર્શનનો

અભિપ્રાયો.



આખા ગુજરાતમાં સરતામાં સરતું અને સર્વોપયોગી
વિષયોથી બરપુર સર્વોત્તમ માસિક ચોપાનિયું.

શ્રી અંબીકા વિજય.

વાર્ષીક લવાજમ ફક્ત રૂ. ૧૧ પોસ્ટેજ સાથે
અગાઉથીજ.

મોટા ૨૪ પૃષ્ઠનું આ માસિક શ્રી અંબાજીમાં દરેક
પુનમે બાહાર પડે છે. આ માસિકમાં વ્યવહારીક તેમજ
પારમાર્થીક વિષયો બહુ ઉત્તમ પ્રકારે ચર્ચવામાં આવે છે.
તેમજ ઉત્તમ કવિતાઓ, રસીક વાર્તાઓ અને જ્ઞાન સંપા
દન કરવાની ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવાનું સર્વોત્તમ સાધ
ન છે. હુંકામાં આ માસિકમાં આવતા લેખો હૃદયની શક્તિ
ઓને ઉત્તેજિત કરવામાં પરીપુર્ણ છે. વળી દરેક ગ્રાહકને
શ્રી અંબાજીનો અગર નીચે લખ્યા ફોટોમાંથી પસંદ પડે
તે કૈબીનેટ સાઇઝનો ફોટોગ્રાફ બેટ તરીકે આપવામાં આવે છે.

શ્રી અંબાજીના ફોટોગ્રાફ (છબીઓ.)

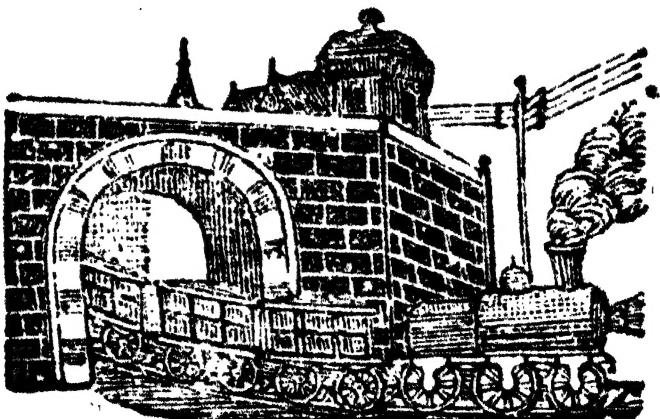
શ્રી અંબાજીના બાવિક બકતો સારૂ દર્શન અને પુજ
નને માટે શ્રી અંબાજીના જહાજઉદ્ધાર, શાંતસ્વરૂપ, મહા
શમર્દની, વીગેરે તેમજ શંકર, સરસ્વતી વીગેરે ધણી જાત
ના તરેહવાર સુંદર ફોટોગ્રાફ અમારા તરફથી તૈયાર કરવા
માં આવેલ છે. આવા ફોટો અમારા શીવાય બીજો કોઇ
પણ રૂઝે મળતા નથી તેની પ્રસંશા અમારે મ્હોડે નહીં

કરતાં એક વખત તજરે જોઇ અથવા મંગાવી આ અ
મુદ્ય તકનો લાભ લેવાની બજામલુ કરવામાં આવે છે. તે
દરેક જાતના કુલસામગ્રી રૂ. ૧ કેમોનેટની રૂ. ૦૫ અને
કાર્ડીનીટની રૂ. ૦૫ કીમત રાખી છે. એક ડઝન લામસી
ખરીદનારને બે ફાટા વધારે આપવામાં આવે છે.

મુ. અંબાજી.

દાંતા સ્ટેટ

માધવલાલ કુખેરજી રાવજી.
એડીટર, “શ્રી અંગીકા વિજય.”



પરમાર પૃથુસિંહ.

પ્રકરણ ૧ હું.

વિક્રમ સંવત ૧૩૫૨ ના સુમારમાં દિલ્હી ઉપર અલા-
ઉદીન પાદશાહની સત્તા હતી. તે વખતે, હિંદુસ્થાનમાં ઠેર
ઠેર બળવા અને ફીતુર બહુ ચાલતું હતું. આર્ય પ્રજા કેવળ
અજંપના સપાટામાં કચરાતી હતી. રાત્ર દીવસ બય વિના
ખીજું કંઈજ નજરે દેખાતું નહોતું, ધરમાં સુખ છે કે કેમ
એ તો સ્વપ્નમાં પણ ભાસ થતો નહોતો. આજનો દીવસ
કેવો જશે તેના માટે મોટો શક રહેતો હતો, રજપુતરાજાઓ
લઢાઇ બખેડામાંથી નિવૃત્ત પાંખતા નહોતા.

આ વખતે ગીજનીના તુર્ક મુસલમાનો ઘેર ભતના
ખુલામ, અને ખીલજી વંશના પઠાણ તથા મોગલ એ રીતે
મધ્ય એશીયા પ્રદેશમાંથી ત્રણ ટોળા ભરતખંડના ઉત્તર
વિભાગમાં આવી વસેલા હતા, તેથી તેમનું બળ વિશેષ
હતું. તેઓ હીંદુ વર્ગના માણસોને બકરી સમાન ગણીને
તેમને નાહક હેરાન કરતા હતા, તેમના તરફથી જે કંઈ
વીપત્તી પડતી હતી તેની ફરીયાદ કોઈ સાંભળતું નહોતું
તેથી હીંદુ પ્રજાને ન્યાય મળતોજ નહોતો. તેથી સુધળી
જગોએ અજંપ કંપ અને બય વ્યાપી રહ્યો હતો.

તોપણ ઉદયપુરના રાણા સૂર્યવંશી તેઓને વશ થયા
નહોતા. આર્ય ધર્મનું રક્ષણ કરવાવાળા શરૂ ક્ષત્રી રાજાઓમાં

પોતાનું ધર્મ ક્ષણ કરવાને આગળ પડતા હતા, તેઓ તે-
મની સાથે સંઘામ કરવામાં કાયર થતા નોહોતા તેઓ તે
વખતે હુમરી પ્રદેશ બટકીને પણ ટેક સાચવતા હતા શત્રુ-
ઓને તુચ્છ ગણીને તલવાર લઈને લડતા હતા. તેઓ મરતા
સુધી પોતાનો ટેક છોડતા નહોતા.

આ સમયમાં આ આર્ય ભુમિ ઉપરની પ્રજા અસ્તા
વ્યસ્ત સ્થિતીમાં હતાં પણ દેટલાંક સ્વતંત્ર રાજ્ય હતાં તે
પૈકી મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં આજ પડેલા એ પર્વતો જે કે અ-
મરકંટક અને વિંધ્યાદ્રી નામે છે અને છેક પશ્ચીમ દીશા
તરફથી દુર દુર કડકા લાગુ થઇ ઉતરથી તે છેક દક્ષીણ
પ્રદેશ સુધી અર્થાત કોંકણપટ્ટી ને લગતો સિદાદ્રી પર્વત
આવી રહેલો છે તે ત્રણની સંધિ યોગમાં અમરકંટક પર્વત
ના રમ્ય પ્રદેશમાં વિલાસપુર નામનું નગર હતું. તે નગરના
તાળામાં ઘણાં ગાંમ તથા જમીન હતી, તે નગરના ઉત્તર
ભાગમાં અમરકંટક નામનો પર્વત આકાશ સાથે વાગ્વીલાસ
કરતો હોય તેવો દીપતો હતો જેના ઉપર અનેક પ્રકારના
વૃક્ષ તથા વેલીકાઓ અને બચંકર ગુફાઓ દેખાતી હતી,
તે અમરકંટકને વેંધીને જેમાં નર્મદા નીકળેલી કેવળ આનંદ
આપનારી જોવામાં આવે છે, તેના પ્રતિધાત ગંભીર અને
સ્નાન કરવાથી શરીરને શાંત કરે તેવો છે. તે પર્વતના એ
ભાગ પડીને તેમાં દેખાતી વીરતીર્ણ અને અત્યંત ઉંડી
નદી જાણે પાતાળ બેદીને નીકળી હોય, તેવી દેખાય છે.
તેના જન્યો કીનારા ઉપર પર્વતની ખીણમાં અનેક પ્રકારનાં
વૃક્ષ જુથ્થ થઇ રહેલાં જોવામાં આવે છે. તેમાં અનેક
પ્રકારનાં પક્ષીઓના કોલાહલ તથા સિંહની ગર્જના વખતો
વખત સંભળાય છે. તે પર્વતના નિયાંણુ પ્રદેશમાં વન ઉપ-
વન ઇત્યાદીક મનોહર દેખાવ આપે છે. આવા ઉત્તમ પ્રદે-
શમાં વીલાસપુર કેવળ આરોગ્યતા રૂપી યૌવનનો વિલાસ

બક્ષનાર હતું, તેમાં રહેનારા રજપુતો કેવળ શસ્ત્રીર હતા. તે વખતે પેરમાર વંશનો અમરસિંહ રજપુત રાજ્ય કરતો હતો. તેને માત્ર એક જ પુત્ર પૃથુ નામનો હતો. તેને કોઈ વિદ્યાન બ્રાહ્મણને સોંપીને ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવાવ્યું હતું. તે પૃથુ, રજપુત કાવ્ય અને સાહીત્યમાં ઘણો માહીતગાર થયો હતો.

અશ્વ ઉપર બેસીને યુદ્ધ કરવાની રીત તે ઉત્તમ પ્રકારે જાણતો હતો, પટા પેચ દાવ, વીંગરેનો માહીતી ઉત્તમ મેળવી હતી, ક્યાનમાં તીરતું સંધાન કરીને નિશાન ઉડાવવાનું સહુથી સરસ જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. બાહુબલ એટલું બધું હતું કે તલવારના એક ઝટકથી મજાનું પાણી કાંધ જીદી પાડતો હતો, તેણે ચાલવાનો રીવાજ ઉત્તમ રાખ્યો હતો ઝડપથી દોટ મુકવી અને શીખર ઉપર ચઢી જવાની રચના ઉત્તમ જાણી હતી અમરકંટકના ગહન વનમાં તથા પર્વતના બચકર સાંધામાં ઉંડાણમાં મૃગયા માટે ફરતો હતો ઘણી વખતે તેણે શુદ્રામાં પેઢેલા વાઘને છાંછેડી બાહાર દાઢીને પોતે એકલો તેની સાથે યુદ્ધ કરી તેનો પરાજય કરતો હતો તે શિકાર માટે નિડર રહેતો હતો તે સાહસ કાર્ય કરવામાં ઉતાવળો હતો. કેવળ દયાળુ અને પરાપકાર કરવામાં આગળ પડતો હતો, રજપુતોનો ધર્મ અડગ રાખવાને તેને પુરો અભિમાન હતો તે દિવિ પંડિત અને વિદ્યાન બ્રાહ્મણને બહુ માન આપતો હતો તે વીદ્યાનની કદર કરતો હતો તે કેવળ ઉદાર હતો, આ જગતમાં જન્મ લઈને આપણું કર્તવ્ય શું છે, તે પુરે પુરે જાણતો હતો. તેનામાં સત્યતાએ નિવાસ થયો હતો. તે દુર્જન અને દુષ્ટ પુરુષોનો સંગ કરતો નહોતો, કેવળ શુર અને સત્યવકતા ઉપર વધારે પ્રીતી રાખતો હતો, તે સ્વચ્છંદાનુસાર સ્વતંત્ર વૃત્તિને પસંદ કરનારો હતો નિરંતર મસ્ત હાલતમાં રહેવાને તેનો મુળથીજ સ્વ-

બાંવ હતો. આ પ્રકારે ગુણુ બુદ્ધિથી શોભા પામેલો રાજ-
 પુત્ર પૃથુસિંહ એ રાજ્યમાં વખાણાતો હતો એવા ઉત્તમ
 પ્રકારના વિલાસ નગરમાં રાજ્યનો દસુદ્રી ધટવી હાલો નામનો
 રહેતો હતો, તે કેવળ નિરક્ષર હતો તેની ઉમર સુમારે ૬૦
 વરસની થઇ હતી. યુવાવસ્થામાંથી અમલ કસુંબો સેવાની
 ટેવ પડવાથી તેને ગળે અક્ષીણ વળગ્યું હતું તેથી તે કેવળ
 અક્ષીણથી ખવાઇ ગએલો સુકાયલા મડદા જેવો થઇ ગયો
 હતો, તેની યુવાવસ્થામાં પરણત સ્ત્રી ગુજરી ગઇ હતી તેથી
 તેણે એવીસ વરસની ઉમરની વયે ખીજી સ્ત્રી કરી હતી તેની
 સાથે સંસારના સુખનો લહાવો લેતા લેતામાં તે ખીજી સ્ત્રી પણ
 ગુજરી ગઇ, તે સમયે આ હાલા ધટવીની ઉમર પચાસ
 વરસની થઇ હતી. તેણે વિચાર કર્યો કે હવે માહારી વૃદ્ધા
 વસ્થા થશે તે વખતે મારી આકરી કાંણુ કરશે ! એમ વી-
 ચાર કરીને ત્રીજીવારની કન્યા પરણ્યો; તે કન્યા સ્વરૂપમાં
 કેવળ રંભા હતી. જ્યારે આ કન્યા સાથે ગઢવીએ લગ્ન
 કર્યું તે વખતે તેની ઉમર પંદર વરસની હતી. અત્યારે આ
 વખતે ધટવીની ૬૦ વરસની ઉમર થઇ છે ત્યારે ત્રીજી સ્ત્રી
 ની ઉમર પચીસ વરસની થઇ છે, જોકે આ ધટવીની સ્ત્રી
 યુવાન છે તોપણ તેનામાં જે ગુણુ હતા તેવા ગુણુ ખીજી
 કોઇ સ્ત્રીઓમાં ભાગ્યે હશે. તેનું નામ મેના હતું. તેના
 પીતાએ કાવ્ય શાસ્ત્ર અને સાહિત્ય સાર શીખવ્યું હતું તે
 કવિતા કરતી હતી. જ્યારે તે સંગીત કરતી અને હાથમાં
 વીણાના તંતુ વાદ્ય ઉપર આંગળી ફેરવીને પોતાનો સુર
 એકાથ્ર કરતી અને ગાતી તે વખતે તે કેવળ સરસ્વતિ જેવી
 દેખાતી હતી, તે પતિવ્રતા હતી. તેનામાં કુદરતી મોહક
 ક્રિયા મંડળ થએલી હતી. તેનું લાવણ્ય રાજ્ય પુત્રોના
 અંતઃકરણને ભેદી નાંખે તેવું હતું તે જ્યારે સ્મિત હાસ્યથી
 સહેજ જોતી હતી તે વખતે વિકારવાળા પુરૂષો તેનું જો-

ધને પોતાનું ધન્યભાગ્ય માનતા હતા પણ તેનું અસ્મિતલક્ષ્ય
 નિર્વિકાર હતું. જોકે તેનામાં વ્યભિચાર હાવ ભાવ નહોતો
 તોપણ સ્ત્રી જાતી સ્વભાવથી જ હાવ ભાવ તેનામાં કુદ-
 રતિ સ્થાપ્ય ભાવથી રહેલા હતા તે હાવ ભાવ રસિક લોકોને
 વિકાર ઉત્પન્ન કરાવતા હતા. યદ્યપિ તે પોતે પોતાની પવિ-
 ત્રતા ઉત્તમ રીતે જાળવી રહી હતી, આ પ્રમાણે પુકત યુવા-
 વસ્થાને પોહોચેલી મેના પોતાના પતિની પરમેશ્વર
 તુલ્ય સેવા કરતી હતી. પણ હાલો ગઢવી કેવળ અશક્ત
 હતો. હાલો ગઢવીનો પીતા હતો તેનું માન વીલાસનગરના
 રાજા પાસે ઉત્તમ પ્રકારનું હતું કેમકે તે વિદ્વાન હતો, તેણે
 પોતાની વિદ્યાના બળથી રાજ્ય આશ્રય નીચે ધર ખેતર અને
 ઉપજીવીકા પેંદા કરી હતી. તે મળું પામ્યો ત્યારપછી હાલો
 કેવળ અભણ આળસુ શરમંદો અને નિરક્ષર હોવાથી તે
 રાજા પાસે જતોજ નહોતો તે અધીણમાં ખવાઈ ગયેલો
 શુષ્ક થયો હતો તેના ગાલમાં કેવળ અસ્ત માળ (હાડ-
 પીંજર) દેખાતુ હતું, પોતે વૃદ્ધ થયો ત્યાં સુધી અશીણ
 ઉપર તેને દુધ મિદાઈ વીગરેનો ખોરાક ખાવાનો આજો વ-
 ધેલો હતો તે અર્થ હદથી ઉપરાંત થઈ ગયુ હતું તેથી તેણે
 પોતાની યુવાવસ્થામાંજ જમીન જંગીર વેચી નાંખી હતી
 ફક્ત ધર રહ્યું હતું. તે ધર પણ વેચવાની તેની મરજી હતી
 પણ મેના જેવી ચતુર અને બુદ્ધિવાન પવિત્ર સ્ત્રીના સિક્ષ-
 ણથી તે ધર વેચાયુ નોહોતું મેનાએ પોતાના પતિની પા-
 લના કરવામાં તથા તેની બરાબર ખરદારી રહેવાના બંદો-
 બસ્તમાં પોતાના તમામ દાગીના વેચી નાંખ્યા હતા; હવે
 વૃદ્ધાવસ્થામાં પૈશાની તંગી થવા લાગી. બરમાં અંજ પણ
 મળે નહી તે વખતે મેના બાણું ફીકર કરવા લાગી. તેણીએ
 એક ગાહો બનાવ્યો. જે ગાહામાં ચાર ચરણનો સમાસ
 હતો. એવું એક કવિત બનાવીને પોતાના સ્વામી પાસે તેના

દુરેના મંત્રો નજીક આવીને બેઠી. અને કહેવા લાગે કે
પ્રિય સ્વામીજી ! આજતો માહાર હૃદય અહુ ખીન્ન થાયછે.

ધૃતવી—(ઝાકાં મારતો મારતો હોકાની નેહ પોતાના મોઢામાં
રાખેલી જરાક ખસી ગયેલી હતી છતાં અવાજ સાંભ-
ળીને ઉંચુ જોઇને) શા માટે અરસોસ થાયોછો !

મેનાં—હવેતો ઘરમાં કંઈજ નથી. મારા દાગીના પણ વેચી
નાંખ્યા છે તમારી વડીલોપાછત મિલકત પણ રહી નથી.
આપણો હવે નભાવ કેવી રીતે થશે !

ધૃતવી—આંખો કેદથી ભારે થયેલી રકત વર્ણની અને
ભુખરી ઉપર પોપચાં ઢાળીને બોલ્યો કે—હું કેહેતોજ હતો
કે આપણું ઘર વેચીએ પણ તમે માંનતાં નથી ત્યારે હું
શું કર !

મેનાં—(જરાક નજીક આવીને) જ્યારે ઘર વેચીએ ત્યારે
આપણો વિશ્રાંત ક્યાં ! હવેતો એક આનાના પૈસા પણ
પાસે નથી; ધીરે ધીરે ઘર વેચ્યાનાં નાણાં વપરાશે ત્યાર
પછી શું કરશો ! ક્યાં રહેશો.

ધૃતવી—બોલતો બંધ થયો, જાણે ચિંતાની સમાધીમાં લીન
થયો હોય તેવો બંધ થઇ ગયો, પછી કંઈ પણ ઉત્તર
આપ્યો નહી. તે લાંબો થયને હરે રાંમ રાંમ તને ગમે
તે ખરૂં, એમ કહીને સુતો. (આ પ્રમાણે જોઇને)

મેનાં—(ધૃતવી પ્રત્યે) તમે સુતા શા માટે, હું તમને કહું તે
પ્રમાણે જો તમે કરો તો આપણું દારીદ્ર દૂર થશે.

ધૃતવી—(એવું સાંભળી તુરત ઊઠી થયો) શું કરવું ! કહો
જોઈએ !

મેનાં—(કાગળ હાથમાં લઇને) જુવો ! આ કાગળમાં મહેં
એક ગ્રાહો બનાવ્યો છે તે તમે મુખ પાઠ કરો અને આ
કાગળ તમારી પાસે રાખો. જ્યારે મુખપાઠ થઈ જાય

સારે તમે આપણા અન્નદાતા હજુર સાહેબ ઝીં અમર-
શિંગણ છે તેમની પાસે લઈ જાઓ તમે રાજ્યના દસુંદી
છો, તમે ત્રીસ પાંત્રીસ વરસથી ગિરકુલ દરબારમાં ગયા
જ નથી. જે તમે વરસમાં બે વાર જતા હોત તો સાલ
ગીરીનું ઇનામ તથા બેસતા વરસનું ઇનામ દરવરસે મેળવી
શકો, યદ્યપિ તમે કેવળ જવું છોડી દીધું. તમારી ગેરહા-
જરીમાં બીજા પ્રદેશી કવિયો આવીને પોતાની વિદ્યા
ખતાવી તેમના નશિખનું જે હોય તે લઈ જાય છે. તમે
આ રાજ્યના જુના દસુંદી છો તેથી બીજા કોઈ દસુંદી દક
પ્રાપ્ત કરીને રહી શકે તેમ નથી. તોપણ અત્યારે જે નિ-
ર્ધન સ્થિતિ આપણી થઈ છે તે માત્ર તમે ત્યાં ગયા
નહી એજ કારણ છે. માટે આ ગાહો મુખપાઠ કરીને
તમે જાઓ અને સંભળાવો.

ધડવી—(માથુ હલાવીને) એતો મારે બેટુ કહણું કાંમ, હુંતે
ત્યાં જઈને શું બોલુ અને શું કહું, હાલનો રાજા મારે
કરપણ છે. તે આલી આલીને શું આલશે! આ ગાહો
બોલીને પછે મારે ચ્યમ કરવું.

મેનાં—આ ગાહો રાજાના દર્શણ કરી તેમને તસલીમ કરીને
સંભામાં બોલવો અને પછી ફરીથી તસલીમ કરીને કહેવું
કે આ ગાહાનુ આપ ખરીદ કરો જ્યારે તે એમ પુછેકે
તે ગાહાની કીમત શી કરાવી છે! ત્યારે તમારે એટલું
બોલવું કે સવાલાખમ રૂપીયામાંથી એક પાઈ પણ કમી
લેવાની નથી.

ધડવી—સારે દીક હુંતો તમારા કેહેવા પ્રમાણે કરીશ, અને
જે તે ખરીદ ન કરે તો કેમ કરવું.

મેનાં—બેધડક પાછા આવજો પણ સવાલાખથી એછી
કીમત લેવાની નથી.

ઘઠવી—હીઠછે ત્યારે આ ગાહો વાંચી બતાવીને મને મોઢે
કાવો ત્યારે એ કામ થાય,

મેનાં—(કાગળ હાથમાં લઇને) સાંભળો.

ગાહો—ચોપાધ.

એકલડામાં જશો પંથ, સેજ સંભાળી શુભે કંથ,
જગતાનર ગંજે નહી કોઈ, કાળ મારે સો કીમીયો હોય

એ પ્રમાણે વાંચીને પછી ગઠવી પ્રત્યે મેનાં બોલી પ્રા-
ણનાથ ! આ ગાહો છે અથવા ચોપાધ કહો તોપણ ચાલે.
આ ચોપાધ મુખપાઠ થવાને વાર લાગે તેવી નથી. અર્થમાં
બહુ સરળ અને સમજ પડે તેવી છે. માટે કેમ તમને
યાદ રહેશે કે નહી !

ઘઠવી—(ગાયુ હલાવીને) સાંભળતાંતો જાણે મોઢે ચઢે તેવુંજ
લાગે છે. એ લીટીયોતો આપારેજ મોઢે ચઢી ગઈ જીવો
કહી સંભળાવું.

એકલડામાં જસો પંથ, સેજ સંભાળી શુભે કંથ,
કેમ મારે મોઢે ચઢ્યું કે નહી,

મેનાં—હા પ્રાણનાથ ત્યારે તો હવે ઝાઝુ રહ્યું નથી જીવો
જગતાનર ગંજે નહી કોય, કાળ મારે સો કીમીયો હોય;

ઘઠવી—હીક હીક, હવે તો તે ચોપાધ મારે મોઢે ચઢી ગઈ
પણ જ્યારે અફણુની દહેર ખરોખર ચઢશે ત્યારે એ ચો-
પાધ કહેવાની મારામાં રમુજની સાથે તાકાત આવશે,
એમ કહીને પોતે પોતાની સ્ત્રીના સન્નમુખ બેઠને હસવા
લાગ્યા, થોડુક હસીને ફરીથી બોલ્યા કે હું આવતી કાલે
સૂર્ય ઉદય પછી આ ગાહો લઈ જઈશ અને બોલીશ ત્યાં
સુધી આજ આખો દીવસ હું વારંવાર યાદ કરીને બોલતી
વખતે હરકત પડે નહી એવી રીતે હું કરી નાંખીશ; એમ
કહીને હાલો ગઠવી લાંબો થઈને સુઈ રહ્યો, પવિત્ર મેના-
પોતાના ધરના કાંમે વળગી.

પ્રકરણ ૨ જી.

વીલાસ નગરની રાજ સભા.



અમરસિંહ દરરોજ રાત્રીની પાછલી ચાર ઘડી રહે તે વખતે ઉડીને શંકરની પુજામાં રોકતો હતો. જ્યારે સુર્ય ઉદય થાય ત્યારે તે પોતાનું પુજન તથા ધ્યાન વીગરેનું કાંમ અટકીને નર્મદા નદીના ઉત્તમ તટ ઉપર કુંગરી પ્રદેશમાં ફરવા નીકળતો હતો. તે માત્ર ચાર ઘટિકા ફરીને પોતાના રાજ્ય મેહેલમાં પ્રવેશ કરી, રાજ્ય ચિન્હ અલંકાર ધારણ કરી સજ્જન પુરુષોની સભામાં પ્રવેશ કરતો હતો તે વખતે સભામાં પુરોહીત, મંત્રી, સેન્યાપતી, અને વીલાસ નગરના શાંણા શેઠ સાહુકાર વીગેરે ભુપતીના આવવાની અગાઉ હાજર રહેતા હતા, ત્યારે અમરસિંહ તે સભામાં પ્રવેશ કરતો હતો તે વખતે તમામ માણસો પોત પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે બેસી જતા હતા, તે પ્રમાણે આ પ્રસંગે તેમ થયા પછી અમરસિંહે મંત્રી તરફ દ્રષ્ટી કરીને પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા કે;—હાલ નવા જીની સમાચાર સાંભળવામાં આવે છે કે !

મંત્રી—(હાથ જોડી) ગરીબ પરવર, આપનું કંઈ અગ્નિ-હુનું નથી, તોપણ વિશેષ કહું છું કે અલાહદીન વીંધ્યા-અળથી દક્ષિણ પ્રદેશમાં દેવગીરી ઉપર હલ્લો કરીને કેટલોક ધન લુટીને ચાલ્યો ગયો છે.—તેના ગયા પછી નવિન હકીકત એવી સંભળાય છે કે. અલાહદીનનો કાકો જલાલુદીન દીલ્લીમાં બાદશાહી કરતા હતા. તેમણે અલાહદીનનું પરાક્રમ જોઈ ખુશિ થયા,—તથા તે દક્ષિણ પ્રદેશ ઉપર હલ્લો કરીને કરા પ્રાંતમાં પોતાના હોદ્દા ઉપર હાજર થયો છે. અર્થાત આરોગ્ય સ્થિતિમાં નિર્મિત

આવી પોહોચ્યો, એમ જાણી, તે જગાણુદીન કરા તરફ
અલાહીદીનને મળવાને માટે જ્યાં તે વખતે પોતાના
કાકાને દગો કરી મારી નાંખાયો, - પછી તે દીલ્હી તરફ
બાદશાહની સલામ મેળવીને બેઠો છે, - સેનાપતીને બારે
ધનામ આપીને શાંત કર્યો છે; હવે તે ફરીથી વીધ્યા-
ચગથી દક્ષણ પ્રદેશમાં આવશે એવો સંભવ છે.

અમરશિંહ—આપણે સાવચેત રહેવું જોઈએ,

મંત્રી—ગરીબ પરવર, - નર્મદા જેવી ગહન અને ગંભીર
તથા ઉડી મચેલી વહન કરે છે તે રૂપી આ નગરનું ર-
ક્ષણ કરનાર જળ દુર્ગ રૂપે છે. અમરકંટક જેવો ગાદો
અને વિકટ પર્વત કે મજાપુત કિલ્લારૂપ છે. અને આ-
પની સમશેર રૂપી ભયાંક શક્તી આ નગરનું રક્ષણ
કરનાર છે, આપણો ધર્મ તથા આપનો ટેક શંકર જા-
ળવનાર છે;

અમરશિંહ—યશ આપવો શંકરના હાથમાં છે. પણ જુ-
વો આ પત્ર હમણાંજ મને મલ્યો છે. જેમાં રણથંભો-
રના રાજનું લખવું કેહેવું છે !

મંત્રી—(પત્ર વાંચીને) ગરીબ પરવર; હીંમત એજ ર-
જપુતનું ભુશણ છે. અને તલવાર એજ રજપુતનું પર-
કમ છે. શૌર્ય એજ ધર્મનું રક્ષણ છે; અત્યાર સુધી મુ-
સલમાનોના કાફલા, જાહોજલાલી હદ ઉપરાંત થઈ ગઈ
છે અને થવાનો સંભવ જરૂરી છે તોપણ આ ત્રણ વિ-
ષયો રજપુત જહાપુરમાંથી જ્યાં સુધી ખસ્યા નથી
ત્યાં સુધી જય છે.

પુરોહિત—અરે, મને તો એટલો જાણો ભય છે કે, અલા-
હીદીને વજર વિચારે સાહસ કામ કરીને ખુન કરે છે તે
યોગ્ય નથી, બ્યારે રાજા અનિતીએ ચઢે ત્યારે તેનું લ-
શ્કર નીતીવાળું ક્યાંથી હોય !

વિષ્ણુશરમાએ કહ્યું છે કે.

રાત્રિ ધર્માણિ ધર્મિષ્ઠાઃ પાપે પાપાઃ સમે સમા
રાજા ન મનુ વર્તેતે યથા રાજા તથા પ્રજા,

રાજા સદાચરણી હોય તો પ્રજા સદાચરણુ વાળી હોય
પાપી હોય તો પાપ કરનારી હોય, પાપ પુન્ય બન્નેમાં
સમ હોય તો સમજાવ થાયછે, કેમકે પ્રજા રાજાનેજ અનુ-
સરે છે. માટે જેવો રાજા તેવી પ્રજા.

આ પ્રમાણે સભામાં વાત થાયછે એટલામાં હાલો ધ-
૬વી સભામાં પ્રવેશ કરે છે. તુરત અમરસિંહ રાજાની સ-
મીપ ઉભો રહી આશીર્વાદ કહીને, મુગે મોઢે બંધ થયો.

અમરસિંહ—ગઢવીના સન્મુખ દ્રષ્ટી કરીને તમે ક્યાંથી
આવોછો ! શું કંઈ બળર લાવ્યાછો !

ગઢવી—નાથ હું તો આપનો દસુદી ગઢવી છું.

અમરસિંહ—શું તમે અમારા દસુદીછો ! ત્યારે તમે શું
પ્રદેશ ગયા હતા ! અહીયાં રહેલા નથી !

ગઢવી—નારે બાપથ ! હું તો ક્યાંયે ગયે નથી. અહી-
યાંનો અહીયાંજ છું.

અમરસિંહ—ત્યારે હું તમને બીલકુલ કેમ જ્ઞેનો નથી,

મંત્રી—(વચમાં) ગરીબપરવર ! આ ગઢવીને મહે ઝો-
ળખ્યો. આપણા મુખ્ય દસુદી હેમા ગઢવીનો આ પુત્ર
થાય. તે ગઢવી શુજરી ગયે ત્રીસ વરસ થયાં હશે
તે વખતે આપની ઉમર વીસ વરસની હતી.

અમરસિંહ—હા હા એ વાત ખરી છે. હેના ગઢવીને
મહે સારી રીતે જ્ઞેયો છે. તે જ્યારે મહુ પામ્યો ત્યારે
તેની મહુ ક્રિયા ઉપર આ રાજ્યના વહીવટ પ્રમાણે કંઈ
નુકસાન મોકલી હતી. ત્યારે શું ! આ ગઢવી હેમા ગઢવી

તો પુત્રે કે ! હીક હીક, પણ હેમા ઘઢવીના મળુ પછી
આ ગઢવી તો બીજકુલ દેખાયાજ નથી.

મંત્રી—હેમો ગઢવી વિદ્વાન હતો. તેણે એક બે ગ્રંથો
રચ્યા છે.

અમરસિંહ—ગઢવી સામુ જોધને) ત્યારે તમે કંઈ બ-
નાવ્યું છે કે !

હાલો ઘઢવી,—(રામ પ્રત્યે) અન્નદાતાર, હું તો કંઈ
બણ્યોજ નથી, હવે મારી ઉમર પાકી થઈ ગઈ ધરડો
થયોછું. પાકી કોઠીયે કાંના ચઢે નહી.

અમર—તોપણ વાંચતાં લખતાં તો આવડતું હશે. કદાપી
તમે કાવ્ય કે સાહીત્ય જોયું નહી હોય પણ સાધારણ
વંચન જાણોછો કે નહી.

હાલો—અરે રામ રામ કરો, કકો પણ બણ્યો નથી;

અમર—(અફસોસ થઈને) ત્યારે શું અમારા દસુદીના
કુળમાંથી કાવ્ય કળાનો અંત આવી રહ્યો !

હાલો—ના અંદાતાર, હું નથી બણ્યો. પણ મારા ધરની
બૈરી કાવ્યશસ્ત્રમાં નીપુણ છે. તેમણે એક ચોપાઈ બ-
નાવી છે, તે ચોપાઈ આપના દરબારમાં તેની કીમત
કરીને ખરીદવાને મોકલી છે તે આ કાગળમાં મારો ખા-
સે છે. આપને સંભળાવવા લાવ્યોછું.

અમર—એમ છે કે ! ત્યારે કહો જોધએ.

હાલો—હાથમાંનો કાગળ રાખના હાથમાં આપે છે. પછી
પોતે જોલે છે.)

એકલગ માં જશો પંથ-સેજ સંભાળી સુન્ને કંથ,
જગતા નર ગંજે નહી કોય, કાળ મારે સો કીમીયો હોય,
અમર—તમારા ધરમાં સ્ત્રી ચતુર છે. મને ઘણા સંતોશ
થાયછે કે એવી વિચિક્ષણ સ્ત્રીથી તમને સુખ સારછે;
આ ચોપાઈની કીમત તમારી સ્ત્રીએ કેટલી ઠરાવીછે !

હાલો—સવા લાખ રૂપીયા,

અમર—એટલી બધી કીમત હોય નહીં,—બેરતખંડમાં પૂર્વે નાંગાંકીત રાગ્ન બોજ તથા વિક્રમ હતો તે એક સ્થોકની કીમત સવાલાખ આપતો હતો ત્યાર પછી તેટલી કીમત હર વખતે અપાઈ નથી, પણ તમારી સ્ત્રીએ કવિતા કરી છે તેની કદર કરવામાં આવશે એટલા માટે તમને પોશાક તથા બસે ત્રણશે રૂપીયા આપવામાં આવશે.

હાલો—(માથુ હલાવીને) એ વાત બનવાની નથી. તેમણે કહ્યું છે કે સવા લાખમાંથી એક પાછ પણ ઓછી લેવી નહીં. આ ચોપાઇનો ગ્રાહક દરબાર ન થાય તો તે પાછુ લઈ આવવાને મને કહ્યું છે.

અમર—એવી હક કામમાં આવતી નથી, બલ્કે કદાપી તમે પાછુ લઈ જશો તો પણ હદ ઉપરાંત કીમત આપી શકાય નહીં, (એમ કહીને કાગળ પાછો ફેંક્યો.)

હાલો—(ટુરત ઉપાડીને રોશ બેર પાછો ચાલવા માંડ્યો.)

અમરસિંહે ગઢવીની સ્ત્રીએ ધારેલી કીમત પ્રમાણે ચોપાઇની ખરીદી કરી નહીં તેથી ગઢવી ક્રોધના આવેશમાં આવેલો બડબડતો પોતાના ઘર તરફ પાછો જવા નીકળ્યો અને મોટા સ્વરે કરીને બોલવા લાગ્યો કે થઈ રહ્યું, હવે ક્ષત્રીના ધર્મનો અંત આવી રહ્યો. હવે રાગ્ન ક્યાં છે. બોજ રાગ્ન ગયો ત્યારથી બીજો બોજ થયોજ નહીં. વિક્રમ ગયો ત્યારથી બીજો વિક્રમ ક્યાંથી થાય, અરેરે હે પરમેશ્વર શું દીવાની પાછળ અંધારજ કે ! ધન્ય છે રાગ્ન કેરણને કે તેણે મરતા સુધી પણ સુવર્ણનું દાન કર્યું હતું. ધન્ય છે ધર્મને કે તેણે પોતાનો ધર્મ અને વીવેક મુક્યો નહોતો ધ-

ન્ય છે હરીશ્ચંદ્રને કે તેણે પોતાનું સત્ય ત્યાગ્યું નહીં.—શિવ શિવ શિવ, હવેના રાજા કેવળ કૃપણ અને ખાજ થયા છે કે જેને કવિતાની દરજ્જા નથી,—આમ બોલતો બોલતો, આકળામલો ધડધી ચાલ્યો જતો હતો તે માત્ર અશીશુના નિશામાં એક ધુધમાંજ બક્યાં કરતો હતો પણ પોતાની આગળ શું છે તે બરાબર જોઈ શકતો નહોતો જ્યાં રે તેણે આંખ્ય ઉઘાડીને ઉચ્ચું જોયું ત્યારે તેને ખબર પડીકે થોડા ઉપર કોઈ યુવાન સ્વાર બેઠેલો છે. તે જોઈને ગઢવી બોલતો બંધ થયો.

યુવક સ્વાર—કેમ ગઢવી ! તમે આટલા બધા કોષે કેમ બરાયા છો !

હાલો—ના ભાઈ ના, હુંતો મારા કરમની કથની કર્યા કરું છું.

યુવક સ્વાર—એ વાત માર્નવા જેવી નથી. તમે અત્રેના દરબારની નિંદા કરી તે મહેં જાતે સાંભળી છે.

હાલો ગઢવી—મેં નિંદા નથી કરી પણ ખરેખરી વાત કહી દીધી છે, (એમ કહીને પોતે પોતાને ઘેરથી પોતાની સ્ત્રીએ બનાવેલી ચોપાઇ દરબારમાં ખરીદ કરાવવાને નીકળ્યો હતો તે વિષયમાં આખર સુધી જે વાત ચિત થઈ હતી તે તમ્મમ વાત યુવક સ્વારને કહી દીધી ;

યુવક સ્વાર—શાંત ચિતથી સદ્રશ સાંભળીને, હાલા ધડવીને કેહેવા લાગ્યો કે લાવો જેમજે તમારી ચતુર સ્ત્રી એ તે ગાણે કેવો બનાવ્યો છે હું જોઉં તો ખરો !

હાલો—એમાં અમારો દાહાડો શો વગવાનો હતો ! તમે જોઈને શું સમજવાના છો ! સવાલાખ રૂપીયા આપવાની શક્તી છે ! જે હોયતો હું બતાવું નહીતો નાહક બતાવવાથી કાયદો શો !

યુવક સ્વાર—તે વાંચ્યા પછી તેની કદર થાય,

હાલો—યથા રાજ તથા પ્રજા, એ કહેવત પ્રમાણે હોયજ રાજ કદર કરી શક્યે નહીં તો તમે તેના નોકર હશે કે તેની પ્રજા હસો તેમ તમે પણ તેવીજ કદર કરશો.
યુવક સ્વાર—અરે ઘડવી ! તમે મને ઝોળખ્યો નહીં કે!
હાલો—ના ભાઈ ના, ઝોળખતા હમણે તો આંમ બોલીયે શાંન,

યુવકસ્વાર—હું રાજપુત છું. મારું નામ પૃથુ છે, તમે તે ગાહો ખતાવો હું જોવા. ઇચ્છુ છું.

હાલો—(કાંઈક આશાના તરંગમાં ચઢેલો) આનંદ થતો, હ્યો ત્યારે જુઓ.

યુવકસ્વાર—(હાથમાં કાગળ લઈને) ગાહો વાંચી જુવો છે. પછી કેટલોક સ્થળે થઈ ગંભીર વિચાર કરીને. (ગઢવી પ્રત્યે) ચાલો ચાલો ચાલો, તમે મૂરી પાછળ આવો હું તમને આ ગાહના રૂપીયા તમારી માગણી પ્રમાણે આપુ છું. તમારી સ્ત્રીને કહેજો કે આ ગાહો રાજપુત પૃથુસિંહે ખરીદ કર્યો છે. હાં કે !

હાલો—ગહુસાર અનદાતાર ધન્ય છે આપની ક્ષત્રિવરને ધન્ય છે આપના પગકમાને—(નેમ કહીને રાંજકુમારની પાછળ પાછળ ગડવી ચાલ્યો જાય છે)

પાછળ હાલો ઘડવી અને અગળ અથ ઉપર આશ્રય થએલો મૃગયા રમવા જઈને આવેલો યુવક રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કરે છે આ વખતે અગસિંહજી પોતાના ખાનગી મહેલમાં વિરાજેલા હતા, મેહેતા મુસદ્દી વર્ગ પોત પોતાને ઘેર ગએલા હતા. મધ્યાહ્નકાલ થવાને લગભગ હતો તે વખતે રાજકુમાર પોતાના પીતાની પરવાનગી લીધા સિવાય અથવા મહા વીના પરભાઈ રાજ્યની ત્રીજેરી તરફ પગલાં કર્યા તે જાણે વિશ્વાસુ રાજપુતોની ચોકી હતી, ત્રીજે-

રીના ઓરડાનાં રાજકુમારને જાત્રાને મનાઈ નોડોતી કેમકે તે પેહેરામાં રાજકુમારનો કેટલોક સામાન કીમતી રહેતો હતો તેથી તેમાંથી લેવાને અને મુકવાને રાજકુમારને છુટ હતી. હમેશના નિયમ પ્રમાણે આ વખતે પણ રાજકુમાર તેમાં પ્રવેશ કરી ત્રીજેરીની કુચીઓ પેહેરામાં રહે છે તેમાંથી કુચી લઇને રોકડ ત્રીજેરીની મોટી પેટી ખુલી કરી સવા લાખ રૂપીયાના બે બે હજારની કાથળી પ્રમાણે ૬૦ કાથળીયો બાહા કાઢી ગઢવીને સ્વાધીન કરી, ગઢવી તુરત મોટું ગાડું લાવીને તેમાં નાણાંની થેલીઓ મુકી પોતાને ઘેર ગયો.

ત્રીજેરીમાંથી સવાલાખ રૂપીયા લીધા તથા ગઢવીને આપ્યા અને તે ઉડાવીને લઇ ગયો ત્યાં સુધી અમરસિંહ રાજના જાણુવા બાહાર વાત કેમ રહી. એ પણ એક શંકા થશે. તથા પેરેગીર લોકોએ આટલી મોટી રકમ ત્રીજેરીમાંથી નીકળતા સુધીમાં રાજને ખબર કેમ આપી નહીં એ વીગેરે વાચક વર્ગને શંકા પ્રાપ્ત થશે.

પણ તે વખતે પેરેગીરેએ આ રાજકુમાર પુખ્ત ઉમર નો હોવાથી તેના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી છેરાયા હતા. રાજકુમારની ઉમર પાંત્રીસ વરસની હતી. તેને આ વરસમાં રાજ્યાભિશેક અમરસિંહ પોતાની હયાતીમાં આપવાના હતા. તે કુમાર રાજ્યના તમામ વહીવટ ઉપર ધ્યાન આપતો હતો ઉપજ ખરચ વીગેરે ઉપર ધ્યાન આપીને ઉત્પન્નમાં કેટલોક વધારો કર્યો હતો તેથી રાજ્યકારમારની રીઠીને સંપૂર્ણ જાણુનાર છે એમ સર્વે જાણુતા હતા, — સર્વ કાર્યમાં આલાક સ્વપણ વિદ્વાન તિવ્રબુદ્ધિ અને દાર્ઘ્ય દૃષ્ટીવાળો જૂરો હોવાથી તે જે કામ કરે છે તે રાજના જાણુવા બાહાર હોયજ નહી એમ પેરેગીર વીગેરે તમામ જાણુતા હતા એટલુજ નહી પણ થોડા દીવસમાં તે રાજ્યની લગભગ

હાથમાં લેવાના છે માટે તેમના કામમાં દાખલ કરવાથી આપણને તુકશાન થશે એમ સ્વમાત્રીક વિચાર તેમનામાં આવ્યો હતો. તોપણ તે ગઢવી ગાડામાં રૂપીયા ભરીને જો-વો રાજ્યદ્વારની દોહોડી અટપીને ગાહાર જવ્ય છે તેટલામાં રાજ્યમંત્રી દરબારમાં પ્રવેશ કરતો હતો તેણે ગઢવીને દીક્રા તેની સાથે આગમાં રૂપીયાનો અંગાર જોયો. તે જોતાંજ સંકલ્પ વિકલ્પના ભ્રમણ ચક્રમાં પ્રવેશાયો મંત્રી ઉતાવળે ઉતાવળે કચેરીમાં દાખલ થયો. તુરત ત્રીજેરીના બારણા આગળ આવી પોહોચ્યો તે વખતે રાજકુમાર પોતાનું કામ અટપીને ત્રીજેરી ગાહાર આવ્યો હતો મંત્રીએ રાજકુમારને તસલીમ કરી અને ગઢવીને રૂપીયા બક્ષીસ કર્યા તે વીશે હકીકત પુછવા લાગ્યો.

મંત્રી—કેમ હજુર ! આપ આ ત્રીજેરીમાં વૃંદારે વખત સુધી ટક્યા !

રાજ કુમાર—પ્રધાનશ્રી ! આજે એક ગાહો ખરીદ કર્યો ! જુવો તેમાં ઘણી ચતુરાઈ વાપરી છે. એટલુંજ નહીં પણ તે ગાહો સ્ત્રીએ બનાવ્યો છે.

મંત્રી—એમ કે ! એ વાત તો અમે અગળથી જાણીને છીએ તે ગઢવી આજ પ્રાતઃકાળમાં આવ્યો હતો. અન્નતાથી દરબાર સાહેબની સમક્ષ તેણે કહ્યો હતો તેણે કાગળીયો હજુર સાહેબના હાથમાં આવ્યો હતો. અને તે ગાહાની કીમત સવાલાખ રૂપીયાની છે એમ તે બોલ્યો હતો, પણ તે વાત ત્રી હજુર સાહેબે પસંદ કરી નોહોતી. કેમકે એક ચોપાઈ બનાવી છે જેમાં એ લીટીયોથી કંઈ વૃંદારે નહોતી; માત્ર આપણે રાજકુમારને જુનો દણ્ડી છે એમ જાણીને ખાસ કરીને તેને સો બસે રૂપીયા આપવાનો કરાર કર્યો હતો. એથી વૃંદારે એક

પાછાં ખણુ આપવાની નહોતી. તેણે તે ગાણો તેટલી કીમતમાં આપ્યો નહી. અને પાછો આપ્યો ગયો. એ તમામ વાત મારી સમક્ષ થઇ છે. છતાં તમે તેને આ ત્રીજેરીમાંથી શ્રી હાનુર સાહેબની પરવાનગી મેળવ્યા વિના પરબાર્ય એકદમ ઉભાવળ કરીને સવાલાખ રૂપીયા આપી દીધા એ હીક કર્યું નથી.

રાજકુમાર પૃથુ—તેવમાં કોઈનો આવેશ થતાની સાથે ધૈર્યતાથી અને સભ્યતાથી પ્રધાન પ્રત્યે) શું તમારૂં દીન કચવાય છે ! તમે કસીને ઝોળખો છો !

મંત્રી—હા ! તે ગઢવીનો જાપ હતો તે કવિતા કરતો હતો-તે બ્યારે સભામાં આવે ત્યારે ઘણી કવિતાઓ બોલતો હતો. મોટા મોટા ધાંટા પાડીને માથુ હલાવીને ટીખત કરતો હતો; અરીણુ અડધાભાર ખાતો હતો, આખો દોષશ હુકકો જગડાવતો હતો.

રાજકુમાર—એટલે તેને તમે કેવો ધારતા હતા !

મંત્રી—પેટના માટે એ પણ એક ઉદ્વેગ છે, આડંદો-હોડાં ગળાટા મારીને રાજ્યમાંથી પૈશો લઈને પડ્યા પડ્યા ઉધ્યાં કરે. તેઓ રાજ્ય કાર્યમાં શું કામ કરે એ હેતુ છે ? એ તો સમ્મતાં રમકડાં છે; તેઓનામાં કંઈ રાજ્ય કારકીદીનું કે રાજ્ય રક્ષણનું કે ઉત્પન્ન ખર્ચના પરીણુમનું જ્ઞાન હોતુ નથી. માત્ર તેમના ગાત્ર બરાબર એટલે જશ.

રાજકુમાર—હીક-ત્યારે હું તમને એટલું કહું કે જેણે અષ્ટાદસ પુરાણ રચ્યાં તેવા સમર્થ વેદ વ્યાસને તમે કેવા કવી ગણો છો !

મંત્રી—અરરરર-તમે એ શું બોલો છો ! એ તો મહા સમર્થ ઇશ્વર જેવા હતા તે તો સાક્ષાત ચોવીસમો અવતાર હતા.

રાજકુમાર—તમારા પુટી માર્ગમાં આટલું સખા થઈ ગયું તેમને તમે કેવા માનો છો ! તે કવી ખરા કે નહીં !

મંત્રી—ના, એતો પરમ ભક્ત થઈ ગયા.

રાજકુમાર—‘ત્યારે તમે કવી કહોને કહો છો.’

મંત્રી—કવી એજ કે ઉભો ઉભો કવિતા યુમો પાડોને ભમકાથી. બોલે એટલુજ ખીજુ કંઈ નહીં.

રાજકુમાર—તમને જ્યારે કદર નથી ત્યારે તમે તેજોની પરીક્ષા કરવાને લાયક નથી તમારા જેવાની પાસે કવી જ્યારે પ્રવેશ કરે ત્યારે તે કવી રૂપી ચંદ્ર ઉપર તમારા જેવા એકદરી રાહુનો પડછાયો કેવળ કલંક આપનારો થઈ પડે છે.

મંત્રી—હાજ તો, આપના પીતાશની પાસે નિમકડલાલીથી અત્યાર સુધી જે જે કામ કર્યાં તેના પરીણામમાં ઇતમને બદલે આપના તરફથી રાહુની ઉપમા મને મળે એમાં કહેવું શું—એજ ઇતમ અને એજ બદલો—પણ હવે હું લાંચી વાત કરવા માગતો નથી હું તમારી સાથે તકરાર કરવાને સમર્થ નથી પણ તમે પીતાશની પરાવતગી વીના તથા મારા કાને વાત નાંખ્યા વીના પરભારે સવાલાખ રૂપીયા ત્રીજેરીમાંથી આપ્યા એ કેવળ ગેર વ્યાજગી કર્યું છે.

રાજપુત્ર—આપણી ત્રીજેરીમાં અઠી કરોડ રૂપીયા સીલક છે તેમાંથી કદી સવાલાખ રૂપીયા કદર કરીને તથા ઉતેજન માટે આપ્યા તેથી તમને કિંવા રાજ્યને નુકશાન શું છે !

મંત્રી—તમે એ શું બોલ્યા, રાજ્યને નુકશાન એજ મને નુકશાન છે રાજ્યમાં દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવો એ ખાસ માહારો ધર્મ છે. દ્રવ્યનું રક્ષણ કરવું. પ્રબળ આગ્રહ કરવી, વીચર મટાડવો સંધી કરવી. અને અન્તંદાતાની

આરોગ્યતા જેમ જળવાય તેમ જળવવી, એ તમામ કર્તવ્ય કર્મ માહાર છે. જે કામનો ઝુમો માહારો છે જે કામ હું આપ અખત્યારીથી કરશું તે કામમાં તમે પરભારો હાથ શા માટે ધાલોછો-રાજ્યાધીપતી શ્રી હુણુર સાહેબ પણ મને કહ્યા વિના તિજેરીમાંથી એક પાઇ પણ આપતા નથી. એ તેમનું ભુશણ છે અને એવો નીચમ રાખે તોજ દ્રવ્યનો વધારો તથા તેનું રક્ષણ થઇ શકે છે, તમે જુવાનહો હજુ ઉન્મતહો. માટે જરાક વિચાર કરશો તો માર કહેવું યોગ્ય છે કે કેમ તેનો સાર જણાઇ આવશે.

રાજપુત્ર—જ્યારે અનાયાસ વિદ્યન આવે છે ત્યારે તમાર સાચવ્યું શું સચવાશે.

મંત્રી—અરે મારા મેહેરયાન ! જરાક વિચાર કરો. હાથ દીઠી ઉપર અદ્વાઉદીન છે તે કદાપી ઘેરો ધાલીને આવે ત્યારે તેમનું મન શાંત કરવા કેટલીક લાંબી રકમ આપવી પડે જ્યારે તમે આ પ્રમાણે દ્રવ્ય ઉડાવો ત્યારે વિપતી સમયે શું કરશો.

રાજપુત્ર—તે વખતે તમે તલવાર લઇને યુદ્ધ નહી કરી શકો કે ! શું પૈસા આપીને તેમને પાછા વાળવા ! કદાપી પૈશાની લાલચ નહી રાખતાં તેઓ ભારે લસ્કરની સાથે હલ્લો કરે તે વખત તમે ત્રીજેરીની ચેલી ઉપર આડા પડીને સુઘ્ન રહેશો કે નાશી જશો તેનો ઉતર આપો—જે કદાપી નાશી ગયા તો તે નાણાં તમામ ઉઠાવીને લઇ જશે જે કદાપી મરાયા તોપણ લેઇ જશે જ્યારે તમારા દેખતાં તે નાણાં તમામ ઉચકી જશે ત્યારે તમે જીવતા રહેશો કે મરી જશો.

મંત્રી—લઢવાનું કામ અમાર નથી, પણ ચાલતા સુધી જેમ જણાવ ધાય તેમ કરવામાં,—તથા વિશેષ લડવૈયા રાખ-

વામાં તથા દેશની આગાહીમાં. તથા સર્વે કાર્યમાં દ્રવ્યની મુખ્ય જરૂર છે--આ વાત શ્રી હુજુર સાહેબને કાંતે નાંખવી પડશે.

આ પ્રમાણે મંત્રી રાજકુમાર પ્રત્યે લાપણુ કરીને તથા કોપથી વ્યાકુળ થએલો લખવાના ઓરડામાં ગયો--તુરત એક ખાનગી ચીઠા શ્રી હુજુર અમરસીંગજી ઉપર લખી, એક જસુસને મેહેલમાં મોકલ્યો. તે જસુસે રાજદ્વારની દોહોડીમાં રવાને કર્યા ત્યાંથી અમરસિંહજીની પાસે છેક રાજ્ય મંદિરમાં રાણી વાસમાં પત્ર પ્રવિષ્ટ થયો--પત્ર આવતાં તે પત્ર દરગાહે વાંચ્યો--પોતે ભોજન કરીને નિદ્રા લેવાની તૈયારીમાં હતા. તેમાં મંત્રીના હાથથી લખેલી ચીઠી વાંચવામાં આવી--ચીઠી વાંચતાંજ--નેત્ર લાલ લાલ થયાં. બ્રહ્મટી વારે વારે ફરકવા લાગી. નાસીકાનો અથ્ર ભાગ તથા ઓષ્ટ ફરફરવા લાગ્યા, મોટા વીચારના આવેશમાં સ્તબ્ધ થયા. તે વખતે મુખ્ય ચંદ્રદેવી રાણીજી નજીકમાંજ હતાં. અમરસિંહની મુખ મુદ્રા તથા નેત્ર વીગેરે બાવ જોતાં રાણીના અંતઃકરણમાં શળ પડવા લાગી, ચિત્ર વિચિત્ર ભિન્ન ભિન્ન વિચાર થવા લાગ્યા તે વખતે પણુ તેવોજ હતો. મુગ્ધ અને પકાણુ સતાધીશોના હુમલા ધણા થતા, એટલે રણુ સંગ્રામ રચનાને માટે કોણુ જાણે ભુપતી વિચારમાં તો નહિ હોય ! કિંવા કોઈ અનાયાસ આશત તો આવતી નહી હોય ! એ વીગેરે તાત્કાલીક સમયાનુસાર વિચારમાં ગુથાયલી ચંદ્રદેવી રાજા પ્રત્યે અદ્દુ શબ્દથી બોલવા લાગી.

ચંદ્રા--પ્રાણપતી ! અત્યારે એકાએક શા વિચારમાં ગુથાયો છો !

અમરસિંહ--પ્રથુ જોયો મુખ અને ઉદ્ધત બીજો કોઈ જોયો મહે જોયો નહી. તેના કેટલાક અપરાધ મહે ક્ષમા કર્યા છે. જો કે હજુ તેના હાથમાં રાજ્યની લગી

મ આપો નથી તોપણ તે અત્યારથી પોતાની શક્તી ઉપરાંત ઉદારતા કરે છે તેથી આ રાજ્ય શી રીતે સાચવશે ! એ વીશે મને મોટી ચિંતા રહે છે.

અંદા—એવું ફરીથી શું થયું છે !

અમરસીહ—તીજેરીમાંથી કાઢીને પણ કહ્યા વિના સવા લાખ રૂપીયા એક ચોપાઇ કે જેની ચારજ લીટીયો હતી તે ખરીદ કરીને આપણા જુના દસુદીને આપી દીધા,—જુવે આ ચીજી, મારા વિશ્વાસુ મંત્રિએ લખી છે. મંત્રી કેવળ માહાર જમાણું આંગ છે. તે તીજેરીને રક્ષક છે. તે રાજ્યનું મથક છે, રાજ્યમાં રોકડ રકમ જે હોય તે તે રાજ્યની શોભા છે એટલુંજ નહીં પણ રાજ્યને મજબુત ટેકા રૂપ દ્રવ્યજ છે. તેમાં જ્યારે ઉધાઇ લગાડનાર પ્રશ્ન જેવા મુખ્ય પુત્ર હોય તો જરૂર નિર્ધન સ્થિતિમાં લાગ્યા વિના રહેજ નહીં—જસ જસ હવે થઇ રહ્યું—તેને ખારી સમક્ષ જે રાજ્યાભિશેક કરવાનો મારો વિચાર હતો તે હાલ માંડી વાળ્યું. અને એ બાબત બરાંબલી સભામાં તેને તિસ્કાર આપવો એજ હવે છેલ્લો ઇલાજ છે.

અંદા—(રાજ પ્રત્યે) હવે હું શું કહું; તેને જેમ યોગ્ય શીખામણ દેવી ઘટે તેમ કહેજો હવે તે ઉમર લાયક થયો છે માટે ભરેલી કચેરીમાં તેના ઉપર અત્યંત ક્રોધ દરસાવશે નહીં એવી મારી પ્રાર્થના છે. આપ શાંત થાઓ—

એ પ્રકારે રાણીએ અનેક પ્રકારનાં મિષ્ટ વચનોએ કરીને રાજને શાંત કર્યો તોપણ પોતે નિદ્રા સેવાનો ક્રમ ત્યાગ કરીને તુરત ઉઠીને કચેરીમાં આવ્યા તે વખતે મંત્રી દરખાસ્ત, કારકુનો, સેન્યાપતી તથા ગામના શાણા માણસો કાર્ય પ્રસંગે આવ્યા હતા. રાજ્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે સભા મો-

કવાઇ ગઇ હતી. તે વખતે અમરસિંહે પ્રથુને બોલાવ્યો—
એટલે પોતે તુરત રાજ્ય સભામાં આવી પોહોંચ્યો—દરરોજ
પ્રથુને બેસવાને યોગ્ય આસન અમરસિંહની જમણી બા-
જુએ હતું તે આજે આસન ગોઠવવામાં આવ્યું નહોતું
તેથી રાજની સન્મુખ પ્રથુ ઉભો રહ્યો. પ્રથુએ પોતાના પી-
તાજીની મુખમુદ્રા કોપાવેશમાં બયંકર થએલી જોઈ લીધી.
છતાં તે પ્રથુને કંઈ બય કે ચિંતા નહોતી. પોતાના પિતા
જી સન્મુખ ધૈર્યતાથી ઉભો રહી બોલવા લાગ્યો કે, હુનુર
સાહેબ! શેવકને શી આજ્ઞા છે?

અમરસિંહ—(પ્રથુ પ્રત્યે) તમે રાજ્ય મુદ્રાધિકારને લા-
યક નથી, તમારી હોલચાલથી તથા તમારી અત્યાર સુ-
ધીની વર્તણૂકથી મને એવી ખાતરી થઇ કે તમે કેવળ
ઉદ્ધત છો. રાજ્યને પાપમાત્ર કરી નાંખે તેવી તમારી
સાહસ બુદ્ધિ છે—તમારામાં અધિકાર નથી છતાં મારી
આજ્ઞા વીના શા માટે ત્રિજેરીમાંથી ચોરની માફક પ્ર-
વેશ કરીને સવાલાખ રૂપીયા લીધા!

પ્રથુ—આ જગતમાં વર્ણન થઇ શકે નહીં એવી શક્તિવાન
જી કુદરતી બક્ષીસીવાળા કવિને ઉત્તેજન આપવાને માટે
એ કાર્ય કર્યું છે,—આપ મારા શિરછત્ર છો. આપના આ
ગળા હું નિરંતર ના લાયક છું—કદાપી હું રાજ્ય મુદ્રાધિ-
કારને લાયક ન હોઉં તો બલે મને રાજ્ય સુખનો શા-
ખ નથી.

અમરસિંહ—પોપટની પેડે મારા સન્મુખ તું જવાબ આ-
પનાર કોણુ! ત્યાજ અહીંથી નિકળી જા. માહારે તાહા-
રો ઉપયોગ નથી.

પ્રથુ—બસ, એજ કે, એમાં શું આશ્ચર્ય, એ તો મારો
ધર્મજ છે.

મંત્રી—(રાજા પ્રત્યે) ગરીબપરવર ! હોય, ક્ષમા કરો હવે એમ નહીં થાય, (પૃથુ સન્મુખ મંત્રીએ દ્રષ્ટી કરીને) કુવરજી સમહેજ ! તમે ખોટું લગાડશો નહીં, કેમકે પીતાજીનો ધર્મ છે કે શિખામણ દેવી નોંધએ- માટે શાંત થાઓ.

પ્રથુ—હું તો શાંતજ છું.

અમરસિંગ—શા માટે નહીં ! તું તો શાંતજ હોય, અમારી શિખામણનો રંગ જ્યાં સુધી નહીં લાગે ત્યાં સુધી તું શાંત રહે એમાં આશ્ચર્ય શું.

પ્રથુ—(પિતા પ્રત્યે) તમે શા માટે અંતઃકરણને તત્પ કરો છો ! સવાલાખ રૂપીયા મારે ખાતે ઉધારાને. જ્યારે હું તેટલી રકમ તમને આપું ત્યારે આ રાજ્યમાં હું પગ મુકીશ, પણ અત્યારથી મેં નિયમ ક્યાં છે કે હું કદી પણ કદર કરવાની શક્તી ત્યાગ કરવાનો નથી—હું માહારી તલવારનેજ ધર્મ રક્ષણ માનું છું. મારૂં સત્ય તેજ મારૂં ખડગ છે. મારી દ્રઢતા તેજ મારૂં ક્ષત્રિવટ બૂશણ છે, આ શરીર રાજ્યનો વૈભોગ ભોગવવાને ઉપયોગમાં લેવા કરતાં ધર્મ અર્થે પરોપકાર કરવામાં વ્યતિત કરવા પાડે છે, આપની શેવા કરવી એ માહારો ધર્મ છે. મણુ આપ પ્રજાનું રક્ષણ કરવામાં હાલ ગુથાઓ. હું હવે આપની આજ્ઞા પ્રમાણે અહીંથી ખસવા માગુ છું—

ઉપર પ્રમાણે કહી પોતાના ઘોડા ઉપર બેસી ધણા વેગથી પૃથુ નગર ખાહાર નીકળી હુંગરોની ખીણમાં અલોપ થઈ ગયો.

અમરસિંહે પૃથુ પ્રત્યે સભામાં સર્વના દેખતાં ક્રોધ કરીને જે કંઈ કહ્યું હતું તેમાં તેનો ધરાદો વ માત્ર તેને શિક્ષણ આપવાનો હતો. પૃથુ સાહસ કૃત્ય કરીને વિલાસ નગરને યાગ કરી જતો રહેશે તથા પોતાના માતૃ પિતાને

ત્યાગ કરીને ચાલવા માંડશે એવું અમરસિંહને જાણવામાં નહોતું. પણ જ્યારે અનાયાસ આ પ્રમાણે બનાવ બન્યો ત્યારે તો અમરસિંહના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા માંડી, પૃથુ એકદમ નિકળી ગયો તેવાં સમાચાર રાણીવાસમાં પો-હોંચવાથી રાણીજી અર્થાત પૃથુની માતૃશ્રી પુત્ર વિયોગની વેદનાએ કરીને કેવળ અવાચક જેવી મતિ શુન્ય થઇ ગઇ. અમરસિંહને એકજ પુત્ર હતો, છતાં જ્યારે વયમાં વિગ્રહ રૂપી દુખનો અંકોડો ઉત્પન્ન થયો ત્યારે કેવળ અજાણ્ય અને વેદના અંતઃકરણમાં વારંવાર વધવા લાગી, અમરસિંહે તુરત તે પૃથુની પાછળ શોધ કરવાને માટે ધૈર્યવાન ચતુર અને બાહોશ રજપુતને મોકલી દીધા હતા, અંદાના મનનું આશ્વાસન રાણીવાસમાં જઈને અમરસિંહે કરવા માંડ્યું. ત્રિલાસનગરમાં તમામ પ્રજા સમુદાયમાં પૃથુએ નગર ત્યાગ કર્યાની વાચકાનો અશ્વ ગોળો ફેલાઇ ગયો; જે ત્રણ દિવસ બીતી ગયા બાદ શોધ કરવા સાડ મોકલેલા સ્વાર પાછા આવ્યા, તેમણે પૃથુનો મેળાપ ન થયાના સમાચાર અમરસિંહને આપ્યા, તેથી અમરસિંહ વિશેષ નિશાશ થયો અને મશ્વ્રતાપના ભ્રમણ ચક્રમાં ભગવા લાગ્યો, - વખતે વખત રા-જ્યનો પુરોહિત (રાજ્ય ગુરુ) અમરસિંહને ઉત્તમ પ્રકારની ધીરજ આપતો રહેતો હતો, આ પ્રમાણે દિવસો પુત્ર વિયોગથી નિકળ ચિત્ત, અને અજાણ્ય સાથે વ્યતિત થવા લાગ્યા-



પ્રકરણ ૩ જી. પવિત્ર મેનાંતો પશ્ચાતાપ.



॥ શ્લોક ॥

ગુણી તણો ગુણુ ગુણી પિછાને
કૃતદ્ધન તો ભેદ કદી ન ગળો
ભલા જનો શ્રેષ્ઠ કરે ભલધ
વડા ન ચુકે કદિએ વડાઈ-

હાલો ઘઢવી સવાલાખ રૂપીયા લધને પોતાને ઘેર ગયો
અને તમામ નાણાં મેનાંતો સ્વાધીન કરી દીધાં, જે હકીકત
દરબારમાં ગાહાની ખરીદી તથા તેની કદરને માટે થઈ હતી
તે તમામ આરંભથી અંત સુધી ગઢવીએ પોતાની સ્ત્રી
મેનાંતો કહી દીધી; ત્યારે મેનાં બોલી કે.

પ્રાણપતિ ! રાજકુમાર પૃથુસિંહ પોતાની ઉમરના પ્ર-
માણમાં ઘણો ઉદાર પુરૂષ છે; મહે તેમને સારી રીતે જોયા
છે. જ્યારે હું આમુડા દેવીનાં દરસન કરવા સાંર જતી હતી
તે વખતે તે યુવક ઘોડેસ્વાર થએલો વિશાળ બાહુવાળો
તથા જેતુ કપાળ ભવ્ય અને તેજયુક્ત છે એવો તે વખતે
મૃગયા શિકારથી પરિશ્રમ પામેલો અનાયાસ આવી પોહો-
ચતો હતો. તે દેવીના દરબારમાં એકાગ્ર ધ્યાનથી આંમુડાના
ધ્યાન તરફ જોતો હતો. જેની નજર બીજે કંઈ પણ જતી
નહોતી, તેનાં આતુર્યતાનાં લક્ષણ તથા તે યુવકનો સ્વભાવિક
દેખાવ થોડીકજ વારમાં હું જોતી હતી. ત્યારે મને એવી
જાત્રી થતી હતી કે આ યુવક પ્રતાપશીલ અને ઉગ્ર કાર્ય
કરનારો થશે, હે પ્રાણપતિ ! પછી શું થયું ! જ્યારે પિતાન-

શ્રીની પરવાનગી શિવાય તે નાણાં સુવક રાજકુમારે આપ્યાં ત્યારે કંઈ પણ વિપવાદ થયોજ હશે.

હાલો—તે તો હું જોવા રહ્યો નથી અને તો જોવાં નાણાં મધ્યાં કે તુરત હું તો જાણુમટી આવ્યોહું.

મેનાં—અગરસિંહ માહારાજનો સ્વભાવ કોધી છે, કદાપી બહીસ કરે તો તે જુજગનજ બહીસી ઉપર ધ્યાન આપનાર છે છતાં આજનો બનાવ કેવળ હદ બાહારનો તેમના સમજવામાં આવશે ગાટે મને લાગે છે કે પીતા પુત્ર વચ્ચે કોઈ પણ પ્રકારનો કતલ ઉત્પન્ન થયોજ નેમ્મજો.

હાલો—એ વાત તો હું કંઈ પણ જાણું નહીં.

આ પ્રમાણે બન્યો વાતો કરેછે એટલામાં હાજા ઘડવીના ઘરમાં કામ કરનાર દાશી એકદમ દોડી દોડી સ્વાસ ચઢેલો અને ઉતાવળી આવીને મેનાં પાસે ઉભી રહી,—મેનાંએ તે દાસી તરફ નજર કરીને.

મેનાં—કેમ લડીંગી, આજ તું શ્વાસ ખાતી, દોડતી દોડતી કેમ આવી પોહિયી !

લડીંગી—ગાજી ! તમે કંઈ નવાજુની કાત જાણો છો !

મેનાં—ના;

લડીંગી—દરબાર સાહેબના કુંવર રીસાઇને ચાલ્યા ગયા, કુંવરજીને અને દરબારશ્રીને ઘણી તકસાર થઈ, તેમાં છેવટે એવુંજ સંભળ્યું છે કે કુંવરજી રાજનો હક છોડી દઈને ફરીથી આ તરફ નહીં આવવાની શરતે ગયા છે. તેમને મનાવીને લાવવાને પાછળ સ્વાર પણ મોકલ્યા છે.

મેનાં—એમ કે ! (પોતાના પતિ તરફ દ્રષ્ટી કરીને) સાંભળો પ્રાણનાથ ! જોયું કે ! કુંવરજી કોધાવેશમાં ગયા; કેટલું બધું અધઠિત ! આ સંબંધો બનાવ થયાનું કારણ આપણેજ નિકળીએ છીએ. તેમણે ગાહો ખરીદ ક્યો ન

હોત, અથવા તમે ગયા નહોત કીંવા મ્હે ગાહો બનાવ્યો નહોત અથવા કુવરજીએ સવાલાખ રૂપીયા આપ્યા નહોત તો આહાવો પરીણામ બનત નહી.

હાલો—એ વાત તો ખરીછે. આ પરીણામનું કારણ બ્યારે આપણે થઇએ ત્યારે હજુરશ્રી અમરસીંગજી દરબાર સાહેબ પણ આપણા ઉપર ક્રોધાતુર રહેશે,—વળી બીજે ભય એવો રહે છે કે તીજેરીમાંથી હજુરની પરવાનગી લીધા વીના રકમ ઉઠાવવાનો કુવરજીનો હક નથી છતાં તેમણે આપણને રૂપીયા આપ્યા અને લીધા, જુવો કે જેવી રીતે આપનાર ઠપકાને પાત્ર થયો. ત્યારે આપણે લેનાર ઠપકાને પાત્ર કેમ ન ગણાઇએ ! કદાપી એમ વિચાર કરીને હજુર સાહેબ આપણે ઘેર આણેલા રૂપીયા પાછા લઇ લે તો પછી આપણું જોર શું !

મેનાં—મલે કદી પાછા લે તો પણ કંઈજ ચિંતા નથી; આપણે ઠપકાને પાત્ર નથી, એ ઉદ્દેશ આપણે કરવો વૃથા છે ! દ્રવ્ય બક્ષિસ કરનાર વિદ્વાન અને ચતુર હોતો. તે કુમારની બુદ્ધિ પુખ્ત હતી, તેના વિચાર મુસદ્દી વર્ગને અત્રબ્ય જેવા હતા, તેની રચના રાજ્યને મજબુતી આપે તેવી હતી માટે તેવું બનવાનુંજ નથી, પણ તે કદરદાન ચુરક રાજકુમાર રાજ્ય વૈભોગનો ત્યાગ કરીને નીકળી ગયો તે માત્ર આપણા કાર્યની કદરનો પરીણામ છે, તેના માટે માફ અંતઃકરણ ઘણુંજ દુખ પામે છે. એમ કેહેતાં કેહેતાંમાં મેનાંના નેત્રમાંથી આંસુ ચાલવા માંડ્યાં,—વળી બોલી ઉઠી કે આંમુઝ તેનું દરેક જગોએ રક્ષણ કરે. વિશ્વંસર તેનાં પરાક્રમને મદદ આપે, અને સુખી રાખે.

હાલો—હાજ તો અત્યારે તો એ આપણો અન્નદાતા.

લરીંગીકા—(હાલા પ્રત્યે) હાલા બાપા ! અત્યારે તો એ

અંદાતાર થયા અને કદી ખીજે કોઈ અનંદાતાર જગરો થાય તો કેમ !

હાલો—ત્યારે એને પડ્યો મુકવો, અને જગરો હોય તેનો હાથ ઝાલવો.

મેનાં—વાહ વાહ પ્રાણનાથ ! એ તો ગરજ મતલબિયા માણસનું કામ છે. એવી બુદ્ધિવાળાનું કદી પણ શ્રેય થતું નથી.

હાલો—(સુકાયત્રા મુખમાંથી દાંતની પંક્તી બાહાર નીકળેલી જાણે ખડખડાનો ભાગેલો ભાગ હોય તેવા દેખાવવાળો પાતળી ગરદન અને દોરડી જેવા હાથ ઉઘાડી કરીને અમલ કસુયાના તારમાં આનંદથી બોલવા લાગ્યો)—અલી સાંભલ્યુ કે ! અમે કંઈ એક રાજાને પકડીને બેસી રહીએ નહીં. જો એમ કરીએ તો પછી અમાન પેટનું પુર શી રીતે થાય ! જુવો આપણા મામો ઇસ્કાદમાં રહે છે તોપણ ગામેગામ આથકે છે ત્યારે તેનું પુર થાય છે. માટે જે આલે તે અંદાતાર.

મેના—જે સાક્ષર વર્ગના વિદ્વાન પંડિત કંઈ કહેવાય છે. તેની કદર સાક્ષરજ કરે છે. જે રાજા સર્વ વિદ્યામાં નિપુણ છે. તે વિદ્વાન પંડિતને જોળખે છે જેમ કે અપ્રતિમ હીરાને ઝવેરી જોળખે છે તેમજ હીરા ઝવેરી પાસેજ કીમતવાન થઈ શકે છે—જેઓ અધુરા છે જેઓમાં કાવ્ય શક્તી રૂપી ઝવેરાત નથી તેઓ યાત્રક સ્વરૂપે ઠેર ઠેર ફર્યાં કરે છે તેનો કદર તેમની શક્તી પ્રમાણેજ થાય છે. માટે અધુરા કવિઓની વિવેક શક્તિ તથા જ્ઞાન અને કાવ્ય શક્તિ અધુરીજ હોય છે. તો પછી તેમની કદર સાક્ષર વર્ગના ભૂપતીયો તેવીજ કરે છે.

હાલો—(લમણે હાથ મુકીને) હશે, ત્યારે આપણને હવે ખીજાં એટલાં વરસ કાઢવાનાં નથી, મરવાને માટે તો-

હોતરૂ મમરામનું આવી ગયું છે, પણ મારી મરજી જવાની નથી માટે હું જતો નથી. એટલુંજ બાકી છે.

મેનાં—તમને ખમ્મા કરે, મારૂ હેવાતણ ચાંમુડા ભવાની રાખનાર છે માટે તમે એવી વાત કરતા માં,—પણ હવે તમને એટલું કહુ છું કે તે રાજપુત્રે આપણને મોટો ઉપકાર કર્યો છે. આપણા ઉપર દુખરૂપી વૃક્ષનો નાશ કર્યો છે, આપણી જીંદગી કેવળ હવે ઘણા કાળ સુધી સુખમાં જવાની છે; તેમણે જે દ્રવ્ય આપ્યું છે તેનો વધારો શ્યાય એવો રસ્તો હવે હું કરવા ધારું. કેટલાક જમીન જાગીર, વાડી, વજીરા, નકરાં ખેતર વીગેરે ખરીદ કરવાં જોઈએ તેટલા માટે વખતે વખત હું પોતે નજીકના ગામડાઓમાં તેની તલાશને માટે નીકળી પડીશ, તેમાં કદાપી મને આવતાં વિલંબ થાય તો તમે મારી કાળજી કરશો નહીં; આજે આપણા ઘર ધંધામાં ઉપયોગમાં આવે તેવી એ વિશ્વાસુ સ્ત્રીઓ વૃદ્ધ અને પુખ્ત ઉમરની મહે રાખી છે. તે પૈકી આખો દીવસ એક બાધ તમારી સારવારમાં હાજર રહેશે અને એક બાધ રસોઇ વિગેરે ધર કામનો તમામ જોખો ઉપાડી લેશે. માહારી મોટી બેહેન આજેજ આવી છે તે પોતાનો આયુષ તથા પોતાની તમામ જીંદગી મારી પાસે ગાળવાની છે. તેને મારા અધીકારનું કામ તમામ દેખરેખનું મહે સોંપી દીધું છે જેથી હું હવે કેવળ નિવૃત્ત થઈશું. સવાલાખ રૂપીયામાંથી પચીસ હજાર રૂપીયા જમીન જાગીર ખરીદ કરી તે ઉપર તેને લગતા સાધનો તૈયાર કરવાને રાખ્યા છે અને બાકીના એક લાખ રૂપીયા અત્રેના નગર શેઠ ધનપાલને ત્યાં જમે કરાવીને તેનું વ્યાજ બારે મહીને રૂ ૪૦૦૦ ચાર હજાર રૂપીયા આવશે. તે શીવાય બીજા કિંમત પણ ખટખટ કરી જમીન ખરીદ કર્યા પછી

થશે. માટે પ્રભુ ઇચ્છતો સર્વ કાર્યનો સુધારો થવાનો સમય ઇશ્વરે જાણીસ ક્યો છે. તેથી હવે આપણે ખરા અંતઃકરણથી તે રાજકુમારનો જ્ય ઇચ્છવો જોઈએ.

હાલો—ખરી વાત છે—આપણાથી તો તેમાંનું કંઈ થવાનું નથી. આવેલાં નાણાંનો જે ઉપયોગ કરવો ઘટે તેવો કરવાને હવે તમે તમારી મેજે ગમે તેમ કરજો; એમ કહીને હાલો માંચામાં આડો થઈ પડીને ધોરવા લાગ્યો.

હાલો નિંદ્રા વશ થયો એટલે મેનાં તેની પાસેથી અપજતાથી ઉઠીને પોતાના ઘર કામમાં શુંથાઈ—

પ્રકરણ ૪ થું.

વસંત તિલિકા.

મોહાંન્ધિના હૃદયમાં નહિ નીતિ જાસે
લોભે કરી વિકળતા સહસા પ્રકાશે
વાઘે ઘણા ચરિ સમૃદ્ધ સુકિર્તિ નાસે
વાસે નહિ જીવનમાં ક્ષણ તે વિલાસે—

દિલ્હીમાં અલાઉદ્દીન

વિક્રમ સંવત. ૧૩૫૨ ના સુમારમાં દિલ્હીના પાંચ તખ્ત ઉપર પોતાના જુદા કાકા જલાલુદ્દીનને મારી નાંખાવીને અલાઉદ્દીન ગાદી ઉપર ગેડો હતો; તે સુગયમાં તે ગાદી ઉપર વારસાઈનો હક ધરાવનાર પાદશાહી કુટુંબનો તેણે યુક્તીથી અને ઘણી નિર્દયતાની સાથે ઘાત કરાવ્યો હતો; તેજ વખતમાં તેણે કૈફુઆદને પણ મારી નાંખ્યો હતો. અલાઉદ્દીને ગાદીએ બેસતાંજ અનિતિ અને નિર્દયતા વાપ-

રી હતી, તે શરીરે ઉચો હતો. તેનાં નેત્ર લંબગોળ સ્વચ્છ અને મોટાં હતાં. પણ તેમાં ચળકતો લાલ રંગ પથરાય રહ્યો હતો તેનું મુખ લંબગોળ હતું. તેના શરીરનો બાંધો મજબુત હતો. તેનો સ્વભાવ સાહસ કૃત્ય કરવા ઉપર ઉત્થાવળો હતો. તે કેવળ દ્રવ્યનો તથા રાન્ય સત્તાનો લોભી હતો. તે પોતાના ધર્મ ઉપર ચુસ્ત હતો. હિંદુ ધર્મ ઉપર તેને દ્વેશ હતો. તેઓને બ્રષ્ટ કરી પોતાના ધર્મમાં ફસાવવાને તેનું પ્રયત્ન હતું તે કેવળ નિર્દય હતો. હરકોઇનો નાશ કરવો તેમાં તેને કંઈ પણ ડર નહોતો; સ્વાર્થને માટે તે પ્રપંચી હતો. લઢવામાં શૂર તથા ઐકેકો હતો. તે શૂરને બહુ ચહાતો હતો સમય સુચકતા ઉપર ઘણો ચપળ હતો; તેની વખતમાં તેના દેખરેખ નીચે ખીલજી વંશના પઠાણ અમલદારો હતા. તે કેવળ ક્રૂર અને નિર્દય હતા, તેની કારકિર્દીમાં હિંદ પ્રજાને રાત્ર દીવશ ભય વડે કરીને ઉજાગરો વેઠવો પડતો હતો. ઠેર ઠેર બળેડા હભા થતા હતા. અને તે શમાવવાને લશ્કર આમ તેમ જતુ હતું. તે વખતમાં ઉત્તર ભાગમાં તથા મધ્ય ભાગમાં તુર્ક મુસલમાન પઠાણ અને મોગલ વીજેરેનો ઘણો ભાગ હતો. તેમાં પરસ્પર હુમ્લા કાવઠાવા ચાલતા હતા. છુપી રીતે તેઓમાં ટોળાં લોગાં થઇ જુદા જુદા પ્રકારના પ્રપંચી તરંગ રચના કરતા હતા. સંપૂર્ણ ઐક્યતા નહોતી તેથી ઘણા હુમલા થતા હતા. જેનું વિશેષ બળ હોય તે સામ્રાજ્યે મારીને પાદશાહ થઇ જતા હતા, કેટલાક ખંડીયા રજપુત રાજાઓ, અલાઉદ્દીન તરફથી નિમાયતા મુસલમાન સુબા હતા તેઓની સાથે વારંવાર બગવા કરતા હતા. વાચકોંશુમાં ઘાટોના માર્ગે મોગલોની સ્વારીયો ચઢ્યા કરતી હતી, આ પ્રકારે બધાં બનાવોમાં મારામારી અને કાપાકાપી ઘણી થતી હતી; દૈયતમાં હુટકાટ થવાથી પાપમાત્ર સ્થીતી થઇ હતી.

આ વખતમાં ગુજરાતમાંથી પ્રવાસ કરતો શેઠશ્રી શુશ્રુ-
થએલો ક્રોધથી તત્પ થએલો અને વીકલતાના સપાટામાં
વીધાએલો એક આદ્યજીવ વૈર વાળવા માટે તથા ગુજરાતના
બાહોશ યોદ્ધા કરણુ ઘેઢેલાના રાજ્યનાં મુળનું નિકંદન કરવાને
માટે માધવ નામનો મંત્રી દીલ્હીમાં આવીને રહ્યો હતો.
તે અલ્લાઉદ્દીનને મળવાને માટે પ્રયત્ન કરતો હતો. તે પણ
દિલ્હી દરગાહમાં અલ્લાઉદ્દીનની સભામાં આવીને બાબુએ
બેઠો હતો. આ વખતે સભામાં હિંદમાં થતા બળવાને માટે
વાતચિત ચાલતી હતી. સંભામાં સંપુર્ણ શાંતતા પ્રસરાઈ
હતી. તખ્ત ઉપર બાદશાહી લેખાશથી અત્રાંકીત થએલો
અલ્લાઉદ્દીન બિરાજમાન થયો હતો જમણી બાબુએ સેન્યા-
પતી વીગેરે મેટા સરદારોની બેઠક થએલી હતી ડાબી
બાબુએ મુસદ્દી વર્ગ તથા દિલ્હીમાં રહેનારા અમિર ઉમરા-
વોની બેઠક થએલી હતી.

અલ્લાઉદ્દીને પોતાના વચ્ચરો પૈકી મલેકજેખ પ્રત્યે બોલવા
લાગ્યો—શીરોઝપુર અને ફરીદકોટ તરફ બંડ થયું હતું તેનો
પરીણામ કંઈ જણાયો કે !

મલેકજેખ—હાથ ! પુત્રતાવાની મેહેરથી તે બંડ શમી
ગયું છે.

અલ્લાઉદ્દીન—ગીઝ કંઈ ખબર મળી છે !

મલેકજેખ—હાથ ! એ વાત બહુ ફાયદેમંદ છે, આપનો
હુકમ હોય તો તેમ કરવામાં આવે—મધ્ય હિંદુસ્થાનમાં
સિંહાદ્રો પર્વતની તલેટીમાં સીદી મૈલા નામનો એક
ફકીર છે તે દરરોજ હજાર પ્રકીરને અચ્છી તરેહથી
ખાવાનું આપે છે. તેની ઝુપડીમાં જ્યારે તપાસ કરનારે
કયો ત્યારે તેમાં તેને પેહેરવાનો ખલકો હોતો તે શિવબુય
બીજું કંઈજ જોવામાં આવતું નથી,—તે જોયેલો દરરોજ
ખરના કરે છે તેનો કંઈ પણ હિસાબ કે ખંતો નથી.

ધણા વરસથી સીદી મૈલાની જેએ એવો ઉચ્ચાર ધણા ફકીરો કર્યો કરે છે. એક વખત મુગલોનું ટાળું આ તરફથી મોકલેલું હતું તેઓ હુમલો ચમાવીને પાછા વળતી વખતે તેમને એ ફકીરે ખરદાસ્ત ખાતર રોક્યા હતા તેમને તે મુગલોના લશ્કરને જે જોઈએ તે ખોરાક તથા ઘોડાંને ચંદી વીંગેરે તમામ પુરો પાડ્યો હતો. તે મુગલોના સરદારે આ ફકીરની પાસે કંઈ કરામત છે તે જોવાને ગયો હતો છતાં તેની ઝુપડીમાં કંઈ પણ જોવામાં આવ્યું નહીં. તેથી તેને અચ્છો લાગ્યો, — તેણે ખારીક નજરથી જ્યારે તપાસ કર્યો ત્યારે આજુ બાજુના લોકોથી જણાઈ આવ્યું કે તેની પાસે પારસમણી છે.

અલ્લાઉદ્દીન—(એકી ટસે કેટલીકવાર મલેકજેખ તરફ જોઈને) અવખત, એમને કંઈ હેતું જોઈએ. તે ફકીર પાસે કંઈ પણ કરામત હોવીજ જોઈએ.

મલેકજેખ—મરીખપરવર! એક બીજી ખાતમી એવી મળે છે કે તે ફકીરોનો ખોરાક પુરો શી રીતે પાડે છે તે જોતાં જણાઈ આવ્યું છે કે ઇંદોર અને ઉજ્જન તરફથી તમામ અનાજ ધીંધ શાકર ખાંડ વીંગેરે મંગાવે છે. તેના તાગ્યામાં બસે ફકીરો ત્રણ દીવશ રહે છે તે તમામ હથિયારખંદ અને સાવચેતી વાળા છે તેઓ સોનાનાં ગચ્છાં તૈયાર કરેલાં લઈ જાય છે તેને વેચે છે અને સામાન લાવે છે.

અલ્લાઉદ્દીન—એમ છે કે ! ત્યારે તો જરૂર તેની પાસે પારસમણી હોવો જોઈએ.

કાકુર—(એટલામાં નજીક એઠેલો કાકુર બોલી ઉઠે છે) મરીખપરવર ! એના ફકીર પાસે પારસમણી શોભેજ નહીં.

એ તો દીલ્હીની ગાદી ઉપર હોય તો ખુદાની મહેરબાનીથી સઘળાં કામ સુધરી જાય.

અલાઉદ્દીન—આપણા જેટલા એકા છે તે તમામ એકાની સાથે આપણે તે તરફ જવું.

મલેકજેખ—ગરીબ પરવર ! એવા શકીરની પાસેથી પારસ મળી લેવામાં બહુ મહેનત નથી માટે આપને તે તરફ પધારવાની તસ્દી લેવા જરૂર નથી.

અલાઉદ્દીન—(મનમાં—કદાપી મલેકજેખ અગર કાકુર તે શકીર પાસેથી પારસમળી છીનાવી લેવાને જાય, અને તે પારસમળી તેઓ પોતાની પાસે છુપે રાખી મુકીને અહીંયાં આવીને એમ જણાવે કે તે વાત ખોટી છે તેની પાસે પારસમળી નોહીનેો અથવા તો તેની પાસેથી કંઈ પણ જણાયું નહી. • એમ જુદું સમજાવે તો તે અમુલ્ય તક આપણે ગુમાવી બેસીયે માટે સાથે જઈને અવશ્ય ખાત્રી કરવી જોઈએ એમ મનમાં સંકલ્પ વિકલ્પ દ્વારાએ નિશ્ચય કરીને સ્થિર થઈને) અલખત જો કે તેમાં માહારી જરૂર નથી પણ એ કરામતી કીયા જોવાની મને ઘણી ઈચ્છા થઈ છે માટે હું પણ ત્યાં આવું. એમ નકી થાયછે. માટે આવતી કાલે અહીંથી નીકળી પડવું. મારી સાથે કાકુરે આવવું જોઈએ મલેકજેખ, આ તરફ મારા આવતા સુધી દેખરેખ રાખે, આપણી સાથે એક હજાર અચ્છા શુરા માણસો રાખી લેવા;-

કાકુર—બહુ સારું—હું એજ વ્યવસ્થા આજરોજ કરું.

ઉપર પ્રમાણે વાતચિત ચાલી રહ્યા પછી દરબારમાંથી બાદશાહ જનાનખાંનામાં આલ્યો ગયો. સર્વે પોત પોતાનાં મુકામે આલ્યા ગયા. પ્રાતઃકાળ થયો એટલે ઘોડેસ્વાર થઈ બાદશાહ ઉત્તમ પ્રકારની સેન્યા લઈને રસ્તો કાપવા માંડ્યો.

કેટલેક દીવસે સિંહાદ્રી પર્વતની તળેટી તરફ આવી પોહોઁચ્યાં; સાથેનું લસ્કર ભંચંકર ડુંગરાઓની ખીણમાં છુપુ રાખીને વેશ બદલીને છુંપા હથિયાદથી ફકીરી ડોળથી બાદશાહ અને કાકુર તથા બીજા એકા પંદર વીશ માણસોના જ-ઘાથી સીદી મૈલાની ઝુંપડી તરફ પ્રવેશ કરવા માંડ્યો, આ વખતે સાચકાળ લગભગ થવા આવ્યો હતો, કૃષ્ણપ-ક્ષત્રી અમોસનો દિવસ હતો; જેમાર્ગે ફકીરો બપોરની વખતે ખાઇને રસ્તે પડ્યા હતા, બાકીના રાત્ર દિવસ રહેનારા ફકીરો સુમારે બસો માણસો મોટાં મોટાં વૃક્ષની નીચે ઝું-પડીઓમાં રહેતા હતા, સીદી મૈલા એક મોટા શીલા ઉપર મૃગચર્મ ઉપર પડી રહ્યો હતો તેની આમળીનો રંગ જાંચુ ના રંગને પણ માત કરે તેવો હતો તેની ઉગર સુમારે પંચાણું વરસની હતી પણ દેખાવમાં ચાળીસ વરસની ઉમ-રનો હોય તેવો જણાતો હતો, તેનું માથુ ઘણું મોટું હતું તેનું કપાળ વિશાળ હતું તેનું નાક ચપટું અને હોઠ જડા હતા, શરીરે દીગણો અને રૂઢપુટ હતો તેના પગની પેંડીયો ઘણી મજબુત હતી. તેના હાથના બાહુ ડંડ ઘણા મજબુત અને જડા હતા તેની ગરદન પાડના કાંધ જેવી જડી હતી તેનાં નેત્ર સફેદ તથા નેત્રની કીકી શામ વર્ણની હતી તેના માથા ઉપર દુકા દુકા વાળ આંમળાઇ ગએલા ઝુંઘળાં વળેલા હતા, તેની પાસે બે ફકીરો તેના જેવાજ મજબુત હતા. તે બન્ને સીદી મૈલાના પગની આગળ નીચાણમાં બેઠેલા હતા. આળુઆળુ સુગંધી પુષ્પોનો બાગ હતો અને તેની આળુઆળુ અત્યંત ઘટ્ટ વૃક્ષથી શુભેભિત ડુંગરની ટેકરી હતી. નીચાણમાં નદી વહેતી હતી. તેના કીનારા ઉપર અનેક પ્રકારનાં ઝાડનાં ગ્રુથ્ય શોભી રહ્યાં હતાં. તે સમયે જાળંગીને દીલ્હીથી નીકળેલા સીદીમૈલાના દર્શણના ઉમેદવારો અનાયાસ ઝુંપડીમાં દાખલ થયા.

ઝુપડીમાં નવા આવનાર. પ્રવાસીયોને સિદ્ધીમૌલાએ જે તાંજ તેમને જેસવાને સાન કરી, આ મુસાફરોમાં આગેવાન અન્નાઉદ્દીન હતો તેણે પણ પોતાનો વેશ બદલ્યો હતો; તેથી ઓળખાય તેમ નોડાતું. સીદ્ધીમૌલાએ તેમને ખાનપાનની ખાતર માટે પોતાના પાસે જે ફકીર શેવકો હતા તેમને સાન કરી એટલે તેમાંથી એક ઉદ્દીને બાહાર ગયો. પછી તુરત થોડીવારમાં પાછો આવ્યો. તે પોતાના બન્યો હાથમાં મોટો ટાટ પકડ્યો હતો તેમાં દ્રાક્ષ, પીસ્ટાં, ચારોળા, મીઠાઇ અને બાજરીના રોટલા તથા ખીચડી બફેલી હતી. તેમાં શાક હતું તે સાથે પાણીનું મોટું વાસણ ઉચકનારો બીજો કોઇ સીદ્ધી હતો, તે સધળું આવેલા મિજબાનોના આગળ મુકી દીધું. મુસાફરમાં આગેવાન મુસાફરે આ સધળું જોઇને તે વસ્તુ ખાવામાં વાપરવાને મરજી બતાવી નહી, સીદ્ધીમૌલાએ પરોણાગતની સરભરા કરી હતી તે નહી સ્વિકારવાનું કારણ ધણું ઉડું હતું, સીદ્ધીમૌલાનું અન્ન ખાધા પછી તેને મોટી તુકશાનીમાં નાંખવો એ બાનિ શકે કહી તેમજ જે વસ્તુ તેની પાસેથી પ્રાપ્ત કરવાની છે તેમાં કદાચ ખળાત્કાર કરવામાં ઝપાઝપી થવ તો સ્વીકાર કરેલા અન્નના ઉપકારને લાંચીત લાગે એવો વીચાર મુસાફર-આગેવાનને આવવા લાગ્યો તેથી તે તમામ સરભરાનો ઘાટ જોઇ આગેવાને માથું હલાવીને તે લેવાની ના બતાવી, તે વખતે સીદ્ધીમૌલા બોલ્યો, જુવો ભાઇ ! આ મુકામમાં આવનાર કોઇ પણ મુસાફર અન્ન પાણી લીધા વગર જતો નથી. તમે શા માટે લેતા નથી તમે કોણુછો. ક્યાંના રહેનાર છો. અને ક્યાં જાઓછો !

આગેવાન મુસાફર-અમે મુસાફર છીએ, ખાસ તમારા દરશનનો લાભ લેવા સાર આવ્યા છીએ. તમે ફકીર છો ખુદદાના વધીછો, તમે એકલા જંગલમાં પડ્યાં રહોછો

તમે કોઈ જગોએ પૈશા ઉત્તરાવવા જતા નથી છતાં
સેંકડો મુસાફરોને અન્ન આપીને તેમનો જીવ શાંત
કરો છો, પરોપકાર કરો છો, એ તમારી કરામત સાંભળીને
તમને જોવાને સારૂ આવ્યા છીએ.

સીદીમૈલા—દેખો ભાઈ ! કરામત ખુદાના નામનીજ, પ-
રમેશ્વરે જે રચના કરી છે તેમાં કોઈ ફેરફાર કરી શ-
કતો નથી.

મુસાફર—વારૂ હીક છે ! ત્યારે તમે આટલો બધો ખર્ચ
દયાથી પુરો પાડો છો ! કરામત શિવાય એવી રચના બ-
ને કેમ.

સીદીમૈલા—દેખો ભાઈ, આપવાવાળો એજ ખુદા છે. અને
લેવાવાળો પણ એજ છે.

મુસાફર—આપવા વાળો ખુદા છે એ વાત ખરી પણ તે
તમને દરરોજ આપે છે કે કેમ અને આપે છે તો તે
શું આપે છે.

સીદીમૈલા—અરે ભાઈ ! તમે તમારૂં કામ કર્યાં કરો. ફ-
કીરના કામમાં તેનો પાર લેવાને તમને શું હાંસલ છે.

મુસાફર—મને તમારા જેવા ઉપર દયા આવે છે. એકલા
માટે ખરી ખબર પુછુછું; એમાં અમારે કંઈ ગરજ નથી.

સીદીમૈલા—(નરાક વિચારમાં પડીને) અરે ! દયા શી
ખાતતની !

મુસાફર—તમારે માથે એક મોટી આંશત ગુજરવાની છે
જેમાં તમારા જાનની ખુચારી છે.

સીદીમૈલા—(એકદમ ચમકીને અડક બેઠો થયો) કહો
ભાઈ મોહારી જાન લેનારને શું ફળ હશે.

મુસાફર—કંઈ પણ ખરી ખાતમી લાગવાથી તે લોભ ઉ-
પર ફસાયલા માણસો ગમે તેમ કરી બેસે છે.

સીદીમૈલા—એવી કંઈ પ્રકારની મારે માટે ખાંતમી કંઈ ધને પણ મળી હશે.

મુસાફર—જો તમે સાચુ જોલો તો તે વાત કહુ અગર નહી કહો તો અમે અમારે રસ્તે ચાલ્યા જઈશું પછી તમે તમારો જાન બચાવવાને શક્તીવાન નહી થાઓ એ વાત તમે નુકી સમજજો.

સીદીમૈલા—મહે કોઈનું બગાડ્યું નથી. છતાં દરરોજ ધરમાદા ખાતે ફકીરોની શોવા કરક્રું ખુદની બિંદગીમાં મસ્ત રહુક્રું હું વસ્તીમાં પણ રહેતો નથી મને કોઈની સાથે રાગ દેશ નથી. મને કોઈ પ્રકારની ઉપાધી નથી. હું કોઈની ખટપટમાં ઉભો રહેતો નથી. મારી પાસે કોઈ પણ ઠેકાણે છુપું ધન નથી, ફક્ત એક કપડું છે. પાણીને માટે આ તુંબડી છે. પાથરવાને ત્રગ, તથા વાઘનું ચામડું છે ખાવાને માટે બાજરીનો સુકો ટુકડો છે પાણી પીવાને માટે ખુદની મેહેરબાનીથી નદી વહ્યાં કરે છે વાસણમાં ખાખરાનાં મોટાં પાંદડાં છે. એકાંત જંગલનો અવાસ છે તમારા જેવા મુસાફરોની ચાકરી કરક્રું. છતાં મારા ઉપર આફત લાવનાર ઘાતકી અને કૂર તથા ખુદનો ધુનેવાર એવો કેણુ હોયો જોઈએ.

મુસાફર—(ફકીરનું આ પ્રમાણે વાક્ય સાંભળી મુસાફર શરગિદો થઈ જરાક નિચી નજરે જોઈને વિચાર કરીને ફરીથી જોલવા લાગ્યો) અરે સીદીમૈલા ! તમે જંગલમાં રહીને આટલુ બધુ કરી શકોછો તેના માટે કોઈને પણ અબળયખી શક આવવોજ જોઈએ એવો વિચાર તમે કેમ કરતા નથી.

સીદીમૈલા—એ મુસાફર ! તમે જે કહેતા હશે તે વાત બ્યાજખી છે પણ હું ખુદાસો માગુક્રું કે તે વાત ખરેખરી મને કહી દો.

મુસાફર—તમારી પાસે પારસમણી છે તેથી કરીને તમે સેંકડો મણુ સોનુ બનાવીને ફકીરોની શેવા કરોછો એ તો તમે ઠીક કરોછો પણ તે વાતની દિલ્હીના પાદશાહ અલાઉદ્દીનને ખબર પડી છે તે અત્યારે તમારા ઉપર છાપો મારીને તમારો નાશ કરી તે પારસમણી લઇ જવાના છે માટે તમારી મદદે અમે આવ્યા છીએ. જો કે તે પારસમણી હોય તો તમે અમને બતાવો જો કે તે મણીનો અમારે કંઈ પણ ઉપયોગ નથી પણ તે અમને બતાવીને તમે તમારી પાસે રાખો પછી તેની અમને ખાત્રી થાય તો અમે તમને તમારા બચાવ માટે મદદ આપીએ.

સીદીબાલા—(જરાક હસીને) અરે ભાઈ ! એ બધી વાત ગલત છે; વાત ફેલેનાર અને સાંભળનાર બંને ગમે છે. અમને મરવાનો ડર નથી. જનમ થયોછે ત્યારથી નિશ્ચય છે કે વેહેલુમોંડુ મનું છે, તે અલાઉદ્દીન નિર્દય અને લોભી તથા ખુનિને હું બીલકુલ ગાંડતો નથી એમ કહીને તેની આંખો ક્રોધથી લાલ થવા આવી અને ત્યારથી ઉભો થઈ એક કબાન અને પચાસ સીરનો ભાથો લીધો ભાથો પીઠ ઉપર ચઢાવી દીધો અને કબાન હાથમાં પકડી. તે વખતે તેના બંને સાથી સીદી ફકીરોએ પણ તેજ પ્રમાણે હથિયાર સજ્જ થઈને બેઠા તેમાંનો એક ફકીર બાહાર નીકળીને એક દોઝ હતું તે તેણે ધણા વેગથી તથા જોરથી વગાડવા માંડ્યું—ઢાલ વાગતાંજ આબુબાબુની ઝુપડીયોમાંથી બસેં ફકીરનો કાફલો ઢાલ તલવારની સાથે તથા તીર અને કબાનની સાથે સજ થઈ આવવા લાગ્યા. મુસાફરના આગેવાને પોતાની સાથેના કાફુરને નેત્ર પહોંચીથી ઇસારત કરી એટલે તે તુરત ઉભો થયો એટલે મુસાફરનો આગેવાન

ઉભો થયો,—સીદ્ધીમૈલાએ ઉભા થવાનું કાસ્યું પુછ્યું તે વખતે જવાપ આપ્યો કે, હમે અમારે મારગે ચાલ્યા જઈશું. અમે સાંભળેલી વાત તમને વિદિત કરી છે. હે સિદ્ધીમૈલા તમે ધર્મત્માઓ તેથી તમારો જરૂર જય થશે તમે ખુદના વહીઓ. તમ ફકીરોનું પાલણુ કરનારછો. માટે તમારા ઉપર ખુદા ખાસ મેહેર કરશે; અમે તો તમારા ભક્ત માટે કહ્યું છે.

સીદ્ધીમૈલા બોલ્યો—એ મુસાફરો ! તમે આમકાન બે-યો છેજ કદી કોઈ વખત આવતા જતા આ રસ્તે થઈને જાઓ ત્યારે અમારી ઝુંપડી પવિત્ર કરજો.

મુસાફરનો આગેવાન —બહુ સાર, એમ કહીને તે મુસાફર પોતાના પાંચ સાત માણસો વેશધારી બનેલા હતા તે ઝડપથી વેગ સાથે હુગરની ખીણમાં અલોપ થઈ ગયા—થોડીવાર થઈ એટલે ઘોડા ઉપર સવાર થઈ લસકર સાથે સીદ્ધીમૈલાની ઝુંપડી આગળ ઘેરો ઘાલેલો જણાયો જેમાં આગેવાન કાઠુર અને અલ્લાઉદ્દીન બપોલશાહ હતો. આ વખતે સૂર્ય અસ્ત થવાનો વખત નજીક હતો સરા-સરી નજીક ઘડી દીવસ રહેલો હતો—હુગરનાં ઉચાં શિખરોની પાછળ સૂર્ય નમ્યો હતો તેથી સાયંકાળનો સમય જલ્દી નજીક આવતો જણાતો હતો. પશ્ચિમે પોતાનો ખોરાક લેવનું કામ અટકી ઉચાં તથા વીસારનાળાં દક્ષ ઉપર નિવાસ કરવા લાગ્યાં હતાં. ચારે બાજુ સિદ્ધાત્રી પર્વતના શીખરો આકાશને ભેદી ઉચાં ગયેલાં હતાં તે વચમાં મોટું મેદાન હતું. આ તરફ સીદ્ધીમૈલાના ફકીરો નવિન આવેલા મુસાફરોએ આપેલી ચેતવણીથી હથીયાર સજી તયાર થએલા હતા. તે તમામ ફકીરોમાં બુદ્ધિ બુદ્ધી જાતના મુસલમાન ફકીરો હતા જેમાં ધર્મ ચુસ્ત

અને અદાલતની ખાતર પોતાનો જાન બખ્સનાર તથા પોતાના ઉસ્તાદ માટે માથુ આપનાર કેવળ નિમકહલાલ પચાસ ફકીરો સીદીમૈલાતના સીદીમૈલાના ખાસ પ્યારા હતા. તે સીદીમૈલાની ઝુપડી આગળ મેદાનમાં ધણુ ઉમંગની સાથે ઉભા રહેલા હતા. મિંહાદ્રી પર્વતની તાજી હવા લેનારા બેફિકરા અને મસ્ત હતા તેઓ ધણુ મજાનુત હતા, તે સત્ય બોલનારા અને દયાળુ ફકીર હતા; ફકીરોનો ધર્મ યુદ્ધ કરવાનો કે મારવા મરવાનો નથી એમ તેઓ સમજતા હતા તોપણ તેઓ પોતાનો ઉસ્તાદ ઉપર આવેલી આફતનું નિવારણ કરવાને પોતાનો જાન બખ્સ વા વાર લગાડે તેવા નોહોતા; તેઓ નિશ્ચિંતપણે પર્વત પ્રદેશમાં મસ્ત હાલનો ખ્યાલો પીનારા હતા. તેથી તેમના અંગમાં ધણી તાકાત હતી. તેની સાથે તેમને મરવાનો બીલકુલ ભય નોહોતો, —તેઓ પોતાનો જાન બચાવવાને કોઈ પ્રકારે પણ સંધી કરવી એમ સમજ્યાજ નોહોતા; ખુદાને માટે તથા ઉસ્તાદને માટે માથુ આપવું એજ બોધ તેમના અંતઃકરણમાં ફેલાઈ રહેલો હતો. આદાવી પ્રકારના ફકીરો હથીયારથી સજ્જ થએલા પોતાનો પસંદગી શત્રુઓનું સૈન્ય જોઈને અડગ રહેલા ઉસ્તાદનું રક્ષણ કરવાને માટે તયાર થઈ રહેલા હતા. એટલામાં એક સ્વાર સામ્રેતા લશ્કરમાંથી સીદીમૈલાની ઝુપડી આગળ આવ્યો અને તુરત ઉતરીને સીદીમૈલાના આગળ આવીને તેના હાથમાં એક પત્ર આપ્યો જેમાં ફારશી લીપીમાં લખેલું હતું.

સીદીમૈલાએ તે પત્રનું પરખીડીયું તોડીને ઝગળ પાંચ વા માંડ્યો તેમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું.

હોદ્દી તખ્તનશિન બાદશાહ અલાઉદ્દીન તરફથી સીદી મૈલાને આ ઉપરથી બખ્સ આપવામાં આવે છે કે ત

મારી પાસે પારસમણી છે તે તમે તમારી જાનનો બચાવ
થવાની આશા રાખતા હો તો તુરત અમારે સ્વાધીન કરો,
તે પારસમણી અમને સ્વાધીન નહીં કરો તો તમને ખુદાનો
રસ્તો બતાવી પડાવી લેવામાં આવશે.

આ પ્રમાણે મતલબ વાંચી સીદીમૈલાએ આવેલો.
સ્વાર જે કે બાદશાહનો એકકો હતો. તેને ક્રોધથી તત્પ
થએલો ફકીર કહેવા લાગ્યો કે—હમારી પાસે તો ખુદાના
નામ રૂપી પારસમણી અમારા અંતઃકરણમાં છે તે બાહાર
નીકળી શકે તેવું નથી—જાઓ અને તમારા બાદશાહને કહો
કે તમારા જેવા સાદસ કામ કરનારનું કદી પણ બહુ થવા
તું નથી. અમે કહીએ છીએ કે અમારી પાસે પારસમણી
નથી તેમ છતાં તમે વેહેમ લાવીને બ્યારે તે વાત નહીં
માનો તો તેનો કાંઈ ઈલાજ નથી. અમે લલવાની ઇચ્છા રા
ખતા નથી, તમે ખુદાને વાસ્તે જેવા આગ્યાઓ તેવા હુજૂરત
કર્યા વિના પાછા ચાલ્યા જાઓ અમારી પાસે તેમાંનું કંઈજ
નથી, એ વાત સત્ય માનજો.

એકકો સ્વાર—તમાર કહેલું બાદશાહ માનશે નહીં માટે
જો તમાર બહુ ઇચ્છો તો તમે પારસમણી બ્યાપો—
શા માટે તમે તમારા જાનનો નાશ કરવા ઇચ્છો છો !

સીદીમૈલા—અરે ભાઈ ! ખુદાને માટે સાચેસાચું કહી-
એ છીએ.

એકકો સ્વાર—હું તમને કહું કે તે વાત બાદશાહ
કયુલ નહીં કરે—જરૂર તમારી સાચે લડાઈ કરશે.

સીદીમૈલા—મરના હક્ક હે—જીના જીંક હે.

એકકો સ્વાર—બહુ સારું જોમ તમારી મરજી—એમ કહીને
સામ્રાટના લશ્કરને હુરતસ બજાવીને બાદશાહને તમામ
હકીકત વિદિત કરી—કે તુરત રણતુર વાજાંત્ર બાગવાની
સરચાત થઈ અને લશ્કર ઝુપડી તરફ આવવા લાગ્યું—

આ તરફ યા અણાહ હજરત પીર એવો એકેવારે ફકીરો
ના ટોળામાંથી શબ્દ નીકળવા લાગ્યો—મ્યાનમાંથી તલવાર
ખેંચીને ફકીરોનું ટોળું આવેલા લશ્કર સામે તયાર થઇ
ગયું—ખાદશાહનું લશ્કર પયદલ શુરા સીપાઇયો દાલ
તલવાર લઇ સામે થઇ ગયા એકદમ સામાસતમે લથળથ
અડોઅડી ભેટમભેટ થવા લાગી. યા અણાહ, એવા
શબ્દની સાથે વીધુત જેવી ચળકતી તલવારના ધાવ
એક બીજાની કાંધ ઉપર પડવા લાગ્યા. તલવારની એકજ
ઝટકાની સાથે અકેક એકકો જમીન ઉપર પડવા માંડ્યો
તેજ પ્રમાણે ફકીરો પણ જમીન દોસ્ત થવા લાગ્યા.
સરાસરી ત્રણ કલાક સુધી લડાઇ અંધારામાં સંપૂર્ણ થઇ
તમામ ફકીરો તલવાર નીચે નીકળી ગયા અને મરણ
પામ્યા ખાદશાહના લશ્કરમાંથી બસેહ ફકીરોની તલવાર
બળ વડે કરીને પાંચસે પયદલ કપાઇ ગયું. એવામાં
એક તીર પડખામાં સીદીમૈલાને વાગવાથી તે પણ
અવાચક થઇ જમીન ઉપર પડ્યો. એ સમયે ફકીરોમાનુ
કોઈ પણ રીતું નહીં—યા અણાહ શબ્દની સાથે ખાદશાહો
લશ્કર જે શેષ રહ્યું હતું તે તથા ખાદશાહ અણાહીને
અને કાકુર તમામ સીદીમૈલાના શબ આગળ ઉભા રહ્યા.
રાત્રીનો વખત હોવાથી શનભોમાં અજવાળું કર્યું હતું.
તે અજવાળાથી સીદીમૈલાની ઝુંપડીમાં તમામ જગોએ
તપાસ કર્યો તથા આબુઆબુબારીક નજરથી જોયું પણ
પારસમણીનો પત્તો લાગ્યો નહી. સીદીમૈલા જ્યાં પડ્યો
હતો ત્યાં તેને તપાસ્યો તે વખતે તે જાણે મરી ગયો
હોય તેવો શબવત થઈ ગયેલો હતો તેનાં તમામ કપડાં
વાંજેરે તપાસ્યાં છતાં તેમાંથી પણ કંઈ નીકળ્યું નહીં.
તેની ઝુંપડીની અંદરની તમામ જમીન ખોદી નાંખાવીને
તપાસ કર્યો તોપણ તેથી કંઈ વળ્યું નહીં છેવટે નિરાશ

થગ્ને ત્યાંથી રાતોરાત કુચ કરીને ચાલવા માંડ્યું. પારસમણીનો પત્તા નહીં લાગવાથી તથા સીંદ્રીમૌલા જેવા ફકીરનો નાશ થયો તેમાં પોતાનાં કેટલાંક માણસો કપાયાં તેથી કરીને અલ્લાઉદ્દીન પસ્તાવા લાંગ્યો—સીંદ્રીમૌલા જેવો ધર્માત્માને માર્યો તેથી તે કામ અધટિત કર્યું છે તથા તે દયાજનક છે એવો વિચાર અલ્લાઉદ્દીનમાં કદી પણ આવ્યો નહોતો પણ તે માત્ર પારસમણી પામ્યો નહીં તેટલાજ માટે નિરાશ થયો હતો.—જેવટે આ પ્રમાણે રમણ ભગણ કરીને દિલ્હી તરફ વલ્યો.—

પ્રકરણ ૫ મું.

ભયંકર રાત્રીમાં એક અજાણ્યો મુસાફર.

શિખરણી.

અનાયસે ભાસે વિકસિત પ્રકાશે વળિ ખશે
વિકાશે ને નાશે વિવિધ ક્રમ વાશે વળિ પ્રશે
ફના દીશે જ્યારે ગુણીજન વિચારે ઉર મહી
દિસે મિથ્યા સર્વે સત ચિત વિના કાંઈજ નહી.

સીંદ્રીમૌલાના તમાગ માણસો મરાયા; સીંદ્રીમૌલા પંચ મહુ પામ્યો છે એમ સમજીને લશ્કરની ટુકડી ચાલી ગઈ હતી, આ વખતે રાત્રીના દસ વાગ્યાનો સુમાર હતો, આજની રાત્રી મહા ઘોર અને ભયંકર જણાતી હતી, રાત્રીએ ફરનારાં પક્ષીયો ધુડ ચીમડીયો શીયાળ, વીગેરે જમીન ઉપર પડેલાં મડદાંને ચુથતાં હતાં. કેવળ અંધાર હતું. ચારે બાજુ સિંહાદ્રી પર્વતની ઉચી શીરાઓના મધ્ય ભાગમાં ઝાડથી લયગથ થયેલો ઘાઠો જંગલ હતો તેમાં ઘણી જગાએ ટેકરા ટેકરી અને ઉંડી ખીણો હતી. તે ખીણમાં કુર પ્રાણીઓનો નિવાસ હતો. છેક ઉંડાણ ગુફામાં સિંહ

જ્યને વરુને અવાજ આવતો હતો, પવનનો સપાટો માથ
 જંગલની વનસ્પતિયોનો સ્પર્શ કરીને મંદ મંદ આવતો
 હતો, સાગના વલ્લનાં પાંદડાંનો ખડખડાટ સંભળાનો હતો.
 કેટલાંક નાંહાંનાં પ્રાણીયોની આવજ સંહાર થયેલાં મડદાં
 ઉપર થતી હતી; માંસાહારી પશુ પક્ષી વીગેરેનો કોલાહલ
 રણસંગ્રામમાં પડેલાં મડદાં ઉપર થઈ રહેલો હતો. તે જ-
 ગોએ સ્ત્રીતા તથા દીપડાઓ અકેક મડદુ તાણી તાણીને
 નીચેની ખોણમાં લઈ જતાં હતાં આ વખતે હાંસક પ્રા-
 ણીને દીવાળીનો દીવસ હતો, કેવળ નિર્જન વન હતું. કોઈ
 થણ ફકીર ગયો સીદીમૈલાની મરતી વખતે સારવાર કર-
 વાને રહ્યો નહોતો. તે સીદીમૈલાની ખાતર તમામ ફકીરો-
 એ પોતાનો પ્રાણ લડાઈમાં ખોયો હતો, ફક્ત સીદીમૈલા-
 માં થોડીક વખતને માટે ફાણુ રહ્યો હતો. તેને પડખાગાં
 જે તીર વાગ્યું હતું તે તીરથી તેનાં પાંસળાં વીંધાઈ ગયાં
 હતાં; પણ તે ધણો મજબૂત હોવાથી તેના શરીરનો અત્તમ
 ખસ્યો નહોતો. પ્રજુ તે કેવળ ખેલાન હતો, હવે તે મર-
 વાની આણી ઉપર હતો તેના કંઠ પાણી વિના સુકાઈ ગયા
 હતા. તેને પાણી પીવાની ધણી ઈચ્છા હતી કાણુ વાચ્ય
 તેણે હજારો માણુએને અન્નદાન કરીને તૃપ્ત કર્યા હતા
 પણ આ વખતે કાણુ હોય ! તેનામાં નેત્રનું પોપચુ ઉચુ
 કરવાની શક્તી રહી નહોતી, તોપણ તેનામાં સ્મરણ શક્તી-
 ની પ્રજ્ઞા રહી હતી, અનાયાસ કુદરતી ક્રિયાએ કરીને તેનાં
 નેત્ર ખુલાં થયાં. તે વખતે પુણુ અંધકાર જણાયો. પોતે
 પથર કાંકરા મિશ્રિત ખરખરડી જમીન ઉપર પોતાની ઝુ-
 થડીથી થોડે દુર પડ્યો છે એમ તેને જણાયું. જ્યારે તેણે
 ન્ધારીને જોયુ તે વખતે એક ઘોડા ઉપર યુવક સ્વાર દીકરો
 તે વખતે સિદીમૈલાએ યા અલ્લાહ એવો ઉચ્ચાર કરીને
 સ્વાર પ્રત્યે ખોલવા લાગ્યો.

સીદીમૌલા—(સ્વાર પ્રત્યે) તમે કોણુ છો ! શું અલાઉદ્દીનનો સ્વાર છે કે ! જો તે તરફનો હોય તો હવે તારી તબવારથી મારા શરીરમાંનો પ્રાણ દુર કરી દે, શા માટે વાર કરે છે. કેમકે હું નાહકં દુખી થાઉં છું.

યુવકસ્વાર—તમે અલાઉદ્દીનને કેમ યાદ કર્યો, શું તમને તેના તરફથી ઇન્જા થયું છે કે !

સીદીમૌલા—હા, તેણે તમામ ધકીરોનો નાશ કર્યો છે, તું પણ તેને સ્વાર દે • એમ જણાય છે—તું શું જુએ છે, હવે હું બચવાનો નથી, મારામાં ઉઠવાની શક્તી નથી, મ્હારામાં જેટલી શક્તી હતી તેટલી સકતીથી ઘણા પચઢલોનો આ તબવારથી જાન લીધો છે. હવે હું ખુદાની શેવામાં જાઉં છું.

યુવકસ્વાર—જો તમને મારા બોલવા ઉપર ભરોસો હોય તો હું તમને કહું નહીં તો તેમાં સાર નથી. કેમકે તમે આ વખતે બહુ દુખી છો, તમને તમારા છેવટના પરીણામમાં અલાઉદ્દીન તરફથી થયેલી • ખુવારીનો જલાસ દેખાય છે માટે તમે આ પ્રમાણે બોલો છો.

સીદીમૌલા—હા એ વાત ખરી છે. હું છેલ્લાયો હતો—પ્રથમ મુસાફરના વેશથી જેઓ મારા તરફ મારી મુલાખાત લીધી હતી તેઓ અલાઉદ્દીનની દુકડીમાંના હતા. મારા મનનો પાર લઈને પછીથી તેઓએ એકાએક હલ્લો કર્યો છે પણ એટલું સાફ થયું કે તેઓએ મને ચેતાવ્યો હતો.

યુવકસ્વાર—આટલો બધો ખુન અને મારામારીનો પરીણામ શાથી થયો.

સીદીમૌલા—તમે કોણુ છો તે જાણે કહેશે ત્યારે તમને મારી વાત કહીશ.

પ્રથમસ્વાર—વીલાસનગરનો રાજા અમરસિંહનો પુત્ર હું
પૃથુ નામનો રાજપુત રાજકુવરશું; મારા પિતાજી સાથે
કોઈક વાતમાં તકરાર થવાથી હું તે હદ છોડીને પ્રદેશ
ફરવા નીકળી પડ્યોહું પ્રવાસીહું મુસાફરશું રસ્તો ચુક-
વાથી આ તરફ આવી પડ્યોહું. માટે તમે નિર્ભય રહો,
હું તમને જાળખી શકતો નથી તમે કોણુજો ! અને
મરવાની અણી ઉપર ધાયત્ર કેમ થયાજો !

સીદીમૈલા—(શાંત થઈને) અરે ભાઈ ! આ ભુમિ ત-
મારા રાજ્યથી બહુ દુર નથી. પણ સુમારે સો કોસ દુર
છે તમારા પિતાજીને હું જાળખુહું તેઓ મારા ઉતારા
ઉપર બે તણુ વખત આવી ગયા છે તેમની પરોણાગત
સારી પેઠે મહે કરી છે. મારૂ નામ સીદીમૈલા છે.

પૃથુ—અહો ! તમે સીદીમૈલા ! (એમ કહીને ક્ષણવાર
સ્તબ્ધ થયો.)

સીદીમૈલા—ભાઈ ! હવે આ શરીર ત્યાગ કરવાને થોડી
જ વાર છે. મને મારા અંતઃકરણ સુધી પાંસળાને કો-
રીને કારો ધાએ અસર કરીછે તેથી મારો બચાવ થ-
વાનો નથી.

પ્રથુ—સાંધ મૈલા ! તમને મહે કદી પણ જોયા નહોતા—
મારા પિતાજી મારી બાલ્યાવસ્થામાં એટલે મારી ઉમર
સુમારે બાર તેર વરસની હશે તે વખતે વાત કરતા
હતા કે સીદીમૈલા નામનો ફરીર દયાળુ અને સત્યવક્તા
છે તે હરદોષ નવતના ફરીર અને હીંદુ વર્ગના સાધુની
રહેણી તથા કેહેણી જોઈને તેની આગતા સ્વાગતા કરે
છે. તમારા ઉત્તમ ગુણનો મહીમા ધણો દુર દેશાવર
સુધી ફેલાઈ ગયો છે, આ વાત હું પુર્વે સાંભળતો હતો.
મારા મનમાં તે ઉપરથી વીચાર થતો હતો કે તેમને
જોવાને મને ક્યારે અવસર ગળે ! અરે હું કેવો બાળ્ય

હીન કે જ્યારે તમે મને મદ્યા ત્યારે તમારી આખર સ્થિતિ ! શિવ શિવ શિવ.—

સીદીમૈલા—કોઇ પણ નિમિત્તથી મૃત્યુ તો છેજ માટે તેનો શોક શો ! કહેવત છે કે મરના હક્ક છે.

પ્રથુ—(નીચો પડીને) હવે હું “ આપની સારવાર ” શું કર ! મને શી આજ્ઞા છે ! આપને પાણીની તરફ લાગી છે માટે હ્યો આ પાણી (એમ કહીને આપે છે.)

સીદીમૈલા—(સુતો સુતો પાણી પીએ છે પછી) બાધ ! તાર કલ્યાણ થશે, આ વખતે તારા શીવાય મારી પાસે કોઇ નથી, પુર્વનો સંસ્કાર ભાગીબાગ યોગે કાંઇક તારાથી જોડાયલો હશે એમ નક્કી થાય છે મને આ પથ્થરવાળી લગાધના મેદાનની જગોમાંથી હચકીને મારી ઝુંપડીમાં તું મુકે તો ઠીક.

પ્રથુ—માદારાજ ! જેવી આજ્ઞા, આપનો શેવક તૈયાર છે. એમ કહીને તેણે પોતાનો ઘોડો એક ઝાડના મુળ સાથે બાંધીને સીદીમૈલાને હરકત પડે નહી તેવી રીતે ઉઠાવીને ઝુંપડીમાં મુક્યો.

સીદીમૈલા—(સંપૂર્ણ દુખથી ઘેરાયલો તેન અર્ધ મંઠ્યાયલાં છતાં સ્મરણ શક્તીના બળથી પ્રરીથી બોલવા લાગ્યો) પૃથ્વીસિંહજી ! આ વખતે તમને ઘણી તસ્દી આપવી પડે છે; તોમણ હું જોટલુ તો સમજ્યો છું કે પુર્વનો કોઇ સંસ્કાર તમારા પ્રત્યે માદારો છે—મારી મર્ણુ શૈયા ઉપર જે હાજર હોય તેજ માદારો સુ-હૃદ સમજી છું. તેજ માદારા આત્માને આશ્રય સુખ આપનાર સમજ્યો છું. બાધ ! તારા કરતાં આ વખતે હું કોઇ પણ પ્રિય વસ્તુ સમજતો નથી, માટે હવે હું તને છેવટે એક વાત કરું તે તું સાંભળ.

માહારી કુપડીથી દક્ષીણ દીશા તરફ એટલે કુપડીથી
 પુણ્યાગસે હાથ છેટે એક ધોળો આકડો છે તે આકડો ફક્ત
 એકજ છે, તે આકડાના થડમાં ત્રણ ચર સેનાની અશસ્ત્ર
 શીયોથી બરેલી છે એકંદર પાંચ ચર હતા તેમાંથી અત્યાર
 સુધી બે ચર ફકીર લોકોને અન્નદાન કરવામાં વાપર્યા છે
 હવે ત્રણ ચર રહ્યા છે દરેક ચરમાં એક એક લાખ અ-
 શસ્ત્રો છે. દરેક અશસ્ત્રી પંદર રૂપીયાની કીમતની છે સરા-
 સરી અડધા કરોડ રૂપીયા સુધીનો અવેજ તે ત્રણ ચરમાં
 છે-હે પ્રિય પૃથુ ! તે તમામ હું તને અક્ષિંસ કરજું; જ્યારે
 તને અનુકુળ આવે તે વખતે બતાવેલા નિશાન આગળથી
 તે દ્રવ્યનો સારો ઉપયોગ કરજો, હવે માહારો આત્મા મુક્ત
 થશે હવે ધણીવાર નથી તે પેહેલાં હું તને એટલું કહીશું
 કે-આ માહાર શરીર જ્યારે આત્મા રહિત નિર્જીવ હોય
 તે વખતે આ સન્મુખ જે ચાર લીંમડાનાં ઝાડ છે તે
 ચાર લીંમડાના ઝાડની મધ્ય ભાગમાં મ્હે મારી કળર ચ-
 ણાવી મુકાવી છે. માહારી કળરના જોડે મારા ઉસ્તાદની
 કળર છે; તે ઉપર લીલા રંગનું મોટું કપડું ઢાંક્યું છે તે
 તરફ નહીં જતાં તેના નજીક જે કળર ઉપર સફેદ કપડું
 છે તે માહારી કળર છે. તે કપડું ઉઠાવીને છેક ઉપરની એક
 સંજો મરમરના પથરની છાટ છે તે પરિશ્રમ કરી ઉઠાવશે
 ત્યારે અંદર તમામ સફાઈદાર પોલાણુ માલુમ પડશે તેમાં
 મને ગોઠવજો. મારૂં માથું કળર ઉપર એક બાબુએ ગોળા
 કાર નીશાનનો એક પિલ્લર બનાવ્યો છે તે તરફ ગોઠવજો.
 આ પ્રમાણે ધણી દ્રઢતા રાખીને સીદીમૈલાએ પૃથુને ખુલાસો
 આપ્યો-થોડોક વાર થઈ એટલે સીદીમૈલા બોલતો બંધ
 થઈ ગયો, થોડોકવાર સુધી જ્યારે તે બોલ્યો નહીં ત્યારે
 પૃથુએ તેના શરીર આગળ દીવો લઈને તેને તપાસ્યો ત્યારે

તેનાં તેજ ખુલાં હતાં પણ તેનો આત્મા શરીરમાંથી ખસે-
લો જણાયો.

આ વખતે સુમારે અર્ધ રાત્રી વૃત્તિ ગઇ હતી. કેવળ
કાળ રાત્રી કહીએ તો પણ ચાલે, પૃથુ આમ તેમ જોવા
લાગ્યો. પણ શું દેખાય! ચારે તરફ નિર્જન વન હતું.
હીંસક પ્રાણીના પોકર વિના બીજી કંઈ જણાતું નહોતું;
પૃથુ હાથમાં દીવો પકડીને ઝુપડીમાં ચારે તરફ જોવા
લાગ્યો. તે શું જોતો હતો! આ વખતે તેને વિશેષ અ
જવાળાને માટે તેલની જરૂર હતી, તે તેણે જ્યારે જોયું
ત્યારે એક ખુણામાં ત્રણ મોટાં ફાનસ નજરે પડ્યાં તે
ફાનસમાં જોળ વાડકીયોમાં દીવેલ ભરી મુકેલું હતું તે તેણે
મુકતીથી લણે ફાનસમાં દીવો પ્રગટાવી તૈયાર કર્યાં. પ્રથમ
તો તેણે વીચાર કર્યો કે હવે આ સીદીમૌલાના શખની
વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. એમ વિચાર કરીને જો દીવો હતો
તે ઝુપડીમાં સીદીમૌલાના શખ નજીક ગોઠવ્યો, પછી ત્રણ
ફાનસ હાથમાં લઈને તે ઝુપડીનાં કમાડ મજબુત વાસ્ત્યાં.
પછી બતાવેલી કપરની જગો નજીક હતી. તે ચાર લીમડી
અને ઝુપડીના મધ્ય ભાગમાં જોડ્યો અંતર હતો તે અંત
રમાં અજવાળાને માટે બે ફાનસ રસ્તામાં ગોઠવ્યાં અને
ત્રીજી ફાનસ લીમડીયોના જથ્થામાં કપર પાસે મુક્યું. એ
ટલું કામ કરી ફરીથી પાછો આવીને તે પૃથુએ ઝુપડીમાં
પ્રવેશ કર્યો, આ વખતે પૃથુએ ખોતાનાં બીજાં હથિયાર તે
ઝુપડીમાં મુકી દીધાં. ફક્ત ઢાલ અને કમરપટામાં ખોતાની
તલવાર ભરાવી દીધી. કપરમાં જમૈયો અને કટાર ગોઠવી
દીધાં હતાં. ખોતે કેવળ એકલો હતો. તોપણ તે ગભરાયો
નહોતો તે શરીરે પ્રયંત્ર ઉઘેા. અને મજબુત હતો. તેણે
પ્રાધ્યાવસ્થામાંથીજ કસરતનો ઉત્તમ અભ્યાસ રાખ્યો હતો,

તેના શરીરમાં કેટલી શક્તી હતી ! તેના માટે તેનું વખાણ વીર પુરુષો કરતા હતા તેનામાં સાહસ કૃત્યનો ભંડાર હતો તે કેવળ નિડર હતો ભય પદાર્થ શો છે તે તો તેને યાદજ નહોતું. પણ તેનામાં વિવેક અને બિદ્ધતા ઉત્તમ હતી; એવો પરોપકારી પૃથુ આ વખતે સીદ્ધીમૌલાના શય આગળ ઉભો રહ્યો છે. અને તે બે શબ્દ સીદ્ધીમૌલાના શય પ્રત્યે બોલવા લાગ્યો.

આહો સીદ્ધીમૌલા ! તમારા શરીરમાં જે તત્વ હતું તે તત્વને ધન્ય છે કે તમારા શરીર માર્શલે ધર્મ કૃત્ય કરાવ્યું છે. તમારા જેવા ઉદાર, અને પરોપકારીના શરીરને સ્પર્શ કરી શેવા બળવવી એ પણ એક સાર્થક સમઝૂંઘું એમ બોલીને પોતાના બન્યો બળવાન હાથથી સીદ્ધીમૌલાના શયને અંધર ઉચકી લીધું. અને તુરત અતિ વેગથી ચાર લીંમડીયોના મધ્યમાં કબર પાસે જઈને મુક્યું.

કબર ઉપર જે સફેત કપડું હતું તે તેણે ઉપાડ્યું અને તે કબર ઉપરનો ગોઠવેલો સફાઈદાર પથ્થર જે સંગે મર-મરનો હતો તે ખસેડવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો તેટલામાં તેને બે ત્રણ માણસો બોલતા બોલતા આવતા હોય તેવાં ગળગળાટ લાગ્યો, થોડીકવાર થઈ એટલામાં ત્રણ માણસો ખુલ્લી તલવારથી તે કબર આગળ ધસી આવતા જણાયા, અને કહેવા લાગ્યા કે ચરે ચોર ! ઉભો રહે, શું કરે છે ! હજી અમારે કેટલોક તપાસ કરવાનો છે, આ કબર તમામ બોદીને અંદર જે કંઈ હોય તે જોવાનું છે. આ શયને અંદર દાખલ કરવાનો તારો અધીકાર નથી,—દુર રહે. નહિ તો આ તલવારથી તારો નાશ કરવામાં આવશે.

સીદ્ધીમૌલાના શયની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ પૃથુએ આ વખતે જાણુ ઉપર મુકી પોતાની ઢાલ હાથમાં લીધી અને તલવાર જમણા હાથમાં પકડી સન્મુખ ઉભો રહ્યો. પોતે

એકલો હતો તોપણ હથિયારથી સજ્જ થએલાં ત્રણ બર્જવાન અને કદાવર એકકાએને જોઇને પૃથુ ડરો નહીં. પણ ગર્જના કરીને બોલ્યો કે તમે કોણ છો ! તમારે આ કામમાં દખલ કરવાની જરૂર શી છે ! મરેલા માણસની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરનારને શાખાશી ઘટે છે છતાં તમે કેમ અટકાવો છો ! તમે મુક્તમાન થઇને આ સીદીમૌલાના શબને દફન કરવા દેતા નથી એથી તમે ખુદના ગુનેગાર થાઓ છો, તમારા જેવા અધમ અને પ્રાપીદ કોણ !

આવેલા માણસો—હારે તે બાબતની પંચાત શી છે ! તું અહીંથી બહાર નીકળ.

પૃથુ—સીદીમૌલાની સાથે હું વચનથી બંધાયેલું માટે તે કામ માહારેજ કરવાનું છે.

આવેલા માણસો—જે તું ક'પરને હાથ લગાવીશ તો આ તકવારથી તારૂ માથુ દુર થશે.

પૃથુ—હરકત નહીં; હું રજપુત છું, વચન પાળવામાં જોટલી વિપતિ ભોગવવી પડે તેટલી વિપતિને જોઇને હું ડર-તો નથી.

આવેલા માણસો—ચાલ તૈયાર થા. જો તારામાં બળ હોય તો તું પ્રથમ હથિયારનો ધા કર.

પૃથુ—જે તમે તમારા બળનો અભિમાન ધરાવતા હો, અને એમજ ધારતા હો કે હું લઢવામાં કુશળ છું તો તમે એકે એકે વારાફરતી મારી સાથે યુદ્ધ કરો ત્યારે હું જાણું કે તમે શરૂ છો નહીં તો કુતરાની માફક એક ઉપર વીશેષ પડીને હલ્લો કરે એ કંઈ શરાતન કે યુદ્ધ કરવાનો સત્ય ધર્મ કહેવાનો નથી.

આવેલા માણસો—એવી રીતથી અમે બંધાયેલા નથી જેવો દાવ પડે તેવો ખેલ કરવાને અમે બંધાયાં છીએ એમ કહેતાની સાથે એક એકાએ તકવારનો ધા, પૃથુ

ઉપર ક્યો તે જ્યાંવીને પૃથુએ તે એક તરફ ધા ક્યો
 એમ દાવપેચ અધારમાં ચાલે છે એટલામાં ખાકીના
 બે માણસો એકદમ તુટી પડ્યા. બધા મળીને તલતર-
 નો ધા પૃથુ ઉપર ચલાવવા લાગ્યા, આ વખતે પૃથુ
 ધણો ચાલાક હતો જેવો પૃથુ ચાલાક હતો તેવા આ
 ત્રણ એકા પણ જાગવાન અને યુદ્ધ કુશળ હતા. તેથી,
 આ વખતે પૃથુનો જ્યાવ થવો ધણો મુશ્કેલ હતો. તે-
 જોએ ત્રણ મળી એકે સંગથે એકદમ હલ્યો ક્યો પૃ-
 થુને વચ્ચેવચ્ચ ઘેરી લીધો. ઢાલના આધારથી પટાપેચ
 દાવની સાથે પૃથુએ ચારે તરફ તલવાર ફેરવવા માંડી.
 પૃથુની ઢાલ ઉપર ઉપરા ઉપરી તલવારના ધાવ પડ્યા
 હતા, પણ હવે જ્યાવની આશા થોડી રહી હતી, આ
 પ્રમાણે ખરેખરી લડાઈ ઝામી રહી છે તેટલામાં એક
 બહાદુર યોદ્ધો અનયાસ તલવાર ખેંચીને વચમાં કોઈક
 નવિન માણસ આવ્યો. તેણે ચાલાકીથી ખખડદાર ખ-
 ખડદાર! એક રજપુત શરવીર ઉપર તમે ધાવ કરનાર
 અધર્મીઓનો નાશ કર્યું. એમ કહેતાની સાથે ચાલાકી-
 થી પાછળ આવીને બે એકાએને ઝખમ કર્યા જેવા
 તે બે એકા દુર ખસ્યા તેવોજ પૃથુએ લાગ જોઈ એક
 એકા ઉપર ધસ્યો. અને તેનું માથુ ધડથી દુર કર્યું.
 ખાકીના બે ધાયત્ર થએલામાંથી એકને નવિન આવનાર
 મુસાફરે ઠેર માર્યો અને એક રહ્યો તેને પૃથુએ અને
 નવિન મુસાફરે પોતાની વચમાં ઘેર્યો, જે એકકો ઘેરાયો
 છે તેનું જળ પ્રથમ વાગેલા ધાથી હલી ગયું છે. તેથી
 તે પોતાનો જ્યાવ મ્હાગતો હતો, તે વખતે પૃથુએ ક-
 હું કે તું સાચેસાચુ બોલ કે કાણુ છે. તે સાંભળી ધ-
 મત્ર થએલા એકાએ જવાબ આપ્યો કે-અહાહાહીન
 આદશાહના ખાસ અમે વિશ્વાસુ એકકા છીએ, આ સી-

દીમૌલા ઉપર હલ્લો આમલી રાત્રે કર્યો હતો; પાદશાહ-
અને વજીર વીગેરે તગામ લશ્કર અહીંથી રવને થયું.
માત્ર અમે ત્રણ એકઠાને આ સામ્રાજ્યના ટેકરા ઉપર રા-
ખ્યા હતા; તેનું કારણ જુદું હતું. જ્યારે આ કુપડી-
માંથી નવિન હીલચાલ જણાઈ, તથા જ્ઞાનસત્તું અજ-
વાળુ અમે જોયું ત્યારે તે વીગેરેનો તપાસ કરવા અમે
અહીં આવ્યા હતા, એ સીદીમૌલા પાસે અનહજ પૈસો
તથા ખરસમણી છે એ વાતની ખાતમી અહલાઉદ્દીનને
મળેલી છે તે હસ્તગત કરવાને માટે આટલો પરિશ્રમ
કરવો પડ્યો છે. એ સીદીમૌલાએ પોતાની કબર પોતા-
ના જીવતાં તૈયાર કરેલી છે કદાપી તેની કબર નીચે
ધારેલી વસ્તુ હોય તો તેનો શોધ કરવો બાકી રહ્યો હતો.
એટલા માટે અમે તમારા ઉપર હલ્લો કર્યો હતો.—

ધ વક્ત થએલો એકઠો ધીરજ રાખી એકજ ઉપર નજર
રાખી પૃથુ સાથે વાતમાં લીન થયો હતો. તેટલામાં નવિન
આવનાર મુસાફરે પાછળથી તલવાર ચલાવી એટલે તેનું
પણ માથું ધડકા દુર થયું.

• નવિન મુસાફરે પૃથુને કહ્યું કે હે મિત્ર હવે નિશ્ચિંત
રહે. જે કંઈ કામ કરવાનું હોય તે હવે નિર્વિઘ્ને થશે—જેમ
કહી તેણે ખુલ્લી તલવાર મ્યાન કરી.

પૃથુએ નવિન મુસાફરને જોયો ત્યારે તેને ઉપર ઉપરથી
એટલું જણાયું કે આ કોઈ રજપુત મુસાફર છે. તેની સ-
ન્મુખ સ્તેહ પુર્વક ઉભી રહી. પૃથુ જોડ્યો કે તમારો મો
હોટો ઉપકાર માનુષ્ય. આ વખતે તમે મને ધણું સાચવ્યો
છે તેનો બદલો વાગવાને હું સમર્થ નથી. પણ એટલું પુ-
છુછું કે આ નિર્જન વનમાં તમે એકલા અહિયાં ક્યાંથી ?
નવિન મુસાફર—જેવી રીતે તમે ફરતા ફરતા અહિયાં
આવી પોહોળ્યા છો તેવી રીતે હું પણ કંઈ કારણસર

આ તરફ આવી પોહોચ્યો છું; જ્યારે સોરજકોર તથા
ઝપાઝપીનો શબ્દ મારી કાને પડ્યો તેવોજ હું એક ઝા
ડને એકે ઉભો રહી જોયાં કરતો હતો. જ્યારે મને
ખાત્રી થઇ કે એક આર્થ વિર ક્ષત્રી ઉપર અસહ્ય
દુઃખદાયક જોજ અનાયાસ આવી પડ્યો છે એમ જાણી
તત્કાળ આ તરફ હું આવી ધસ્યો હતો.

પ્રથુ—તમારી વીશેષ વાત ખાનગી હોય તે કદાપી હું
જાણવાને લાયક ન હોઉ તો ખેર પણ તમોએ કરેલો
ઉપકાર કદાપી હું વીસરવાનો નથી,—હવે આ સીદીમૈ-
લાના શબ્દને આ કબરમાં મુકીને મારે પણ જ્યાં જવાય
ત્યાંજ નીકળી પડવું છે.

નવિન મુસાફર—હીક છે. તેમ હોય તો હું પણ તમને
તેમાં મદદ આપુ છું. એકા કહી બન્યો જણે કબર ઉપ-
રનો પથ્થર ફેરવીને સીદીમૈલાને ગોઠવ્યો; બાદ ઉપર
પથ્થર ગોઠવીને તે ઉપર તેની આજુબાજુ ચીકણી
મટોડીથી બંધ કરી. તે ઉપર સફેત ચાદર પાથરી તેના
ઉપર પુષ્પ વીગેરે ચુંટીને ગોઠવીને ત્યાંથી ચાઢલી રાત્રી
એ સીદીમૈલાની ઝુંપડી આગળ આવી પોહોચ્યા.

રસ્તામાં ગોઠવેલાં ત્રણ ક્ષાનસો તે વખતે લઇને ઝુંપડી
માં મુક્યાં ત્યારે અજવાળાનો જેવો જોઇએ તેવો પ્રકાશ
થઇ રહ્યો હતો, આ વખતે નવિન મુસાફર કાણુ છે તે
પૃથુએ ધારી ધારીને જોવા માંડ્યું. પણ ખીલકુલ જોળખી
શક્યો નહી.

જેની નાશીકા અને નેત્ર કેવળ મોહ ઉત્પન્ન કરે તેવાં
હતાં જેનો બાંધો નાજુક હતો, ખીલકુલ મુછ ફૂટેલી નહો-
તી. શરીર ઉપર લોહાનું કવચ પેહેર્યું હતું તથા મુસ્તક
ઉપર લોખંડી ટોપ હતો. બુકાંની લોખંડી સાંકળીના ગંઠ
વાળી મજબુત હતી. કમરપટો વાઢના આમડાનો પાતળી

કમર ઉપર ચપસીને વળગાડેલો હતો. જેતું. કદ મધ્યમ નીચું હતું, કંઠસ્વર કોમળ હતો, અને બોલવાની ઢબ કેવળ પ્રેમ વરસાવે તેવી હતી, આવી પ્રકારનો નવિન મુસાફર પૃથુના સામે વારંવાર જોયાં જરતો હતો.

પૃથુ જો કે તે નવિન સ્વારને ઓળખતો નહોતો તો પણ તેણે જે ઉપકાર કર્યો છે તેના માટે તેના આભાર નીચે જાણે દેખાઈ ગયો હોય તેવો તેની થતી આજ્ઞા પ્રમાણે શેવકાઈ કરવાને તત્પર હતો, હું કદાપી ગમે ત્યાં આલ્યો જઈશ પણ આ નાનુક શરીરના બાંધાવાળો નવિન મુસાફર અહિંથી ક્યાં જશે તેના માટે મોટા સંકલ્પ વિકલ્પનાના ભ્રમણ ચંત્તામાં પૃથુ ફેરા માર્યા કરતો હતો.

નવિન સ્વાર પ્રત્યે પૃથુ બોલ્યો કે—હિ વિર પુરુષ ! અત્યારે પાછલી રાત્રી છે સુઈ ઉઢ્ય થવાને હવે વીલંબ નથી, માટે તેટલી વખત સુધી આ ઝુપડોમાં આરામ લઈને પ્રાતઃકાળે નીકળી પડતું એ ઠીક લાગે છે. કેમ તમારો શો વિચાર છે !

નવિન સ્વાર—ઘણીજ સારી વાત છે; જલે તેમ કરો. તમે આરામ લ્યો જરા નિદ્રાવશ થાઓ હું પ્રાતઃકાળ સુઈ આ ઝુપડોની બાહાર પેરો ભરીશ, કેમકે આપણા ઘોડાઓ બાહાર બાંધ્યા છે તેને કોઈ હરી જાય, કિંવા, કોઈ દુર પ્રાણી તેનો નાશ કરે માટે જનશ્રણ કરવાની જરૂર છે.

પૃથુ—અરરર, તમે એ શું કહો છો ! તમે મને આટલો ઉપકાર કર્યો છતાં મારા રક્ષણ માટે તમે પેરો ભરો એ કેટલું અઘટિત !

નવિન સ્વાર—એ બાબત તમે લાંબો વિચાર કરશો નહીં જેટલો અત્યારે તમને પરિશ્રમ વેઠ્યો પડ્યો છે તેટલો મહે વેઠ્યો નથી માટે જેમ હું કહું તેમ કરશો,

વળી એટલું કહું કે હવે તમે કોઇ પણ પ્રકારની શંકા રાખશો નહીં.

પ્રથુ—હીક, પણ મને તમે જલદીથી ઉઠાડજો હાં કે ! એમ કહી પૃથુ—એક બાળુએ સુખ રહે છે પરીશ્રમના કારણથી તુરત તેને નિદ્રા આવી જાય છે.

નવિન મુસાફર—(મનમાં વિચાર કરે છે) અહાહા પૃથુ જેવો ભોળો કોણ ! અરે તેના જેવો પરોપકારી કોણ છે ! તે કેટલોળધો વિશ્વાસુ ! કે જેણે પોતાની અમુક જીંદગી અને નિદ્રા દેવી જેવી ગણલત આપનારો કૃત્યાને સ્વાધીન થઇ મારા જેવા અમુક મુસાફર ઉપર વિશ્વાસ લાગ્યો, પોતે પોતાની સરવસ્વ જીંદગી સોંપી સુઈ રહેતા ! હે ઇશ્વર આ રાજપુત્રનું તું ભણુ કરજે; હવે માહારે કેમ કરવું ! પ્રાતઃકાળ થાય એટલે તો મારાથી ટકાય તેમ નથી, પણ તે અહીંથી ક્યાં જવાનો છે તે વીશે માહારે ખરી બાતમી રાખવી પડશે તે બ્યારે સહીસલામતથી પાછો પોતાને ઘેર વળે એવી તક આશુવી જોઈએ પણ હાલ તેવી તક લાવવાને તત્કાળીક બને તેમ નથી, તે કેવો શરવીર છે તેની પરીક્ષા તો મહે જોઈ લીધી. પણ તેનું ભવાની દેવી રક્ષણ કરે એટલુંજ હું ગાગુ છું, આ પ્રમાણે વિચારના તરંગ ઉપર ચઢેલો મુસાફર પ્રાતઃકાળ થતા સુધી ખુદની તલવાર હાથમાં લઇ ફર્યાં કરતો હતો. એટલામાં પૂર્વ દીશામાં સુર્ય ઉદય થવાનો ભાસ જણાયો. ધીરે ધીરે અજવાળુ થવા લાગ્યું. આકાશમાં તારાઓ નિસ્તેજ થવા લાગ્યા, રાત્રીના ખગચર પ્રાણીઓ જ્યાં ત્યાં પોતાના માળામાં લપાઈ જવા લાગ્યા, કાગડાઓ વેહેલા ઉડીને પૂર્વ દીશા તરફના અજવાળા તરફ સોરખકોર કરતા ઉડવા લાગ્યા.

હોંસક પ્રાણીયો પોતપોતાની છુપી જગ્યાઓમાં પેસી જવા લાગ્યા, આ વખતે નવિન મુસાફરની વૃત્તિ ચંચળ થવા લાગી, અને તુરત પૃથુને હાંક મારીને જમાડ્યો. પૃથુ તુરત બેઠો થયો. ઝુપડી બાહાર આવીને જુવે છે તો નવિન મુસાફર ખુલ્લી તલવારથી આમલેમ ફેરા માર્યા કરે છે. પૃથુ પ્રેમના આવેશમાં તે નવિન મુસાફરનો જમણો હાથ હાથમાં પકડી પ્રેમાવેશથી ચુંચન કરે છે, અને મુસાફરીમાં પોતાની સાથે ગમત ખાતર આવવાને આજીજી કરે છે.

નવિન મુસાફરે કહ્યું કે—હું મારા ખાતરી કામને માટે હાથ નીકળી પડ્યો છું. માટે આપની સાથે હું આવવાને અશક્ત છું. પણ તમે કૃપા ગામના રહેનાર કોણોએ તે કહે.

પૃથુ—વીલાસપુર નામનું સાતપુડા પર્વતની ગાદી હુંગરી પ્રદેશમાં નગર છે તે નગરનો અમરસિંહ સુપનો હું પુત્ર છું.

નવિન મુસાફર—હીક, ત્યારે તો હું તમને જરૂર મળીશ, પણ તમે અહીંથી પાંધરા ઘેર જાઓ કે બીજો કંઈ.

પૃથુ—ના, ઘર તરફ નહીં. પણ અહીંથી ઉતર ભાગમાં જઈશું તથા બનશે તો પશ્ચિમ ભાગમાં પણ જઈશ, પછી જે થાય તે ખર.

નવિન મુસાફર—હીક છે અંજણપાણી હશે તો હું તમને કોણ વખતે પણ મળિશ, હવે હું જઈશું—એમ કહીને અશ્વ ઉપર સ્વાર થઈ હુંગરાની ખીણને રસ્તે અલોપ થયો.

પ્રકરણ ૬ હું.

સુર્ય ઉદય થયો એટલે પૃથુસિંહ અંગ ઉપર કવચ ટોપ ધારણ કરીને તે ઉપર પસ પેહેરી લીધાં, માથા ઉપર જેવો પાથ મુકવા જાય છે તે વખતે પાથના પેચમાં જે કાગળ ભરાવી મુક્યો હતો તે કાગળ ઉપર દ્રષ્ટી ગમ્મ તે કાગળ પેચમાંથી બાહાર ખેંચી વાંચવા લાગ્યો ત્યારે જણાયું કે હાલા ધડતીની સ્ત્રીએ જે ગાહો બનાવ્યો છે તેજ આ પત્ર છે. તે ઉપરથી વધારે પસ્તાવો લાગ્યો, કે મહે-કેટલી બધી ભૂલ કરી ! હું કેવો સાહસ કૃત્ય કરનાર કે સવાનાખ રૂપી-યાનો આ ગાહો ખરીદ કર્યા છતાં ગાહમાં લખેલો મત્તકુર બિલકુલ ધ્યાનમાં લે શક્યો નહી.

અરે ! આ ગાહમાં શું લખ્યું છે.

પ્રથમ ચરણમાં સાદ જણાવ્યું છે કે “ એકત્રડામાં જાણો પંથ ” આ પ્રમાણે છે છતાં હું મુસાફરીમાં કેવળ એકલોજ નીકળી પડ્યો છું, વખત છે અને શરીરને બિમારી થાય, વખત છે અને ફૂર પ્રાણીનો ભેટો થાય, અથવા વખત છે અને શત્રુનો સમુદાય માથે ચઢી આવે અથવા તો વખત છે ને અકાળ મૃત્યુ થાય ત્યારે મારી કિર્તિ પ્રમાણે મારા વિચારને કેટલું બધું લાંચછન લાગે !

જોકે સીદીમૈદાના કળર આગળ ત્રણ માણસોમાં હું ઘેરાયેલો હતો તેમાં તરણ મુસાફર આવી પોહોવ્યો ન હોત. અથવા મદદ કરી ન હોત તો આ વખતે હું જીવતો પણ હોત ક્યાંથી !

અત્ય સંગાથ તો નેમ્મએજ, હવે ખીજે કોઈ ધ-લીજ નથી, ચાલ જીવ; સન્મુખ વિસ્તરેલું શરોવર દેખાય છે ત્યાં જઈ દાતણ વીગેરે કરી લઉં, આ પ્રમાણે વિચાર-માં લીન થએલો પૃથુસિંહ ઘેડો હાથમાં પકડી શરોવર

કિનારે જઈ પોહોચ્યો, તે સરોવર ઘણું ઉંડું અને વિશાળ હતું. તેની આજુબાજુ ઉંચા શિખરોવાળા ડુંગરા હતા. તેથી તે નિચાણનો પ્રદેશ અત્યંત ઘટ્ટ ઝાડોથી દીપી ઉઠતો હતો; આ જગોએ દુર પ્રાણીના વિશેષ ભય હતો, આવી પ્રકારની ભયાનક ભુમિ તથા નિર્જન અરણ્ય જોઈને પૃથુ અનેક પ્રકારના વિચારમાં ગુથાયો હતો; તેમાં મુખ્યત્વે કરીને સંગાથ તૈયાર કરવા ઉપર તેનું લક્ષ દોરાયુ પણ નિર્જન વનમાં કોણ હોય ! તે સરોવરમાં દીંચણ સુધી ઉંડા પાણીમાં પ્રવેશ કરી મુખ સાફ કરવા લાગ્યો, પણ જ્યારે તે સરોવરની સપાટ પાણીના તરંગ ઉપર પૃથુસિંહનું ધ્યાન ખેંચાયુ ત્યારે તેની નજીકમાં એક કાચખો તરતો દેખાયો; એટલે તુરત એક કપડું ઢાંકી તે કાચખાને હાથમાં પકડી લીધો. પાણી બાહાર પોતે નીકળીને કાચખાને એક રૂમાલમાં વીટાળીને ઘોડાના કાંડડા ઉપર રાખી દીધો. પોતે પોતાની હડકીમાંથી થોડુંક ખાઈ લીધું, પછી કમર બાંધીને તૈયાર થયો, ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈને પંથ ફાપવા લાગ્યો. આગળ જતાં બે રસ્તા મળુમ પડ્યા, એક જમણા હાથ ભણીતો અને એક ડાયા હાથ ભણીતો માર્ગ નજરે પડ્યો. એટલે પૃથુસિંહે બન્ને માર્ગની મધ્યક્ષમાં ઘોડો ઉભો રાખ્યો ઘણીકવાર સુધી વિચાર કરીને ડાયા હાથ તરફના માર્ગ તરફ ઘોડાને ગતી આપી આ માર્ગે થઈને પૃથુસિંહે પ્રવાસ કરવા માંડ્યો તે પેઢીમાં વાચક વર્ગને આ માર્ગ વિશે વિશેષ હકીકત જણાવવાને આ વાત હાલ પડતી મુકીને આગળ પગલું ભરીએ.

ડાયા આજુના માર્ગ ઉપર જે રાજકુમાર 'પૃથુ' પ્રવાસ માટે નીકળ્યો તે માર્ગ પચાસ વરસથી ઉજડ થઈ-સો હતો તે રસ્તે કોઈ પણ જાતુ નહોતું. અગર જે 'કોઈ

તે રસ્તે જઈને અજાણ્યો માણસ જાય તો તેનો ખ્યાલ
જતો નહીં.

એમ જવાનું શું કારણ હશે? તે કોઈના જાણવામાં
આવ્યું નહોતું પણ જ્યારે કાળે કરીને જાણવામાં આવ્યું
ત્યારે એટલું તો માણસ પડ્યું કે એ રસ્તે જનાર માણસ
મૃત્યુ પામે છે, તેનું કારણ અજાણ્યો ભરેલું એ હતું કે.

આગળ જતાં આઠ કોસ ઉપર એક વાવ આવે છે તે
વાવ શિવાય પાણીનું સુખ દ્રાઢ જગોએ નહોતું તેથી હર-
કોઈ મુસાફરને તે વાવમાંથી પાણી લેવાની જરૂર પડતી
હતી; તે વાવમાં છેક નીચાણમાં એક બાજુની ભીંતના
સાંધામાં ઘણા વરસનો જુનો સર્પ રહેતો હતો, તે સર્પની
સાથે બુધાગમ નામના કાગડાની મિત્રતા હતી; કાગડાએ
સર્પ સાથે જે મિત્રતા કરી હતી તેમાં તેનો એક પક્કો
સ્વાર્થ હતો, જેટલા મુસાફરો તે વાવમાં ઉતરીને પાણી
પીવા સાડ જાય તે મુસાફરને તે સર્પ પગે ડંસ કરતો
હતો, સર્પ ડંસથી તે મુસાફર વાવના પગથિયામાં અથગ
બાહાર નીકળીને પણ થોડીવારમાં જ મર્યું પામતો હતો આ
પ્રમાણે મુસાફરનું અચાનક મૃત્યુ થાય ત્યારે કાગડામાંથી
એવાક સંપૂર્ણ રીતે ચાલતો હતો, આટલા કારણ માટે તે
સર્પની સાથે મિત્રાચારી રાખતો હતો, પરંપર હવા ખાવા
સાડ બાહાર નીકળે અને રાત્રી પડે એટલે પોત પોતાના
સ્થાનકે જઈને ઈરતા હતા; આ પ્રમાણે કાગડાનો અને સ-
ર્પનો કોઈએ ભેદ જાણ્યો નહોતો પણ માણસો અનાયાસ
આ રસ્તે વાવ આગળ મૃત્યુ પામે છે માટે કંઈ પણ વેહે-
મ ભરેલું કૈતિક છે એવું આજુબાજુના ગામોવાળાને જ-
ણાયું હતું; તેથી આ રસ્તે યઈને જવાનો રીવાજ ઘણા
વરસથી બંધ થયો હતો. જેથી કાગડાને ઘણા વરસથી
એવાક મળી શકતો નહોતો. અદ્યપિ કર્મયોગે અનાયાસ તે

કાગડને દુરથી એક સ્વાર આવતો નજરે પડ્યો, જેથી કાગડો ધણો આનંદ પામ્યો—આ વખતે ખરા બપોરનો વખત હતો. ગ્રીષ્મ રત્નનો તાપ અકળાવી નાંખે તેવો હતો. તે વખતે કાગડએ પોતાના મિત્ર સર્પને જોનાવવાને સોરખકોર કર્યો—કાગડનો ઈવાજ સાંભળી સર્પ સાવધ થઈ બહાર નીકળ્યો.

સર્પ બોલ્યો—(કાગડ પ્રત્યે) કેમ બાઈ ! અત્યારે ખરા બપોરે મને જોનાવ્યોન કંઈ કારણ છે કે !

કાગડો { (સર્પ પ્રત્યે) પ્રિય મિત્ર ! આજકાલ ખાનગીમયુક્તિ આસ વરસ થયાં મનુષ્યનું માંસ બહુલ કરવાને મને અતૃપ્તી રહેલો જાણી ઇશ્વરે કૃપા કરીને મારે માટે બહુલ મોકલ્યું છે તે સ્વાર છે, ધણું કરીને અડધી કલાકમાં આ તરફ આવી પોહોચશે માટે કૃપા કરીને શેવકને માટે તું સાવધ રહેજે હાંકે !

સર્પ—જાહુ સાર સાવધ છું.

આ પ્રમાણે પરસ્પર આગમયથી ઠરાવ ફરી બેસી રહેલા હતા—તેટલામાં પૃથુસિંહ આવી પ્રકારના ઉજડ રસ્તા ઉપર મુસાફરી કરતો વાવ નજીક આવી પોહોચ્યો છે. થોડીકવાર થઈ એટલે પૃથુસિંહ વાવ નજીક આવી પોહોચ્યો. આ વખતે ખરા બપોર થયા હતા, પાણી વીના જીવ આકુળ વ્યાકુળ થઈ રહ્યો હતો. પણ આ વખતે હરીકપાથી તે પૃથુને વાવ નજર પડી. એટલે અશ્વ ઉપરથી તુરત ઉતરી પડ્યો અને ઘોડાને વાવ કજીક એક ઝાડ હતું તેના થડમાં મુજ સાથે બાંધી દીધો, હડફીમાંથી લોટા કાઢીને વાવ તરફ જવાને ગતી કરી. તે સાથે યાદ આવતીથી કાચ બાને પણ પાણીમાં પલાળવાને માટે સાથે લઈ લીધો.

ધણા વરસથી આ ભયંકર વાવ અવાવરી થએલી હતી. તે વાવ ઉપરનાં ટેટલાક ઝાડને લીધે ખરેલાં પાંદડાંને જોયો

માણુમ પડતો હતો, વાવ ઘણી ઉંડી અને લાંબી હતી. તે વાવમાં પૃથુ અને તેવી તાકીદથી ઉતર્યો-તેમાં લોટો ભરીને પાણી પીધું. કાચગાને પણ પાણીમાં ભીંજવ્યો તેના ઉપર રૂમાલ સાધારણ લપેટીને પેતાના હાથમાં લઈ લીધો, અને લોટો પણ ભરી લીધો-આ પ્રમાણે કામ અટકીને જોયો બાહાર નીકળવાને પગથીયાં ચઢવા માંડે છે. કિંવા વાવની જે ઉંડાઈ હતી. તેના પ્રમાણમાં અરધો અરધ ભાગમાં જોયો આવે છે તેવોજ લખીને બેસી રહેલો સાપ ઝડપથી પગના અંગુઠા ઉપર ડંસ કરીને સત્વરથી વીવરમાં પેસી ગયો. આ સર્પ ઘણોજ ઝેરી હતો. સર્પ ડંસ કરતાની સાથે પૃથુ તે વાવના પોહોળા પગથીયા ઉપર ધુમરી ખામને બેસી ગયો. તે વાવના પડખાની બાજુ પીઠ તરફ આવી ગઈ હતી તેથી તે જાણી શક્યો હોય અને બેસી ગયો હોય તેવી ઢબથી અનાયાસ બેસાઈ જવાયું હતું. સર્પનું હળાહળ વિશ શરીરમાં અસર થવા લાગ્યું. પૃથુ અચેતન થવા લાગ્યો. નેત્ર કેવળ ખુલ્લાં રહેલાં હતાં શરીરનું બાન રહેલું નહોતું હાથમાંથી કાચબો રૂમાલે વીટ્યો હતો તે ખસીને પગ આગળ પડ્યો હતો તેના ઉપર રૂમાલ ઢાંકેલો હતો. પાણીનો લોટો બાજુ ઉપર ગરગડી પડ્યો હતો. કેવળ શરીરની હાલચાલ ગંધ થઈ હતી નાશીકામાંથી મંદ મંદ પવન નિકળતો હતો, હાથની તથા પગની નાડીયોની ગતી મંદ મંદ ચાલતી હતી; એક ઘડીનો સુમાર થયો તે વખતે સર્પનો મિત્ર કાગડો તે પૃથુની નજીક આવીને તેના નેત્ર તરફ જોવા લાગ્યો, કેમકે તે કાગડાને માણસનાં નેત્ર કોચી આવ્યાને વધારે સ્વાદ લાગતો હતો. આ વખતે કાગડો ઘણું મલકાયો હતો. ઘણાં વરસે મનુષ્યની માટીનો સ્વાદ કાગડો ગળવાને ભાગ્યવાન થયો તેથી તે સાપના વીવર આગળ આવીને વાતો કરવા લાગ્યો. કાગડો સાપને

હાલે છે કે પ્રિય મિત્ર ! હજી આ માણસ જીવે છે માટે તેની પાસે હમણાં નહીં જઈ એક બે ઘડીમાં તેના પ્રાણ જશે, પણ આ માણસના પગ આગળ રમાલમાં કંઈક ખાવાનું જણાય છે તે રમાલમાં કંઈક હાલે છે. માટે હું તેનો તપાસ પ્રથમ કરવા માંડું પછી આ ભાઈ પડ્યા છે. તેમનું ઠેકાણું નીચેની કરીશું. પ્રિય મિત્ર ! મારે તારી સાથે મિત્રાઈ જ્યારથી છે ત્યારથી તું પોતાનો હક જાળવે છે અને તારા પ્રતાપથીજ માણસના માંશનો સ્વાદ મળે છે જો તેમ ન હોય તો એ વખત ક્યાંથી આવે ! માટે હું તારો મોટો ઉપકાર માનુ છું.

કાગડાનું વચન સાંભળી સર્પ બોલ્યો. હા ભાઈ તું પણ માદારી મસ્કરી કરે છે. હોય ! એમાં શું આશ્ચર્ય છે ! મિત્ર મિત્રનું કામ કરે છે જ્યારે લાગ આવે છે ત્યારે હું તારું કામ કરીશું. એમાં ઉપકાર શાંતો આપણી પ્રીતી હ-મેશાં પ્રભુ કાયમ રખાવે એટલુંજ હું માગુ છું. એમ પર-સ્પર વાતો કરતો કરતો કુદકારા મારતો મારતો કાગડો વીટેલા રમાલવાળા પદાર્થ તરફ ચાલતા માંડ્યો. તે પેહેલાં અંગડાને અને સર્પને જે પરસ્પર બાંધણ થયું હતું તે ત-મામ કાચબો સમઝી ગયો હતો. કાગડાના પ્રખંચને માટે સેંકડો માણસોની ખુચારી આ જગોએ થઈ છે એમ તે કાચબાના મનમાં સમજવામાં આવ્યું, શરીરમાંથી મને સાચવોને અહીં સુધી લાવનાર આ માદારા મિત્રને આ કાગડાની સંતત્રસથી સંપેં ડંશ કર્યો છે અને તેથી કરીને મારા રક્ષણહારને વિશ ચઢ્યું છે તે વીગેરેથી કાચબો મા-હીતગાર થઈ ગયો. કાચબાએ રમાલનો એક ભાગ ઉચો કરી છુપકાથી લાગ જોઈ બેસી રહ્યો હતો હવે શું થાય છે તે જોવાને માટે તપર થઈ રહ્યો હતો, એટલામાં કાગ-ડો રમાલ પાસે આવી પોહોડ્યો. પ્રથમ તો તે એક નજીક

આળ્યો અને ચાંચથી રૂમાલને ખસેડવા લાગ્યો. તો પણ તે કાચખો ખીલકુલ હાલ્યો ચાલ્યો નહી. તેથી કાગડાને એમ જણાયું કે કંઈક ખવાની વસ્તુ છે. માટે છેક અડોઅડ નજીકમાં ઉભો રહ્યો એટલામાં કાચખાએ તે કાગડાનો પગ પકડીને ચઢાકાર ગોળાર્ધ બંધનમાં પેશી ગયો. કાગડો સારી પેઠે સપડાયો. ઘણી ખુબી પાડવા લાગ્યો, અનેહદ ચીસ ઉપર ચીસ પાડતાં પાંખોનો પ્રહાર કરવા લાગ્યો. ચાંચથી પ્રહાર કરવા લાગ્યો પણ કાચખાની પીઠ વજ્ર જેવી હોવાથી કંઈ પણ અસર થઈ નહી તેટલામાં વીવરમાંથી સર્પ બહાર નીકળ્યો અને તેણે કાગડા પ્રત્યે પુછવા માંડ્યું કે કેમ મિત્ર ! તને શી હરકત પડી !

કાગડો, અરે તું જોતો ખરો. મારો પગ પકડીને આ પ્રાણી અંદર પેસી ગયોલે છે તે છોડતો નથી, માટે તું મને છોડાવ નહી તો મારો પ્રાણ પછાડા ખાધ ખાધ રી-ખાધને નીકળી જશે.

સર્પ—કાગડાની નમ્ર વાણી સાંભળીને તુરત તે કાચખાની પીઠ ઉપર પોતાની ફણાનો પ્રહાર તથા ડંસ કરવા લાગ્યો પણ અસર શાંતી થાય ! તલવારનો ધાવ બચાક કરવાને કાચખાની પીઠ ઉપયોગમાં આવે છે. તેથી કાચખાની પીઠ ઉપર મિચારા સર્પનું જોર શાંતું ચાલે ! છેવટે સર્પ થાક્યો, અને બાજુ ઉપર ગયો.

કાગડો બોલ્યો—કેમ બાઈ ! હવે તો હું બચવાનો નથી તેણે મારા બન્ને પગ પંકડ્યા છે, એમ કહી નિરાશ થઈ પોહોળી ચાંચ કરીને નરમ થઈને કાગડો આડો થઈને સુતો.

સર્પ બોલ્યો—પ્રિય મિત્ર ! હું શું કરું હવે મારો ઇલાજ કોઈ પ્રકારે ચાલતો નથી.

કાગડો—(સર્પ પ્રત્યે) બાઈ ! એક ઇલાજ છે આ

આણુસને ત્હેં ડંસ કર્યો છે, તેનું ઝેર તું ચુસી લે. તે
જ્યારે સચેત થાય ત્યારે તેના જાણવામાં આવે કે મારી
ખાસે જે વસ્તુ છે તેમાં આ બિચારો કાગડો સપડાયો
છે એમ તેને દયા આવવાથી મને છુટા કરાવશે એ
શિવાય બીજો માર્ગ નથી.

સર્પ—ભણે ! કહી એમ ધ્યાનમાં આવતું હોય તો, એમ
કર એમ કહીને સર્પ સવરથી પમતે અંશુકે જઈને તે
પૃથુસિંહ રૂબરૂતને ચઢેલા વિશને ખેંચવા લાગ્યો. અમૃત
પિંદુ કાચડીમાંથી સર્પે પિત્તશાંભક ઝડર વ્યાધીને દુર
કરે તેવો રસ સ્પર્શ કરવા લાગ્યો. પોતાના વિવરમાં
જઈને પોતાના મુખમાં એક પદાર્થ રાખીને તે પદાર્થ
ડંસ છિદ્રમાં મેળવવા લાગ્યો. આટલો ઉપચાર કરીને તે
સર્પ વિવરમાં પેસી ગયો જે થડી થઈ એટલે પૃથુસિંહ
જ્યારે થયો, આમ તેમ જોવા લાગ્યો ત્યારે કાગડો
કાચડીના બંધનમાં સપડાયો નજરે પડે છે. ખુબારો
કરવા લાગ્યો, પોતાનો સામાન વિખરાઈ ગયેલો સમેટ
વા લાગ્યો—આ વખતે કાચડે જાણ્યું કે • મારૂ રક્ષણ
કરનાર મિત્ર શુદ્ધિમાં આવ્યો છે તે વખતે કાચડાને
બાણી પ્રાપ્ત થઈ.

કાચડો—હે શુરવીર પ્રથુ ! ધીરજ રાખ, જે વાત કહે-
વાની છે તે હું પછીથી કહીશ. સવધથા. અને પ્રથમ
આ કાગડાને પકડીને તેની બે પાંખો મુખમાંથી કાઢી
નાંખ. અને આ તમારા સાંમે જે વીંચર દેખાય છે
તેમાં સર્પ રહે છે તેના ઉપર ખાસ દ્રષ્ટી રાખજો. કેમકે
તે સર્પે તમને ડંસ કર્યો હતો; તેના યોગે તમારૂ મૃત્યુ
નજીક આવ્યું હતું પણ તે વીંચર જે વાત તમને કહે-
વાની છે તે અગાઉ આ કાગડાને અને આ સર્પનો
નાશ કરો.

પૃથુસિંહ—(સાંભળીને) અહો ! શુ' આશ્ચર્ય ! એમજ છેકે ! એમ કહીને તુરત કાગડનો નાશ કર્યો, પછી કાચબાએ કહ્યા પ્રમાણે વિવરના મુખ આગળ જવાળા આહી પદાર્થ ગોઠવીને ચક્રમકથી અગ્ની પ્રગટાવી તે આગળ સગગાવ્યું તેથી તેમાંથી ચણતરના મોટા પન્થરો ફાટીને બાહાર નીકળ્યા, તેની સર્પનો પણ નાશ થયો, આ બન્યે કાંગ પ્રથુ અટપી રહ્યો એટલે કાચબા એ કહ્યું કે. હવે તમે આ વાવની બાહાર મેદાનમાં બેસો એટલે હું તમને માહીત કરૂં. કાચબાના કહેવા પ્રમાણે પ્રથુ કાચબાને જાળવીને લઇને વાવની બાહાર નીકળી મેદાનમાં એક વડના ઝાડ નીચે બેઠો પોતાના સન્મુખ કાચબાને બેસાડ્યો પછી. કાચબાએ વાત કરવાની શરૂવાત કરી.

હો વીરપુરુષ ! આ રસ્તો પચાસ વરસથી ઉજડ થયો છે, તેનું કારણ સર્પ અને કાગડો હતું. સર્પ અને કાગડનો પરસ્પર સંપ અને મિલાયારી હતો, કાગડના કહેવાથી વટેમાર્ગ મુસાફરો વાવમાં પાણી પીવા ઉતરનારાને અથવા રસ્તા ઉપર થઇને જનારને ડંસ કરતો હતો તેથી માણસો, ગર્ણ પાંમતાં હતાં તેનું માંશ ભક્ષણ કાગડાઓ કરીને કીલકાર કરતા હતા કાગડની સાથે સર્પનો ગાઢો પ્રેમ છે અને એથીજ આવા પરીણામ થાય છે એ વાત કોઈના જાણવામાં આવી નહોતી. પણ કોઇ ઝેરો જનાવરના સપાટામાં અથવા દૈવી કોપની આ જગોએ માણસો મરે છે એવી વાયદા દેશ પરદેશ ચાલી. એટલા કારણથી આ રસ્તો ત્યાગ કરવામાં આવ્યો છે આહાવા દુખદાયક રસ્તા ઉપર તમે અજાણ્યાં થઇ આવી ચઢ્યા. પણ તેમાં એટલું ધણું સાઈ થયું કે તમે મને સાથે લીધો હતો. મને લઇને તમે વાવમાં ઉતરી જળ પ્રાશન કરીને જ્યાં તમે બાહાર નીકળવા

જાઓછો તેવાજ તમને સર્પે ડંસ કર્યો હતો તેથી તમે
 બેભાન થઇને એક મોટા પોહોળા પગથીઆ ઉપર બેસી
 ગયા હતા તમારી પીઠ વાવની બીતને અડોઅડ હતી, તમે
 વધારે બેભાન થવા લાગ્યા તે વખતે સંકેતિક કપટી કાગ-
 ડો તમારાં નેત્ર ફેડવાને માટે આવ્યો હતો પણ તે ચપળ
 હતો તેથી ધીરજ રાખીને ધડી બે ધડી પછી પોતાનું કાર્ય
 કરવાને રાહ જોતો હતો તે પેહેલાં હું રમાલમાં વીટાયલો
 હતો તે વસ્તુ શી છે ! અથવા કંઈપણ ખાવાની ચીજ
 હશે એમ સમજીને તે કાગડો મને તપાસવા લાગ્યો. તે
 પેહેલાં કાગડા સાથે સર્પનું અને સર્પની સાથે કાગડાનું જે
 ભાશણ થયું હતું તે ભાશણથી હું પક્ષી રીતે માહીતગાર
 થયો હતો તે ભાશણમાં જે વાત મહેં તમને કહી છે તેજ
 સાર હતો. અર્થાત પરસ્પર ગુંચ સંકેતનો આ પરીણામ
 હતો તેથી હું સાવધ રહ્યો હતો. છતાં તે કાગડો મને ત-
 પાસવાને છેક નજીક આવ્યો તે વખતે તેના બન્યો પગ
 પકડીને હું મારા અંદરના ભાગમાં લપાઇને પેસી ગયો, -તે
 કાગડાએ છુટવાને માટે ઘણી મહેનત કરી. પણ તેનું કંઈ
 પ્રયત્ન નહી. છેવટ તે કાગડાના હીતને માટે વીવરમાંથી સર્પ
 બાહર નીકળ્યો તે પણ મારી પીઠ ઉપર પાંચ પચીસ ચાર
 કોધથી ડંસ કર્યો પણ તેથી તેનું શું વળે! આખરે જ્યારે કા-
 ગડે યુક્તી બોળી કાઢી અને તે યુક્તી. પોતાના છુટકારા
 માટે સર્પને બતાવી ત્યારે તે સર્પે તમારા પગના અંગુઠેથી
 વિશ બેંચવાનો આરંભ કર્યો, તેણે ઘણા ઉપચાર કર્યા ત્યાર
 બાદ તમે જાગૃત થયા, અને તેટલા માટે મહેં તમને પ્રથમ
 શું કામ કરવું ! તે વીશે ચેતાવી દીધા હતા.

હે વરિષ્ઠ બંધુ ! આ પ્રમાણે હકીકત બની છે મારો-
 સંગાથ નહોત તો તમારો પ્રાણ આદેહમાંથી મુક્ત થાત
 મહે મારી ફરજ અદા કરી છે. હવે તમને કોઈ પ્રકારની

હરકત નથી; હવે મારી વીનંતી એ છે કે કૃપા કરીને તમે મને મુક્ત કરો. આ વાવમાં આવવાને મારી ઇચ્છા ઘણી હતી પણ મને અહીંયાં કોંચુ લાવે ! કર્મયોગે મારા ભાગ્યના ઉદય તેથી લગને તેથી વિચાર થયો. અને મને ઉચ્છ્રી લાગ્યા, હવે હું આપને પ્રાર્થના કરું કે આ વાવમાં તમે મને મુકો તો તમારે મોટો ઉપકાર મારીશ અહીંથી પાંચ કોસ ઉપર એક ગાંમ આવે છે ત્યાં તમે બેઘડીમાં પોચી જશે. આટલો મારી માગણી મેરણાંનીથી સ્વીકારશે કાચખાનું તમામ જતાંત પ્રયુસિંહે સાંભળ્યું. પછીથી જે તેને અહીં ભુત આશ્ચર્ય લાગ્યું તેનું વર્ણન કરવાને આ જગોએ મને રસ્તો મળતો નથી તે પ્રયુસિંહે કાચખાને વારંવાર ઉઠાવીને પોતાની છાતી સરસોં ચોંપવા લાગ્યો. તેણે જે ઉપકાર કર્યો તે વીશે તેના નેત્રમાંથી પ્રેમનાં બીંદુ છુટવા લાગ્યાં.

પ્રયુસિંહે કાચખાને કહ્યું કે તમે મારી સાથે રહીને જે મારા વાતસલ્ય હિત કાંમ કર્યું છે તેનો દાખલો જે કામ માણસને આપવામાં આવેતો તે કેટલો બધો આશ્ચર્ય પામે !

તમારા ઉત્તમ ગુણને હું માંન આપું છું. તમારા કહેવા શ્રમાંણે હું તમને આ વાવમાંજ મુકું છું. કર્મયોગે જ્યારે હું આ રસ્તા ઉપર થતો જઈશ ત્યારે હું લગને જઈર મળિશ, - એમ કહીને તે કાચખાને ઉઠાવીને વાવમાં મુક્યો - પછી અથુ પોતાના ઘોડા ઉપર બેસીને આગળ જવાની તયારી કરવા માંડી.

પોતાની પાંચડીના પેચમાં જે પત્ર છે તે પત્ર શરીરના હાથમાં લીધો તે પત્રને વારંવાર પોતાની છાતી સરસોં ચોંપવા લાગ્યો. અને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો. વારંવાર તેનાં હૃદયમાંથી આશ્ચર્યના ઉદગાર નિકળવા માંડ્યા, પોતાનો પ્રાણ અચ્ચો તેનું મુખ્ય સાધન શું ! તે જ્યારે તેણે જોયું ત્યારે હાલા મઠવીની સરસ્વતિ જેવી સ્વરૂપવાન પવિત્ર ગેનાં જ.

જાણી આવી. તેની અગાધ શુદ્ધિ અને તેણે રચેલો ગાદો પ્રિય લાગ્યો. તે ગાદાના સર્વાંગાળ રૂપીયા આપ્યા તે ક્ષણજ થોડા છે એમ તે સમજાવે. અરે ! તે કેવી ચતુર હશે ! અરે ! હું તેનો બદલો ક્યારે વાળીશ, ! અરે તે પુરુષ હોત અને મારી સાથે તેની સોળત પ્રવાસમાં હોત તે વાગ્વિલાસમાં કેટલો અનંદ થાત ! એમ વારંવાર બ્રમણમાં આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યો. તે પવિત્ર મેનાના ગાદાને હૃદયમાંજ સ્થાપ્યો. અને તે ગાદા ઉપર તેને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ ચોટયો; અદાદા આં ગાદાને વારીજનક એમ બોલતો બોલતો રસ્તો કાપવા લાગ્યો.



પ્રકરણ ૭ મું.



પરીમોશપત્તન (ચોર)

• આરે તરફ ડુંગરો છતાં તેના મધ્ય ભાગમાં એક ઉંચી તળેટી ઉપર શેષા પામેલું પરીમોશપત્તન નામનું નગર કે જેમાં એકજ જાતના લોકો શીવાય બીજા કોઈ પણ જાતના લોક રહેતા નહોતા, તે નગરમાં જે રહેતા હતા તેઓ દંભી, પ્રપંચી, મોહાંન્ધી, નિર્દય અને દ્રવ્ય છીનાવી લેનારા હતા. તેઓ ઘણા દુર પ્રદેશમાં આથડીને અનેક તદ્દબીરથી છળ બળથી દ્રવ્ય સંપાદન કરી પાછા આવતા હતા તેઓમાં પરસ્પર ઘણાજ ગાદો સંપ હતા, તેમનાં અવાસ સજ્જમહેલને પણ માન પમાડે તેવાં હતાં. તેમનો વૈભવ અબ્બયબી આપે તેવો હતો તેમાંના ઘણાખરા પોતાને ઘેર

રહીનેજ ઠગાઇનું કામ કરતા હતા તેમની ઠગાઇ કોઇના ક-
 બ્યામાં આવે નહી તેવી હતી. તેમનો પેહેરવેશ રજપુત
 ઠાકોર જેવો શોભીતો હતો. તેમની પરોણાગત વખાણવા
 જેવી હતી છતાં તેમનું કપટ અત્યંત ઘોર હતું તેમના છુપા
 ભેદ કોઇના પણ જાણવામાં આવે તેવા નહોતા, એવા ઠ-
 ગાઇ કરનાર તમામ ઠગ લોકજ તે નગરમાં રહેતા હતા. તે
 નગરમાં ઠગ લોકોનો મુખ્ય એક ઠાકોર હતો. તે ઠગ લોકો
 ઠગાઇ કરીને જે કંઈ દ્રવ્ય મેળવે તેમાંથી દશાંસ હીસ્સો
 લેતો હતો; તે હીસ્સો પ્રાપ્ત કરવાને તેણે પોતાની સગવડમાં
 આવે તેવો બંદોબસ્ત કર્યો હતો, તેમનો સંપ એવો હતો
 કે તેમનો ન્યાય પરસ્પરજ થતો હતો. તેઓ કોઈ બીજા
 અજાણ્યાને પ્રજ્ઞ તરીકે વસવા દેતા નહોતા. તેથી તેમનું
 કોઈ પણ પ્રકારનું છીદ્ર કબ્જામાં આવી શકતું નહોતું તેઓ
 તમામ ખેતીવાડોનું કામ કરતા હતા. તે શિવાય ઠગાઇ માર્ગે
 વિશેષ દ્રવ્ય સંપાદન કરી શકતા હતા, તેમાં રહેનારા ત-
 મામ ઠગ સંઘન હતા, તેમનાં બાગ બગીચા દરેક જાણના
 જુદા જુદા હતા, તેમને ઘેર ઘોડા તથા સાંટણીયો દરેકને
 ત્યાં હતી; તેમાં તેમનો જે ઠાકોર હતો તેને ત્યાં તેમનાથી
 વિશેષ શોભા તથા વ્યવસ્થા હતી, એક સમયે તે ઠગ સ-
 મુદાયનો ઠાકોર પોતાના રંગ મહેલના એથા મજલા ઉપર-
 ની અગાશી ઉપર ઉભો રહી ચારે તરફ નજર કરતો હતો
 આ નગર ઉંચી ટેકરી ઉપર છતાં તેના મધ્ય ભાગના ઉ-
 ચાણમાં આ ઠગના ઠાકોરનો મહેલ હતો તેથી તેની દ્રષ્ટી
 નીચાણની તળેટીના તમામ રસ્તા ઉપર જતી હતી, આ
 વખતે બપોર વીતી ગયા હતા સુમારે ત્રણ વાગ્યાનો વખત
 થયો હશે તે વખતે ઠગ ઠાકોરની નજરે કોઈ ઘોડા ઉપર
 સ્વાર થએલો વટેમારગ આવતો હોય એમ જણાયું, તોપણ
 એ આવત તેણે વિશેષ ચોકસી કરવાને પોતાની પાસે એક

આવનો હતો તે આવનો સન્મુખ રાખી તેમાં આવેલા સ્વારનું પ્રતિબિંબ જોયું—તે કાચમાં એવો ગુણુ હતો કે જે કોસ દુરથી આવનાર મુસાફર પોતાના પોશાકથી સ્વચ્છ રીતે જણાઇ આવે અથવા ઝોળખાઇ આવે તેવો અદૌકીક ગુણુ તેમાં હતો—કાચમાં ઠગ ઠાકોરે જ્યારે જોયુ ત્યારે તેને માણુમ પડયું કે કોઇ અમીર જેવો માણુસ આવે છે. અથવા તો કોઇ રાજકુમાર હોય તેમ જણાય છે. ધણું કરીને ક્ષત્રી કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો રજપુત હોવો જોઇએ. તે શકત એકલો છે તથાપી તેની પાંધડીના શીરપેચ ઉપર હીરાના ત્રણ નંગ શિરખંધી તરીકે જડેલા ધણા કીમતી નજરે દેખાય છે તેના ગળામાં ઉત્તમ પંક્તીના માણુકના દાણાની માળા છે અને મોતીની માળા ખાસ નજરે પડે છે. ઉપર ઉપરથી જે તેની પાસે જોણાય છે તે સુમારે એક લાખ રૂપીયાનું જવાહીર છે અહાહા ! જરૂર કોઈ રાજપુત હોવોજ જોઇએ આજનો દીવશ ખરેખરો લાભકારી છે. અવસ્ય આપણે કાર્ય સાધવું જોઇએ એમ વિચારની સાથે તુરત ઉપરના અવાસ ઉપરથી ઉતરી પડ્યો. તુર્ત જ ઉમદા ઘોડાઓ તૈયાર કર્યા. તેમાં એક ઘોડા ઉપર જોઇતો સામાન લઇ મોતે. સ્વાર થયો, અને બીજા ઘોડા ઉપર પોતાનો બરસાવાળો માણુસ સંકેતિક ઘઢવીનો વેશ ધારણ કરીને તૈયાર થયો; બન્યો જણુના હાથમાં ચાંદીથી મઢેલા હોઝા શોભી રહ્યા છે, ઠગ ઠાકોરે રજપુત સંગઘડાશાઇનો ઉત્તમ પોશાક પેહેરી લીધો હતો, પોતાની સાથે જે હતો તેને ગઢવીનો પોશાક આપ્યો હતો, તેથી જાણે કોઈ ઠાકોરની સાથે ગઢવી વાતો કરતો જતો હોય તેવો દેખાવ જણાતો હતો, ધણા વેગની સાથે નગરમાંથી આ બન્યો માણુસ નીકળ્યા. તેવા નગરથી એક કોસ દુર એક શરોવર ઉપર સરીયામ રસ્તા આગળ લીમડાના ઝાડ નીચે જનજમ પાથરીને બેઠેલા

હતા, એક ચાંદીનો લોટો તથા પવાલુ હતું તેમાં પાણી ભરેલું હતું. અમલ કસુંગાની ગયણી તૈયાર કરી નીચે ચાંદીની વાડકીયો ધરી દીધી હતી, એક ચાંદીનો ટાટ હતો તેમાં દ્રાક્ષ, પીરતાં, બદામનાં ગોળા, ચારોળી, અખોડ અંજીર, સાકર, છીનેલુ ટોપર અને મગદળના લાકુ ગોઠવેલા હતા, આ પ્રમાણે ઠાકથી બેઠેલા છે એટલામાં એજ રસ્તે થઇ વટેમાર્ગે મુસાફર જે કે પૃથુસિંહ સન્મુખ દેખાતા નગરમાં પ્રવેશ કરવાને માટે જત્ય છે જતાં જતાં પૃથુસિંહની નજર ઉત્તમ પ્રકારના તળાવ ઉપર ગમ્મ ધોડો તરસ્યો હતો તેથી તેને પાવા સાડ તે તરફ લઇ ગયો, ધોડાને પાણી પાઇને પોતે જે પેલા બન્યો જણ્યુ બેઠા છે ત્યાંજ આવીને ઉભો રહ્યો તેમના પ્રત્યે પૃથુએ પ્રશ્ન કર્યો કે આ નગરનું નામ શું ? કોણ રાજ્ય કરે છે ? આ ગામ મુકયા પછી જે બીજું ગામ આવવાનું તે કેટલે દુર છે ?

ઠગ ઠાકોર—(મુસાફર પ્રત્યે) આવો, આવો, બેસો,

થાયછે જવાય છે ઉતાવળ શી છે, સાયંકાળ થવા આવ્યો છે; હવે એ ગામ મુકીને આગળ જવામાં શો માલ છે, તમે અમારા મિજમાન છો. તમે ગમે તેટલું કરશો પણ આજ તો તમારી સાથે આનંદથી વાતો કરીને મોટો દરસનનો લાભ લેવાનો છે. એમ કહીને ઠગ ઠાકોર ઉભો થઇ મુસાફરનો હાથ ઝાલી મોટા માન સાથે પાથરેલી જાજમ ઉપર બેસાડ્યો, પછી તુરત પુછવા લાગ્યો, કે આપ ખરેખરો તાપ વેડીને આવ્યા છો માટે ઠંડુ જળ પીને શાંત થાઓ તમારા જેવા સરદાર સાહેબોનો અમને મળવાથી માત્ર આનંદનોજ લાભ છે આજ તો આપણે જોડે બેસીને આપણે ઘેર વાળુ કરીશું. આદ વાતચિત કરી ગમતમાં વખત ગાળીશું.

પૃથુપરમાર—હીક છે, બ્યારે તમારો આગ્રહ છે તેમજ તમારી કૃપા છે તે સાથે તમારો નૌતમ પ્રેમ છે તે વીજેરે તાંતુઓથી બંધાઈને તમારા કહેવા પ્રમાણે આજની રાત્રી હું રહીશ.

એમ વાત કરે છે એટલામાં નજીકમાં જે ગઢવીના વેશથી બેઠો હતો તેણે અમલના પાણીની સ્વચ્છ નાની વાટકીયો ત્રણ બરેલી તૈયાર કરી, તેમાંની એક વાટકી ઠગ ઠાકેસ્તા આગળ મુકી. બીજી હતી તે આવેલા મુસાફર આગળ મુકી. અને ત્રીજી વાટકી પોતાના આગળ મુકી. પછી તે લેવાને માટે સાન કરી, રજવાડી રીત પ્રમાણે વખતે વખત અમત્ર લેવાનો મહાવરો પૃથુસિંહને હતો, માટે આ વખતે અમલની વાટકી તેમણે પણ હાથમાં લીધી ત્રણે જણાએ પીધી. ત્યાર પછી હુકમે ગગડાવવા સાર બેઠા— તે થઈ રહ્યા પછી દ્રાક્ષ ચારોળી પીસ્તાં વીજેરે દરેક ચાંદીની મોટી વાડકીમાં ગોઠવીને દરેક આગળ મુકવામાં આવ્યાં તેમાંથી ખારખંજણું ચલાવવા માંડ્યું; આ પ્રમાણે વ્યવહારિક ક્રમ શરૂ થવા લાગ્યો તેમાં—ઠગ ઠાકેરે નવિન આવેલા મુસાફર પ્રત્યે વાત કરવા શરૂ કરી.

• નવિન આવેલા સ્વાર પ્રત્યે—કહો મેહેરખાન; આપ ક્યાંથી આવો છો? અને ક્યાં જવું છે, આપનું વતન ક્યાં છે? અને કયા વંશમાં આપનો જન્મ થયોલો છે?

નવિન સ્વારે ઉતર આપ્યો કે—અમરકંટક પર્વતોની મધ્યમાં વીસ્તીર્ણ ઉંચ તળેટી પ્રદેશમાં વીલાસનગર છે તે નગરના પરમાર રાજા અમરસિંહ છે તેમનો હું પૃથુસિંહ નામનો પુત્ર છું; વગર સાહ્યતાએ દેશાણુર્ટન કરવામાં કેવી હરકતો વેઠવી પડે છે તે હરકતો વેઠીને દેશાણુર્ટન કરવું, એવો માહારો નિશ્ચય થયો હતો, તે ઉપરથી હું એકલોજ દરવા નીકળી પડ્યો છું; જેમાં મને ખાનગી રીતે નવીન લા

જા થતો જાય છે, સ્વતંત્રતાની મુસાફરી જે પ્રકારનું ઉત્તમ ફળ બક્ષે છે તેવું પરતંત્રતાની કે સુખ માર્ગની મુસાફરી ફળ બક્ષતી નથી. જો કે હું તેવી સ્થિતિમાં રહ્યું તો પણ આ સ્થિતિ મને ઘણી આનંદકારી લાગે છે સ્વાભાવિક જે મ જેમ મને સુગમ પડે છે તેમ તેમ તે તરફ જવાની મારી મુસાફરી છે. અમુકજ ગામ જવું અને અમુકજ કાર્ય કરવું છે એવી પ્રકારનો મારો નિયત નથી; જેથી પ્રવાસનું નિશ્ચય પ્રમાણ બાંધ્યું નથી.

નવિન આવેલો મુસાફર જેમ જેમ ઉપર પ્રમાણે મતજ્ઞતાની વાત કરતો જાય છે તેમ તેમ તે વાત સાંભળનાર ઠગ ઠાકોર જાણે આશ્ચર્ય પામી ગરક થઈ ગયો હોય, જાણે ઉમંગરૂપી સરીતામાં ઝીલતો ન હોય ! જાણે આનંદમાં મસ્ત થઈ ઉઠીને ભેટી પડવાનો દેખાવ ન હોય તેવા દેખાવ વારા ફરતી કરીને વાત પુરું થતાની સાથે તુરત તે ઠગ ઠાકોર આવેલા સ્વારને ભેટ્યો હૃદય સાથે આંખો, નેત્રમાં પ્રેમનાં આશ્રુ ખરી પડવા માંડ્યાં. ત્યાર બાદ મોટા અહહાહ પ્રાપ્ત થઈ ગયો, અને તુરત નવિન સ્વાર પ્રત્યે બોલવા લાગ્યો કે.

અહહાહ ! ખન્ય ભાગ્ય, માહારે ઘેર બેઠાં ગંગાને પ્રવાહજ મલ્યો, અમારો તમારો કેવો સંબંધ છે એ તમારા જાણવામાં નહિ હોય; કેમ કંઈ જાણવામાં છે કે.

પૃથુસિંહ—હું કેવળ અજાણ્યો છું; માટે હવે તો મને આપની સાથેનો સંબંધ જાણવાની ઇચ્છા થઈ છે માટે મેહરબાનીથી કહો.

ઠગ ઠાકોર—(પોતાની છાતી ઉપર હાથ મુકીને આકાશ તરફ નંજર કરી જાણે આશ્ચર્ય પામતો હોયની ! તેવી આકૃતિ લાવ કરીને.) તમે. અમારા જમાઈઓ અને હું તમારો સસરો છું, સમજ્યા કે !

પ્રથુસિંહ—(નિચુ જોધને,) મને તો આશ્ચર્યજન લાગે છે કે આમ હોય તો હું કેમ જાણી ન શકું !

ઠગ ઠાકોર—અમરસિંહ હજુરે મર્યાદા રાખીને તમને કહ્યું નહીં હોય, માટે તમારા જાણવા બાહાર છે. તમારૂં લગ્ન થયું નથી અને હું સસરા કહેવાઉં છું. કેમકે જ્યારે તમારો જન્મ થયો નહોતો તે પહેલાં કોણ કરાર થયેલો છે.

પ્રથુસિંહ—(આશ્ચર્ય સાથે) કહો કહો મારા સમ મારે એ વાત જાણવાની ઘણીજ અગત્ય છે.

ઠગ ઠાકોર—તમારા પિતાજી યુવાવસ્થામાં પોતાની વહુજી સાથે કાશીમાં આવ્યા હતા અને હું પણ તે સમયે મારી સ્ત્રી સાથે કાશીમાં ગયો હતો, સુમારે સોમવારના દિવસે પ્રાતઃકાળમાં મણિકર્ણિકા કિનારે તમારા પિતાની સાથે મારો મેળાપ થયો, મને મળતાંજ ઘણા આનંદ પામ્યા હું તેમનો યુવાવસ્થાનો મિત્ર છું તેથી તેમનું મન મને જોધને પ્રકટ થયું, તેવીજ રીતે તમારાં માતૃશ્રીની સાથે મારી સ્ત્રીનો સખીબાવ અર્થાત જોઈનપણીનો આવ હતો. તેથી જન્યો સાથે સાથે મણિકર્ણિકા કિનારા ઉપર સ્નાન કરતાં હતાં—આ વખતે જન્યો સગંભા હતી સ્ત્રીયોનો ધર્મ છે કે પોતાનો વંશ જેમ વૃદ્ધી પામે તેવી ઇચ્છા કર્યાંજ કરે. પુત્રની વાંચ્છનવાળી એવી એ યુવ ત્રિજોએ આનંદના દિવસ પેટે રહ્યા છે તે બાબત વાતો ચર્ચાવવા લાગી; તેમાં છેવટે જન્યોએ પોતાના પ્રેમ આવેશમાં એવો નિર્ણય કર્યો કે જેને પુત્ર થાય અને જેને પુત્રી થાય તો એક જીગતું લગ્ન કરવું. પણ અત્યારથી આ ગંગા કિનારે મણિકર્ણિકા રૂપી ભવતારણી પવિત્ર દેવીની સત્તા રૂપ જળ હાથમાં લઈને પ્રતિજ્ઞા કરીએ છીએ જ્યારે તેમ થાય ત્યારે તેમનું લગ્ન

અત્યારથીજ થઈ ચુક્યું છે આ પ્રમાણે પરસ્પર ગંગાતું
જળ મુકીને, પોતાના ઉતારામાં આવ્યાં તમારી માતૃશ્રી
એ તમારા પીતાને પોતાના પ્રણુની વાત કરી અને મા-
રી શ્રીએ બનેલી હકીકત તથા પ્રણુ નિશ્ચય વાત મને
પણ કહી-બીજે દીવશે તમારા પીતાજી અને અમે બ-
ન્યો મળી આ વાત ચરચાવી તેમણે પણ તે વાત કયુ-
લ કરી. ત્યાર બાદ બ્યાં સુધી અમે કાશીમાં રહ્યા ત્યાં
સુધી પરસ્પર બેસવું ઉઠવું ગાનતાન રંગ તાલ અને
મોજમજા કર્યા કરતા હતા, બ્યારે ઇતિ ત્યાંથી ઉપડી
ત્યારે એક બીજાથી છુટા થઇ આ તરફ આવ્યા-હવે
ઇશ્વરે તેવોજ યોગ લાવીને ગોઠવ્યો છે. કન્યા હદ ઉપ-
રાંત મોડી થઇ ગઇ છે અર્થાત તમારી ઉમર પ્રમાણુ-
ની થઇ છે મહે તમારા પિતાજી ઉપર કાગળ બહુ લ-
ખ્યા હતા-પણ તેમણે અત્યાર સુધી ધ્યાનમાં લીધું ન-
થી-તેનું કારણ શું ! તે કંઈ કહિ શકાતું નથી.

પ્રથુસિંહ—આ વાતની મને ખબર નથી-મારૂં લગ્ન સાત
આઠ વરસથી થયું છે, મારી રાણીને એક પુત્ર ત્યાર વ-
રસની ઉમરનો છે છતાં આપનો આહાનો સંબંધ મા-
રા જાણવામાં આવ્યો નહીં એના માટે હું ધણેજ વી-
ચાર કરું-કદાપી પીતાજી મને વાત કહે નહીં. તોપણ
દીવાન તો જાણેજ, એમ નહીં તો મારી માતૃશ્રી પણ
જાણેજ, કોઇને પણ કાને વાત જાવ અને તેથી કંઈ
પણ ગને સનેથી થોડી મતલબ પણ હું જાણી શકું,
પણ તેમ થવાનું કારણ શું હશે ! તે તર્ક કરવાને આ-
મળ હરકતો પડે છે.

ડગ ઠાકોર—અલખત ! તમને તો શંકા આવેજ, પણ
આપના પિતાજીને અમારા કુળ કરતાં ઉંચા કુળની ક-
ન્યા મળવાથી, આ વાત ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહીં અને

સાક્ષાત ગંગાદેવીના મુન્હેશ્વર થયા. સત્ય ઉપર શસ્ત્રનો
ધાવ નાંખ્યો છે તમે અહીયાં પંદર દીવસ અમારે ઘેર
રહો અને અહીથી આપના પીતાજી તરફ પેગામ સ્વાર
મોકલીયે પછી તેનો ઉતર તમારા પીતાજી તરફથી કેવો
આવે છે તે તુરત જણાશે.

આત્યાર સુધી તો તે બાઈ સાહેબ અમારા પત્રોનો
જવાબ ગળી ગયા છે અને હવે પત્રનો જવાબ ગળાય
તેમ નથી. કારણ કે તમે અમારે ત્યાંજ છો એમ જ્યારે
તે જાણ્યું તથા પૂર્વે ગંગાનદીનું જળ હાથમાં લઈ પ્રતિજ્ઞા
કરી છે એ વાત માટે જો તેમને ખીક હશે તો, જરૂર તુ-
રતજ પત્ર લખશે વિશેષ કરી તમે અહીયાં છો માટે સ-
મજાવીને લગ્ન કરી દેશે એવી પણ કદાપી વૃત્તિ હોય તો
તુરતજ જવાબ અવશે. એવો વિચાર તેમનો ગમે તે હોત
નો હોય તોપણ સત્ય પ્રમાણે વર્તવાને પૂર્વે સત્યવાદી પુરુ-
ષો કેવા બંધાયા હતા ! તેનો દાખલો આજુ નગત જા-
ણે છે.

પ્રથુસિંહ—(ઠાકોર પ્રત્યે) તો શું ! તમે તમારી દીકરીને
ને આત્યાર સુધી કુંવારીજ રાખી છે !

ઠાકોર—હા, -મને તો ગંગાના જળનો ભય છે, સત્ય
પ્રમાણે આશ્રવું એવો વીવેક છે, જ્યારે તમારા પીતા
ચોખ્ખી ના લખે તોજ મને ખીજુ કાર્ય સુઝે પણ તે
તો નાચે નહી અને હા પણ નહી, પછી કેમ કરવું !

મકવી—ખરી વાત છે જેઓ વચન પાળે છે તેમને તો
બલિહારી છે.—સત્યવક્તા પુરુષોનાં નામ આ દુનિયામાં
અચળ રહી ગયાં છે. જુવો કે—

॥ છપ્પી ॥

વચન કાજ નૃપ ધર્મ ગયે વનવાસ ઉલટકર
 વચન કાજ હરિશ્ચંદ્ર ફિર્યો જહાં તહાં પરિશ્રમકર
 વચન કાજ રઘુરામ ॥ વાલી વાનરકોં માર્યો
 વચન કાજ શ્રીકૃષ્ણ મિત્રકો રથ હંકાર્યો
 હરસિદ્ધ કહત યહ વચન હિત નિજ તન ધન અર્પન
 ક્રિયે,
 યહ ધરનિ વચન આધારતે ॥ સકલ બોજ સિરપર
 લિયે ॥ ૧ ॥

એક વચનને માટે પાંડવમાં શ્રેષ્ઠ ભ્રાત્ર ધર્મ રાજાએ
 વનવાસ પોતાના ભ્રાત્ર માત્ર સહિત ભોગવ્યો હતો,—વળી
 સત્ય વચન પ્રતિપાલનને અર્થે હરિશ્ચંદ્ર રાજા જ્યાં ત્યાં અ-
 નેક પ્રકારની ઉપાધીઓ અને દુષ્પરિશ્રમ વેઠીને ફર્યો હ-
 તો,—વચનને માટે શ્રી રામચંદ્રજીએ વાલી વાનરને માર્યો
 હતો, તેમજ વચનથી પ્રતિબંધન થઇને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને
 અર્જુનનો રથ હાંક્યો હતો, હર્ષદ કહે છે કે એ પ્રકારે
 સત્ય વચન પાળવાને સાર કેટલાક ગુણી સજ્જનોએ પો-
 તાનું શરીર અને ધન માત્રનું અર્પણ કરી ચુક્યા હતા.
 વળી આ પૃથ્વી પણ વચન આધાર વડે કરીને આ શ્રદ્ધી-
 નો બોજ સહન કરે છે. માટે વચન એજ માણસનું ભુ-
 ધણ છે.

ઠગ ઠાકોર—ખેર, અમરસિંહજીએ કદાપી એ વાત મુલ-
 તવી રાખી હશે, જ્યાં મુઘી તેમણે ખુશાસો નથી આ-
 વ્યો ત્યાં મુઘી તેમનો વિચાર ના કહેવાનો નથી એમ

તો નકી થાય છે તેમાં વળી ઘેર બેઠે ગંગા ! પછી ક
હેવું શું મને આજનો આનંદ અત્યંત જોયો છતાં સ-
હેજ તે આનંદનો લાભ થઈ ગયો છે.

ગઢવી—(ઠગ ઠાકોર તરફ જોઈને) કહો હવે શી આ-
ગા છે ! બીજીવાર જરાક અગત્ય કાઢું કે !

ઠગ ઠાકોર—હા, હા, કાઢો તો ઠીક પછી આપણે ઘેર
જઈએ.

પ્રથુસિંહ—શા માટે ! હવે કોહોને લેવો છે !

ગઢવી—એમ તે હોય કે ! તમે તો અગાસ જમાઈ છો
માટે હવે તો ના નહિ કહેવાય.

પ્રથુસિંહ—તે જ્યારે હદ ઉપરાંત થાય ત્યારે શરીરને નિ-
ર્માલ્ય કરે છે.

ગઢવી—અરે ગરિબપરવર ! એમ તે હોય કે.

॥ કુંડલિયો ॥

ચૈન અમલકો ચો ગુનો, પીવત પ્રગટે નૂર
જોવન હૈં ગજરાજકો, વાઢે હૃદય ગરૂર
વાઢેં હૃદય ગરૂર, શૂરપનમે વુધશાલી
સ્ત્રી સ્થંભનકે મધ્ય મરદકો કરે સ્વશાલી
કહત સુ કવિ ગુનજાન, વરન જ્યૌં પ્રફૂલ્લ કમલકો
રહે મસ્ત ભરપુર, ચૌગુનો ચૈન અમલકો

અમલકી શરીરની કાન્તી ચાર ઘણી દેદીખ્યામાન દેખી
ઉઠે છે શરીરનું વાન કામકોડીલા જેવું દેખાય છે, સિંહની
માફક બળવંત જોબન પ્રાપ્ત કરે છે. અને શરીરમાં ગુરવનો
અંશ વધે છે, સ્ત્રીઓને આનંદ આપવામાં સમર્થ થાય છે
શરીરને પ્રફૂલ્લ થયેલા કમળ જેવું રાખે છે અને મસ્ત સ્થિતિ.

તિમાં રહે છે મારે અમલની જાલિહારી તો ઔરંગ હોય છે—એમ બોલીને કિચિત ભાગ અમલનો પૃથુસિંહને આપ્યો, તે સાથે ઠાકોરે અને ગઢવીએ અમલ લીધું, અને એક બિજાને રંગ આપવા લાગ્યા, ગઢવી બોલ્યો કે રંગ છે તમને ત્યારે ઠાકોર બોલ્યો કે રંગ છે ધઢવી તમને, એમ પરસ્પર બોલીને કસુંબો ગટ કરી ગયા, અને ફરીથી હોડકો ગગડાવવા લાગ્યા. ત્યારે પૃથુસિંહે હાસ્ય વિનોદ દાખલ ગઢવીને એટલું કહ્યું કે તમે પરસ્પર રંગ-મોઢે બોલીને શાંતો આપ્યો ! કેમકે જેમણે આર્યનું રક્ષણ કર્યું છે તથા જેઓ આર્ય ભુમિમાં પરાક્રમિ કહેવાય છે તેમને રંગ (ધન્યવાદ) આપવામાં આવે છે ત્યારે શું તમે બન્યો તેવા છો કે ?

ગઢવી—શાખાશ માહારા મેહેરવાન (એમ કહીને તે હવે બોલવાની છટા ફેરવે છે) આપે પણ ઉત્તમ પ્રકારનો પ્રશ્ન કર્યો છે, યદ્યપિ આપનો પ્રશ્ન ખરો છે અફીણ લેતી વખતે એક બિજાને રંગ આપીએ છીએ એતો માત્ર શોભા છે પણ જ્યારે ખરેખરો રંગ આપીએ છીએ તે રંગને લાયક ગુણ પરાક્રમી ગણીએ છીએ તે કોણ ! સાંભળો.

॥ કુંડલિયો ॥

રંગ ઉનૂકૂ દેત, કર માત તાતકી સેવ
સત્ય શૂર, દાતા દયા, ચરન ચિત ગુરુદેવ
ચરન ચિત ગુરુ દેવ, વચન મીઠો મુખ બોલે
एक युवति पतिव्रत औरपैं कच्छन खोले
इर्षद करहु निदान, कबहु न बिकार जनुकु
करत मातकी सेव ॥ देत हैं रंग उनुकू

॥ कुंडलिया ॥

फरसी धरकों रंगहैं ॥ करमें फरसी लीन
 शस्त्रार्जुन कर छेदिके, नछत पृथिवि करदीन ॥
 नछत पृथिवि करदीन ॥ बिष फरसी धर कहायो ॥
 पितर बचन प्रतिपाल अमरपद जगमें पायो
 हर्षद अति बलवंत माच मर्दन महिधरको
 हेत उमंग भर रंग रंग है फरसी धरको ॥ २ ॥

राय करनको रंग है ॥ बाणावलि गुनजान
 विपत समय हायों नहि ॥ कियो कनकको दान
 कियो कनकको दान सत्यव्रत भंग न कीनो
 कनक दंतको मर्ण समय ब्राह्मनकों दीनो
 हर्षद अडग उदार धन्य अस धैर्य धरनको
 महाशूर रनधीर, रंग हैं राय करनको

हे प्रथुसिंह ! अमर कसुंमो लेतो वधते तो
 आढावा आढावा शरवीरनेज्ज अमे रंग आपीये छीये
 पणु ने देउकु देणीने भउके ऐनुं तो अमे नाम पणु हे-
 ता नथी.

प्रथुसिंह—वाह वाह गढवी ! तमे तो वीरिक्खणु जणु-
 ओओ तमारा सडवासथी तमाम वधत आनंदमांज
 व्यतिता थाय.

ठग ठाकेर—(उमो थधते) केम ! हवे आपणु आप-
 णु मुझम तरङ्ग आलीये तो ठीक केमके सांजनों वधत
 थध गयो छे (अमे उडी प्रथुसिंह तरङ्ग नजर करी-

ને) કેમ હુતુર હવે આસણે ઘોડાપર સાર થઇ નગરમાં પ્રવેશ કરીએ.

પ્રથુસિંહ—અહુ સાર. ચાલો. એમ કહીને નગરમાં પ્રવેશ કરીને ઠગ ઠાકોરના વિસ્તીર્ણ મહેલમાં જવા લાગ્યા.

મેહેલનો દેખાવ ઘણો શોભાયુક્ત હતો. તે મેહેલની આગળની બાજુએ વિશાળ છુટી જમીન હતી. તેમાં કુલ બાગ બનાવેલો હતો. વચમાં જળના કુવારા, ફાલ વીગેરે વેલીકાઓના અનેક પ્રકારના માંડવા હતા. ઠેર ઠેર બેઠકો હતી તે સઘળુ વટાવીને છેક મહેલ નજીક આવ્યા ત્યારે મહેલના અડોઅડ પથરથી ફરસળાંદી કરેલો મોટો ચોક હતો જેની ચારે તરફ બેઠકો ગોઠવી હતી. તે ચોકની અંદર મોટા પલંગ બીછાવેલા હતા. તેના ઉપર મશરૂ અને કીનખાખના મોટા ગદેલા પાથર્યા હતા. તે ઉપર પૃથુસિંહને બેસાચો તેમની જોડેના પલંગ ઉપર ઠગ ઠાકોર બેઠો હતો એટલામાં બે મસાલચી મસાલ પ્રગટાવીને બાજુ ઉપર ઉભા રહ્યા. એટલામાં ઘરના નોકરો, હાજર થયા. દરેક જાણુને કામની વ્યવસ્થા ઠાકોરે બતાવી દીધી. આ વખતે ગઢવી હાજર નહોતો. ફક્ત પૃથુ અને ઠાકોર બેઠા જાણુ હતા. જરાકવાર થઇ એટલે ઠાકોરે પૃથુને કહ્યું કે એક ઘડીવાર જરાક તાઝ હવા લેવાને આપ અ. જગોએ આરામ લ્યો હું જરાક જનનખાનામાં આપના આવ્યાના સમાચાર વીગેરે આપવાને જાઉં છું પછી તુરત આપનીજ પાસે આવુ છું—એમ કહીને ઠગ ઠાકોર મેહેલની અંદર ચાલ્યો ગયો.

અકરણ ૮ મું.

પ્રથુસિંહના મનનો ગુચવાડો અને વિચિત્ર
દેખાવ.

આ તરફ પૃથુ પલંગ ઉપર આજોટતો ભારે વીચારના
મોઝામાં સપજવા લાગ્યો, તેને એકંદર ઠગ ઠાકોર તરફની
હકીકત ઉપર ઉંડા વીચાર ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા, વળી પોતે
સંકલ્પ વિકલ્પ પણ કરવા લાગ્યો, અરે હું કેવો ભાગ્ય-
શાળી કે મુસાફરી કરતાં સાસર આવી પોહોવ્યું ! પણ તે
શું ખરી વાત હશે ! ખરજ હોયુ નોંધએ. કેમકે આ
ઠાકોરને જુદું બોલવાનું કંઈ કારણ નજાતું નથી, કોઈ
એહેવો ન હોય કે પોતાની હીકરીને વગર વીચારે વળગાડે
ના ના એમ તો શું હોય, જ્યારે આ તરફ નજર કરીએ
છીએ ત્યારે ઠાકોરના કહેવા ઉપર વજન લાગે છે જ્યારે
મારા પીતાજી તરફની હીલચાલ ઉપર ધ્યાન આપું તો આ
ઠાકોરની કન્યા સાથે માહારા લગ્ન માટે થએલી વાત અ-
ત્યાર સુધી કેમ છુપી રહી. અગર પીતાજીએ માર લગ્ન
આ જગોએ વચન આપ્યા છતાં કેમ ન કર્યું. તેવું શું
કારણ હશે, હે ઇશ્વર ! આમાં ખર શું છે ! તે કંઈ જ-
ણતું નથી, જેર હરી ઇચ્છા; પણ તે કન્યા કેવી છે તે તો
પ્રથમ જોવી જોઈએ ! પછી વાત; એમ વીચાર કરતો
કરતો લીન થઈ ગયો છે એટલામાં ઠગ ઠાકોર ઘરમાંથી
બાહાર આવ્યો અને પૃથુસિંહની જોડે એકો. અત્યંત પ્રેમ-
ના આવેશમાં આવેલો ઠગ ઠાકોર; પૃથુસિંહ પ્રત્યે કહેવા
લાગ્યો—કે આપ હવે આ મકાનના ચોથા મજા ઉપર
પધારો આપને વાળુ કરવાને માટે તમામ સાધનો મારી
પુત્રી વાસંતીએ તૈયાર કર્યાં છે તે પણ ઉપર છે; આપના
અશ્વ ઉપરનો સામાન નીચે ઉતાર્યો છે અને કપડાં વીગેરે

જે કંઈ આપની હાડીમાં હશે તે હાડી ચોથા મળલા ઉપર ઘણી સંભાળથી મોકલાવી દીધી છે; આપ સુખે ઉપર પધારો કેમકે મુસાફરીનો પરિશ્રમ ઘણોજ થયો હશે, એમ કહી નજીકમાં એક દાંશી ઉભી હતી તેને આગ્રા કરી કે આ પૃથુસિંહજી હજુરને ઉપરને ચોથે મળલે રંગ મહેલમાં લઇ જા.

દાસી ચાલાક હતી, યુવાન હતી, તેણી "પૃથુ આગળ આવીને ઘણી નમ્રતાની સાથે હાવભાવ યુક્ત મુંઝ દાસથી બોલવા લાગી કે પધારીએ હજુર.

પૃથુસિંહ તે દાસીની પાછળ પાછળ મેહેલમાં ચાલ્યા ગયા પૃથુ અને ઠગ ઠાકોરની દાસી ચોથા મળલે જતા પેહેલાં હવે તે ચોથા મળલા ઉપર ઠગ ઠાકોરની શ્રેષ્ઠ રૂપવંતી વાસંતી શું કરે છે કિંવા તેણે કેવી ગોઠવણ કરી મુકી છે તેની જરા માહિતી લઇએ.

નવા આવનાર મિજબાનને મોહીત કરવાને જોટલા શ્રુગાર ધારણ કરવાના હતા તેટલા અતી ઉત્તમ પદ્ધતીથી ધારણ કર્યાં હતાં, તે વાસંતી પ્રેમી હતી છતાં પરણાવી નહોતી. તેનામાં લાવણ્યતા એવી હતી કે ચતુર પુરુષો તેના ઉપર પ્રેમ રાખ્યા વિના રહેજ નહી. તેનું સ્વરૂપ ઉર્વશી જેવું હતું. તેનામાં પવિત્રતા હતી. તે કેવળ પ્રેમાળ દયાળુ અને સત્યવક્તા હતી, તેનાં આચરણ મનુષ્યનું મન હસી લે તેવાં હતાં, તેને જોતાંજ મોહ પ્રગટ થાય તેવો તેનામાં કુદરતિ પ્રગટ થએલો હાવભાવ હતો યદ્યપિ તેનો જન્મ નિર્દય કપટી અને અધોર કૃત્ય કરનારા ધાતકીને ઘેર થયો હતો તેનું પાલણ તેના મા આપના હાથ નીચે થયું હતું. તેથી માત્ર પીતાનો આગ્રાનુસાર તેને ચાલવું પડ્યું હતું. આ પવિત્ર અને નિષ્કલંક અજાણના હાથથી સંકડો માણસોનાં મર્ણુ થયાં હશે તેના માટે આ દયાળુ વાસંતી

ધણે પશ્ચાતાપ કરતી મોટા નિશ્વાસ નાંખતી હતી. આ એકજ પુત્રી હતી. આખા નગરમાં વાસંતી જેવું સ્વરૂપ કોઇનું પણ નહોતું તેથી તેના મોઢ પાશમાં કીટ પતંગ જેવા ફસી પડનારાઓને ફસાવવાને માટે ઠગ ઠાકોરે આ પવિત્ર બાઇનું લગ્ન કર્યું નહોતું આટલી બધી ઉમરની યુવા સ્થાએ પોહોચેલી છતાં તેનું લગ્ન ન કર્યું તે માત્ર ઠગ ઠાકોરના પોતાના સ્વાર્થનું કાર્ય શિવાય બીજું કંઇજ નહોતું. તથાપી તે વાસંતી કેવળ નિરાશ, ઉદાશ, અને કામજીવરથી ખીડીત રહેતી હતી, પોતાના પિતાને ઘેર ખાન પાન તથા વસ્ત્રાદિક અમુલ્ય દાગીના અંગ ઉપર ધારણ કરવાનો લાભ મળતો હતો તે સધળું તેને દુષ્પ્રદાયક લાગતું હતું તે પોતાના જેવો ચતુર આશાક શૂર અને બુદ્ધિવાન વીર પુરુષને આહાતી હતી. પણ તેવો તેને કદાપીકાળે તક મળતો નહોતો, અત્યાર સુધી તેના મોઢ પ્રદેશમાં જેઓ મર્ણુ પામ્યા અને તેમાં અત્યંત પૈશા મેળવ્યો તે કાર્યમાં મન મોહન કોડીલો કોઇ પુરુષ તેની નજરમાં આવ્યો નહોતો. તેથી હર વખતે પોતાના નિચ કાર્યને ધીકાર આપતી ઉમંગ રહિત રહેતી હતી; પણ આજ તેના હૃદયમાં મોટી આશા બંધાયેલી હતી, પણ તે આશા લુપ્ત હતી. કેમકે તેના પિતાના દુર્ઘટ બંદોબસ્તમાંથી નાશી છુટવાને તે અબળાની બીલકુલ હીમત નહોતી. તેમ તે અબળાને મદદ આપનાર શૂર પુરુષ મળે એવો સંભવ નહોતો પણ આજે કોઇ રાજપુત આવ્યો છે તેવો વાત તેના ઘરમાંથી તેણે સાંભળી હતી. તથાપી તે નિરાશ થઇ હતી. કેમકે માત્ર પિતાની સખત આજ્ઞા પ્રમાણે ધાતકી કાર્ય કરવાનો તેના ઉપર મોટો બોજ હતો. યદ્યપિ તે રાજકુમારને જેવાને તથા તેની આતુર્યતાની પરિક્ષા કરવાને ઉલટવાળી થઇ હતી, તે પ્રોત્સાહ થઇ હતી. તો પણ તે પવિત્ર રહિ હતી, તેણીએ

પોતાનું શીયળ બાંગ કર્યું નહોતું, એમ થવાનું કારણ એ હતું કે તે ચતુર અને બુદ્ધિવાન હતી તેથી તે પોતાને મન માનીતો પસંદ કરવાને તેનામાં મોહ હતો એટલા માટે તેનો શીયળ સચવાયો હતો; એવી વાસંતી આજરોજ મોતીની શેરનું વેણીમંડન મુસ્તક ઉપર ઠરાવીને વીશાલ ભાગમાં ઉચી પ્રતના પોખરાજ નડેલો કુંદનવાળો ગોળાકાર ચાંદલો ચોદી દીધો હતો. કંઠમાં મુક્તાહાર ધારણ કર્યો હતો, તેનું શરીર લોહીથી ભરેલું હતું તેનાં નેત્ર કેન્દ્રાઓના હૃદયને પણ વેંધી નાંખે તેવાં હતાં તેની નાશિકા અને ચોદ કેવળ મોહક હતાં તેનું સર્વોગ વીભાગ સામુદ્રીક પ્રમાણે શુભ લક્ષણ યુક્ત હતાં તેણે ધવજ વસ્ત્ર ધારણ કર્યું હતું. તેની કાન્તીના પ્રમાણમાં જોટલી શોભા માત્ર દેખાય તેટલો શોભા સાક્ષાતકાર પ્રતિપાદન ધ્રુષ્ટ રહી હતી; તેણીએ ચોથા મજલા ઉપર ઈંદ્રલુપન જેવું કરી મુક્યું હતું નાના નાના પ્રકારની વસ્તુઓ ચારે તરફ ગોઠવી હતી મધ્ય ભાગમાં ઉત્તમ ગલીયા સેતરંગ્યો ઉપર ખીછાવ્યા હતા મોટા ગાદી તકીયા ગોઠવ્યા હતા. તમામ તૈયાર સામગ્રી સહવર્તમાન વાસંતી, ચોથા મજલા ઉપર એક ગાદી ઉપર સ્વસ્થ થઈ ને તથા એક પ્રકારની આશાના તરંગમાં ઝોકાં ખાતી બેઠેલી છે એટલામાં એક પુરુષ કે જે પૃથુસિંહ હતો, તેણે આ શુરોભિત અવાસમાં પ્રવેશ કર્યો.

પૃથુ જેવો ચોથે મજલે ચઢે છે તેટલામાં વીજળીની ગાફક તારાથી ગાદી ઉપરથી ઉભી થઈ ધ્રુમટો વાળીને એક બાજુ ઉપર વાસંતી ઉભી રહી, હાથથી સાન કરીને ગાદી ઉપર બેસવાને બતાવ્યું.

પૃથુ ગાદી ઉપર બેઠો. અને ચારે તરફ જોવા લાગ્યો. જેથી તેથી તમામ રચના મનોહર લાગી, નજીકમાં દશ મુખવાળી ચાર દીવીયોની જ્યોતનો ઉજ્જશ સ્વચ્છ હતો તેથી

પૃથુની કાન્તી કામદેવ જેવી, જ્નેધને વાસંતી કેવળ મોહ પામી પણ તે તેનું મોહ લુપ્ત થવું વૃથા છે એમ તે માનતી હતી, કારણ કે પરાધીનતાથી તેણીને પોતાનું કર્તવ્ય કર્યા વિના છુટકો નહોતો, યદ્યપિ આહાવા કામકોડીલા કુંવરને મોહોતના પંઝામાં સપડાવે એ દલીલ તેને ધણી દુર્ઘટ લાગી, અંતઃકરણમાં ધણી ખીન્ન થઈ અને પોતાના દુર્ભાગ્યને ધિક્કારવા લાગી. તેની સાથે ધીરે ધીરે તેની મનોવૃત્તિ જલ્લાવા લાગી, સંકલ્પ વિકલ્પરૂપી ચોદ્ધાઓએ તેને ખેંચતાણુ કરવા માંડી, પણ માત પિતાના અન્નથી તે પોશાયલી, તથા એ શિવાય બીજો ખરો આધાર નહિ હોવાથી પોતાનું કર્તવ્ય બળવવા ઉપર મનનું વલણ ચોકસ થતુ ગયું. આ પ્રમાણે વાસંતી વીચારરૂપી બારે મોજાંમાં ડોલમડોલા થવા લાગી અને છેવટે વિચાર શૂન્ય જેવી સ્થિતિ થઈ ઉભીજ રહી.

જ્યારે આ પ્રમાણે થયું ત્યારે યુવક પૃથુસિંહ એકી નજરે તે ચૌવના તરફ જોવા લાગ્યો. આ વખતે પૃથુ અને તે વાસંતિ શિવાય આ વિભાગમાં બીજુ કોઈ પણ નહોતું તેથી પૃથુને મર્યાદાનો અંતરપટ અંતઃકરણમાંથી ખસેડવાને ફાળ્યો. તેને આ વખતે વાત કરવાને ઉત્તમ એકાંત તક મળ્યો હતો તેનો વિચાર કોઈ જુદીજ પ્રકારનો હતો તે માત્ર તેની ચાતુર્યતા, મધુરતા, સ્વરૂપ, ગુણ વીગેરે જોવાને ધારતો હતો. તેથી કેવળ અધીરો અને ઉતાવળો થઈને પૃથુ તે વાસંતી સાથે ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યો.

હે રમણિ! તમે આટલીગધી લજ્યાયુક્ત દુર કેમ ઉભાં છો ! મારી પાસે તો આવો ! હું તમારો છતીહાસ પ્રથમથીજ જાણી ગયો છું ! તમારા પીતાએ મને તમામ વાત કહી છે મારા જન્મ પેહેલાંજ તમારી સાથે મારૂ લગ્ન કરવાનું નિશ્ચય કરેલું છે, તેથી તમે શા માટે મર્યાદા રાખો છો !

શાસ્ત્ર પ્રિધિ પ્રમાણે લગ્ન થયા શીવાય હું તમને સ્પર્શ
પણ કરવાનો નથી યદ્યપી માંદારી પાસે બેસીને મધુર
બાણણ કરો તો મને મોટો આનંદ થશે.

વાસંતી—(પૃથુના કહેવા પ્રમાણે સન્મુખ આવીને બેસે
છે) હુન્નુર ! સાહેબ ! અમે અળગા જતીને લગ્યા
ધણી હોય છે. અમારે ઘર બાહર નીકળવાનો કદી પણ
પ્રસંગ જનતો નથી તેથી આપ પેહેલવેલા અહિ આ-
વ્યા તેથી મારા કેટલાક વીચારમાં હું લીન થઈ હતી.

પ્રથુસિંહ—(વાસંતીએ મલમલનું ઝીણું કપડું પેહેરેલું
હતું તેથી જો કે ધુંધટો કર્યો હતો તોપણ તેનું ચંદ્ર
વદન અંદરથી દેખાતું હતું તે જોઈને પૃથુ ચલાયમાન
થયો અને કહેવા લાગ્યો કે) તમે મારી મર્યાદા શામાટે
રાખો છો ! એમ કહીને પૃથુએ તેના ધુંધટાનો પટ હા-
થેથી તાણીને ખસેડી નાંખ્યો,—પછી કહેવું શું ! પૃથુ
જે મનમાં ધારતો હતો તેથી પણ હજાર દરજ્જે લાય-
ક્યતા સ્વરૂપ અને શોભા નજરે પડી. કેવળ તેને જો-
ઈને દિગ્મુઃ જોવો જની ગયો પણ તેનામાં વિવેક હતો
તેથી ઠેકાણે આવીને બીજી વાતચિત કરવા માંડી એ-
ટલામાં **વાસંતી** બોલી, હુન્નુર સાહેબ ! આપણે પ્ર-
થમ તો ભોજન કરી લઈએ પછી નીવૃત્તિએ વાતચિત
કરવાનો વખત મળશે. એમ કહી દાશીને ધાંટો પાડી
બોલાવી, દાશી હાજર થઈ તેને નેત્રના અણસારાથી
સમજાવીને કહ્યું કે બે મોટાં ટાટ પીરસી લાવ્ય, —
વાસંતીની આજ્ઞા પ્રમાણે તુરંતજ ભોજન કરવાના મોટા
થાળ લાવીને હાજર કર્યા, તે બંને થાળમાં મોટો ભેદ
અને ફેરફાર હતો, આવેલા મિજાનને માટે જે ટાટ
હતો તેમાં લાડુ ગોઠવેલા માત્ર ઝેરના હતા, એમ ક-
રવાનો સંકેત તેણીના માત પિતાનો પ્રથમથી થયેલો

હતો અને દાશીએ તે પ્રમાણે પોતાની ફરજ અદા કરી હતી.

વાસંતીએ આવેલા યજ્ઞમાનના ટાટમાં ઝેરના લાકડી દાઢા હતા. પણ માત પિતાના બચને લીધે તે બદ્ધવાને શક્તીવાન થઇ નહોતી, અથવા તે બદ્ધલીને તેને બચાવનું સાધન કરે તો તેની સાથે પોતાના બચાવનો માર્ગ તેણીએ બોળવાની સવડ કરવી પડે તેવી હતી પણ તેમ થવાને ઘણું-ઝણું હતું મટે તે સુખ થઇ ગઇ. મનમાં ઘણું મુઝાઇ અફસોસ થઇ અને પોતાનું બાગ્ય હીન છે એમ સમજી શુદ્ધ અંતઃકરણથી ઇશ્વર પાર્વતી પ્રત્યે પ્રાર્થના કરવા લાગી કે હે ઇશ્વર ! જો તું મને સુખ આપવા ધારે તો હરકોઇ પ્રકારે મને છુટકારો કરાવીને આ રાજકુવરને મેળવ, એવી આશાના તરંગમાં ફસાઇલી છતાં પણ પોતાનો મનોર્થ પૂર્ણ કરવાને વાસંતી અશક્ત હતી. બન્યો ટાટ આવ્યા એટલે દાશીએ પ્રથુસિંહ આગળ સંકેતિક ટાટ જોડ્યો, અને બીજા ટાટ કે જેમાં કંઇ પણ શંકા નથી તે ટાટ વાસંતી આગળ મુક્યો.

રાજ્યદારી રજપુત રીવાજ પ્રમાણે શરાબનો આંદોને કંગશ અને તેની સાથે આંદોના નાના નાના નાળુક ઘાટ-દાર પાત્ર જોડવેલા હતા. થાળમાં હજુ બાંધ્યાં તિખાંતમતમાં મિષ્ટ મધુર કપાય વીગેરે સ્પષ્ટિ વસ્તુઓ જોડવેલાં હતાં.

પ્રથુએ મધ કલશ હાથમાં લઇ નાહાનું પાત્ર ભરીને વાસંતીને આપવા માંડ્યું.

વાસંતી—માર કરો, હજુર સાહેબ ! માફ કરો, મારી જીંદગીમાં ઉન્મત કરનાર મધનું મહે કદી પણ સેવન કર્યું નથી.

પ્રથુસિંહ—એમ કહી બને નહીં, જો કે તમે અત્યાર સુધી તેનું શેવન કર્યું નહીં હોય પણ જ્યારે હું મલ્યો ત્યારે તો તમારે મારા હાથથી લેવાને પ્રાયશ્ચિત નથી, કેમકે હું આ પાત્ર હાથમાં લઇને પ્રતિજ્ઞા કરું કે હું તમારી સાથે વિધિ પૂર્વક લગ્ન કરિશ, જો કે મારા પીતાની ઇચ્છા હોય કીંવા ન હોય તોપણ.

વાસંતી—હુનુર ! ધણીજ બેઅદબી થાયછે; માટે આપનો જ્યારે મારા પ્રત્યે પ્રેમ છે તો હું કિચિત લઇશ. (એમ કહીને પૃથુના હાથમાંથી પાત્ર લઇને તેમાંથી કીચિત લઇને હેઠળ મુક્યું.

પૃથુએ તેમાંથી પોતાને જોઇએ તેટલો મધ લઇને, પછી પોતાના ટાટમાંથી લાડુ ભાગીને તેમાંનો ગ્રાસ હાથમાં લઇ વાસંતીને પોતે ખવરાવવા ગયો. એટલે વાસંતીએ આડો હાથ ધર્યો.

પ્રથુસિંહ—એમ કેમ ! મારો અને તમારો ધણી ધણી-યાંણીનો જન્મ થતાં પેહેલાંનો તમારા માત પીતાએ કરેલા સંકલ્પ પ્રમાણે સંબંધ છે માત્ર વિધિ પૂર્વક લગ્ન કરવાનું રહ્યું છે તે તો જરૂર હું સત્ય રીતે કરીશ. છતાં તમે મારા હાથનો ગ્રાસ કેમ નથી લેતાં !

વાસંતી—લગ્ન થયા વિના આપના હાથનો સ્પર્શ માહારા ઓષ્ટ પ્રદેશ ઉપર નહિ સ્પર્શ થવા દઉં.

પૃથુસિંહ—આર્ય રજપુતનું એક વચન તેજ સત્ય છે; મારો હાથ તમારા ઓષ્ટ પ્રદેશને ગ્રાસ આપતાં જ સ્પર્શ થશે તેજ લગ્ન કરવાની સાગીતી અને સત્યતાનો પુરાવો સમજાવે.

વાસંતી—(મનમાં ચારે ! દુર્ઘટ સમય આવ્યો. રજવાડી રીત અને તે હઠ પુરી પાડ્યા વીના પાર નહીં આવે

માટે કંઈ ખીજ યોજના કરવી પડશે. દાશી સન્મુખ ઉભી છે એટલે માગે સકેત સમજીજ જશે. એમ ત્વરાથી વિચાર કરી દાશી તરફ દ્રષ્ટી કરીને) અરે દાશી !

દાશી—જ હાં, હાજર છું. શું ફરમાવોછો.

વાસંતી—(પૃથુરાજની થાળી તરફ લાંગો હાથ કરીને) અરે ! ત્હે કેટલીબધી ભુત્ત કરી ! આ થાળમાં ગોળના લાડુ શો માટે મુક્યા ! આ લાડુ નોકર વર્ગને માટે કરેલા છે—ઉઠાવી લે ! અને શાકરના લાડુ લાવ્ય, જરાક ભાન રાખ્ય, આમ છેક શું અંજનમ ગઇ છે. હુન્નુર સાહેબને જોવા હોય તો નીરાંતે જોજોને ! તને કોણ ના પાડે છે.

દાશી તુરત તે થાળમાંથી લાડુ ઉપડી લે છે અને ખીજ લાડુ લાવીને મુકી દેછે તેમાંથી લાડુ ભાગીને પૂર્વવત પ્રમાણે પૃથુસીંહે વાસંતી આગળ પ્રથમ આસ તૈયાર કર્યો વાસંતીએ પ્રેમ પુર્વક તે આસ લીધો. પછી જમવાની શરૂવાત થઇ, જમી રહ્યા બાદ હવે શું કરવું ! તેના માટે વાસંતીએ પ્રાર્થના કરી કે હુન્નુર સાહેબ ! આપનો વિચાર હોય તો બે કલાક સોગટાં બાજી ખેલીએ, પૃથુએ તે વાતની હા પાડી. સોગટાં બાજીની રમત શરૂ થવા લાગી, પરસ્પર હાર જીત થવા લાગી આ વખતે શકત એકજ દાશી હાજર હતી તે જોડેના ખીજા ઓરડામાં સુઈ રહી હતી, સુમારે બાર ઉપર એક વાગ્યાનો વખત થવા આવ્યો, એટલે બાજીની રમત બંધ કરી, પછી વાસંતીએ હાથ જોડી વિનંતી કરી કે હુન્નુર ! હવે આ ટોલીયો પાંથરેલો છે તે ઉપર આપ નિંદ્રાવશ થાઓ. હું હવે આ જોડેના ઓરડા છે તે ઓરડામાં નિંદ્રા લઇશ.

પ્રથિવસીંગ—હે પરમ સુંદરી ! તમને મારી આગળથી ખસેડવા ઇચ્છતો નથી. પણ જ્યારે તમે એમજ કહો છો તો તેમ કરવું પડશે એમ વાત કરતાં કરતાં પોતાને માથે મુકવાનો જે પાત્ર હોતો તેના પેચમાં કાગળ ધાલી મુકેલો દ્રષ્ટીએ પડ્યો. એટલે તુરત હાથમાં લઈ દીવાના અજવાળા આગળ હર્ષ થેલો થઇને વાંચવા લાગ્યો.

વાસંતી—હુતુર સાહેબ ! આપ શી મર્તસ્યનો આ પત્ર કાઢ્યો છે !

પ્રથિવસીંગ—અહાહા ! એ કાગળીઆએ અથવા તેમાં જે ગાહો લખ્યો છે તે ગાહાએ જે જે મને ગદ્દ આપી છે તે વીશે હું કહી શકતો નથી,

વાસંતી—એમ કે ! તેમાં શું લખ્યું છે !

પ્રાથવસીંગ—સાંભળો.

એકલગ માં જસો પંથ,
સેજ સંભાળી સુજે કંથ;
જગતા નર ગંજે નહિ કોય,
કાળ મારે સો કીમીયો હોય.

વાસંતી—આ ચાર ચરણ બનાવનાર કવી કોઈ ચતુર હોવો જોઈએ.

પ્રથિવસીંગ—કવી તો પેશાય જેવો છે પણ તેની સ્ત્રી ચતુર છે ધન્ય છે તે યુવતીને વાહ વાહ.

વાસંતી—હુતુર સાહેબ ! આપને તેમાં કેવો અનુભવ મળ્યો.

પ્રથિવસીંગ—પેહેલા ચરણનો તો મને અનુભવ બરાબર મળ્યો છે. અને બીજા ચરણમાં લખે છે કે સેજ સંભાળી સુજે કંથ, એટલે હે કંથ, પથારી સંભાળીને સુમ રહેજો. અર્થાત ધણા દીવસ સુધી પાથરેલી

પથારી ફેરવીને સાફ ન કરે તો તે નીચે અનેક પ્રકારનાં જીવ જંત બસાઈ રહે માટે તે વિશે આ ગાહામાં બીજી ચરણ કહી આપે છે,

વાસંતી—ગરમ છે, આ બીજી ચરણ જે છે તે કાઢીને માટે છે ! કે જે આગમુ હોય, પ્રમાદી હોય, કાળજી વીનાનો હોય, એવા લોકોને માટે છે—હવે આપ અમારે ઘેર આવ્યાછો, અને અમે આપને જીવન તુલ્ય સમજીએ ત્યારે છતાં અમારા જેવાએ જે કામ ખાતરીથી કરેલું હોય તે કામમાં પથારી સંભાળવાની જરૂર પડતી નથી.

પ્રથુસીંગ—હા વાત તો ખરી છે, એમ કહીને તુરત ઉભો થયો એટલે બીજી ઉપર વાસંતી ઉભી રહી છે, એટલામાં પૃથુએ પલંગ આમળ જઈને તેના ઉપર બિછાવેલી તળાઈ ઉપર તલવારની મુઠ જોરથી દાખી એટલે તુરત કાચા તાંતણા દુટ્ટીને ગોઠડાં તળાઈ વીગેરે બચંકર ઉડાંણ કુવામાં દુટ્ટી પડ્યાં, જ્યાં આમ થયું એટલે પૃથુની આંખ ફાટી. દગો દગો એટલો શબ્દ ધીમેથી બોલતાની સાથે વાસંતી તે વખત નાસવા માંડતી હતી તેને એકેજ શ્વંગથી પકડી તેના કેશ જાલ્યા આનમાંથી ખુદ્દી તલવાર કરીને તેને બચ આપ્યો, જેથી જુમ પાડી શકે નહીં, આ વખતે દાશી જોડેના ઓરડામાં હતી પણ તેને નાસવાનો લાગ નહોતો કેમકે રસ્તો તેમની પાસે થઈને જ જવાનો હતો તેથી તે તેમાં જ રહી—આ બન્યો કોઈ પણ રસ્તેથી નાસે નહીં એટલા માટે પૃથુ એ દાદરો વાસી દીધો અને દાશી જે ઓરડામાં સુઈ રહી હતી તે ઓરડાના કમાડની બાહરની સાંકળ ચઢાવી દીધી; આ તરફ ફક્ત વાસંતી અને પૃથુ શિવાય બીજી કોઈ હતું નહીં.

પ્રથુસીંગ—(વાસંતીના ચોટલો પકડીને) કેમ ! તમારા બાપે આઠાવી પ્રકારનાં કેટલા લોકોની સાથે લગ્ન કરાવ્યાં તે સાચેસાચુ કહે.

વાસંતી—તમે મારો ચોટલો મુકી દો, હું તમારાથી હવે પણ માત્ર પણ દુર રહેવાની નથી, તમે મારી સ્થિતી સાંભળો, માહિત થાઓ અને પછીથી જ્યારે તમને એમજ લાગે કે આ કત્યાનો નાશજ કરવો છે તો ભલે મારૂં માથુ આ તમારી તલવાર નીચે ઠાઠી નાંખજો જોઈ કરીને હું આ અધમ કત્યમાંથી મુક્ત થઈશ, હે વીર પુરુષ ! હું સત્ય કહું છું. હું કેવળ પરતંત્ર અને દુષ્પીછું મારા હાથથી આ પ્રમાણેજ અધમ અને ધોર કત્ય થયાં છે, તેનો પશ્ચાતાપ મને નિરંતર થયાં કરતો હતો, પણ હું અહીંથી આશ્રય મળ્યા વિના કયલાં જાઉં ! મારૂં દેખાવડુ શરીર હોવાથી અધમ અને નીચ જાતીના માણસો મારી આખર ઉપર હાથ નાંખે, મને કોઈ પ્રકારે પણ સુખ મળે નહીં, કોઈ જગોએ જાંખીને બેસવાવારો આવેજ નહીં, આ કેવળ ઠગારા લોકોનું ગામ છે અને આ ગામનો કોઈ તરીકે મારો બાપ છે; સેંકડો માણસોને મોહકદંડમાં નાખી ગમે તે પ્રકારે નાશ કરીને દ્રવ્ય હરણુ કરવાનોજ ધંધો ગુપ્ત રીતે આ ગામમાં ચાલે છે તે તમે અત્યારે નજરે જોયોજ કે જુવો આ મોટો કુવો છે તે કુવો છેક નીચેની જમીન તળથી જમીનમાં ઘણું ઉડો છે તેમાં તિક્ષણ અણીવાળા લોખંડી પાંચ પચાસ શરીયા ઉભા કરેલા છે તે શરીયા ઉપર આટલે કિચેથી પડનાર માણસ તુરત વિધાઈ જાય છે અને મરું પામે છે.

હે મહા બાહુ ! આ તરફ સેંકડો માણસો આવી ગએલા આ કુવામાં પડીનેજ નાશ પામ્યા છે આ કુવા ઉપર

આ પ્રમાણે ઢોલીયો ખીંછાવવામાં આવે છે તે ઢોલીયનિકાયા તાંતણાથી બંધન કરી બજેર રૂની તળાઈ મુકી તે ઉપર મલમલની ચાદર ઢળકતી મુકવામાં આવે છે જેથી નીચે થું છે તે બાબત એમ જણાઈ આવતી નથી, અગાળા માણસ દ્રવ્યવાન હોય તેમનેજ અહીંયાં લાવવામાં આવે છે. તેમની સરભરા આ પ્રમાણે કરીને પછી સુતી વખતે આ ઢોલીયો ખતાવવામાં આવે છે તેમાં જેવો તે પડે છે તેવોજ આ કુવામાં રામ શરણુ પામે છે તે મુસાફરને મોઢ પાશમાં નાખવાને લાયક મને ગણી છે. હું તેમની પુત્રીકું મને પાળીને તેમણે મોટી કરી છે તેના બદલામાં આ કામ મને સોંપ્યું છે, જુવો કે ઘણા માણસો મોઢ પામી મરું પામ્યા પણ તેઓની સાથે આ અંગનું બીલકુલ સ્પર્શ થયું નથી; મારી ઇચ્છાનુસાર વર મળે તોજ હું સુખી થાઉં એવો મારો નિશ્ચય હતો. યદ્યપી અત્યાર સુધીમાં તમારા શીવાય કોઈને પણ મેં લાયક ગણ્યોજ નથી, આજ મારા અંતઃકરણમાં ઘણા વીચાર આવતા હતા. હું મારા ભાગ્યને ધીકારતી હતી. હું મારા નીચ કર્મને નિંદતી હતી, અને આ કુખદાયક પાપરૂપી પીંજરામાંથી મારો છુટકારો ક્યારે થશે અને આ આવેલા રાજકુમાર પોતાના સૌર્યવન્ન તથા બુદ્ધિ બળથી ક્યારે મને મુક્ત કરશે એ વીચાર મને વારંવાર આવ્યાં કરતા હતા, જ્યાં સુધી વિશેષ અનુભવ થયો ન હોય ત્યાં સુધી પેટનો પડદો ફેડોને બાહાર વાત કાઢવી એ મારી જીંદગીનો આ જગોએ નાશ છે તેથી ખરી હકીકત પ્રથમથી હું જણાવી શકી નહોતી, પણ અનાયાસ આયુર્વેગની સલાહી તથા પ્રાકૃતન યોગથી કે સંસ્કારથી જે કાર્ય થશે તે કાર્યમાં સુગમતા ઉત્તમ રીતે મળી શકશે. એના વીચારથી પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે આહવાં અધોરજ કર્મ થયાં કરતાં હતા. આ કાર્ય કરવામાં મારી બીલકુલ

વાંચના નથી તમે ક્ષત્રી કુળને વિશે દીપક છે. શર છે. દયાળુ છે અને પરોપકારી છે, જે કે તમે મારો હાથ પકડો તો મારી જીંદગી સુધરશે, હું કેવળ પવિત્ર છું પણ આ દેહથી પાપ કર્મ અર્થાત્ નિર્દયતાનાં કામ ધણું થયાં છે તે સર્વ પાપ આપના દર્શણથી દૂર થશે.

હે મનોહર રાજકુમાર ! આ વાત હું મારા ખરા અંતઃ કરણથી કહું છું. હું કેવળ પરાધીન છું. મને કોઇની સાહ્યતા નથી, મને હજી પરણાવી નથી એટલે-મારે માર્થે કોઇ છત્ર નથી ત્યાં સુધી કેવળ ગાય જેવી ગરીબ છું. આ ધોર કર્મ મને પસંદ નથી, એમ કરીને હું ક્યાં જાઉં ! કદાપી જાઉં તો તમારા જેવો યોગ્ય વર નથી ! મારો હાથ કોણ પકડે ! ત્યારે પછી મારે કરવું શું ! હું મારી જીંદગીને કેવળ ધીકારું છું. અત્યાર સુધી મને કુવારી રાખીને દુખી કરી છે તે માત્ર તેમના સ્વાર્થનેજ માટે જ્યારે મને પરણાવે ત્યારે મારે મારા સ્વામીની શેવામાં હાજર રહેવું પડે તો પછી અહીંયાં આવક થતી બંધ થાય, બધો આધાર મારા મોહક રૂપ ઉપર અને કપટ કાર્ય ઉપર રહેલો છે. તે આધાર આ રૂના દુનિયામાં કેવળ નર્કનો નિવાસ કરાવનાર છે હે ધીર પુરુષ ! કહો હવે હું શું કરું ! તમે વીચાર કરો કે તેમાં કાહેનો દોશ છે !

પ્રથુસિંહ—ધણીવાર સ્તબ્ધ થયો, દયાના અંકુર એકદમ પુટી આવ્યાં, વાસંતી ઉપર રહેમ નજર થઇ અને બોલ્યો કે ! હે પ્રેમદા ! જે કે તને ખરા અંતઃકરણથી અધોર કાર્ય કરવા ઉપર પશ્ચાતાપ થતો હોય તો તું મારી સાથે ચાલી નિકળ.

વાસંતી—કબુલ છે ! પણ તેમાં કેટલીક યુક્તી લગાવવી પડશે જે કે મારો પીતા જાણશે તો તેની પાસે હથિ-

ચારખંધ પચીસ માણસોઃ આપણી પાછળ પડશેજ તેટ-
 લા સાડ જેમ બને તેમ જવદી નીકળવું સાડછે અત્યારે
 બાર ઉપર એકનો સુમર થઈ ગયો છે, મારાં માત
 ખીતા છેક નીચાણમાં છે તે પ્રાતઃકાળમાં પાંચ વાગે
 વેહેલાં ઉઠે છે મારે માટે આ કાર્ય થઈ રહ્યા પછી
 આ જોડેનો ઓરડો કે જેમાં મારી દાસી સુતી છે તે
 ઓરડામાં સુઈ રહેવાનું છે-આ પ્રમાણે દરરોજનો ક્રમ
 છે તેથી પ્રાતઃકાળના પાંચ વાગ્યા સુધીમાં તેમને કોઈ
 પણ પ્રકારનો અજંપો નથી, સખખ તેટલી વખતમાં
 આપણે ધારીયે તેટલા કેસ અમારી બહુ ચાલનારી સાંઠ
 છીથી જવાઈ શકાશે, મારા ખીતાના અનુચરો ધણા
 લડવાઈયા શરા અને અડગ છે, માટે આ કામ જોખમ
 બરેલું છે. હું મારી બાહ્યાવસ્થામાંથી તીર મારવાનું કામ
 જાણું છું તેથી પ્રસંગે હું એકલી તમને સાલ્યબુત થઈશ
 તોપણ ધણા માણસોના જથ્થામાં ભારે વિટુંબના ભોગવ
 વાનો વખત આવશે, અત્યારથી હું આપની સમક્ષ જળ
 લઈને પ્રતિજ્ઞા કરું કે આપને હું વરી ચુકી છું. છતાં
 જો કે તમે ત્યાગ કરશો તો મારૂ મૃત્યુ થશે. અનાયાસ
 મળેલું રત્ન હવે હું ગુમાવવા માગતી નથી, સ્ત્રીયોનું હૃદય
 કામળ હોયછે તથાપી તેમની સાહસ બુદ્ધી વજ્ર કરતાં
 પણ કઠણ કામ ચાયછે સ્ત્રીયો નરમ સ્વભાવનો તથા
 પ્રસંગે કરુણાજનક ચિત્રમય છે પણ પ્રસંગે દુર્બુદ્ધીના
 યોગે અત્યંત નિર્દય થાયછે તે તમામ સોચતની અસર
 છે, ના ઇલાજથી મારા હાથે આહવાં કાર્ય થયાંછે તેની
 માફી જગત કરતા પરમેશ્વર આપશે તોજ માહારો
 બચાવ છે. હે વીર પુરુષ ! માહારા દરેક વચનો ઉપર
 વિશ્વાસ રાખો, જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું આ

દાદરો-ઉઘાડીને વચલા મેઝમાંથી જોટલુ જવાહીર છે તે તમામની પેટી નાનકડી છે કે જેમાં પાંચ કરોડરૂપીયાના હીરા, માણુક, મોતી, પોખરાજ, પના વીગેરેનો જથ્થો છે તે સઘળું ઉઘાવી લાવું. પછી આ પાછલી ખારીથી ઉતરીને સાંઢણી ઉપર સામાન માંડી તે ઉપર સર્વ સાજ તૈયાર કરૂં એમ કર્યા વિના આપણો છુટકારો નથી રાત્રી વીતી જશે, અને જ્યારે પ્રાતઃકાળ થશે ત્યારે તમારા ઉપર છુપી રીતે કોઇ પણ જુદીજ પ્રકારની આફત ગુજરશે, એમાં કંઇજ શક સમજશો નહી, જો કે તમે શરૂઆત કદાપી તમે પાંચ સાતને મારશો પણ આખરે પ્રાણ બચવો મુશ્કેલ સમજવો તેના કરતાં બુદ્ધિ બળ યોગે સમયને અનુસરીને કાર્ય કરવું એ સર્વથી ઉત્તમ સમજવું જોઇએ; માટે આપની આજ્ઞા શી છે.

પ્રથુસીંહ—(મનમાં સંકલ્પ વિકલ્પના દોર ઉપર ચઢેલા વીચાર કરવા લાગ્યો કે, કદાપી આ સ્ત્રી નીચે જાય, આવે નહીં સટકી જાય, અથવા તે પોતાના બાપને જગાડે, અને કદી મને સપડાવે તો કેમ કરવું ! એકા એક વીશ્વાસ કેમ રાખી શકાય ! આ વખતે મારા સંપાટામાં એકલી સપડાઇ છે. તેના ઘોર કૃત્ય બુદ્ધિ થયાં છે. મારું અત્યુ કરવાનું કપટ બુદ્ધિ થઇ ગયું છે અને તે એમ જાણતી હોય કે મને જરૂર શાશન કરશે, માટે કોઇ પણ લાલચ આપીને ખસી જઇ એવા વીચારથી ઉપરનો સળખ મને ખતાવતી હોય તો શી ખબર ! હે પરમેશ્વર હવે શો મલાજ કરવો. ખેર જે બને તે ખરૂં પણ તે સ્ત્રી આહવાં કૃત્ય કરવાને ઘણી કંટાળી છે એ વાત તો ખરી છે—તેનું લગ્ન કરતા નથી માટે સંસારના સુખનો તેને લ્હાવો નથી મળતો તેથી તે પોતાના માત પીતાના દેખરેખ નીચે આહવાં કૃત્ય

કરવાને કંટાળી હશે આ પ્રકારે જે વાતની સાચીતી તો જણાય છે-દીક છે એને નીચે જવાની રજા તો આપવીજ નેહએ, તે જેવી ત્યાં જાય તેવોજ હું માર કવચ ટાપ ઇત્યાદીક ધારણ કરીને સજ્જ થઈ જઈ કે જેથી મને પણ સર્વ વાતનો અનુકૂળ મળી આવશે, એમ વીચાર જીને) હે સુમત્રે ! જે તમારો વીચાર ખસ અંતઃકરણથી તેવોજ હોય તો બેલાશક તમે જલદીથી તે કાર્ય અટપી દ્યો અને મને ચુપકીથી ખબર આપો-આ પ્રમાણે પૃથુસીંહનું વચન સાંભળી વાસંતી દાદર ઉઘાડીને ધીમે ધીમે ઉતરી ગઇ.

ખીજા મજલાની પાછલી પછીત તરફ સાંઢણીયો બાંધવાની જગો હતી. તેમાં તેણે પ્રવેશ કર્યો. આ વખતે બાર ઉપર દોઢ વાગવાનો વખત થયો હતો; સાંઢણીના રખેવાળો પોતાની ચોરડીમાં અરીણના તારમાં ધોરતા હતા, સાંઢણીયોનો સામાન નજીક પડખામાં ગોઠવેલો હતો તે યુક્તીથી લઇને જે સાંઢણીયોને ઝીકારીને તે ઉપર અતિ ત્વરાથી સામાન ચઢાવી તંગ મજબુત બાંધી દીધો પોતાના પોતાની જીવનમાં જીવન રૂપ જવાહીરની જે પેટી હતી તે તેણીએ લઇ લીધી-એક પાકીટમાં પોતાનો ઉતમ પોશાક મુકી દીધો. અને મરદનો સ્વાંગ પેહેરો લીધો. પોતાની કાંધ ઉપર કમાન અને પીઠ ઉપર બાણનો બાયો ગોઠવ્યો તેની સાથે ગેંડની ઢાલ અને કમરપટામાં તલવાર બરાબરી દીધી. આ પ્રમાણે તમામ કાર્ય કર્યા પછી પાછલી બારીએ જે દોરડું બાંધ્યું હતું તે ઉપર કપાટાબંધ ચઢીને બાંધ પૃથુસીંગ હતો ત્યાં આવી પોહોચી આ વખતે પુરશત્ત વેશથી પ્રવેશ થતો દેખાવ નેહ પૃથુ એકદમ અમકયો તેણે પોતાના તલવારના ઉપર હાથ મુકી તુરત ખુદ્દની ત-

લવાર કરીઃ એટલે વાસંતી મરદના સ્વાંગ વાળીએ ક્ષમા ક્ષમા, એવો શબ્દ બોલીને નજીક ગઇ.

હજીર જરા ઝોળખો તો ખરા ! હું આપની દાસી વાસંતી-મરદનો સ્વાંગ ધારણુ કર્યો છે. આ વખતે તેમ કરવાની જરૂર છે-હવે અવીલંબથી આ પાછળની બારીએથી દોરડો પકડી ઉતરી પડીએ તો સારુ. આ તમારો સામાન હું મારા ખભા ઉપર લઈને ઉતરું એ સાંઢણીયો તયાર કરી છે. ચાલો દીલ કરશો નહીં.

પ્રથુસિંહ—સાગાશ ! તમારૂં સત્યવ્રત જોઈ મને ઘણો સતોશ થયોછે-હવે હું એકીકરું. તમે પ્રથમ ઉતરી જાઓ પછી હું આવું-વાસંતીએ તે પ્રમાણુ કર્યું એટલે યુક્તીથી પૃથુ છેક નીચે પાછલી વીણાળ જગોમાં ઉતરી પડ્યો.

એટલામાં સાંઢણીયોને કાદવાનો અને રસ્તે ચઢાવવાનો ઝાંપો ખુલ્લો કર્યો, એ સાંઢણીયો ઝાંપા બાહાર કાઢી. ગળામાં બાંધવાની ધુધરમાળ આ વખતે બાંધી નહોતી કારણ કે તેની દુનિથી કોઇના પણ જાણવામાં આવે માટે. છુપકીથી કાર્ય કરી ગામને ભાગોળ આવી પોહોચ્યા-એ સાંઢણીયો ઉપર બન્યો જણુ સ્વાર થઇ ગયા, અને જોસ-જોર આગળ ચાલવા માંડ્યું—

બન્યોની સાંઢણીયો આગળ પાછળ પુરપાટ ચાલ્યા માંડી, આ વખતે પૃથુસિંહને હાથા ગજની સ્ત્રીએ જે બાહો બનાવ્યો છે તે યાદ આવ્યો-તે ગાહાનું બીજુ ચરણુ જે કે, “ સેજ સંભાળી સુજે કંથ ” એમ લખેલું છે, તેજ પ્રમાણુ અજનો બનાવ થયોછે જે સેજ (પયારી) રા.ભાળી ન હોત તો જરૂર મોહોત હતું. આ પ્રમાણુ વિચાર કરીને પૃથુ એકદમ આશ્ચર્યવત્ દુનિ કાઢીને પોતાને ભાગ્યશાળી માનવા લાગ્યો; અને એકદમ બોલી લાગે.

ધન્ય છે દેવી ! ધન્ય છે સરસ્વતી ! તું શાક્ષાત સંસ્કૃતીજ
છો, હે સ્ત્રી મંડળમાં ભૂશણ રૂપ યુવજન મનરંજનિ, વા-
ગ્વિલાસિનિ ! તારા ગુણ કદાપી કાળે મર્યાદા પર્યંત પણ હું
ભુલવાનો નથી.

વાસંતી—(પાછળથી ઉચ્ચાર કર્યો કે) કેમ ! હુતુર
સાહેબ ! આપ શો વીચાર કરો છો ! આપનું મોત્રનું કંઈક
મર્મ સાથે થયું છે.

પ્રથુસિંહ—હા, એ વાત ખરી છે; અમારા નગરમાં હા-
લા ગદવીનો સ્ત્રી ઘણી ચંતુર અને વિચિત્ર છે તેણીએ
જે ગાહો બનાવ્યો હતો તે ગાહાની ખરીદી સવાજાખ
રૂપીયા આપીને મહે કરી છે તે ગાહામાં માત્ર ચાર
ચરણ છે તેમાં જે ચરણનો મને પ્રત્યક્ષ અનુભવ આ-
મુસાફરીમાં થયો તે અનુભવ સાથે ભારે જોખમમાંથી
મારો બચાવ થયો, તે ઉપરથી તેની વિદ્વતા અને ભ-
વિષ્યમાં જે કંઈ થવાનું હોય તે કાર્યમાં જાણે આગમ-
ચથી રક્ષણ માટે સૂચના આપી હોયની ! એવા પ્રકારની
ચેતવણી રૂપ આ ગાહો જાણે મારેજ માટે રચ્યો હોય
એવુંજ ગણાય છે, એટલા માટે તેને મહે સંસ્કૃતીની
ઉપમા આપી છે. તમારા કપટ જાળમાંથી મારો બચાવ
થયો તે પણ આ ગાહો છે તે પેહેલાં જે બચાવ થયો
તે પણ આ ગાહોજ છે, એટલા સાર તેનો હું અત્યંત
ઉપકાર માનુ છું મારો મનોર્થ સફળ થશે તો હું તેનો
બદલો વાળ્યા વિના રહેવાનો નથી.

વાસંતી—પ્રાણનાથ ! પુરૂષ વર્ગમાં પુરે ઘણા કવી થઈ
ગયા છે—તેમ હાલ પણ ઘણા હશે યદ્યાપિ સ્ત્રી વર્ગમાં
તો ભાગ્યેજ કવિ રત્ન પાકે છે. અને જ્યારે સ્ત્રી વર્ગ-
માં કવી થાય તે તો પછી કહેવું શું ! પૂર્ણ પરંકમથીજ
ભરપૂર હોય છે.

પ્રથુસિંહ—હા, એમજ છે.

વાસંતી—જ્યારે તે આપના નગરમાં રહેનાર હાલા ધઠ-
વીની તે સ્ત્રી કવિ ભૂવણુ રૂપ શોભા પ્રમેલી છે ત્યારે
તેને આપે જોઇજી હશે.

પ્રથુસિંહ—ખીલકુલ નહી, નજરે પણ દીઠી નથી.

વાસંતી—તો શું હાલો ધઠવી કવિ નથી !

પ્રથુસિંહ—ના, તે તો કેવળ નિરક્ષર છે, કેવળ અરીજી
ભક્ષણ કરનારે અંગે ક્ષીણ થએલો સુકાઈગએલો તાડ
જેવો ઉચો અને પ્રેત જેવો બદસીકલ છે નેત્રમાં ખાડા
પડેલા, તથા કપોલ પ્રદેશ પણ ઉડા તળાવ જેવા અને
દંતની પંક્તી આગળ ધસી આવેલી દરીદ્રરૂપ દુશાળાને
ધારણ કર્યું હોય તેવેજ દેખાય છે તેની ઉમર સુમારે
સીતેર કે પુણોસો વરસની થએલી જણાય છે તે તો
માંચામાંથી ભાગ્યેજ કોઈક દીવસ ઉભો થાય છે.

વાસંતી—શિવ શિવ શિવ, ત્યારે તો તેમની સ્ત્રી પણ
તેટલાજ વરસની વૃદ્ધ હશે.

પ્રથુસિંહ—ના, એમ નથી. હાજા ધઠવીએ ત્રીજીવારની કે
ચોથાવારની આ કવિ રત્નરૂપ સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યું છે.
તે સ્ત્રીની ઉમર આશરે પચીસ વરસની હશે, તે હાલો
ધઠવી અમારા સંજ્યોતો જુનો દસુંદી છે. હાલ તેને
યુવાવસ્થાની સ્ત્રી છે પુર્વેની તમામ સ્ત્રીયો મર્ણુ પામી છે
તેથી તેણે ચોથીવાર લગ્ન કર્યું છે.

વાસંતી—ત્યારે તો પછી કહેવું શું ! તે બાઈ કેવળ ગુણી
હોવીજી જોઈએ, પણ યુવાવસ્થામાં જે સુખ ભોગની
વાંચ્છતા હોય છે તેનું તો સુખ માત્ર તેની કવિતા શ-
ક્તીજ કે ! ખેર તમે તો તે રત્નરૂપ કવિ હૃદયને દીઠી
નહી પણ જ્યારે અનુકુળ આવશે ત્યારે મ્હારે તો તેને
જોવીજી પડશે.

પ્રથુસીંહ—હીક છે-તમારી વાત યોગ્ય માનુષ્ય તેથી જ ને પણ કેટલોક તેમના તરફથી ઉત્તમ ગુણનો લાભ થશે.

વાસંતી—પ્રાણનાથ ! તે આટલીબધી વિચિક્ષણ છતાં છેક વૃદ્ધને, બદસીકલને નિરક્ષરને અને ભૂત જેવી આકૃતિ વાળા સાથે કેમ સંબંધ જોડશે હશે, અરે તે તો ય-મરાજના આમંત્રણમાં ગણાયલો અને આખર પરીણા-મમાં મૃત્યુની શૈયામાં સુનારાને કેમ વરો ! તેની સાથે તેને વાગિવલાસનું તો સુખજ ક્યાંથી ! ચાતુર્યતા રૂપ લાવણ્ય વીગેરે એવી કદર કરનાર કોણ રહ્યું ? પ્રેમ શે છે ! તેને એમળખનાર કોણ રહ્યું ! તેણીના શરીરમાં વસંત રતુમાં મંદ મંદ સુગંધ યુક્ત પવન જે કંઈ વિકાર ઉત્પન્ન કરતો હશે તે વિકારમાં નિમગ્ન રહી સુખ તરંગના રંગનો અમંથ અદ્વિતિય મિષ્ટ સ્વાદ કોણ પાતુ હશે ! તે વિચિક્ષણ યુવતિ સુંગારને જાણનારી, રસબે પીનારી, ચતુરને આહાનારી કામકુતુહલના રંગને જોનારી, તેના ઉત્તમ ભેદને પીછાતનારી એવી યુવાવસ્થામાં મલ્લ થએલી ઉન્મલ અંગને સુખ આપનારી છતાં તેને તેમની કંઈ વસ્તુ પ્રાપ્ત થતી હશે ! હું તો કહું કે હે પ્રાણનાથ ! તે હાલા ગદવીરૂપી શુષ્ક બાવળના ઝાડને ક-નકવેલી રૂપી અદ્વિતિય ગુણમાં લીન થએલી આ ગાહો કરનારી વિચિક્ષણ વામા લાંબા વાંમથી માત્ર દુષ્પ સ્થિ-તિમાં વળગી રહેલી હોય તો જોઈએ.

પ્રથુસીંહ—હા દેખીતું તો એમજ જણાય છે ! પણ જ્યારે તમે તેને મળશો ત્યારે તેણીના સંબંધમાં જોટલી શંકા તમને અત્યારે ઉત્પન્ન થઈ છે કિંવા એથી પણ વધારે શંકા થાય તેનો ખુલાસો તેમને પુછશો તો તેનો પ્રત્યુ-ચર આપવાને હું જાણું કે તે શકતીવાન હશેજ ન-

ઘણિ તે પેહેલાં હું તો ઐંટલુજ કહુધું કે સુખ અને
 દુખ માનનાર માત્ર મન છે મનને જ્યારે અસર થાય
 છે ત્યારે આખા શરીરને અસર થાય છે; તેથીનું મન
 સંતોશથીજ સુખી રહેવું જોઈએ. સાર અને ખોટું એ
 તમામ માનવાનું કારણ મન છે તેની સ્થિતિ જોઈને
 આપણું મન અસંતોશ છે પણ જ્યારે તેનું મન સં
 તોશ હોય તો એમ જાણવું કે તે સુખીજ છે.

વાસંતી—પાહાડી પ્રદેશમાં રહેનારા લોકો મકાઈ અને
 છાશ ઉપર ગુજરાન કરે છે, વસ્ત્રમાં માત્ર લંગોટી હોય
 છે; પણ જ્યારે તેમને ધન સંપત્તિ તથા તેનો કેવો
 ઉપયોગ લેવો તેવા વીવેકનું જ્યારે જ્ઞાન થાય છે ત્યારે
 તે પોતાની પુર્વની સ્થિતિ દુખી હતી એમ જરૂર માને
 છે તેજ પ્રમાણે જેને સુખના અનુભવની મજા મળી
 છે તેને દુખનો માર્ગ જરૂર દુખીજ જણાશે, એટલા
 માટે એ ઘડીની ચતુર સ્ત્રી જરૂર એ પક્ષમાં તો
 દુખીજ હોવી જોઈએ.

પ્રથુસિંહ—એ વાત તો તમે ખરી કહોજો, પણ તેનો
 "પુર્વનો સંસ્કાર એકેવોજ હોય તો તે શું કરે, વઢવી,
 ચારણ, ભાટ ઇત્યાદીકમાં કન્યાના આપના અધિકારમાં
 વાત રહી છે—જે કે હાથ આ યુવાવસ્થા વાળી ચતુર
 ભામિનિ ગુણ લુશણે શોભે છે અથવા તો તેની મરજી
 વૃદ્ધ સાથે પાણી ગ્રહણ કરવાની નહીં હોય તો તેથી
 કરી તેનો શો ઇલાજ ! પુત્રીનું સુખ દુખ ઇત્યાદી ઉપર
 ધ્યાન આપવાનો ધર્મ પિતાનો છે પુત્રીએ પોતાના હિતને
 માટે પિતાના હાથમાં દોરી આપી છે એ પુર્વેથી મર્યાદા
 આપી આવી છે—તેના પિતાએ આ ધરડા બળદને સોંપ્યો
 તેમાં તે સ્ત્રીનો શો ઇલાજ ! તે વખતે તે બાઈની કદાપી
 દસ બાર વરસની ઉંમર હશે અને લગ્ન કર્યું હશે તેમાં

તે બાળ કીશોરી પોતાનાં માત પીતા આગળ આડી
ત્રાડો શાંતો કરે ! જ્યારે તેનું ખરૂં મૂળ જોશે ત્યારે
તેના પક્ષ શત્રુ તેમના મા બાળ શીવાય બીજા કો
ઈ નથી.

વાસંતી—શિવ શિવ શિવ, ખરી વાત છે. મારા પીતાં
એ મને અત્યાર સુધી એમને એમજ રાખી, એ પણ
પક્ષ શત્રુજ.

પ્રથુસીંહ—જસ હવે વાત ઠેકાણે આવી ખરી કે !

વાસંતી—હાજી, કેમ ન આવે તમે ચતુરશુભલુછો તમને
વધારે શું કહેવું પડે એમ છે ! (ચાલતાં ચાલતાં
જંગલ તરફ નજર જવાથી)

પ્રથુસીંહ—આપણે ક્યાં જઈએ છીએ, આ રસ્તો ક્યાં
જાય છે ! એ વીશે આપણને માહિતી નથી; કેમ તમે
જાણો છો કે !

વાસંતી—ના, હું નથી જાણતી, પણ આ રસ્તો ગમે તે
પણ ગામ તરફ જવો જોઈએ.

પ્રથુસીંહ—એ તો વાત ખરી, પણ આપણે આ સાંઠ-
ણીયોની મદદથી કેટલો પંથ કાપ્યો હશે ! જુઓ, પૂર્વ
દિશામાં સૂર્ય ઉદય થવા પેહેલાં અજવાળુ થવા લાગ્યું
છે. હવે બે ઘટિકાની વાર છે. રાત્રીનો અંધારાનો ભય
હર થયો છે.

વાસંતી—આપણે શુભારે પચાસ કોસ નીકળી પડ્યાં હ-
ઈશું; હવે ધણુ કરીને ફીકર જેવું નથી,

આ પ્રમાણે પરસ્પર વાત કરતાં કરતાં બન્ને જાણ
આનંદ કરીને ચાલ્યાં જાય છે. ધીરે ધીરે સૂર્ય પોતાના કી-
રણ બળ વડે કરી પ્રકાશનો પ્રભા બળ, વધારવા માંડ્યો.
ખુલ્લુ અજવાળુ થવા માંડ્યું એવામાં પાછળથી એક સ્વાર
હાથમાં લાંબા બાલો ખભા ઉપર પચાસ • બાણનો ભાથો

તથા તે સાથે કમાન ચઢાવેલી હતી. કમરમાં સોરઠી તલ-
વાર લટકી રહી હતી પીઠ ઉપર ગેંડાની મજબુત ઢાલ હ-
તી, કમર ઉપર વાઘના ચામડાનો પટો હતો માથા ઉપર
લોહની કડીથી તથા ઉપર મજબુત તવાની સાથે સંબંધ
કરેલો ટોપ હતો તે ટોપ ઉપર ખતીની રજવાડી ચીતની
ખાંડી પહેરી હતી, શરીર ઉપર મજબુત કપડાં ધારણ કર્યું
હતું તે ઉપર ઉત્તમ પ્રકારનો જામો પહેરેલો હતો, તેનો
દેખાવ નાજુક હતો નેત્ર ચળકતાં અને સ્વચ્છ તથા મોટાં
હતાં નાશીકા કેવળ મોહ પમાડે તેવી હતી. ઓટની લલામ
ખાન ચાળ્યા વીના કુદરતીજ હતી. દાઢી લોહની સાંક-
ળીથી જડીત્ર કરેલી ટોપની સાથે સંબંધ વાળી ટોપ ખસી
ન જાય તેના માટે ઝાંધી દીધી હતી. ઘોડો જોસભેર દોડા-
વતો હતો. ઘોડાના પગના પંડા સારી પેડે સંભળાતા હતા,
ઐટલામાં પૃથુની કજીક આ નવિન સ્વાર આવી પોહોચ્યો;

આ વખતે પૃથુની નજર તે નવિન સ્વાર ઉપર ગઈ
ઐટલે નવિન સ્વારે નમ્રતા સાથે બોલવાની શરૂવાત કરી;
તે પહેલાં પૃથુ નવિન સ્વારના સાંહામે જોઈ રહ્યો હતો;
એવામાં છેક નજીક આવીને નવિન સ્વારે તરત સલામ ફરી,
પૃથુએ ઘણા માન સાથે પોતાનું માથું નમાવ્યું. તે સાથે ન-
વિન સ્વાર પ્રત્યે પોતેજ કહેવા લાગ્યો.

પૃથુસિંહ—કેમ ! તમે ક્યાં જાઓ છો !

નવિન સ્વાર—માત્ર અહીં જ સુધી,

પૃથુસિંહ—(મનમાં ભારે ઘોરાળામાં પડીને) તમે ક્યાં
રહો છો !

નવિન સ્વાર—ઉજ્જનમાં.

પૃથુસિંહ—એમ કે ! શું તમે રજપુત છો.

નવિન સ્વાર—હા જી.

પ્રથુસીંહ—ધણી ખુશીની વાત, તમારા સહવાસથી અમને પણ આનંદ થશે.

નવિન સ્વાર—તમે તો આગળ જવાના હશે. અને હું તો અહીંથીજ પાછો વળુ છું.

પ્રથુસીંહ—(ભારે વીચારમાં ગુથાઇને અર્થાત ઠગ લોકો તરફથી તો નહી હોય! એમ શંકામાં) તમાર બોલવું કાંઇ વિચિત્ર લાગે છે.

નવિન સ્વાર—હા, આપને લાગે તેવુંજ છે. પણ જેમ લાવશો નહીં. હું તમારા પીતાને ઓળખુ છું તેમની નોકરી અમારા વડીલોએ કરી છે તેમનું અન્ન ખાધું છે તેથી તમે જેમમાં પડશો નહીં.

પ્રથુસીંહ—એ વાત ખરી છે પણ એકવાર ઠગાયલો માણસ ખીજવાર ધણોજ વિચાર કરે છે.

નવિન સ્વાર—હા ! એ વાત ખરી છે, કદાપી ઠગાયા હો તો હવે ઠગાશો નહીં. પણ હું તો તમને ખાતમી આપવા આવ્યો છું.

પ્રથુસીંહ—શાની !

નવિન સ્વાર—જે જગોએ તમે ઠગાયાછા ત જગોએથી દસ માણસો ઉંટ ઉપર તડમાર કરતા બેઠેલા ધણા વેમ થી પાછળ આવે છે માટે તમે સાવધ થાઓ (એમ કહી નવિન સ્વાર નજીકના ઝાડની ઘટામાં ઘોડો ચાંપીને અલોપ થઇ ગયો.

પૃથુ તીર કમાંન સંધાન કરીને સજ્જ થયો તે સાથે વાસંતી જે કે મરદનો વેશ ધારણ કર્યો હતો તેણીએ પણ કબાન ખેચી તીર સંધાન કરીને બેઠી. ઉટનાં બોદાં ફેરવી સન્મુખ થઈ ગયા, એટલામાં પાછળથી જોસ ભેર ઉપર બેઠેલા લડવૈયા નજીકમાં આવવા લાગ્યા. સંહુથી અગ્ર ભાગના ઉંટ ઉપર વાસંતીનો ખાપ હતો. તેની પાછળ તેનો

કાકો હતો. 'તે પાછળ વાસંતીનો મામે હતો બીજા જે
 ત્રણ નજીકના સગા અને બાકીના ત્રણ ચાર નોકરો મળીને
 દસ હતા, - છેક આગળના ઉંઠવાળે. ઓળખ. ઓળખ. એમ
 સાથી ના માણસોને કહેવા લાગ્યો. એકે અવાજે દસ મા-
 ણસો ચર્ચના કરી બોલવા લાગ્યા કે હરામખોર ! ચોર.
 ઉભો રહે. ઉભો રહે. ક્યાં નાસે છે. હવે તો યમપુરીમાં
 જવાનાછો. એમ કહેતાની સાથે તેઓ છેક નજીક એક મે-
 દાનમાં ઉભા રહ્યા તે સાથે તીરનો માર શરૂ કર્યો, આ
 તરફથી પૃથુ અને વાસંતીના તીર છુટવા લાગ્યા તેથી જે
 માણસો જમીન ઉપર પડ્યા. ઉટ ઉપર બેઠેલાઓએ જમીન
 ઉપર ઉતરીને દોડતા દોડતા. છેક નજીકમાં આવવા લાગ્યા
 અને તે ઉટ ઉપર તીર મારીને જે ઉટનો પ્રાણ લીધો એ-
 ટલામાં કોઈ પાછળથી નવિન સ્વાર નજીક આવ્યો. અને તીરનો
 માર પાછળથી ચલાવવા માંડ્યો. આ લોકો નવિન સ્વાર
 અને પૃથુની વચ્ચે આવી ગએલા હતા; પૃથુ પણ વાહન
 વિનાનો પાળો થયો છેક નજીકની લઠામ થઇ. ઢાલ અને
 તલવાર ઉપર આધાર રહ્યો. પૃથુ ઉપર તલવાર ના વિશેષ
 ધાવ પડવા માંડ્યા, તે ધાવ બચાવતાં પૃથુ પોતાની તલ-
 વાર ચલાવતો હતો એટલામાં તે ઠગ રોળાના જે માણસો
 વાસંતીના તીરને કાપીને તેને એકદમ પકડી લીધો, એમ
 કરવામાં તે વાસંતીનો બાપ અને કાકો હતો, વાસંતી પાસે
 કટાર હતો. પણ પીતા ઉપર તથા કાકા ઉપર ધસારો કર-
 વાને તેની હીમ્મત ચાલી નહી. કેમકે તેઓનો ઉપકાર યાદ
 આવ્યો તેથી તે શરમિંદ થઇને ઉભીજ રહી. એટલામાં
 પાછળથી નવિન સ્વારે તેના બાપનું અને કાકાનું માથુ ધડ-
 થી દુર કર્યું; વાસંતી છુટી થઇ કાંણુસ્વાર હતો તે તેણે
 આરીકથી જોયું પણ ત્યાં ટક્યો નહી. પણ તુરત પૃથુ બે-
 શયલો હતો ત્યાં જઈ પોહોડ્યો તેમાં તે બાબતની મારફત

પડીને તેમના ઉપર પાછળથી લલવારનો ધાત્ર કયો, તેમાંનાં જે માણસો નવિન સ્વાર સાંમે થયા એટલામાં પ્રથુને લાગ મળવાથી જે માણસોને માર્યા, જે ત્રણ શેશ રહ્યા તેઓએ નાશભાગ કરવા માંડી. નાસતા માણસને નવિન સ્વારે ઘોડો દોડાડીને લાંગ્યા ભાગાથી વીંધી નાંખ્યા; બધાં મર્યા પામ્યા એટલે નવિન સ્વાર પ્રથુ પાસે આવી પોહોચ્યો. સાચાશ; સાચાશ ! એમ કહીને ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને પ્રથુને પ્રેમ પૂર્વક બેટ્યો.

પ્રથુ—(નવિન સ્વાર પ્રત્યે) આપનો હું મોટા ઉપકાર માનું છું. તમે ઘણા પરોપકારી અને મિત વતસલ છો. પણ માફ કરજો કે મહે તમને ઝાળખ્યા નથી.

નવિન—મોટા મનના માણસોને હલકી વાતો વાદ રહેતી નથી !

પ્રથુ—તમારા પ્રત્યે મારી મોટાઈ નથી.

નવિન—નજ હોય, સજ્જન પુરુષો કામની કદર કર્યા વીના રહેતાજ નથી.

પ્રથુ—મેર્યાની કરીને મને કહો હું તમારો ઇતીહાસ જાણવાને અધીરોજ બન્યો છું.

નવિન—સીદીમૌલાની કચર નજીકમાં થએલી મુઝાખાત વાળો હું તમારો મિત્ર છું.

પ્રથુ—(એકદમ આશ્ચર્ય પામતાની સાથે) અહાહાહા ! ધન્ય જગદિશ્વર ! એમ કહી સારી પેઠે બેટ્યો, અને બોલ્યો કે અહો માહારા યુવક મિત્ર ! ક્ષમા કરો ક્ષમા કરો હું તમારો અપેરાધી છું તમને વિસરી ગયો એ કેટલી બધી ભુલ !

નવિન સ્વાર—શૂન થવા જરી છે તે વખત રાત્રીની હતી. દીવાના અજવાળાથી મને તમે પુરેપુરો અંતઃકરણમાં ચીત્યો નહોતો.

અથુસીહ—હા. એમ તો અરજ, પણ આંજની ખુશાલી-
નો લાભ તો માત્ર હુંજ પામ્યો છું.

નવિન સ્વાર—તમે અમારા મેહેરખાંત છો.

અથુસીહ—હવે તો તમે અમારો સાથે જ ચાલો. તમે હ-
વે અહીંથી કંઈ પણ જશે નહીં, તમે મારે અંતકરણ
છો, તમે મારા પરમ સુ-હૃદ છો.

નવિન સ્વાર—હે પૃથુસીહજી તમારો આગ્રહ મને ધ-
ણોજ આનંદ આપે છે તમારા સહવાસથી અત્યંત વ-
સ્તુનો મને લાભ મળે તેમ છે પણ લાચાર છું—જેણે
મારું હીત ઇચ્છ્યું છે જેનું મહેં અત્ર ખાધું છે. તેવા
હિતને માટે હું ફરું છું, તે કામ થયા બાદ હું તમને
જરૂર મળીશ;

પૃથુ—ધન્ય છે તમારા નિખાલશ ધર્મને, કે મારી સાથે ત-
મારો કોઈપણ રીતનો ગાઢો પરિચય નથી, તોપણ તમે
પરોપકાર કરવામાં તમે તમારા શરીરના રક્ષણને માટે
કાળજી રાખતા નથી; તમે મને જે ઉપકાર કર્યો છે.
તથા મારા માટે તમે તમારું શરીર જોખમમાં નાખ્યું છે
તેની હું તુલ્યતા કરૂં છું, તેમાં જણાય છે કે તમાર પો-
શણ કરનારનું કામ તમે કરવામાં કેટલી બધી કાળજી
રાખતા હશો. તેની સાખીતી તમારાં કાર્ય કરી આપે છે,
પ્રિય બાપ! હું તમને પરમ મિત્ર બાણું છું.

નવિન સમાચાર—તમે કદરદાન છો, તે સાથે તમારી પ-
વિત્ર તથા નિર્મળ અંતઃકરણમાંની નિકળતી વાંણી સાંભ-
ળી ને મારે હૃદયકમળ પ્રકટિત થાય છે; પરમેશ્વર પાસે
હું એવડુંજ માગું છું કે તમારા દર્શણનો લાભ દરરોજ
અપાવે; તે પ્રમાણે પ્રભુ કરશે; હવે હું જલદીથી જાઉં
છું મેહેરખાંતી રાખતે;

(એમ કહીને નવિન સ્વાર ચાલ્યો ગયો.)

નવિન સ્વાર આ પ્રમાણે કહીને એકાએક ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી પૃથું અને વાસંતીએ બન્યો બીજાં ઉંટ જે કે વાસંતીના પિતા તરફથી લડવૈયાઓ આગ્યા હતા તેમનાં ઉંટ પસંદ કરીને બન્યો જાણુ સ્વાંરી કરી આગળ ચાલવા માડ્યું.

મકરણ ૯ મું.

વેશન જંગલ.

જમણી આંખે કાણા માણસની ખટપટ

પશ્ચિમ દિશાએ સૂર્ય નમ્યો હતો ત્યારે તરફ ડુંગરાઓની વેલીકા ગગન ચુખિત શામ વર્ણની દેખાતી હતી, આ વખતે એક ટેકરા ઉપર એક આંખે કાણા થએલો માણસ વીચારમાં શુન્ય થયો હતો, આ માણસની પીઠ ઉપર એક ભાલાનો જખમ વાગેલો હતો, તે જખમ ઉપર તેણે ચાક્ષા કાથી પાટો તાંણી બાંધેલો હતો; તે હલ્લુ અશક્ત હતો, તેના અંતઃકરણમાં શોક રૂપી અગ્નિ સળગેલો હતો તેના નેત્રમાંથી આંસુની ધારા ચાલતી હતી; ધારેલુ કાર્ય થયું નહો. તથા પોતાના આત્મ વર્ગના સાથીઓ નાશ પામ્યા તેના માટે તેમે પરીપૂર્ણ ખેદ પ્રાપ્ત થયો હતો. તોપણ તેના અંતઃકરણમાં આશા બંધાઈ હતી; તે આશાનું આકર્ષણ એવું હતું કે ભૂખ અને તૃષ્ણા ઉપર ધ્યાન જતું નહોતું. પીઠ ઉપર વાગેલા શસ્ત્રની વેદનાનુ પણ ભાન રહ્યું નહોતું. આ વખતે ભયંકર ડુંગરાઓના મંદ્ય ભાગમાં સાયંકાળ વખતે પથ્થર ઉપર ખેડેલો છતાં હું ક્યાં વિભ્રાંતી લાગશ, એવી ગોઠવણ કરવાની વૃત્તિ ઉપર પણ જેનું લક્ષ ગયું નથી, એવો અતેક પ્રકારના વિચારમાં લીન થએલો એક માણસ ઉભો

રહેલો છે, યદ્યપિ ઉંડા વીચારથી નેત્ર મીચાયલા હતાં, મંદ મંદ ઠડો પવન સ્પર્શ કરતો હતો, તેથી આ માણસને કાંઈક સુખાકારીની નાંણે વિશ્રાંતી મળિ હોય નહીં! તેમ તે કરી ગયો હતો. એટલામાં જરાક દુરથી ધોડાના પગની ખરીયો ના પડ્યા તેના કાંને પડ્યા; એટલે તુરત નેત્ર ઉઘાડી દ્રષ્ટી કરીને જોવા લાગ્યો.

ત્યારે તેને એમ જણાયું કે કાંઈ વૈરાગી કીંવા તાપસી માણસ ધોડા ઉપર જોડેલો હોય એવું દીકું, તે ધોડા ઉપર જેસનાર મુસાફરના માથાના વાળ છુટા હતા. તે વાળમાં ભરમ (રાખ) ભરી હતી જેથી તે વાળની લાંબી દીવેટા થઈ ગએલી કમર સુધી ચારે બાજુથી લટકતી હતી, સફેત લાંબી ઝાઢી હતી, શરીર ઉપર ભરમ લેપન કરેલું હતું. હાથના ભુજ દંડ ઉપર કેદાર કંકણ ધારણ કરેલું હતું. કમર ઉપર બંધન કરેલું હતું શરીર ઉપર લાંબો ખલકો ધારણ કર્યો હતો તેથી અંદરના ભાગમાં બીજું શું છે તે દેખાઈ આવે તેવું નહોતું, પગમાં વાઘના ચામડાના જોડા પહેરેલા હતા, હાથમાં ત્રીશુળ અને ખભા ઉપર ભૈરવ ઝોળી ભરાવી દીધી હતી, ખભા ઉપર કમાન અને પીઠ ઉપર શરીયા (ખાણ)નો બાથો હતો કપાળમાં વિભુતીનું અર્ચન કરી તે ઉપર આડી ત્રણ રેખા ખેંચી તિલક કર્યું હતું તેના મધ્ય ભાગમાં ઊંકાર ચિત્રય અક્ષર ખનાવ્યો હતો. બન્યો બ્રહ્મટિની મધ્ય ભાગમાં, સિંદુરની બિંદી કરી હતી, કમરમાં એક લાંબી તરવાર અને પીઠ ઉપર દાલ બાંધી દીધી હતી.

મુખથી કાંઈક જપતો હતો પણ તે કાંનેથી સંભળાય તેવા તેના ઉચ્ચાર સ્પષ્ટ સંભળાતા હતા,—તે છેક નજીક માં આવી પોહાવ્યો. એટલે; ટેકરા ઉપર ઉભો રહેલો માણસ સાવધ થયો, પ્રતાપીક યોગીને જોઈને કાંણી આંખવાળા

માણસે માથું નમાવ્યું; પછી તે યોગી પ્રત્યે વિનંતી સાથે
બોલવા લાગ્યો કે, માહારાજ આપને અહીંથી ક્યાં જવાનું છે?

યોગીસ્વાર—આ હું ગરોની શુદ્ધમાં.

કાંણુમાણસ—આપ આ જંગલમાં જ રહો છો કે ?

યોગીસ્વાર—હા,

કાંણુમાણસ—માહારાજ ! તમે યોગી થઈને હથિયાર કેમ
ધારણ કર્યા છો ?

યોગીસ્વાર—આ તરફ સંત સાધુનું રક્ષણ કરવાને માટે
દક્ષત બે ઘડી સુધી ફેરો મારીને પછી હું તેમની શેવા
માં રોકાઉં છું. તે યોગીની શેવાના પ્રતાપથી હું પણ યો-
ગીજ છું.

કાંણુમાણસ—હીક, ત્યારે તો, માહારાજ ! આપના દર્શણ-
થી મારા પાપ દૂર થયું.

યોગીસ્વાર—જો માણસ સ્વચ્છ અંતઃકરણ વાળો છે ત-
થા દયાળુ અને પરોપકારી છે તે માણસ નિરંતર પા-
પ રહિત છે.

કાંણુમાણસ—હાજી ! એ વાત ખરી છે. પણ આજકાલ
મને બીજાકુલ એવ પડતું નથી માટે આપ કૃપા કરીને
મારે કલ્યાણ થાય તેમ કરો.

યોગીસ્વાર—(આકાશ તરફ નજર કરીને) શીવ શીવ
શીવ, અરે ભાઈ ! તુનો ઘણોજ દુખી જણાય છે. ખેર
ધન્યરતું ભજન કરો તેથી સાર થશે.

કાંણુમાણસ—(મનમાં અરે ! આનો કોઈ ખરેખરો તા-
પસી માણસ છે તે ભુત અને ભવિષ જાણે તેવો જ-
ણાય છે માટે જોડતો ખરો કંઈ પણ દાખલો આપે છે
કે કેમ ! એમ વિચાર કરીને) માહારાજ ! અમ્ય ખર
કહો છો હું કેવળ દુખી છું.

યોગીસ્વાર—નાક ઉપર હાથ મુકીને તથા ત્રાશીકાના સ્વ
ર વાયુ વહન તપાસીને) અરે મુસાફર! તારો આયુર્મ
ળ વધારે હોવાથી મરવાની અણી ઉપરથી બચી ગયો
છે એ વાત ખરી છે કે નહીં !

કાંણુમાણુસ—(સાઆનંદાશ્ચર્ય થઈને) હા માહારાજ ખરું
કહો છો. હવે તો હું આપના ચરણની સેવા મુકવાનો
નથી કૃપા કરીને પુષ્ટિ કરે મને શાંતી ચિંતા છે તે ક
હો એટલે હું મારા દુખની હકીકત વીદીત કરું

યોગીસ્વાર—અમને કંઈ એટલી બધી ગરજ નથી, અ
મારે એવી સંસારની ઉપાધીમાં પડવાની શી જરૂર તમા
રા જેવા દુખનું નિવેદન કરનારા જોડે અમે સાંભળતા
ફરીએ તો લાખો માણુસો મળે અને અમને બહુ સલા
વે માટે અમે તો અમારે રસ્તે ચાલ્યા જઈશું,

કાંણુમાણુસ—હે કૃપા સિંધુ. હું અધમ અને પાપીષ્ઠ
ઉપર કશું કરીને ખુલાસો આપો હું આપનો ઉપકાર
નહીં છું.

યોગીસ્વાર—"તમારા તરફ કોઈ માણુસ તથા દ્રવ્ય હુમ
થયો છે. તે માણુસ સ્ત્રી છે અને દ્રવ્ય પણ તેની સાથે
છે, તે કાંમમાં ગમે તે ઠેકાણે તેના સગા સંબંધી મા
ણુસો ઘણા ખરા મરાયા છે એમ જણાય છે.

કાંણુમાણુસ—(એકદમ મહારાજના પગ પકડીને પગથા
પી કરવા લાગ્યો, અને વિશેષમાં હકીકત કહેવા લાગ્યો
કે,) મહારાજ હવે મહારે શી રીતે કરવું કે તે માણુસ
અને પૈસો મહારે સ્વાધીન થાય !

યોગીસ્વાર—શું તું મારી પાસેથી સલાહ લેવા પારે છે?

કાંણુમાણુસ—હા માહારાજ,

યોગીસ્વાર—તું તારી કાચી હકીકત જ્યારે કલિશ ત્યારે
સલાહ આપીશ.

કાંણુમાણસ—મહારાજ ! હું પરિમેશપતનનો રહેનાર છું. મારા ગામાની દીકરી વાંસંતીનું હરણ કરીને એક રજપુત રાજકુમાર નાશી આવ્યો હતો તેનો ભેટો અહીંથી ત્રણ કોસ પાછળ જગો છે ત્યાં થયો હતો તેમાં તમામ મેરાયા તેમાં હું પણ હતો, લડાઈની ઝપાઝપીમાં મારી પીઠ ઉપર એક લાંગો લાલો વાગ્યો છે તે દુઃખ સહન કરીને આ તરફ નાશી આવ્યો છું.

ચોગીસ્વાર—તે વાસંતી બાઈનું હરણ કરનાર એકલોજ હતો કે તેની પાસે કોઈ બીજા સ્વાર હતા ?

કાંણુમાણસ—ના, તેનો એકલો હતો અને તેની બેઠે અમારી બહેન ફક્ત છે.—ત્યારે ઝપાઝપી થઈ ત્યારે અનાયશ ઝાડીની ઘટામાંથી એક સ્વાર આવી પહોંચ્યો તેણે બાંણુનો વરસાદ પાછળથી વરસાવ્યો અને તે પણ હરણ કરનારની પક્ષ લઇને અમારા તમામ માણસોનો સંહાર કર્યો.

ચોગીસ્વાર—ઠીક ઠીક, વાત મળતી આવે છે. બરાબર એમજ બન્યું છે. ત્યારે હવે તમે શું કરવા ધ્યેય છે ? તે હકીકત સાચે સાચી કહેશો તો તમારા હીતને માટે ભવિષ્ય બેઠને ખરેખર કહીશ, જે કે તમે વાત ચોરશો (ગુપ્ત રાખશો) તો તેમાં તમે ભારે સંકટમાં આવી જશો.

કાંણુમાણસ—હે મહારાજ ! તમે ત્રિકાળદર્શી છો તમારે અજાણ્યું શું રહેવાનું છે !

ચોગીસ્વાર—ત્યારે તું સાચે સાચું બોલ્ય તો કેવી બાજુ રચિ છે !

કાંણુમાણસ—બાજુ ! હેં મારાજ ! શું બાજુ !

ચોગીસ્વાર—હા, બાજુ,

કાંણોમાણસ—ઓ મારા ગુરુ, ઓ અનંતદતાર, આ પતો પરમેશ્વર જેવા છો, હવે તો હું આપને સાચેસાચુ કહી દઉં છું.

ચાગીસ્વાર—જલદીથી બોલ્ય, કેમકે મહારે ઉતાવળ બહુ છે મને મારા ગુરુની શેવાનો વખત થવા આવ્યો છે.

કાંણો—હે માહારાજ ક્ષમા કરો દુકાં હકીકત કહુ છું કે તે મારી બેનનું હરણ કરી જનાર પૃથુ નામનો માણસ છે તે શર છે હવે મારામાં તેની પાસેથી તે બાળને છુટી કરવાને શક્તી જતી રહી છે તેથી એક બીજાને એવો પ્રપંચ રચ્યો છે કે, પકાણુ લોકોનું ટોળું દસ માણસોનું હથિયાર બંધ દીલ્હી તરફ જતુ હતું તેઓ અહીંથી બે કોસ ઉપરના રસ્તા ઉપર રોકાયા છે તેમને રૂહે રોક્યા છે તેઓને બે લાખ રૂપીયા આપવા કરીને તે પૃથુનો જાન લઇને મારી બેહેનને આણી આપે, એટલા માટે હું આ ટેકરી ઉપર ઉભોછું. તે પૃથુને એ રસ્તા ઉપર આવ્યા વિના છુટકો નથી, માટે હવે તે કાર્ય સંપૂર્ણ થશે કે નહીં. એટલું હું પુછુછું.

ચાગીસ્વાર—(ઉંડો નિશ્વાસ નાખીને) ઠીક છે ગોડવણ તો સારી કરી છે, તાર કામ ફતે થશે.

કાંણો—(ફરીથી માથુ નમાવી બન્યો ચરણ ઉપર હાથનો સ્પર્શ કરીને) મહારાજ ! આપનું વચન સફળ થાઓ.

ચાગીસ્વાર—(નજીકમાં એક વનસ્પતીનાં પાંદડાં હતાં તે તરફ જઇને ઘોડા ઉપરથી ઉતરી હાથમાં લઇને) અલ્યા મુસદ્દર ! હું તને બીજુ બલિષ્ઠ કહુંછું કે તું એક આંખે કાંણો છે અને એક આંખ સારી છે, પણ જો કે તે બીજી આંખ જવાનો સંભવ છે માટે ગુરુના હુકમથી હું તને કહુંછું કે આ પાંદડાંની લુગદી તારી સાજી આંખ ઉપર બાંધી દે અને એક કલાક સુધી તું

રાખજે. પછી તે આંખને જીલકુંડા ઈન્ન નહીં. આવે,
હવે હું જાઉં છું તું આ લુગદી મારા દેખતાં બાંધ.

કાંણો—(વિશ્વાસ લાવીને) સાર માહારાજ, (એમ ક-
હીને તે લુગદી સાજી આંખ ઉપર મુકીને પાટો બાંધી
દીધો; અને તે જગોએ તુરત જોસી ગયો.

યોગીસ્વાર—અરે મુસાફર ! હવે હું ગુરતી ગુફામાં જા-
ઉં છું હોં કે !

કાંણો—સાર માહારાજ.

એ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી યોગીસ્વાર ત્યાંથી પોતાનો
ધોડો ધણી વેગથી ચલાવતો ગયો.

—

પ્રકરણ. ૧૦ મું.

દસ પઠાણનાં ટાળાની ભેટ,

પ્રથુસિંહનું ધાયલ થવું.

યોગીની ભેટ.

પ્રથુ અને વાસંતી બન્ને નવિન યુવક સ્વારનો મોટો
ઉપકાર માનીને તથા તેને ભેટીને આગળ ચાલવા માંડ્યું.
સૂર્ય અસ્ત સમયનો નીચે નમવાની તયારીમાં હતો, તેથી
પ્રથુ અને વાસંતી એ બન્નેના અંતઃકરણમાં અજાણ્યા
રસ્તાને માટે મોટો અય હતો, જોકે વીકટ માર્ગ ઘણો લાં-
બો હશે તો રાત્રી સમયે ક્યાં ટકવું અને કેમ કરવું. તેની
ગોઠવણમાં મન બમ્બાં કરતું હતું. તેમ છતાં પણ વાસંતી
એ પ્રથુ પ્રત્યે કહ્યું કે તમે શો વીચાર કરો છો ?

પ્રથુ—રસ્તો કેટલો લાંબો હશે ? અને ક્યાં જવાનો છે ?

એજ વીચાર કર્યું;

વાસંતી—વાતનો ખરી છે, હવે તેનો ઈલાજ નથી, કે-
મકે તમામ નિર્જન વન છે,—પણ હવેની મુસાફરીમાં
આપણે એક માણસ રસ્તાનો માહીતગાર સાથે રાખીશું,
હવે જે ઘડી દીવશ છે હરકત નથી. જે ત્રણ કોશ
જલદીથી કાપીશું.

પ્રથુ—ભવની કરે તે ખર,

વાસંતી—તેનોજ આશરો ખરો છે,—(વાસંતીની મજર
લાંબી જવાથી કંઈક માણસોનો કાકસો દેખાયો તેથી પ્રથુ
પ્રત્યે કહેવા લાગી) સરદાર! સરદાર!

પ્રથુ—હાં, શું કહેહો,

વાસંતી—જુવો તો ખરા ! સન્મુખ માણસોનું ટોળું ત-
મારી નજરે પડે છે ?

પ્રથુ—(ખારોકથી જોઈને) હા, વાત ખરી છે.

વાસંતી—જુવો જુવો. તેઓ કોઈ જુટારા હોય તેમ ક-
મર બાંધીને તૈયાર થાય છે. અને ઢાલ તત્તવાર સંભા-
ળીને ઉભા થાય છે જોયું કે ?

પ્રથુ—શું ! બીજી પણ આકૃત કે ?

વાસંતી—ભવાનીતી જેવી મરજી, તેજ આપણને સામ-
વનારી છે.

પ્રથુ—(તીર કમાન સજ્જ કરીને) આપણે સાવધ રહેવું
જોઈએ. વાસંતી (તીર કમાન સજ્જ કરીને) હું પણ
સાવધ છું ફીકર નહીં, એટલામાં તે ટોળામાંથી જે પડાણ
સ્વાર પુરપાટ ઘોડા દોડાવતા દોડાવતા પ્રથુની આગળ
આવીને ઉભા, અને કહેવા લાગ્યા કે, ઉભા રહો. તમે
બન્યોમાંથી પ્રથુસિંહ નામનો માણસ કોણ છે ?

પ્રથુ—(બન્યો સ્વાર પ્રત્યે) હું છું.

બન્યો સ્વાર—(પ્રથુ પ્રત્યે) તમે તમારી સાથેના માણ-
સને અમારે હવાલે કરો નહીં તમને કેદ કરીને દીલ્હી
લઈ જવા પડશે.

પ્રથુ—શા માટે,

સ્વાર—તમે ચોરછો, ગુનેગારછો.

પ્રથુ—(સ્વાર પ્રત્યે) જો, હું સ્વાધીન કરું છું તે સંભાળીજો, એમ કહીને સન્મુખ સ્વારની છાતીમાં જોરથી કમાન ખેંચીને તીર માર્યું તે સાથે વાસંતીએ બીજો સ્વાર હતો - તેને પણ તીર મારીને ખાડ્યો.

એકાએક બન્યો સ્વાર અથ્થ ઉપરથી ઉઠતી પડ્યા. એવું ટાળાના માણસોને માલમ પડવાથી તેઓએ એકદમ હલ્લો કર્યો, તેમાંથી ફેટલાએક પગેપયદલ થઇને બન્યો ઉંટને ઝખમ કર્યાં એટલામાં તે પૃથુએ અને વાસંતીએ મળીને બીજા બે માણસોનો ભોગ લીધો પણ બાકીના છ માણસોની મધ્યમાં આ બન્યો મુસાફર સપડાયા જેથી ભારે ઝપાઝપી થવા લાગી, તલવાર ઉપર તલવાર અથડાવા લાગી, ઢાલ અને તલવાર સાથે દાવપેચ રમતો પ્રથુ દોટ મુકીને શતરૂ ઉપર ધા કરતો હતો તેમ તેમ પકાણુ ટાળુ વિખેસદ જતુ હતું પછી તુરત ભેગ થઇને પ્રથુને વચમાં ઘેરી લેતા હતા, આ પ્રમાણે ઘણી વખત શુધી ટક્કર ચાલી છતાં પ્રથુના હાથથી બીજા બે માણસો ધાયલ થઇ પૃથિવ ઉપર પડ્યા, ફક્ત ચાર માણસ રહ્યા તેમાંથી બે માણસો વાસંતીને નજીક જઇને તેને કેદ કરી, આ તરફ પૃથુની ઝાંઘમાં ભારે તીર પેસી જવાથી તે જમીન ઉપર પડ્યો હતો તે તીર ઝાંઘમાંથી ખેંચી કાઢીને જેમ મુઠ્ઠા વળી હોય તેમ જમીન ઉપર પડી રહ્યો. એટલામાં બે પકાણુ નજીક આવીને જેવો તલવારનો ધા કરવા નય છે તેવો ઓચિંતો તલપ મારીને બન્યો હાથમાં હથીયાર લઇને બે પકાણુને ધાયલ કરી હેઠળ પાડ્યા. એમ કરવામાં બીજા પગ ઉપર તલવારનો ઝખમ પૃથુને જખરો લાગવાથી છેક નિર્બળ થઇને જમીન ઉપર પડ્યો. આ વખતે દસ પકાણુના ટાળા-

માંથી માન્ય એ પદ્મણુ વાસંતીને કેદ કરીને ઘોડા ઉપર એ-
 સારવામાં તથા તે ખસી જાય નહી તેવો જાપતો રાખવા-
 માં રોકાયા, વાસંતી આ વખતે કેવળ દીન થઇ ગયેલી
 હતી,—વાસંતીના બન્યો હાથ અવળા બાંધ્યા હતા. તેથી
 તેનું જોર આવે તેમ નહોતું; આ વખતે દસ પદ્મણુમાંથી
 માત્ર એ પદ્મણુ જીવતા રહ્યા હતા. બાકીના આઠ મર્ણુ પા-
 મ્યા હતા; પૃથુ શરીરે ઘણો મજબુત હતો. તેણે કવચ
 અને ટોપ સજ્જતાં હતાં તેથી મુસ્તક તથા બાહુડંડ હાથ
 છાતી વીગેરેને કંઈ ઇજા થઇ નહોતી, તેથી પૃથુનો પ્રાણ
 ગયો નહોતો. પણ પગ ઉપર ભારે ઝખમ થવાથી, તે ઉ-
 ઠીને ઉભાં થવાની શક્તીવાળો થયો નહોતો, જીવતા રહે-
 લા બન્યો પદ્મણુ પૃથુ જીવે છે કે કેમ તેની ચોકસી કર-
 વાને જવા સાડ તક મેળવી શક્યા નહોતા, જો કે તેમ
 કરે તો આ લડાઈમાં કેદ કરેલી વાસંતીનું પરાક્રમ તે પ-
 દ્મણુએ દીડેડુ હતું તેથી તે સટકી જશે એવો તેમને પકકો
 ભય હતો, તેથી તેઓ પોતાનું કાર્ય ચોકસ કરવા ઉપર ફ-
 કેત રોકાયા, વાસંતીને કેદ કરી જગરદસ્તીથી ઘોડા ઉપર
 એસારી લાંગી રસીયોથી ઘોડાની બન્યો બાજુ સંધાન કરી
 તે ઘોડો બન્યો ઘોડાના વચ્ચે રાખી સ્વાર થઈ રસીયો
 હાથમાં પકડી ચાલવા માંડ્યું—કાર્ય ફૂટે થયું. પણ સાથીના
 માણસો આઠ મરાયા તેની અશ્વસોસી બન્યો પદ્મણુ ઉપર
 આમી રહી હતી. તેના બદલે એ લાખ રૂપીયા મળવાના છે
 તે લાભ ઉપર તેમનો આનંદ હૃદયી પણ જાહે હતો, એ-
 ટલામાં સૂર્ય અસ્ત થયો. તો પણ છેક આકાશનાં ઉંચ
 પ્રદેશમાં સૂર્યનાં કીરણો ધવજ રંગનાં પ્રકાશ પામતાં જણા-
 તાં હતાં તેથી તેનું અજવાળું હતું ડુંગરના ઉંચા શ્રંગની
 પાછળ સૂર્ય ઢળી પડ્યો હતો,—આ બન્યો સ્વાર રસ્તાના
 માહિતગાર હતા, તેથી તેમને કોઈ પ્રકારનો ભય નહોતો.

પરસ્પર આનંદથી વાતો કરતા કરતા ગાન કરતા કરતા પંથ કાપતા હતા, એટલામાં એક યોગીસ્વાર નજીકમાં આવેલો જણાયો એટલે પક્ષણોએ નવિન યોગીસ્વારને જોઈને પુછ્યું કે તમે કોણ છો.

યોગીસ્વાર—હું તો સાધુ છું.

પક્ષણસ્વાર—ક્યાં જાઓ છો ?

યોગીસ્વાર—અમે તો હુંગરાની ગુફામાં રહેનારા પેરમેશ્વરનું ભજન કરનારા ફકીર છીએ તેથી અમારું ઠેકાણું શું પુછો છો ! આજ અહિયાં તો કાલે બીજા હુંગરામાં રહીએ.

પક્ષણસ્વાર—એમ કે-હીક, હીક.

યોગીસ્વાર—આ સ્વારને કેમ બાંધ્યો છે ? શું તે ગુન્હેગાર છે ?

પક્ષણસ્વાર—હા, તમને કોઈ માણસ મલ્યો છે ?

યોગીસ્વાર—કોણ માણસ.

પક્ષણસ્વાર—એક આંખે કાંણો છે તે.

યોગીસ્વાર—હા, અહિંથી નજીક એક ટેકરી છે તે ઉપર એસી રહેલો છે.

પક્ષણસ્વાર—તમે તે ટેકરી જોઈ છો ?

યોગીસ્વાર—હા, જો કે તમને ખજાર ન હોય તો હું તમને બતાવું નહીં તો હું મારે રસ્તે ચાલ્યો જાઉં.

પક્ષણસ્વાર—બતાવો તો મોટી મેહેરબાની કેમકે અંધારૂ થવા આવ્યું છે અમે ક્યાં ફાંફાં મારીશું.

યોગીસ્વાર—ચાલો ત્યારે, તમારા ઘોડા ચલાવો હું તમારી પાછળ આ ગુનેગારની નજીક પાછળ મારો ઘોડો ચલાવું છું.

પક્ષણસ્વાર—ખરાબર કહો છો. એ પણ એક પ્રકારનો જાપતો છે,

એ પ્રકારે યુક્તી કરી બન્યો પદાણુ આગળ અને યોગીસ્વાર પાછળ એમ અનુક્રમથી ધીમે ધીમે ચાલ્યા જાય છે, આ તરફ બન્યો પદાણુસ્વાર અકેક લાખ રૂપીયા મળવાના લોભના તુરંગ ઉપર ચઢેલા અનેક પ્રકારની ગોષ્ઠી કાઢતા લીન થએલા છે. અને પાછળ યોગીસ્વાર તેમ તેમ સાવધ થતો જાય છે યોગીસ્વારે પોતાના હાથમાં લાંબો છરો લઇને યુક્તીથી બાંધેલા બંધવાળા સ્વારના દોરડાના બંધ કાપી નાંખ્યા. અને તુરત તેને છૂટો કર્યો,—આટલું કરતાં તક સારો મળી આવ્યો હતો જેથી તે બન્યો પદાણુસ્વાર ખીલકુલ જાણી શક્યા નહોતા, પાછળથી બંધ કાપી નાખનાર કોઇ આપણો હોતસ્વી છે અથવા કોઇ દયાળુ છે એવો અનુમાન વાસંતીએ તુરત કર્યો હતો તેથી તેને કટલોક આનંદ થયો એટલુંજ મહી પણ તે સાથે તેને કટલીક હીમત આવી, એટલામાં યોગીસ્વારે કાન સુધી કમાન ખેંચીને એક પદાણુ સ્વારની પીઠ ઉપર એવું જોરથી તીર માર્યું કે તે તીર પદાણુને વીંધીને એક વેહેત બાહાર નીકળ્યું. આમ થતાની સાથે યા અક્ષાહ કહીને ઘોડા ઉપરથી તે પદાણુ જમીન ઉપર ગરબડી પડ્યો, જ્યાં આ પ્રમાણે થયું એટલે તેની જોડેનો સ્વાર તેની ખજર પુછવા લાગ્યો કે શું થયું શું થયું ! એમ બોલે છે એટલામાં યોગીસ્વાર ખીજા સ્વારની સન્મુખ આવીને જોરથી તીર માર્યું તેથી તે પણ જખમી થઇને પડ્યો, પણ તેને પડખામાં વાગવાથી તેનું મૃત્યુ થયું નહી તેટલામાં, ખીજા તીર મારીને છેક પ્રાણુ વીનાનો કરી નાંખ્યો; આ બનાવ જોઇને મરદના સ્વાંગવાળા કેદ થએલી વાસંતી મોટા વીચારમાં પડી, એટલામાં યોગીસ્વાર તે વાસંતી પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો કે હે બાધ ! હવે તમે નિર્ભય રહો—

મરદ સ્વાંગુ (યોગીસ્વાર પ્રત્યે) માહારાજ ! તમે
ધારણ કરનાર કોઈ સાધુ પુરુષો હું આ દુખમાંથી
છુટયો પણ મારો એક મિત્ર ધાયત્ર થઈને પડ્યો છે
તેની ખબર લીધા વિના ચારથી એક ડગલુ પણ આગળ
જવાશે નહીં.

• યોગીસ્વાર—ચાલો, હું તમારી સાથે આવું છું—

એમ કહી બન્ને અતિ સત્વરથી ઘોડા ચલાવવા માં-
ડ્યા, આ વખતે રાત્રી પડવા આવી હતી. પણ પેહેલી
રાત્ર હતી તેથી ભય નહોતો જોમ બને તેમ ઉતાવળ કર-
શેને એ ઘટિકા રાત્રીના સુમારે લડાઈની જગો ઉપર જઈ
પહોંચ્યા, પણ અંધાર થયું હતું તેથી મોટી હરકત પડવા
માંડી, તેથી યોગીસ્વારે મીણુ પાચેલી દોરીતું ગુંછળુ ખોતા
ની હડશીમાંથી તુરત કાઢ્યું. ઘોડા ઉપરથી હેઠળ ઉતરીને
ચક્રમકથી દેવતા પાડીને સુકાયત્રાં પાંદડાં ભેગાં કરી દેવતા
સળગાવીને અગ્ની ચેતાવીને એ પત્રીતા સળગાવ્યા,—ઘોડા-
ની લગામ હાથમાં ઝાલી લડાઈની જગો તપાસવા માંડી ત.
પાસતાં તપાસતાં એક જગોએ, પૃથુસિંહ જોયો. આ વખ-
તે પૃથુ હાથમાં તલવાર પકડીને નિર્ભય થઈને પડેલો હતો;
દીવાનો કાકડો સળગાવીને પાસે આવનાર માણસ ઉપર
પૃથુસિંહની દ્રષ્ટી ગઈ ત્યારે તેને જણાય કે કોઈ યોગીરાજ
મોટા ડાઢવાળો મારી પાસે આવે છે, તેનીજ પાસે ખોતા-
ની સાથેનો હમેશાંનો મિત્ર વાસંતી પુરુષ રૂપે સ્વાર જો-
વામાં આવ્યો, તે જોતાંજ તેને આનંદનો પાર રહ્યો નહી
આ વખતે તેનામાં સર્વ પ્રકારની હીમત આવી ગઈ તે
સાથે તે પૃથુ એટલો બધો ધાયત્ર છતાં પ્રેમથી ઉભો થયો
અને યોગીરાજ સ્વારને જોઈને તેમના પવિત્ર ચરણમાં માથુ
નમાવી હાથ જોડી ઉભો રહ્યો.

યોગીસ્વાર—(પૃથુ પ્રત્યે) તમે જેસી જુઓ, તમાર
બન્યો પગ નિર્બળ થયો છે.

પ્રથુસીંહ—માહારાજ! આપના દર્શણથી હવે હું સખ-
ળ થયો છું.

યોગીસ્વાર—તે વાત ખરી છે. પણ તમને ઘણુંજ દરદ-
થતુ હશે.—

એમ કહી યોગીસ્વાર પૃથુનો હાથ પકડી ધીરે રહીને
જેસાચો પછી પોતાની હડફીમાંથી ઘોળા રંગની ભુક્કી કા-
ઢીને તેમાં પાણી મેળવી બન્યો ઝખગ ઉપર પાટા બાંધી
દીધા પછી આજીવ્યાજીવની જમીન સ્વચ્છ કરી ઘોડા ઉપરના
ધાસીયા પાથરીને તે પૃથુને જેસાચો-નજીકના જંગલમાં
લાકડાંના બોધાં તથા સુકાં ડાળાં ખરી પડેલાં ભેગાં કરીને
તાપણી કરીને ત્યાંજ વાસો કર્યો, પોતાની હડફીમાંથી ખાવાનું
કાઢીને બન્યો જણુને આપ્યું; યોગીસ્વારે આખી રાત્ર સાર-
સ્વાર કરીને સફેત ભુક્કીની ત્રણ પટ્ટીયો અદલા અદલી કરી
બાંધછોડ કરવા માંડી એમ કરતાં પ્રાતઃકાળ થયો એટલા-
માં તમાગ ઘા મળી ગયો, સેજસાજ દુખાવો રહ્યો. હજી
એક અઠવાડીયાનું કામ આરામિયત થવાનું બાકી છે, એવો
દીલાસો યોગીસ્વારે પૃથુને આપતાં જણાવ્યું કે અહીંથી
અડધા કોસ ઉપર માહારી ગુફા છે ત્યાં ચાલો, તમે સારા
થાઓ ત્યારે તમારી ખુશીમાં આવે ત્યાં તમે જાઓ.

યોગીસ્વારની સલાહ પૃથુને યોગ્ય લાગી, તેની ચમત્કા-
રીક સફેત ભુક્કીથી એક રાત્રીમાં જે ચમત્કાર સાથે આરા-
મ જણાયો તે ઉપર પૃથુને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ આવ્યો હતો.
તેથી યોગીસ્વારની સલાહ કયુત્ત કરીને તે પૃથુ અને તેનો
મરદસ્વાંગ ધારણ કરનારો મિત્ર બન્યો યોગીસ્વારની સાથે
સાથે ચાલવા લાગ્યા.

ચાર ધરિકાનો સુર્ય આકાશમાં ઉગ્યો આવ્યો હતો. ચાલતાં ચાલતાં એક ટેકરી નજીક આવી તે તે યોગીસ્વાર ઉભો રહ્યો. અને ધીરે રહીને પૃથુને કહેવા લાગ્યો કે આ ટેકરી ઉપર એક માણસ બેઠેલો હશે તેને આપણે જોઈએ.

એમ કહી અશ્વ ઉપરથી યોગીસ્વાર ઉતરી પડ્યો. જરાક ઉપર ચઢીને જુવે છે તો ગયા દીવશની સાયંકાળે જે માણસ આંખે કાણો હતો તે અનેક પ્રકારના પશ્ચાતાપ કરતો હતો. કુટતો અને વિલાપ કરતો બેસી રહેલો જણાયો. યોગીસ્વાર ધાંટો પાડીને તેના પ્રત્યે બોલવા લાગ્યો કે હે સુસાદર ! તું શા માટે રડે છે ! તારી વસ્તુ ખોવાઈ છે કે શું !

આંધળો માણસ—તમે કાણ છો !

યોગીસ્વાર—હું યોગીરાજ છું.

આંધળો માણસ—ઓ માહારાજ ! હું તો તંદન આંધળો જા થઈ ગયો છું, હવે માર તમામ જીવન વૃથા જાણું છું. મારી પાસે નેત્ર રૂપી એક રત્ન રહ્યું હતું તે હું ગુમાવી બેઠો છું.

યોગીસ્વાર—(પૃથુ પ્રત્યે) તમે આ આંધળાને જોળખો છો ? આ માણસ આંધળો થતા પહેલાં એકજ આંખે કાણો હતો.

પૃથુસીંહ—ના માહારાજ.

યોગીસ્વાર—તમે કદાપી જોળખતા નહિ હો પણ તમારી સાથે તમારો જે મિત્ર છે તે જોળખે છે કે ?

મરદ સ્વાંગ { (યોગી તરફ દ્રષ્ટી કરીને) હા માહારાજ કરનાર } રાજ, હું જોળખું છું. આ માણસ મારી ફાઇનો દીકરો થાય તેનું નામ રામજી છે. (આ માણસ આંધળો છે એમ જાણીને તેને બોલાવવાને ધાંટો પાડ્યો) રામજીભાઈ રામજીભાઈ !

આંધળો માણસ—કોણ એ વાસંતી કે ।

મરદ સ્વાંગી—હા,

આંધળો માણસ—હે ઇશ્વર હવે મારે બેલી કોણ છે ।
હે યોગી માહારાજ ! મારી આંખ્ય જતાં કરીને સર્વસ્વ
ગયું, હવે સાહાય થાઓ; તમે તો એમ કહેતા હતા કે
ત્હારાં નેત્રને ઇન્ન નહી આવે એમ છતાં સમુજગી આં-
ખ્ય ગઈ.

યોગીસ્વાર—તું જ્યાં સુધી કાંણો હતો ત્યાં સુધી ત્હા-
રામાં કપટ પાખંડનું જળ નિશેષ હતું—ત્હારી એક
આંખ ઘણુંજ અધર્મ કરનારી હતી, હવે તે આંખ ગઈ
તો તેથી તું પાપ રહિત થઈશ,—કહેવતમાં કહ્યું છે કે

“ ક્વચિત્ સાધૂ કાળિયા. ”

અર્થાત્ કાંણો માણસ ક્વચિતજ સાધુ હોય, માટે
જેણે ત્હારી આંખ્ય ખોઈ તેનો તું મોટો ઉપકાર માન્ય

આંધળો માણસ—અરે મહારાજ ! મારા નેત્રરૂપી ર-
ત્નનો નાશ કરનાર તો તમેજ દેખાઓછો,—હે માહા-
રાજ મહે તમારું શું જગાડ્યું હતું ? અરેરે ! મને આં-
ધળો કરવા કરતાં તલવારથી મારા મુસ્તકનો નાશ ક્યો
હોત તો હું ઘણો ખુશિ હતો, હવે હું બટકાઈ બટ-
કાઈને આ જંગલમાં મ્હોતને શરણે થવાનો છું, ભુખ
અને તૃષ્ણાથી વિકળ થયો છું. અરે ! તમે મારા ઉપર
અત્યંત નિર્દયતાનું અને ધાતકી દામ કર્યું છે, બસ. હ-
વે એટલુંજ માગુ છું કે તમે તમારી તલવારથી મારૂં માથું
દુર કરો, આ દુઃખ મારાથી સહન નહી થાય.

યોગીસ્વાર—આંધળા ઉપર તલવારનો ધા કરવો યોગ્ય
નથી તેટલા સાફ તું તેજ સ્થિતિમાં રહે, ત્હેં કરેલાં
પાપ યાદ કર, જેમ તું પોતાનું અનિષ્ટ ક્રિયા પોતાનું

દુઃખ જાણીને અફસોસ થાયછે તેમ તું જ્યારે તાહારી આંખ્ય હતી તે વખતે પસંયાનું દુઃખ તથા તેની વેદના જાણુતો નહોતો, અર્થાત દુઃખના અનુભવનું તને જ્ઞાન નહોતું હવે તેનો અનુભવ મેળવવાનો વખત પરમેશ્વરે-જ આપ્યો છે તે તું સહન કર તું તારા પાપને વારંવાર યાદ કર, તને ભુખ તથા તરશ લાગી હશે તો તે તને મળશે.

આંધજો માણસ—હે માહારાજ ! તમે યોગી છતાં રાગ દ્વેશમાં પંગ મુકીને મારું માડું કેમ કર્યું.

યોગીસ્વાર—હું તેટલાજ માટે યોગી થયોછું; સમજ્યો કે ! તમારા જેવા ધૂર્ત, ખજ, કપટી અને નિર્દયને શા-શન કેવી રીતે આપવું ! તે વીશે જે પ્રયોગ અને યોગ જોળી કાઢવો તે કામનો હું પ્રયોગી છીંવા યોગીધું એમ સમજવું, હવે તને મારવો નથી, તને તારા જામમાં પો-હોચાડી દઈશું, તેથી તને સુખ થશે હાલ તું અમારી શુદ્ધ તરફ ચાલ તને ત્યાં ખાવાનું મળશે.

આંધજો માણસ—જેમ આપની આજ્ઞા હવે તો મને આપનો આધારજ છે, આ પ્રમાણે વાત કરે છે એટ-લામાં ચાર કેળી ઠાકરડા લોકો યોગીસ્વારની નંજદ આ-વીને તે યોગીના પવિત્ર પદ કમળને હાથ અડકડી ચુ-બન લેના લાગ્યા અને જય સીતારામ, એવો શબ્દ કહીને સન્મુખ ઉભા રહ્યા, તેઓ એકે અવાજે કહેવા લાગ્યા કે હે ગુરુ તમારી શી આજ્ઞા છે !

યોગીસ્વાર—(આવેલા ચાર ઠાકરડા જંગલમાં રહેનારા માણસો પ્રત્યે) જુવો આ ઘોડા ઉપર બેઠેલા અમારા મિત્ર કે જેમનું નામ પૃથુસીંહ છે તેમને અન્યો જગતી અંધા ઉપર તલવારના ઝખમ વાગ્યા છે તેથી તે છેક અસ-ક્ત છે, તેમને મહા મુસિબતે ઘોડા ઉપર બેસાડ્યા છે,

ધોડાતા આશ્રવાથી ઝળમને હરકત થાય તેમ છે માટે તમે ડોંગી કરીને તેમને ઉચકીને, તથા બહુ સંભાળીને આપણી શુદ્ધ તરફ લઇ આવો, તેમને આ ધોડા ઉપરથી અદ્ધર ઉઠાવીને હેઠળ મુકો, અને કોઇ પ્રકારે હરકત પડે નહી તે પ્રમાણે કામ કરો.

ઠાકરડાઓ.—બહુ સાર માહારજ (એમ કહીને યોગી-સ્વારની આજ્ઞા પ્રમાણે તે ઠાકરડાઓ વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યા.)

યોગીસ્વાર આ પ્રમાણે ગેડિયણ કરીને પોતાની શુદ્ધ તરફ આશ્રવા માંડ્યું, સાથે આંધળાને પણ એક ઠાકરડાને સ્વાધીન કરીને દોરી લીધો.

ધીમે ધીમે રસ્તો કાપવા માંડ્યો એમ કરતાં કરતાં અને આશ્રતાં આશ્રતાં વિસ્તરણું તળેટી તથા સપાટ જગો હતી તે વટાવી દીધી. એટલે જે ડુંગરોના મધ્ય ભાગમાં સાંકડો રસ્તો જાણાયો તેમાં યોગીસ્વારે પ્રવેશ કર્યો. આ રસ્તો ઘણો રળિયામણો હતો. ડાબા જમણી બન્ને ડુંગરા આકાશમાં ગઠ્ઠના કરી રહેલા હતા. વૃક્ષની ઘટા એટલી જાધી હતી કે સૂર્યના કીરણોનો પ્રકાશને પસાર થવા દેતી નહોતી, આવું આવું અંપાના વૃક્ષનું તથા કેતકીનું મોટું વન હતું. તેની સુગંધીથી મગજ તર થઇ જતુ હતું, સાગ અને સીશમનાં ઝાડ છેક નજીક નજીક હતાં તે શિવાય વનકટી ઘણી હતી, અનેક પ્રકારના પક્ષિઓના મધુર નાદ સંભળાતા હતા, પ્રાતઃકાળનો મંદ મંદ અને સુગંધી પવન પુષ્પોથી સ્પર્શ થતો વહન કરતો હતો, કીર અને કોકીલાનો મધુર કોલાહલ આનંદ આપે તેવો હતો એવી રમ્ય જગો માં આ યોગીસ્વાર આશ્રવા લાગ્યો,—યોગીસ્વાર આ વખતે બિલકુલ કોઇની સાથે જોડતો નહોતો તેથી સાથેના માણસો પણ એકલા વિના પંથ કાપતા હતા.

આ વખતે પુરૂષ વેશ ધારણ કરનાર હું ઠાકોરની પુત્રી જે કે વાસંતી હતી તે ધોડા ઉપર બેઠેલી યોગીસ્વારના ધોડાની પાછળ હતી, તે ઘણા ઉંડા વીચારમાં લીન થઇ ગઇ હતી, તે વારેઘડીએ ધારી ધારીને યોગીસ્વાર ઉપર આરીક દ્રષ્ટીથી જોતી હતી, તે સાથે આંધળા હાથ તરફ દ્રષ્ટી કરતી કરતી હતી, તે આશ્ચર્યના તરંગમાં ડુબકીયો મારતી હતી; આ યોગી કોણ છે ! તેને આ માણસ જે કે એક આંખે કાંણો હતો તે મારી ફાઇનો દીકરો થાયછે તે બીજી આંખ શી રીતે જોઈ બેઠો ! તેને આ યોગીએ શી રીતે આંધળો કર્યો ! લગાઇ થતા પેહેલાં આ યોગી તેને મલ્યો હતો એ વાતનો તો નિર્ણય થયો પણ આ મહા હા. છતાં તેને આ યોગીએ કેવી તતખીરથી છેત્યો, તથા તેના મનના વિચાર કદાચી માહિતી મેળવીને તે યોગી કેવી રીતે પાછો ફર્યો, તેમ કરીને પણ મને કેવી યુક્તીથી અંધનમાંથી છુટ આપી, અડાહાડા ! તે કેવો બુદ્ધિવાન હોવો જોઈએ ! જે કોઇ પ્રપંચ માત્ર છે તેનો પાર જાણનાર આ યોગીજ છે, ખરૂં જોતાં યોગીજનો સંસારીક ઉપાધી પ્રપંચથી અજાણ્યા હોય છે છતાં આ યોગીમાં બાહ્યજ્ઞ, શૌર્ય, સાંમદાગ, ભેદ, દંડ વીગેરે જે ગોઠવણ તથા યુક્તીયો રહી છે તે યોગીમાં હોતી નથી માટે મને મોટો શક રહે છે.

મારા અંતઃકરણમાં જે શંકા ઉત્પન્ન થાયછે તેનું સમાધાન કરવાને વિચાર શકતી શુન્ય થઇ છે, જેમ દુધનો ઉમરો વારંવાર ચઢતો આવે છે તેમ બીજી પણ શંકાઓ ઉત્પન્ન થાયછે જ્યારે આ યોગીસ્વાર તરફ આરીકીથી નજર ફરવું ત્યારે તેનાં હાથ અને પગ તથા નેત્રની કીકી અને નાશિકા શીવાય બીજી કંઈ જણાતું નથી. કેમકે તેનો પોશાક તેવોજ છે તેણે બધું જો બધું ધારણ કર્યું છે તે

છેક પગની પાહાંની સુધી છે. માત્ર હાથની આંગળીયો અને નાશિકા ખુલુ છે. ચામડી જેતાં તે ગૌર અને સ્ફુટથી બરપુર છે તે ઉપર વીચાર કરતાં તેની ઉમર પચીસ વરસ કરતાં વધારે જણાતી નથી, તેના શરીરનું કદ મધ્યમ નીચુ અને નાનુક છે, છતાં યોગ ધારણ કરેલો જણાય છે—આટલી ઉમરે પહોંચેલ માણસ આહવા વિકટ અને ભયંકર પ્રદેશનું શેવન કરે છે તે પણ અજાયબી લાગે છે—ઠીક છે હજુ તેની શુદ્ધ આવવા ઘો. ત્યાં શું થાય છે તે તમામ જણાઈ આવશે.

આ પ્રમાણે તે વાસંતી વીચારમાં ગર્ક થએલી યોગીરાજની પાછળ પોતાના ઘોડાને ગતિ આપતી રસ્તો પસાર કરે છે.

થોડીક વાર થઇ એટલે યોગીસ્વાર બન્યો. ડુંગરાઓના સાંધા નજીક આવી પોહોંચ્યો. અને ડુંગર ઉપર ચઢવા લાગ્યો, ઉપરના ભાગમાં ચારે બાજુની વૃક્ષ ઘટામાં નાણુ ઝુંપડીયો બાંધેલી હતી ત્યાં, આવીને અશ્વ ઉપરથી ઉતરી થડ્યો એટલે તુરત બે કોળી ઠાકરડા બેઠેલા હતા તે બોલ્યા આલ્યા વીના યોગીરાજના ઘોડાને પકડી ઉભા રહ્યા.—કોળી વાળા ઠાકરડાઓ યોગીની આજ્ઞા પ્રમાણે પૃથુસિંહને એક ઝુંપડીમાં ખાટલો પાથરેલો હતો તેમાં સાથવીને સુવાયો, ગર્દના પોશાકવાળી વાસંતી અશ્વ ઉપરથી ઉતરીને પૃથુસિંહની પાસે બેઠી.—આંધળા માણસને ત્રીજી ઝુંપડીમાં બેસાવ્યો. મધ્ય ભાગની ઝુંપડીમાં યોગીરાજ દાખલ થયો.

થોડીકવાર થઇ એટલે તે યોગીરાજ ઝુંપડીમાંથી નીકળીને જ્યાં પૃથુ હતો ત્યાં આવીને એક મૃગચર્મ પાથરેલુ હતું ત્યાં નજીકમાં બેઠો, પૃથુની પાસે આવીને તેની ઝંઘા ઉપર જે પાટો બાંધ્યો હતો તે છોડી નાંખ્યો, તેમાંથી પશ્વ વીગેરે જે નીકળતું હતુ તે ઘેઘ નાંખીને ફરીથી

યોગીશ્વર મેળવીને પાટો તાણી બાંધ્યો. પૃથુની પૃથાન્ની પાસે
 ઉત્તમ પ્રકારની ગોઠવણીથી ગોઠાંડાં વીગેરે પાથરીને તેના
 મિત્રને માટે બેઠક કરી હતી, આટલું કરીને તુરત તે યોગી
 પોતાની ખાનગી ઝુંપડી જે કે પૃથુની ઝુંપડી જોડે હતી
 તેમાં આવ્યો ગયો; યોગીરાજ, પોતાની ઝુંપડીનું કમાડ વા-
 સીને એકાંત જગ્યામાં સ્નાન કરી, વીસુતી વાગેરે લગાવી,
 અંગ ઉપર મોટો ખલકો ચઢાવીને પાછો ફરીથી પૃથુની
 ઓરડીમાં આવી હાજર થયો, આ વખતે યોગીરાજ પો-
 તાના વિશ્વાસુ માણસોને જે આજ્ઞા કરી હતી તે પ્રમાણે
 તે વિશ્વાસુ ચાકરોએ પૃથુની ઝુંપડીમાં તમામ યોગ્ય વ્ય-
 વસ્થા કરી નાંખી હતી, પૃથુ અશક્ત હતો તેથી તેને ઉ-
 જ્જોદ્ધકથી સારી પેડે સ્નાન કરાવી વસ્ત્ર પેહેરાવીને ગાદી
 તકીયા જેવું કરી આપીને સારી રીતે બેસાડ્યો હતો. તે પે-
 હેલાં યોગીની ગેરહાજરીમાં વાસંતી પોતાનો પોશાક ઉ-
 તારીને સ્નાન વીગેરે કરી કપડાં બદલીને મરદ પોશાક ધા-
 રણ કરી પૃથુની જોડે બેઠેલી હતી, આ પ્રમાણે સ્વસ્થ
 કાર્ય થયા પછી યોગીએ તે ઝુંપડીમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.
 યોગીરાજનું આસન મૃગચર્મનું હતું, માથા ઉપરનાં મુટાં
 લટીયાં બન્ને હાથ લાંબાં કમર નીચે નિતંબના ભાગ સુધી
 ભસ્મ મિશ્રિત દિવટો જેવાં થઈ ગયેલાં લટકતાં હતાં,
 હાથમાં રૂદ્રાક્ષના મોટા મણકાની માળા પકડી હતી, આ
 વખતે યોગીરાજનું મુખ પુરેપુરું દેખાતું હતું. ગળા ઉપર
 રૂદ્રાક્ષની માળા લાંબી ધારણ કરી હતી દિવ્ય કપાળ પ્રદેશ-
 માં કેસર ચંદન મિશ્રિત ત્રણ લીટીની મોટી અર્ચા કરી
 હતી, તે શીવાયના કપોલ તથા નાસીકા વિભાગ ઉપર સ્વેત
 ભસ્મ લેપન કરેલું હતું. ખલકાની અંદરના ભાગમાં જંઘા
 સુધી લપટ રહે તેવો કચ્છ પેહેરેલો હતો, ખલકો છેક પ-

ગની પાંહાની સુધી હતો, બન્યો બ્રહ્મટિના મધ્ય ભાગમાં એક બિંદી સ્યામ વર્ણની કરી હતી, આ વખતે આ યોગી કેવળ મોહ ઉત્પન્ન કરે તેવો દેખાતો હતો, તેનાં નેત્ર મોહક હતાં, કેવળ યુવાવસ્થાવાળો યોગી પ્રેમદા સમુદના હૃદયમાં વિવ્રક્ષણ રીતે નિવાસ કરે તેવો દેખાતો હતો; તે પોતાના મૃત્યુર્માસન ઉપર સ્વસ્થ બેઠો હતો, પૃથુ તિક્ષણ દ્રષ્ટીથી તે યોગીરાજ તરફ વારંવાર જોયાં કરતો હતો પણ તે પૃથુના અંતઃકરણમાં આશ્ચર્ય શિવાય બીજું કંઈજ નહોતું, પૃથુના અંતઃકરણમાં જે વિચાર યોગીને જોઈ જોઈને થતા હતા તે વીચારથી કોઈ જુદા વિચાર મદં પોશાક ધારણ કરનાર વાસંતીના અંતઃકરણમાં થતા હતા. અદ્યપિ તે વિચાર આધાર વીના બાહ્ય પાડવાને કોઈ પ્રકારનો આધાર જડી આવે તેવો નહોતો; અત્યાર સુધી કોઈ પણ પ્રસંગની વાત નીકળતી નહોતી. કેમકે યોગીરાજ હાથમાં માળા લઈને મણકા ફેરવતો હતો.

પોતાનું નિત્ય કર્મ માળા ફેરવવાનું તે યોગીરાજ અટક્યો એટલે હાથમાં ઘંટડી લઈને વગાડવા માંડી; ઘંટડીની દ્વિતિ થઈ રહ્યા પછી તુરત એક વૃદ્ધ ડોસી ત્રણ થાળીઓમાં ભોજન કરવાનો ઉત્તમ પદાર્થ ગોઠવીને એક બીજી બે સ્ત્રીઓના હાથમાં પકડાવી ઝુંપડીમાં હાજર થઈ, તે સાથે મઘનો શીશો અને ત્રણ પાત્ર યોગીરાજ આગળ ગોઠવી દાંધા, વૃદ્ધ ડોસી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

ત્રણ થાળમાં જુદી જુદી જાતના ઉત્તમ પક્ષિઓના માંસનો શેરવો કરેલો હતો, તેમજ તાજા શિકાર કરેલા માંસના પદાર્થ બનાવેલા હતા, બાજરાનો રોટલો અને ઉત્તમ પ્રકારનો ભાત મુક્યો હતો-ઉજળું દુધના પત્ર તથા કઢી અને કેટલાક મિષ્ટ પદાર્થ ગોઠવેલા હતા, આ પ્રમાણે ભોજનની સામગ્રિના ત્રણ થાળ આવેલા તે લઈ યોગીરાજ

પૃથુ આગળ તથા પૃથુની સાથે. તેમનાં મિત્ર સમુખ અને એક પોતાની પાસે મુકી દેવા; મધ કલશની સાથે એક જુદા વાસણમાં ચણકવટિકા તથા અડદનાં વડા. અને તિકત કપાય, તથા ખાટા પદાર્થ મિશ્રીત, તળેલાં પદાર્થ ભરીને અન્નમ મુકયું હતું, તે મધ કલશ ત્રણ પાત્ર અને તે ઉપર જે પ્રસાદ આપવાનો તે સઘળું પોતાની પાસે મુકીને ફરીથી આકાશ તરફ દ્રષ્ટી કરીને તે યોગીરાજે થોડું ધ્યાન ધર્યું, પછી દરેક પાત્ર ભરી મંત્ર બોલીને પૃથુના હાથમાં આપ્યું. પછી જોગુ પાત્ર પૃથુ સાથેના મિત્રને આપ્યું. ત્યાર બાદ એક પાત્ર પોતે લઈ શ્રી ગુરુ નામનો ઉચ્ચાર કરી તે લઈ લેવાની આજ્ઞા આપી, તે ઉપર ખાવાના પદાર્થો લેવા માંડ્યા, વારંવાર જેમ જેમ જોઈએ તેમ તેમ મધ પાત્ર આપવા માંડ્યાં, મધ ભાશન કર્યા પછી પરસ્પર કુદરતિ અદલાદ પ્રાપ્ત થવા લાગ્યો; જ્યારથી પોતાનું સ્થાન છોડ્યું ત્યાર પછી મુમાફરીમાં આહવાં પરમ સુખ આનંદ અને ગમતની સાથે ભોજન મધ્યું નહોતું, તેવું સુખ આહવા વિદ્યુત પાલાડી પ્રદેશમાં તથા નિર્જન સ્થાનમાં મધ્યું એ કેટલું બધું આશ્ચર્ય ! આ વખતે આનંદની વૃદ્ધી વરસી રહેલી હતી; ઉત્તમ પ્રકારની હવા પાણીના સ્પર્શથી તથા યોગીરાજ જેવા પરોપકારી ધર્મી સજ્જનના સહવાસથી; અત્યારની ગમ્મત અહ્મુત મહુમ પડવા લાગી, તે સાથે આ મયાળું સ્વભાવવાળો અર્થજનના રક્ષણનો મન્મત્વ ધારણ કરનાર કેવળ પરોપકારનો જીજ્ઞાસુ સ્વતંત્ર મનોવ્રતિવાળો નિર્જન પ્રદેશમાં તાજી હવા લેનારો છતાં ભર યૌવન સ્થિતિમાંનો રમણીય કાન્તી યુક્તનો યોગી અદલાદ પ્રાપ્ત કરે તેવો જણાયો. તત્તવારના કારી ઝળમથી પૃથુ અશક્ત હતો તોપણ આ વખતે મહોન્મત સ્થિતિમાં આનંદની લહેરી દેખવા લાગ્યો, આ નવિન હિત ચિંતક યો-

મીની માથે હું કયા પ્રકારની વાત કરૂં અરે ! તેનો કેટલો બધો મોટો ઉપકાર ! એ વીગેરે તમામ વિવેકને અનુસરીને જે કંઈ શીતળી અભાર સુધી સ્તબ્ધ થએલો પૃથુ આ વખતે ખુદ્ધા અંતઃકરણથી જોતવાની ઇચ્છાવાળો થયો.

એટલામાં ત્રીજું પાત્ર મધનું બસીને યોગીરાજ પ્રેમ દ્રષ્ટી સાથે પૃથુને આપવા માંડે છે તે પાત્ર હાથમાં લઈને પૃથુ જોસભેર જોતવા લાગ્યો કે હે પરમાત્મા ! આહાવા પરોપકારી, આનંદી અને આર્થીરતા હીતને માટે અભિમાની પુરુષોને તું દીન દીન પ્રત્યે ઐશ્વર્યતાની બક્ષિશ કર, એટલું જોલોને તે મધ પાત્ર પૃથુ ગટ કરી ગયો. પછી ફરીથી જોતવા લાગ્યો કે માહારાજ ! આપને અમારે માટે ઘણી તરફી લેવી પડી છે.

યોગી—મને કંઈ પ્રકારની તરફી નથી. હું તો જંગલનો ભટકનાર માણસ છું.

પ્રથુ—બલિહારી, બલિહારી, આપને બલિહારી છે ધન્ય છે આપના પરિશ્રમને, ધન્ય છે આપના ઉત્તમ કાર્યને.

યોગી—આ દેહનો જ્યારે ત્યારે પણ નાશ છે. શરીર જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી જે કંઈ કાર્ય થાય તે બુદ્ધિબળથી જ બને છે.

પ્રથુ—માહારાજ ! આપના શેષકને મોટી શંકા રહે છે તે શંકાના પ્રશ્નોમાં જે કંઈ બેઅર્થ થાય તેની ક્ષમા કરજો.

યોગી—તમારા જેવા લાયક માણસથી બેઅર્થ થવી સંભવતી નથી. યદ્યપિ આ આનંદ મિજલસમાં થાય તો તેનો હીસાગ નથી. માટે સર્વ પ્રકારની મર્યાદા ત્યાગ કરી જે કંઈ કહેવું ઘટવું હોય તે કહી દો.

પ્રથુ—આપ ઉમરમાં ઘણાજ છોટાછો. સુમારે પચિસ વરસથી વિશેષ ઉમર જણાતી નથી. યદ્યપિ યોગ ધાર-

ણ કરીને આહવા નિર્જન પ્રદેશમાં તમે રહીને. શું કરો છો ?

યોગી—યોગ સાધન કરું-ધારણા, ધ્યાન, પ્રાણાયામ; આસન વીગેરે અહિયાંજ થાયછે, એકાગ્ર વૃત્તિને માટે નિર્જન પ્રદેશ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. ઉપાધી રહીત રહેવાય છે. જન કે ઉપાધી રહીત રહેવાને નિર્જન સ્થાન શેવવાને આ સ્થળ પસંદ કર્યું તોપણ તમારા હીતને માટે ઉપાધી માથે લેવી પડી.

પ્રથુ—આપનું મુળ સ્થાન કયું ?

યોગી—ઉત્તર ભાગમાં કાશ્મીર દેશ છે ત્યાં મારો જન્મ છે, મારું નામ મૈનાકગર છે, કાશ્મીરની રમ્ય ભુમિ પસંદ ન હોવાથીજ હું હુંગર પ્રદેશમાં રહેવાવાળો થયો છું. ગુરૂ કૃપાથી સર્વ વસ્તુ સિદ્ધિપાએ કરીને પ્રાપ્ત થાયછે.

પ્રથુ—અહાહા ! આપ એવા વિરકટ સ્થિતિવાળા બર વૈ. વન સ્થિતિ છતાં પણ થયાછો તેથી આવના કાર્યને ધન્ય છે. યદ્યપી એમ પુછું છું કે જે આકાશમાં હું પડ્યો હતો તથા મારી સાથેનો મીત્ર શત્રુના હાથમાં સુપડ્યો હતો તે સમગ્ર તમે શી રીતે જાણી શક્યા !

યોગી—જે માણસ જે આંખે આંધળો છે તે પ્રથમ એક આંખે કાંણો હતો, ગયા રોજ સમયકાળે એક ટેકરી ઉપર ઉભો હતો મને યોગી જાગૃતિને પોતાનું કાર્ય ફળી-ભુત થવાની મારી પાસેથી આશીર્વાદ માગવાને પ્રયત્નવાળો થયો હતો તેના મુખ્ય વિચાર શા છે તે તેની પાસે સાચુ બોલાવરાવીને કહાવ્યા ત્યારે જણાવ્યું કે અહ તમારી સાથે જે તમારા મિત્ર છે તે પરિમોશપત્તનના ઠગ હાઝરની પુત્રી છે તેનું તમે હરણુ કરીને જતા રહ્યાછો. તમે તમારી પાછળ પડનારા ઠગોનો નાશ કર્યો તેનાંથી

એક આંખે કાંણા માણસ હતો તે ટેકરી ઉપર ઉભેલો મોટા વીસારમાં ફસાયેલો હતો, તેણે પોતાનું કાર્ય સફળ થવા મારી પાસેથી આશીર્વાદાત્મક વાણી મેળવવાને આતુર થયો હતો. તેણે મારી વાત જણાવી કે દસ પડાણના કાફલાને જે લાખ રૂપિયા આપવાની લાલચ આપીને વચમાં રોક્યા છે તેઓ વાસંતી નામની ઠગ પુત્રીને છોડાવીને મારી પાસે લાવનાર છે, મારે તે કામમાં યશ મળશે કે નહીં ! એવો પ્રશ્ન કાંણા માણસે મને કયો. —

તમામ હકીકત કાંણા માણસની સાંભળીને મને ક્રોધ ચઢ્યો. — મને માલુમ પડ્યું કે રાજપુત્ર પૃથ્વિનું મૃત્યુ થશે એમાં શક નથી, અને તેવી ખટપટ કરનારો આ કાંણોજ રહ્યો છે તેથી તેની આંખ ઉપર ઝેરી વનરપતીની લુગદી બાંધવાની સલાહ આપીને તથા તે કામ કરીને હું પડાણ લોકો જે રસ્તે રોકાયા હતા તે રસ્તા તરફ વળ્યો; — રસ્તામાં માત્ર જે પડાણ સ્વાર આ ઠગ પુત્રીને કમળે કરીને તથા તેને દોરડાથી પગપુત બાંધીને ઘોડા ઉપર બેસારીને ટેકરી તરફ પાછા વળતા હતા. — રસ્તામાં તેઓ મને મળ્યા; તેઓ મને જોઈને ખમચાયા, ફટલાક પ્રશ્ન તેઓએ મને પુછ્યા પણ હું કાંણા માણસથી માલીતગાર થયો હતો તેથી તે મને મારા તરફનો જવાબ શંકા વગરનો મળ્યો હતો. તેઓને એવી ખાત્રી થઇ કે આ વટેમાર્ગ બાંધે છે. તેઓનો ધરાદો ટેકરી તરફ જવાનો હતો, પણ તે ટેકરીના રસ્તાના અગળણ હતા, મહે તેમને ટેકરી બતાવવાનું કહ્યું તે પડાણોએ મારો ઉપકાર માની મને સાથે લીધો, આ વાસંતીના ઘોડાને તે બન્યો સ્વારોએ રસી બાંધીને આગળ ચાલતા હતા, વાસંતી પાછળ અને છેક પાછળ મારો ઘોડો મહે જાણીપુછને રાખ્યો હતો, જે પડાણો જે લાખ

રૂપીયાના લાભને માટે આનંદમાં ગર્ક થયા હતા. તેથી પાછળ શું થાયછે તેનું તેઓને બાન રહ્યું નહોતું. લોપણ હું ઘણો સાવચેત રહ્યો હતો, યુક્તીથી મારો કમરમાંથી છરો કાઢીને વાસંતીનું બંધન તોડી નાંખ્યું. પછી ક્યાન ખેંચીને એક પહાણને તીરથી વીંધી નાંખ્યો તે જમીન ઉપર ગળડી પડ્યો, શા માટે ગળડી પડ્યો અને શું થયું. એ જોવા માટે બીજો પહાણ ઘોડો ઉભો રાખી તેને લોક મારીને પુછવા લાગ્યો. એટલે તે પહાણને પણ મહે તીરથી વીંધી નાંખ્યો,—આ કાર્ય થયા પછી વાસંતીને મહે ધીરજ આપી, પરંતુ વાસંતીએ મને કહ્યું કે—મારો મિત્ર અમુક જગોએ ધાયલ છે, માટે ત્યાં જવાની ઘણીજ જરૂર છે, તે સાંભળી હું અને આ વાસંતી બન્ને તમારી તરફ આગ્યા; ત્યાર પછીના સમાચાર તમારા જ્ઞાણવામાં છેજ—

પ્રથુ—(વાસંતી તરફ નજર કરીને) હવે શા માટે તમારે પુરશવેશ રાખવો જોઈએ ! યોગીરાજ માહાત્માથી કંઈ પણ અન્નણ્યું નથી; માટે તમે તમાર આભુષણ સુખેથી ધારણ કરો. યોગીરાજ અમારા અને તમારા કરતાં ઉમરે નાંદાંના છે પણ તે કેવળ રક્ષણ કરનાર તથા આપણું પાત્રણ કરનાર ગુરુ છે આપણે તેમના આગળ શેવક તથા પુત્ર તુલ્ય છઈએ માટે મર્યાદા રહીત આનંદથી તમારાં વસ્ત્ર ધારણ કરો.

વાસંતી—(યોગીરાજના ચરણમાં માથું નમાવીને) માહારાજ ! આપનો મોટો ઉપકાર માનવાની સાથે અભિવંદન કરજી.

યોગીરાજ—હે પવિત્ર બાઈ ! તમાર કલ્યાણ થાઓ, તમે જ્યાં સુધી અહિયાં રહો ત્યાં સુધી તમે તમારાં વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરો. અને સુખેથી આનંદ ભોગવો.

પ્રથુ—માહારાજ ! હવે આ વાસંતી સુધે મારે લગ્ન થયું નથી.

યોગીરાજ—આજની ખુશાલીનો પારજ રહ્યો નથી, છતાં મારો આશીર્વાદ આમુંડદિવી સફળ કરશે. તેમાં મારા કેહેવા પ્રમાણે મારા હાથથી ગાંધર્વ લગ્ન કરો તેથી આનંદ થશે.

પ્રથુ—હું આપને ગુરુ તુલ્ય માનું છું, આપની આજ્ઞા પ્રમાણે હું કરીશ.

યોગીરાજ—(મનમાં પ્રસન્ન થઈને) તમારે કલ્યાણ થાઓ અને તે સમયે ખુશાલી બદલ આ આશીર્વાદનું પાત્ર લ્યો.

પ્રથુ—માહારાજ ! આપનું વચનરૂપી અમૃત પિંડુ રહેવાને હું શ્રદ્ધાવાન હોઉં તો પાત્ર ગણાઉં અને તે પાત્રમાં આપની કૃપારૂપી પાત્ર લઉં છું. (એમ કહીને પૃથુ લાંબો હાથ કરે છે.)

આ પ્રમાણે વાણીમાં પ્રમત્ત થએલો પૃથુ અને વાસંતી યોગીરાજ આગળ આનંદરૂપી સમુદ્રના તરંગમાં રંગીન થઈ રહેતાં હતાં—તેજ પ્રમાણે યોગીરાજ પણ કોઈ વિલક્ષણ રીતે આનંદ માનતો હતો, આ યોગીરાજ પૂર્વે જે વીંચારનું બંધારણ નિર્ણય કરેલું છે તે પ્રમાણે કાર્ય નિર્વીઘ્નથી થયાં કરે છે. તેના માટે પોતે પોતાના કાર્યને ધન્ય માનતો હતો. યોગીરાજ જે હકીકતથી આનંદ મેળવતો હતો તે આનંદ વાણીના ઉપયોગથી મેળવ્યો નહોતો પણ પોતાનું કાર્ય સફળ થાયછે એમ જાણી આનંદ માનતો હતો, આ તરફ પૃથુને જે સંતોશ મળ્યો હતો તે તમામ યોગીરાજ કરેલા ઉપકાર ઉપર હતો. યોગીરાજની મિષ્ટ વાણીથી પ્રથુ અને વાસંતી પ્રેમ વશ થએલ હતાં તે એટલે દરજે કે આ યોગીરાજનો સહવાસ ત્યાગ કરીને આગળ ન જાય તો

સાર, પરંતુ કારણ વિના ટકવું તે યોગ્ય કહેવાય નહીં એવો વીચાર રૂપી સંકલ્પ વિકલ્પ મનને રોકતું હતું—આ વખતે એક મોટા પીંજરામાં કાળા રંગનું પક્ષી પીળી ચાંચ વાળુ મધુર મધુર અવાજ કરી રહ્યું હતું—તે ઉપર યોગીરાજની નજર ગઈ.

જાણે આઠંદથી મસ્ત થએલો હોય તેમ મંદહાસથી એકદમ યોગીરાજ ઉભો થયો અને જલદીથી પાંજર પોતાના હાથમાં પકડ્યું; તે વખતે પૃથુએ યોગીરાજને કહ્યું કે માહારાજ ! આ પાંજરામાં કયું જાતનું પક્ષી છે !

યોગીરાજ—હે પૃથુ ! શું તમે આ પક્ષિને ઓળખતા નથી ! આનું નામ મેનાં છે. આ મેનાંને હું દરરોજ એક ગીત સાંભળાવું છું. તે સાંભળી સાંભળીને થોડું થોડું ખોલવા શીખી છે.—આ પ્રમાણે કહીને તે યોગીરાજે મેનાંનું પાંજર પોતાના આગળ મુકી હાથમાં તંપુર પકડી તેના તંતુઓને ખેંચી સુર મિલાવીને મેનાં સન્મુખ દ્રષ્ટી કરી ગાવા લાગ્યો.

૫૬.

કરમનકી ગત ન્યારી ઉદ્ય તારી નાંહી ટરે.—

એ તરજ.

આશા રૂપ મસ્ત પ્રિય મેનાં ચટક મટક તજરે;

મેનાં ચટક મટક તજરે.—આશા.

યહ પિંજરે હું છાંડ ચલેગી, વિવેક ગુન સજરે સજરે;

અમુક્ષળ જન્મ ગિલ્યો તુઝકો ફિર, સુકત ઉર યજરે યજરે.

આશા રૂપ મસ્ત.

ઇસ તન ધન કછુ નહિ કામકો, પરમારથ મિત્રિહે મજરે;

આપહિ હર્ષદ હોષ દેખ લો, આતમકું મજરે જાજરે.

આશા રૂપ મસ્ત પ્રિય મેનાં.

હે આશા રૂપી મેનાં ! તું ચટક મટક (સંસારમાં તામસી અને રાજસી ખટપટ) ત્યાગ કર આ શરીર રૂપી-પીંજરાને જ્યારે ત્યારે પણ તું ત્યાગ કરીને જવાની છે માટે તું સદ્ વિવેક યુક્ત સદ્ગોષ્ઠરૂપી વસ્ત્રને સજ; મનુષ્યનો દેહ તને અમુલ્ય મળ્યો છે માટે બનૈ તેટલા પ્રયાસે સુકત કર; હે મેનાં આ શરીર રૂપી ધન તારા કામમાં કંઈજ આવવાનું નથી. માટે જો તું પરમાર્થ કરીશ તો તેનું જાન મજરે મળશે, માટે હે આશા રૂપી મેનાં ! તું પોતેજ નિરાશા રૂપી આનંદ આપનાર અર્થાત હર્ષ આપનાર (હર્ષદ) થઈને તું તાહારા સ્થાનમાંજ જો, અને આત્માને ઝોળખીને તેનામાંજ લીન થા, અર્થાત તેને ભજ, આ પ્રમાણે યોગીરાજે ગાયનનો અર્થ સમજાવીને, પૃથુસિંહના સન્મુખ દ્રષ્ટી કરી. અને કહ્યું કે કેમ પ્રથુસિંહજી ! તમે સમજ્યા કે નહીં !

પ્રથુ—સારી પેઠે સમજ્યો છું, (એમ કહીને પૃથુ ધણા ઉંડા વીચારમાં લીન થઈ ગયો.)

યોગીરાજ—કેમ પૃથુ ! તમે શા વિચારમાં ગર્ક થયાછો ?

પ્રથુ—(માહારાજ પ્રત્યે હાથ જોડીને) માહારાજ ! મને ખીજી બાબત યાદ આવી ગઈ જેથી તે તરફ મારું ધ્યાન ખેંચાઈ ગયું. એવદળી માફ કરશો.

યોગીરાજ—નહીં ! નહીં ! મને તે વાત ખરેખરી સમજાવો શું તે વાત મારાથી છુપી રાખવા જેવી છે ?

પ્રથુ—એમ કદો પણ બને નહી. આંપનાથી કંઈ વિશેષ નથી—(એમ કહીને પૃથુએ પોતાના મુસ્તકના પાધના પેસમાંથી એક કાગળ કાઢ્યો તે હાથમાં લઈને યોગીરાજના હાથમાં આપ્યો) જુવો આ કાગળ, તેમાં જે ગાહો લખ્યો છે તે અમારા રાજ્યના મુળ દસુંદી હાલા ધટવીની સ્ત્રી કે જેનું નામ મેનાં છે. આપે આ મેનાં

પક્ષીની સન્મુખ આશા રૂપી મેનાંનું ઉદ્દાહરણ આપી મનને પ્રભોધ રૂપી જે ગાયન કર્યું તે યથાર્થ છે, પણ મેનાં નામ યાદ આવવાથી તેની આનુર્યતા કાવ્ય કુશળતા અને ભવિષ્યનું અંધારણું કરનાર મેનાં કેવળ સરસ્વતિ તુલ્ય દેવી છે, તે દેવનું મારા અંતઃકરણમાં સ્મરણ આવવાથી હું લોન થઈ ગયો હતો.

ચોગીરાજ—(પૃથુએ આપેલો કાગળ હાથમાં લઈને વાંચી જોયો) આ ગાહો સારો બનાવ્યો છે, તે કયા નગરમાં રહેનારી કાવ્યના રસને જાણનારી દેવી છે !

પૃથુ—વીલાસનગર નામનું અમારું રાજ્ય છે તે નગરનો રાજા મારો પિતા અમરસિંહ છે, અમારો દસુંદી હાલો ગઢવી નિરક્ષર (અભણ) છે તે હાથાની સ્ત્રી ચતુર મેનાં છે. તે ઘડવીની પડતી દશા આવવાથી તેની સ્ત્રીએ ગાહો બનાવી તે ખરીદ કરાવવા દરબારમાં હાથા ઘડવીની સાથે મોકલ્યો હતો તેની કીમત સવાત્રાણ રૂપીયા કહ્યાથી મારા પિતાએ આ ગાહો ખરીદ્યો નહીં. —પણ મહે તીજ્જેરીમાંથી વગર પરવાનગીએ સવાત્રાણ રૂપીયા કાઢી આપીને ઉત્તેજન માટે ગાહો ખરીદ્યો, મારા પિતાએ મને ઘણો તિરસ્કાર આપ્યો તેથી હું પ્રવાસ માટે નીકળી પડ્યો છું—પ્રવાસમાં આ ગાહાના પેહેલા ચરણમાં જે મતઙ્ગ લખી છે તેણે મારો બચાવ કર્યો તેમ બીજા ચરણની મતઙ્ગે પણ મારો જાન બચાવ્યો છે તેથી તેની કદર હું કંઈજ કરી શક્યો નથી, પરંતુ જ્યારે મને વખત મળશે ત્યારે હું કદી ભુલવાનો નથી.

ચોગીરાજ—હે રાજ પુત્ર પૃથુ ! તમે રાજ પુત્ર છો એવું તો માત્ર તમારા કેહેવાથીજ મને માલુમ પડ્યું, ન્તામાર કેહેવું અર છે; વિધાની કદર કરીને સંતુષ્ટ કરવા એ

રાજાનો ધર્મ છે, પણ તે ધર્મનો સ્વીકાર કરનાર જુદી જુદી પ્રકૃતિઓના રાજાઓ જુદા જુદા ગુણે કરીને રહેલા હોય છે તેમાં સાત્વકી ગુણુ યુક્ત ભુપતી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે.

પ્રથુ—માહારાજ ! સાત્વકી રાજામાં કેવા ગુણ હોવા જોઈએ.
ચાગીરાજ—

છપો.

યજ્ઞ કાર્યકો દક્ષ ॥ ધર્મ પ્રતિપાલક સુખકર ॥
પ્રજા પાલ જન પાલ ॥ સંત સેવા ચિત તત્પર ॥
ચિત ઉદાર ડર ક્ષમા ॥ પ્રવલ રનજીત શૂરવર ॥
મતિ વિરક્ત મહા ભક્ત ॥ ઈષ્ટ સેવા ધીરજ ધર ॥
સ્વલ દુષ્ટ શત્રુ હો બલ હરન ॥ દયા યુક્ત દ્રગ જાનિયે ॥
હરસિદ્ધ મનતનરસુનહુમિયાનૃપસાત્વિકપહિચાનિયે ॥

યજ્ઞ કાર્ય કરવામાં દક્ષ હોય, ધર્મનું પ્રતિપાલન કરીને શુભ આપવા વાળો હોય, પ્રજાનું તથા પોતાના નોકરોનું રક્ષણ કરનારો હોય, સંત સાધુની સેવામાં જોતું મન તત્પર હોય, ઉદાર હોય, ક્ષમા હોય, યુદ્ધ કુશળ હોય, યુદ્ધક્ષેત્રમાં અચળ રહીને વિજય પ્રાપ્ત કરે તેવો શૂર હોય; દુષ્ટ વિકારોથી વિરક્ત હોય; આત્માને ઓળખવાની શક્તિવાળો સમદરશી ગુણુ યુક્ત ભક્ત હોય, નિર્પક્ષપાત હોય, ધર્મ શેવાનો અનુસાગી હોય, ધૈર્યવાન દ્રઢ હોય, અર્થાત મનનો નિરોધ કરવામાં સમર્થ હોય, બન્યો નેત્રમાં દયાનો નિવાસ હોય, હર્ષદ (આનંદ આપનાર) કહે છે કે એવા ગુણુથી અલંકૃત ભુપતીને સાત્વિક રાજા કહેવો—હે રાજા પુત્ર પ્રથુ ! જે સાત્વકી રાજા છે તે દેવાંશી કહેવાય છે, તામસી રાજા

રાક્ષસ પ્રકૃતિનો ગણાયો છે અને રાજસી માનવ અંશનો માન્યો છે.

પ્રથુ—માહારાજ ! તમે સત્ય કહો છો, સાત્વિક રાજા સર્વ જગોએ કિર્તિને પામે છે.

ચોગીરાજ—

છપો.

દંભિ લોભિ અરુ વિષયિ ॥ કલહયુત વંચક શઠ મતિ
નીચ જાતિ પ્રિય મમત ॥ ભ્રમિત ચિત પરવનિતા રતિ,
આલસ મદ ચિત વ્યગ્ર ॥ સતત પરધન આશક્તિ ॥
પરમારથ નહિ રંચ, સ્વાર્થ બલહીન અહં ક્રતિ
પુનિ સતત રહત કાપટ્ય મતિ ॥ સ્વેચ્છાચારિ પ્રમાનિયે
હરસિદ્ધ કહત દુઃખ દાર્ઙ્ય નૃપ ॥ રજોગુણિ પહિચાનિયે ॥

હે પ્રથુ ! આ કવિત્રી તમને માલુમ પડશે કે સાત્વિક રાજા અને રજોગુણી રાજામાં કેટલો અંધે ફેર છે !

હર કોઈ પ્રકારે ઠગાઈ કરીને પોતાનું કાર્ય થેજે એવો દંભી હોય હરેક યુક્તીથી વસ્તુ સંપાદન કરવામાં ધૃતિ લાગી રહી હોય તેવો લોભી હોય, વિષય વાસનામાં મસ્ત રહીને તેમાંજ સુખ માનતો હોય તેવો વિષયી હોય; યુદ્ધ દ્વંદ સાથે કલહ અને વિષાદ પ્રાપ્ત કરવામાં વિચાર કરે નહી તેવો હોય, નિય જાતીના અભણ તથા ખુશામતિયાઓની સાથે સોખત કરનારો આત્મબલાધા કરનારો હોય, અથવા તો તેવા નીચ પ્રતિવાળા માણસો ઉપર પ્રીતી રાખનારો હોય, મિથ્યા મમત હોય; જેનું ચિત ભ્રમિત અર્થાત્ અનિશ્ચિત વીચારના તરંગમાં ભમતુ હોય, પરાઈ સ્ત્રીઓની સાથે રત કરનારો હોય, શરીરમાં આગશનો ભાગ વિશેષ હોય; અ-

હંકાર યોગે મદ હોય નિરાંતર વ્યગ્ર ચિત રહેતુ હોય, પરા-
યા ધનનું અકર્ષણ કરવાને જેની વૃત્તિ પ્રચલિત હોય, પર-
માર્થ કામ કરવામાં લેશ પણ જેની વૃત્તિ નથી, સ્વાર્થમાં
તત્પર હોય, અને અહંભેદમાં મસ્ત હોય, હૃદયમાં કપટનો
ભંડાર હોય, સ્વેચ્છાચારી હોય,—આ પ્રમાણે ગુણુવાળો રાજા
રાજસી કેહેવાયો છે.

હે પ્રથુ ! તામસી રાજા તે તો કેવળ ક્રોધી, અને સાહસ
કૃત્ય કરનાર હોય છે. ક્રોધને આધીન થઈને પોતાનો દેહ
યુદ્ધ ભુમિમાં પતંગિયાની માફક હોમીદે છે, તેના અંતઃકર-
ણમાં અહંભેદ ક્રોધાગ્ની ધગધગતીજ હોય છે, એટલુજ નહી
પણ ક્રોધથી ઉત્તમ જ્ઞાનનો તથા વિવેકનો નાશ થતાં અ-
જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાયછે. માટે સત્ય ગુણુ પરિધાન ભુવતિ સર્વ
પ્રકારની સીદ્ધી પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રથુ—હે યોગીરાજ માહારાજ ! આપ કૃપા કરીને કહો કે
હું કયા અંશમાં ગણાઈશ !

યોગીરાજ—(મનમાં આનંદ પામીને) તમારામાં આગળ
પડતા કયા ગુણુ છે ! તમારા વિચાર કયા વિષય ઉપર
ચાલે છે. એ તમામ તમારા શરીરમાં સદ્વિવેક જ્ઞાન
રૂપી દ્રષ્ટી થઈને તમે જ્યારે જોશો ત્યારે તમને માલુમ
પડશે તો પણ ઉપર ઉપરથી તથા થોડા અનુભવથી,
અને કેટલીક તમારી હીલચાલથી હું થોડુક કહી શકીશ.
તમે એકાએક સાહસ કૃત્ય કરોછો એ એક પ્રકારનો
રાજસી ચિન્હ છે—તે સાથે તમે સત્યવક્તા, પરાપકારી,
દયાશીળ, ઉદારછો તે સાત્વકી અંશ છે. કેટલોક ભાગ
અહંભેદ યુક્ત ક્રોધનો છે તે રાજસી છે તે સાથે સં-
તોષ, અને વિરક્ત વૃત્તિ જે રહેલી છે તે સાત્વકી છે.—

ચારત્રય હે રાજપુત્ર તમારામાં રાજસ અને સાત્વિક મિ-
શ્રિત પ્રકૃતિ છે તે યોગે કરીને તમારા હાથથી સદ્કર્મો થશે

તમે સજ્જન સંત અને સાધુના ઉત્તમ વચન ઉપર ધ્યાન આપશો.

પ્રથુ—મહારાજ—આપનો આશીર્વાદ ફળિભુક્ત થાઓ.

યોગીરાજ—હે રાજપુત્ર પ્રથુ ! હજી તમને કેટલુંક હેતું છે.

પ્રથુ—માહારાજ ! આપની આજ્ઞા માથે ચઢાવું છું.

યોગીરાજ—તમે પિતાજીની શેવા મુકીને પ્રદેશ પ્રવાસ કરી અંતઃકરણ તત્પ કરો છો તે એક પ્રકારની મોટી ખામી છે. તમારી મુસદ્દરી આર્યભુમિ નિવાસી જનોની શેવા બળવવાને જણાતી નથી જો તેમજ ધારતા હો-
તો તમે આર્ય પ્રજાને હીતકારક કયું કામ યોજ્યું ! કદી જો કે તેમ નથી તો તમે પિતાજી તરફથી મળેલા અપમાન યોગે ક્રોધાતુર થઈ દેશાર્પણ કરવામાં દેહતું દ-
મન કરો છો એમ ધારી શકાય કે નહીં ! તે માટે પિ-
તાની શેવા કરવી એ મોટો ધર્મ છે—તમારાં માત પિતા જળ વીનાની જેમ માછલી તરફડે છે તેમજ તરફડતાં હશે. તમારી બાલ્યાવસ્થામાં તમારી માતૃશ્રીએ તમને જે સાચવ્યા છે તેનો બદલો હવે તમારે વાળવાનો છે ત-
મારા માત પિતાના ક્રોધનું શમન કરવાને જળ રૂપી વિ-
વેક તમારે રાખવો જોઈએ જેમ જેમ ગંભીર થશો તેમ તેમ તમારા વિસ્તરણ ઉદરમાં કવિ પંડિત લોકોનો નિ-
વાસ થશે. હે પ્રથુ ! હજી તમે જવાનછો. તમારામાં સાહસિક કાર્યનો દુધના જેવો ઉભરો બાહર બબકી નીકળે છે, તમારા અંતઃકરણમાં કપટ નથી. તેથી તેના બદલે બોળપણનો નિવાસ છે. હે રાજપુત્ર, તમારામાં જ્યાં સુધી દયા, સત્ય અને ઉદારતા છે ત્યાં સુધી તમા-
રો દરેક ઠેકાણે જય છે માટે હવે તમે વિશેષ પ્રવાસ કરવાનું છોડી દધને પિતાજીની શેવામાં હાજર-આઓ એ-
ટલુ માહાર કહેવું છે.

પ્રથુ—હે ગુરૂ માહારાજ ! આપનું વચન ધણા માન સાથે
માથે ચઢી પૂંછું. પૂર્વે જે નિગ્રહ મારા મનમાં મહે કર્યો
છે તે નિગ્રહ આપના વચનથી ખસી જશે. મહે તે રા-
જ્યમાં પગ નહીં મુકવાને તે વખતે નિગ્રહ કર્યો હતો
હવે હું ત્યાં જઈશ. પણ રજપુતસ્થાન, મારવડ, મેવાડ
ઉત્તર ભુમિ વીગેરે અવલોકન કરીને જાઉં એવો માહા-
રા વિચાર છે તે કાર્ય કર્યા પછી હું સ્વરાજ્યમાં જઈશ.

તે પેહેલાં આપે મને દેશોન્નતીને માટે તથા આર્ય
પ્રજાની શેવા બજાવવાને તમે શી યોજના કરી ! એવો જ
પ્રશ્ન કર્યો તેનો પ્રત્યુત્તર અહંભેદ રાખીને હું કરવા માગતો
નથી. જેમ મોક્ષ માર્ગ મેળવવાની તમામની ઇચ્છા હોયછે
છતાં મળવી યા ન મળવી તે ભાવી બળ ઉપર છે તેમ
દેશ શેવા બજાવવાને મારા હૃદય ચક્રમાં ઉણુ રક્ત ફર્યાં
કરે છે, માત્ર વિકટ અવધડ રરતો વચમાં કુસંપ રૂપી રા-
ક્ષસે કર્યો છે તેનું વિદારણ કરવાને ઐક્યતાની જરૂર છે,
જ્યાં સુધી ઐક્યતા રૂપી ભવાનીની કૃપા આર્ય પ્રજા ઉપર
થઈ નથી ત્યાં સુધી આર્ય પ્રજા રૂપી અકેક તંતુ રૂપ નિ-
ર્બળ સત્તાવાળો તાંતણો તડાતડ કુટી જાય છે. લોહની સાથે
લોહ કપાય છે. આર્ય સાથે આર્યજ કપાય છે તેથી મારું
હૃદય ધણું ઉકળે છે તે ભાવી બળ તથા સમય બળ છે,
કહ્યું છે કે—

હાહરે.

સમય બઢો બળવાન હે, નહિ પુરૂષ બળવાન;
કાળા લૂંટે ગોપિકા, એહિ અર્જુન એહિ ખાન.

જ્યારે કાળ બળ અનુકુળ હતો ત્યારે તે અર્જુન પો-
તાના ધનુશ બાણથી અશ્વમેધ કરી દેશ પરદેશ યુદ્ધ કરી
દિગ્વીજય જગજીત પદ ધારણ કર્યાનો યશ મેળવ્યો હતો—

જ્યારે કાળજળ ફર્યો ત્યારે તેજ અશ્વિન નિર્બળ કાળા ભો
કેથી લુટાયો—જુલો કે તેજ અશ્વિન અને તેનું બાણ ક
ધજ કામમાં આવ્યું નહી, —માહારાજ ! દેશાન્તી અને શર
બળ દિન પ્રતિદિન વધે એવો આપ કંઈ રસ્તો બતાવો છો !
તે જાણવાને મારી ઇચ્છા ધણી છે. અરે ! હું તેના માટે
મારૂં તન મન અને સર્વસ્વથા હોમ કરું છું.

ચોગીરાજ—જ્યાં સુધી ઇર્ષ્યા અને વિદ્વંસ સંતુષ્ટ વૃત્તિ પ-
રસ્પર સખ્ખળ પુરુષોમાં રહિ છે ત્યાં સુધી ઐક્યતા થવી
કઠણ છે, —જ્યારે અસહ્ય વિપત્તિ પડશે જ્યારે પરતંત્ર
તામાં દુષ્ટી થશે, જ્યારે અજંપ કંપ ભય વિપાદ વી-
ગેરે વ્યાધીથી પીડા પામીને સ્વતંત્રતા રૂપી આનંદ લ-
હરીની મઝા ગુમાવશે તથા જ્યારે અનિતિ રાહે જીવન
ગુજરશે ત્યારે હિંદ પ્રજા ઐક્યતા રૂપી અજવાળાને
ફાંફાં મારીને શોધવા માંડશે, તે વખતે ખોવાયેલી વસ્તુ
ને માટે પશ્ચાતાપ કરશે; જ્યારે વિપત્તિ પડે છે ત્યારેજ
તેના ઉપાય યોજવાને ઇચ્છા થાયછે; પણ જ્યારે કાળ
બળ નરમ સ્થિતિમાં હોય છે ત્યારે પુરુષ બળ વ્યર્થ
જાય છે. યદ્યપિ જેઓ હીમ્મત, ધર્મ, સત્યતા ઉદ્ધરવૃત્તિ
આતુર્યતા, સમય સુચકતા, સમયાનુકૂળ કાર્ય, શૌર્ય, બ્રા-
હ્મણ, બુદ્ધિબળ, સામ દામ બેદ દંડ વીગેરેનો ત્યાગ
નથી કરતા તેઓ સાવધ છે એમ જાણવું તેવા સાવધ
રહેનારા ધણા હોય ત્યારે કાર્યની ઐક્યતા થાયછે જ્યારે
સમગ્ર તેવા વિચિક્ષણો ઐક્યતાને પાત્ર થાયછે ત્યારે કોઈ
પ્રકારની ખામી રહેતી નથી, માટે હે પૃથુ ! તમે તમારો
ધર્મ જ્યાં સુધી ત્યાગ નથી કરતા ત્યાં સુધી તમારૂં જૂ-
શણ તમને સંપૂર્ણ રીતે શોભા આપશે, —હે રાજપુત્ર
પૃથુ ! કેટલાંક કામ સાહસ કૃત્ય કરવાથીજ સુધરે છે,
કેટલાંક કામ ધૈર્યતાથી પાર પડે છે કેટલાંક કામમાં ઉપર

ઉપરથી બભકો ખાંતી દાખ દેવાથી સુધરે છે. અને કે
ટલાંક કામ સત્ય બોલવાથીજ ટકે છે માટે જે વખતે
જેવો પ્રસંગ હોય તે વખતે સમય સુચકતા ઉપર ધ્યાન
આપવાની ઘણી જરૂર છે.

પ્રથુ—માહારાજ ! આપનું કહેવું યથાયોગ્ય છે.

આ પ્રમાણે ભોજન કરતાં કરતાં યોગીરાજનો વાગવિ-
લાસ પૃથુ સાથે ચાલ્યો એટલામાં જમવાનું કામ અટકી
લીધું. હાથ ધોઈ કરીને પોત પોતાની જગાએ બેઠા,—યો-
ગીરાજનો આજ્ઞાથી વાસંતીએ મરદનો પોશાક બદલી નાં-
ખીને પોતાનો યોગ્ય પોશાક બીજી કોટડીમાં જમને પેહેરી
લીધો, સોજે શ્રંગાર ધારણ કરી દીધા, એ સત્રજી અટકીને
યોગીરાજ તથા પૃથુ વાગવિલાસ કરે છે ત્યાં એક બાળુએ
આવીને તે પશુ બેસે છે,—યોગીરાજે ચાલતો વિષય બંધ
કર્યો અને તુરત પાટો છોડીને પૃથુને લાગેલા થા ઉપર સ-
હેત ભુક્કી બભરાવીને ફરીથી પાટો મળખુત બાંધી દીધો.
એમ કરતાં કરતાં સાયંકાળ લગભગ થવા આવ્યો, થોડી
વાર થઈ એટલામાં એક ઠાકરડો યોગીરાજ પાસે આવીને
ઉભો રહ્યો અને ખજર આપી કે માહારાજ ! આપની આ-
જ્ઞા પ્રમાણે ચિતોડા ગામમાંથી એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણને લેતો
આવ્યો છું.

યોગીરાજે તે બ્રાહ્મણને આવવાને હા પ્રાડી, ઠાકરડો
આજ્ઞા પ્રમાણે તે ત્રણ ઝુપડી આગળ બ્રાહ્મણને ઉભો રા-
ખ્યો યોગીરાજ તે બ્રાહ્મણને સન્માન સાથે ઉત્તમ આસન
આપ્યું; તે માહારાજને ત્રીજી કોટડીમાં ઉતારો કરાવ્યો જે-
માં એક આંધળાને બેસારી મુક્યો હતો, તે જગાએ બ્રા-
હ્મણે પોતાની પોટલી મુકી દીધી તેણે થોડીવાર વિશ્રાંતી
લીધી. પછી બાહરે આવીને યોગીરાજ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો
કે હું માહારાજ ! શી આજ્ઞા છે !

યોગીરાજ—આ અમારા મિત્ર પૃથુરાજની સાથે આ પ-
વિત્ર બાઘ વાસંતીનો ગાંધર્વ લગ્ન કરી દો. તેના માટે
જોયતો સામન તમારા આવતા અવસર તમામ તૈયાર રા-
ખી મુક્યો છે, આ વખતે અમૃત સિદ્ધિ યોગ છે અને
ગોરસ લગ્નનો સમય થવા આવ્યો છે.

યોગીરાજ સાથે બ્રાહ્મણનું તથા બ્રાહ્મણને યોગીરાજ જે
કંઈ કહ્યું તે પૃથુએ તમામ સાંભળ્યું હતું તે સાથે તેને
એકદમ આશ્ચર્ય લાગ્યું કે આપણને તો બીજકુલ ખજાર છે
જ નહીં તે પેહેલાં આ યોગીરાજ માહારાજ વિપ્રને તેડા-
વ્યો ક્યાંથી ! આહાવા ભયંકર જંગલમાં આ યોગીરાજની
ખટખટ જોઈને પૃથુ તે યોગીની રચનાને માટે ધન્યવાદ
આપવા માંડ્યો—આટલી વાત થાયછે તેટલામાં એક દાસી
નાની પેટી લાવીને યોગીરાજ આગળ રજુ કરી. યોગીરાજે
પોતાની જોણીમાંથી એક કુંચી કાઢીને તે પેટી ખુલી કરી
તેમાંથી એક જરીયાનું કપડું અને મોતીની માળા તથા
સુવર્ણના દાગોના હીરા રતની જડિત થએલા કન્યાદાનને
માટે બાહાર કાઢ્યા—તથા પૃથુને માટે માથે બાંધવાનો પાદ્ર
કંઠમાં પેહેરાવવાનો મોતીનો અમુલ્ય હાર અને ઉમદા વસ્ત્ર
જુદાં કાઢાડ્યાં—આ પ્રમાણે કર્યા બાદ યોગીરાજે પૃથુસિદ્ધને
કહ્યું કે—હે પ્રથુ ! હવે તમારા પૂગનો ધાવ રજાઈ જવા
આવ્યો છે. ઉજોદક તૈયાર છે તમે આ વખતે સ્નાન કરી
લ્યો—પૃથુ યોગીરાજની આજ્ઞાને આશ્ચર્ય સાથે આધીન થ-
તો તૈયાર થયો. આ તરફ વાસંતી મોટા ઉમંગકાની સાથે
તૈયાર થઈ, યોગીરાજનું મર્મજ પાણું જાણી લીધું, યૌવન
અવસ્થાને લગતા પ્રૌઢ યોગિતાના અંતઃકરણના ઉલ્લસનો
જાણે દ્રષ્ટા હોયની ! તેવો આ નવયૌવના મસ્ત વાસંતીને તે
યોગી જણાવ્યો વાસંતીએ યોગીરાજની આજ્ઞા માથે ચૂદાવી
ને યોગીરાજે સાલકત કન્યાદાન તરીકે જે અલંકાર કાઢ્યાં

હતાં તે અંગ ઉપર ધારણ કર્યાં પછી યોગીરાજના ચરણ ઉપર માથું નમાવીને વાસંતીએ પ્રેમ પૂર્વક પોતાના નેત્રમાં આંસુ લાવીને તુરત કપડાએથી નેત્ર સાફ કર્યાં, અને બોલી કે ! હે માહારાજ ! મારા પિતાનો જે ધર્મ મારા હિતને માટે રહેલો છે તે ધર્મ આપે બળવ્યો, યોગીરાજ વાસંતીનું વચન ગદગદ કંઠથી થયેલું સાંભળીને તેના મુસ્તક ઉપર પોતાના બન્ને હાથ આશિર્વાદાત્મક મુક્યાં,—તેજ પ્રમાણે પ્રથુએ ગુરૂ આજ્ઞાથી વસ્ત્ર ધારણ કરીને યોગીરાજના ચરણમાં મુસ્તક નમાવીને ઉભો થયો—આ વખતે યોગીરાજના અંતઃકરણમાં આનંદનો પાર રહ્યો નહી—આ પ્રમાણે આ તરફ રચના થાયછે તેટલામાં આવેલા વિપ્રે ઘટસ્થાપન કરીને મંત્ર વોગેરેનો ઉચ્ચાર કરી. તૈયાર થઈજ રહેલો હતો તે ઘટની આબુબાબુ ફેરા ફેરવીને મંગળ વાચક શ્લોકનો ઉચ્ચાર કરી પ્રથુના હાથની સાથે વાસંતીનો હાથ મેળવીને પાણી ગ્રહણ કરી દીધું—આ જગોએ ખુશાલી ખાતર ઠાકરડાની ત્રણ ચાર સ્ત્રીઓને યોગીરાજે પોશાક પેહેરાવીને ગીત મંગળ ગવશવ્યાં હતાં તેની સાથે ગોળ અને ધાંણ પસ્પર વેચવામાં આવ્યાં. રાત્રી સમયે આનંદ મંગળ કાર્યના જલસા માટે મિષ્ટ ભોજન કરાવવાને તે વિપ્રને આમ્રા કરી, યોગીરાજની ઝુંપડી આગળ રક્ષણ અર્થે રહેનારા ઠાકરડા સમુદાયને રાત્રી સમયે ઉત્તમ પ્રકારનું ભોજન કરી તૃપ્ત કર્યા હતા; આવેલા બ્રહ્મણને દ્રવ્ય તથા પોશાક આપીને સંતોષ કર્યો, રાત્રી વિતિ જવા આવી યોગીરાજે સર્વને શયનસ્થાન ઉપર મોકલીને પોતે પોતાની એકાંત ઝુંપડીમાં પેશી ગયા—પ્રાતઃકાળ થયો એટલે વિપ્રને વિદાય કર્યો.

ગયા રોજ પ્રમાણે આજે પણ તે યોગીરાજ પ્રથુ તથા વાસંતિ અને પોતે મળીને ઉત્તમ પ્રકારની ભોજનની સામગ્રી ગોઠાવરાવીને બેઠો—માદક પદાર્થનો ઉપયોગ કરવા માંડ્યો.

થોડીવાર પછી તે ત્રણે પુરુષ આનન્દમાં આવી ગયા, પ્રથુ અને વાસંતી આં યોગીરાજને ખંડા અંતઃકરણથી કાંઈ જોખી ચમત્કારવાળો પવિત્ર ન્માણુસ છે એમ માનતા હતાં તે સાથે તેની દયાળુ પ્રકૃતિ અને તેનો ઉત્તમ પ્રકારનો વીવેક જોઈ પૂરું સંતોષ પામ્યાં હતાં; કન્યાદાન દેવામાં જોડેલો પીતાનો ઉમળકો હોય છે તથા પુત્રને કન્યા અપાવવાને જેવો પિતાને ઉમળકો હોય છે તેવો ઉમળકો તથા તેવી મમતા આ યોગીરાજના કર્તવ્ય ઉપરથી જોઈ લીધી. આટલી બધી મમતા કેવા હેતુથી અમારા પ્રંત્યે આ યોગીએ રાખી હશે ! તે સંબંધી જ્યારે પ્રથુ અને વાસંતી એ બંને પોતાના મનમાં વિચાર કરે છે ત્યારે તેનું નિરાકર કોઈ પ્રકારે થઈ શકતું નહોતું, તેથી એકંદર ધણા વિચારના ધુંચવાડામાં પડેલા તથા સ્તાબ્ધ જેવા બની ગયેલા આ બંનેનો યોગીરાજે જોયા-તે યોગીરાજ તે બંનેની મુખમુદ્રા ઉપરથી મનનાં તર્ક સમજી ગયો હતો, તેણે પોતાની હાથેજ કોઈ પથ્થુ કારણસર આ ઉપાધી ઉભી કરી હતી તેથી તેમના વિચાર અત્યારે કેવી પ્રકારના સ્ફુગ્વા જોઈએ તે ઉપર તેનો તર્ક સમયાનુકૂળ હતો તેથી યોગીરાજે સ્થિર દ્રષ્ટીથી તે બંને તરફ જોઈને કહેવા લાગ્યો કે—રાજપુત્ર પ્રથુ ! તમે શા વિચારમાં ધુંચાયા છો !

પ્રથુ—કંઈ નહીં માહારાજ.

યોગીરાજ—એમ ન્તે હોય કે ! મનના ધર્મ એવા છે કે એક પછી એક એમ અનેક પ્રકારના વિચાર થયાં જ કરે.

પ્રથુ—એ તો વાત ખરી છે, આપ સાક્ષર માહાત્મા છો માટે આપના આગળ શું કહેવું !

યોગીરાજ—જેલાશક સત્ય જોલો, તમારો જન્મ થશે—

પ્રથુ—માહારજા! મને વારંવાર આપનો ઉપકાર યાદ આવે છે આપની પાસેની સફેત ભુક્તિવાળી વનસ્પતીથી હું કે-
વળ સારો થયું ગયો છું. આપ ત્યાગી જણાઓ. તે
સાથે વૈભોગી પણ છો, આપે માત્ર ભગુવો ખલકો અને
મુસ્તકના વાળ છુટા મુક્યા છે એ શિવાય આપની પાસે
કંઈજ નથી, છતાં ખાવા પિવામાં રાજાઓના વૈભોગ
જેવો આહવા નિર્જન પ્રદેશમાં સુખ ભોગવો છો અને
અમારા જેવા મુસદ્દરોને સુખ આપો છો.

આપે સર્વ ઉપાધી પ્રપંચનો ત્યાગ કર્યો છે છતાં ઉ-
પાધી પ્રપંચની રચના તમામ જાણીને વ્યવહારીક વીવેક
સાથે સંબંધ રાખો છો, આપની ઉંમર સુમારે પચીસ વર-
સ જેટલી લાગે છે, આપના મુખ ઉપર યિલકુલ મુછપણ
કુટ્ટી નથી, છતાં સ્વતંત્ર વૃત્તિ દ્વારાઓ ત્યાગી છો કપટી
અને પ્રપંચીયોના કારસ્તાનને જાણો છો છતાં કપટ પ્રપંચ
થી વિરક્ત છો એમ જંગલના નિવાસથી દર્સાવો છો દૈવ્ય
મંપાદન કરવાને આપ કોઈની સ્પૃહા રાખતા નથી છતાં
આપની પાસેની કીમતી જવાહીરના કંઠા અને ઉત્તમ રાજ્ય
શોભાધુક્ત આભુશણનો જથ્થો છે સંસારિક વ્યવહારને જા-
ણો છો અને પ્રસંગ આવે ત્યારે તે વ્યવહારમાં પગ મુકો
છો છતાં તેથી પાછા વિરક્ત રહો છો,—આ પ્રમાણે તમામ
ઘોટાળા જોઈને મારા મનમાં અનેક પ્રકારના તુરંગ ચોલે
છે. આપ સાક્ષર સજ્જન મનરંજન સાધુ છો તેમજ આ-
પને ગુરૂ તરિકે હું જાણું છું. તેથી આપના આગળ સ-
ત્ય બોલુ છું—

શ્રીગીરાજ—સાધુ લોકોની ચેષ્ટાઓ જુદી હોય છે. જેવો
ગુણ પાણીમાં રહેલો છે તેવો સાધુનો ગુણ છે. પાણી
સર્વ વસ્તુમાં મળે છે, પણ જ્યારે તે સુકાઈ જાય છે
ત્યારે તે જલતત્વ, શુદ્ધ જલ તત્વમાંજ મળે છે. પંચ

તત્તનો પ્રભાવ કાંઈ વિલક્ષણ છે. તેવી રીતે આસારે જે તમે દ્રષ્ટીથી રંગ દંગ જુવો છો તે રંગ દંગમાં હું મિશ્ર નથી પણ ન્યારો છું કહત તે રંગ દંગને જોનારોજ છું તેની સાથે મહારો કાંઈપણ પ્રકારનો સંબંધ નથી મન વડે કરીતેજ છતવું અને હારવું છે. દ્રઢતા રાખવી તે મન ઉપર રહેવું છે સંકલ્પ વિલક્ષણા ધર્મ તે પણ મન ઉપર છે, માટે જ્ઞાનરૂપી દીપક દ્વારાએ જ્યારે જોશો ત્યારે ભ્રમરૂપ આંધાર દુર થઈ ને સદા વિવેક શુદ્ધ આનંદનો ભાસ જણાશે યાસ્તવ એવા કાંઈ પ્રકારના વિચાર કરવા નજર જોઈએ, વસ્ત્રાદી અલંકાર દ્રવ્ય વિગેરે જે કાંઈ ઉપાધી આ તરફથી તમે દેખો છો; તે તમામ મિથ્યા છે શી રીતે હું પ્રાત્પ કરું એવી શંકા તમને આવતી હોય તો તેના ભેદ શિષ્ય વર્ગજ નાંખો છું; વિરક્ત પુરુષોની સેવા કરનાર શિષ્ય વર્ગ સાધુના વૈવેકને માંન આપે છે અને તેઓ ગુરૂના પ્રભાવને આધીન થઈને તેમને મસ્ત રાખે છે. યાસ્તવ હે પૃથુ ! એ તમામ શંકા પ્રાપ્ત કરનાર મન છે તમે ઉપાધી યુક્ત છો માટે ઉપાધીરૂપી જોજ માથે લઈને વિવેક દ્વારાએ દ્રઢ ચીત રાખો, એજ તમારો શનાતન ધર્મ છે શ્રી કૃષ્ણ અરજીનને જુદા જુદા વિષયોનો જે બોધ કર્યો છે તે ઉપર તમારે લક્ષ રાખવાનો છે તમારો ધર્મ ક્ષત્રીનો છે તેનો ત્યાગ કરવો નહી. માટે તમારે તમારા પીતાની આજ્ઞા પાળવી જોઈએ. માતૃશ્રી તમારા માટે આવણુ બાદ પદની માફક આંસુ કાઢતી હશે. તેના માટે તમે હવે ખુબ ધ્યાનમાં લેજો એવી માહારી આજ્ઞા છે.

પૃથુ—મહારાજ ! આપની આજ્ઞાને હું આધીન છું. પણ થોડોક પ્રતાપ કરીતે હું ઘર તરફ જરૂર વળિશ,

યોગીરાજ-મારી પાસે ચલાક અને હુશીઆર અનુચરો છે, તેમને હું તમારા રાજ્યમાં મોકલી શકું તેમ છે માટે તમે એક પત્ર તમારા માતા પીતા ઉપર લખો અને તેમાં તમે થોડી મુદત પછી પ્રવાસ કરીને હું પાછો આવનાર છું તેવું જણાવો.

પૃથુ-કબુલ કર છું આપની આજ્ઞા માથે ચઢાવુ છું.

યોગીરાજ-હ્યો આ કાગળ અને કલમ ખડીયો, મારી પાસે તૈયાર છે.

પૃથુ-(તે તમામ લખતે પત્ર લખી તૈયાર કર્યો હ્યો મહારાજ આ પત્ર વાંચો.

યોગીરાજ-(પત્ર વાંચીને) હીક છે બરાબર લખ્યું છે. એમ કહીને તે પત્ર પોતાની ઝોળીમાં મુક્યો,

પૃથુ--મહારાજ ! હવે મારું મન ચંચળ થયું છે, હું શક્ત છું હવે પ્રવાસ કરવા માટે હું નિકળી પડીશ, માટે આજ્ઞા આપો.

યોગીરાજ--આજે તો જવાય નહી, પ્રાતઃકાળે વેહેલા નીકળજો. પૃથુએ યોગીરાજની આજ્ઞા માથે ચઢાવી તે દિવસ રહ્યો યોગી મહારાજના મુખથી જેજે નિતિ શાસ્ત્રના બોધ નીકળતા હતા તે તમામ શ્રવણ કરવામાં આજે દિવસ વ્યતીત કર્યો રાત્રપડી એટલે પોતપોતાના સંકેતિક સ્થાનમાં નિદ્રા લીધી. પ્રાતઃકાળ થયો એટલે પૃથુએ કવચ ટોપ અંગ ઉપર ધારણ કરી તથા બાંજુનો ભાથો કાંધ ઉપર ચઢાવી તૈયાર થયો; વાસંતીએ પોતાનો જે પેહેરવેશ હતો તેજ કાયમ રાખ્યો મરદનો પોશાક પેહેર્યો નહી કેમકે ગાંધર્વ લક્ષ કર્યો પછી શાસ્ત્રની આજ્ઞા વિરુદ્ધ તે રીતે કરવામાં આવ્યું નહી. બન્ને એકત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યા, આ વખતે યોગી મહારાજ

પ્રાતઃકાળમાં પેહેલા ઉઠ્યા હતા. તેપણ પોતાનો અથ તૈયાર કરાવરાવીને હથિયાર સાથે આરઠ થયા, પોતાની સાથે એક ઠાકરડો લીધો હતો. તેને એકાંતમાં બોલુવીને કંઈ કાંતમાં વાત કરી સાસે પેડે સળાવી દીધો તે ઠાકરડો પણ ઢાલ તલવાર વગેરે હથિયાર સાથે હતો.— આ પ્રમાણે ત્રણ સ્વાર અને એક પયદલ મળી ચારે જણા એકાંત ડુંગરની ખીણમાંથી નીકળવા લાગ્યા, પો હોર દીવશ ચઢતા પેહેલાં તે ખીણને વટાવી દીધી પછી થોડીકવાર થઈ એટલે જે જગોએ પૃથુ ધાયલ થ એલો પડી રહેલો હતો તે જગો આવી એટલે ચોગીરાજ પોતાનો ઘોડો લગામ પકડીને ચાલતો બંધ કર્યો, પછી પૃથુ પ્રત્યે કહ્યું કે જુવો જુવો જે જગોએ હુલ્લડ થયુ હતું એજ આ જગો, આ ઝાડ નીચે તમે ધાયલ થઈ ને પડ્યા હતા તે જગો તમને યાદ છે કે ?

પ્રથુ—હા માહારાજ એજ જગો. હવે મને જરાબર યાદ આવે છે કેમકે આ વૃક્ષની સામે ચંપાનું ઝાડ હતું તે અત્યારે જણાય છે હવે આપ અહીંથીજ પાછા વળો અમે આ રસ્તેથી આગળ ચાલ્યા જઈશું.

ચોગીરાજ—ક્યાં જશો ? તમે રસ્તાના માહિતગાર છો ? ડુંગરાઓમાં સેંકડો પગ રસ્તા આવે છે તેથી તમે કયે રસ્તે જશો ? અથવા તો આગળ કયું ગામ આવે છે તેની માહિતી છે કે ?

પ્રથુ—ના, પણ જે મોટો રસ્તો હશે અથવા જે રસ્તામાં જનપદ જણાતાં હશે તે રસ્તે ચાલ્યા જઈશું.

ચોગીરાજ—તેના કરતાં આ ઠાકરડો તમારી સાથે આવે છે તે તમને તેની માહિતી જોડેલો રસ્તો બતાવશે માટે તેને સાથે લઈ જાઓ.

પ્રથુ—ખડુ સાર જેવી આપની આજ્ઞા.—

એમ કહી કહી પૃથુએ યોગીરાજને વંદન કરીને તથા
વાસંતીએ પ્રેમ પુર્વક વંદન કરીને ત્યાંથી રસ્તો છાપવા માં
ડયો—યોગીરાજ હુંગરોની ખીણમાં ચાલવા લાગ્યા,

પ્રકરણ ૧૧ મું.

તડામારથી બન્યો ઘોડાં અને એક પ્યેદલ મળી ત્રણ
મુસાફરોએ પંથ કાપવા માંડ્યો એમ કરતાં કરતાં એક
માદલ ઉપર કોઇ નગરની વસ્તીનાં છાપરાં દેખવા લાગ્યાં.
આ નગર શુશોભિત હતું તેમાં સોલંકી રજપુતનું રાજ્ય
હતું આબુ બાબુ વિસ્તિર્ણુ હુંગરોની તળેટીમાં છતાં એક
સપાટ ટેકરા ઉપર વસેલું હતું. અને તે નગરની નિચાણમાં
અસંખ્ય ઘટ વૃક્ષોની શોભા હતી. તેથી અત્યંત રર્ગિયામ
ણું લાગતું હતું. ગ્રીષ્મ રૂતુ હતી તેથી આ ત્રણ મુસાફરો
તાપથી ઘણાં વ્યાકુળ થયા હતા. નગર હવે દુર નથી. આ
ટે જગતક વિશ્રાંતી લેવી જોઇએ એવી દરેકના મનમાં ધમ્મ
હતી એટલામાં એક શરોવર દ્રષ્ટીએ પડ્યું તેથી તેઓના
મનને ઘણું આનંદ થયો. તેઓએ તે શરોવર નજીક એક
લીમડાના ઝાડ નીચે ઉતારો કર્યો ઘોડાંને પાણી પાડ્યું. ત્રણ
મુસાફરોએ તે શરોવરનું સ્વચ્છ જળ પીધું પછી તે અ
શ્વ ઉપરથી પાતળી રમઝી કાઢીને વૃક્ષ નીચે પાથરી પૃથુ
અને વાસંતી એ બંન્ને જણ હંડા પવનની લહેર લેવાને
સાર એક, તેમની સાથે ઠાકરડો હતો તેણે પૃથુનો હોકકો
ભરીને તૈયાર કરી આપ્યો. તે હાથમાં લઇને નિઃશ્ચિંતા ગ
ગડાવા એક,

એટલામાં જે નગર સનમુખ જેકે એક ગાઇલને છેડે દે
ખાય છે તે તરફથી એક ખુદ્દો માંણસ આ ત્રણ મુસાફરો
તરફ નજીક આવવા લાગ્યો. તે ખુદ્દો પોણોસો વરસ ઉપ
સાંતનો હતો પણ ધણા ખુદો હતો તેનો પોશાક સાદો
હતો તેથી તે એકદમ ઓળખાઇ આવે તેહેવો નહોતો; પણ
તે રાજ્યનો નોકર હોય એમ જણાતું હતું તે બોલ્યા આ
લ્યા વિના આ ત્રણ મુસાફરોથી દસ હાથ દુર બીજી જાડ
હતું તે નીચે વિશ્રાંતી લેવા બેસિ ગયો; નગરમાંથી આ
વેલો જેણે વિશેષ પંથ કાપ્યો નથિ તોપણ આ તરફ કેમ
બેઠો તે વિશે કંઈ કળિ શકાય તેમ નહોતું પણ ઉપર ઉપરથી
ગ્રીષ્મ રતુના તાપથી વ્યાકુળ થએલો વૃદ્ધ માણસ થાકી
ગએલો સહેજ બેઠો હશે એવી બાલ દેખાવની કલ્પના હ
રકોઈ કરી શકે તેની દબ્બથી તે વૃદ્ધ તટસ્થ બેઠો હતો
એમ જણાતું હતું. થોડીકવાર થઇ એટલે એક નાદાના
ટડુ ઉપર બેઠેલો માણસ નગરમાં પ્રવેશ કરવાને માટે જ
તો હતો. તેણે સરોવર બેઠને પોતાનો ટડુ રોક્યો અને
ઉપરથી ઉતરી પડ્યો તેણે ટડુને પાણી પયુ પછી તેપણ
એકે વજીકના જાડ આગળ જરાક વિશ્રાંતી લેવા બેઠો—

આ માણસ શરીરે સાધારણ ઉંચો હતો નાક ચપટું
અને શુશોભિત હતું નેત્ર મોટાં તથા રક્ત વર્ણનાં હતાં.
તેની ચાંમડીનો રંગ સાધારણ ગૌરવર્ણનો હતો. માથાઉપર
ટુંકા વાળ ગરદન સુધીના હતા. તેને કાંસકાથી હોળીને જે
મ સ્ત્રીઓ સેંચે કાઢીને ખુબી લાવે છે તે પ્રમાણે ગોઠવણી
કરેલા હતા, માથા ઉપર ટેલો પાંચ ગોઠવેલો હતો. દેખાવ
માં ભલકાવાળો તથા ઉપર ઉપરથી રોફવાળો દેખાતો હ
તો તેની ઉમર આગીશ વરસ ઉપર અને પચાસ અંદરની
હતી, તેવો નવિન પંથિની દ્રષ્ટી બે પુરૂષ અને એક સ્ત્રી
જે જાડ નીચે બેઠેલાં છે તે તરફ ગઇ આ કોઈ અંતીર

ઉમરાવ. કોવા ઠાકોર હશે. તેવી તેણે કલ્પના કરીને તે ઉભો થઈને જ્યાં પૃથુ બેઠો હતો ત્યાં નજીકમાં સન્મુખ. આવીને નીચે પડી તસલીમ કરી ઉભો રહ્યો. તેને જોઈને પૃથુસિંહે પુછ્યું કે કેમ ભાઈ! તમારે ક્યાં જવું?

• નવીનપંથી—અહીંથી પંદર વીસ કોશ ઉપર વીરવાસ કરીને નગર છે ત્યાં જવું છે હવેતો સાંજ પડવા આવી છે માટે આ સાંમે નગર દેખાય છે તે ગાંમમાં રાત્ર રહેવું નક્કિ કર્યું છે.

પૃથુ—એમ કે! આ નગરમાં તમે પૂર્વે કોઈ દિવસ આવી છો? અથવા આ નગરનો રાજા કોણ છે વીગરે તમે જાણો છો?

નવિનપંથી—ના હતો પેહેત્રવેલોજ અહી પ્રવેશ કરે છે સંભળવા પ્રમાણે તો સોલંકી રાજા છે નામની ખબર નથી,

પૃથુ—(નવિન પંથીનો ઉત્તમ ભંભકો જોઈને) ત્યારે તમે પણ રજાગત છો કે? આવો બેસો—તમે કયા નગરના રહેનાર છો? તમારું નામ શું છે? શા પ્રસંગે જાઓ છો? શું ઉદ્દેશ કરો છો?

નવિનપંથી—ના સાહેબ! આપ તો કોઈ ઠાકોર છો. પણ હું તો હજીમ છું. મારું નામ ભગતો છે. મારું અસલ વતન ગુજરાતમાં વડનગર છે. ત્યાંથી કાળે કરીને અમારા બાપ દાદા ડુંગરપુરમાં રહેવા ગયા તેથી અમે ડુંગરપુરના હજીમ કહેવાઈએ છીએ. અમારી જાત હજીમની છે પરંતુ હજીમતનો હું ધંધો કરતો નથી, પણ સદસગ યોગે ઉચી પાયરીનું કામ કરું છું.

પૃથુ—એમ કે! વાહ વાહ, બહુ સારું કામ કરો છો. હાલ તમે શું કરો છો.

નવિનપંથી ભગલો—ઉજ્જન દરબારમાં હું નોકર છું. તે-
મના તરફનું કામ હું કરું છું. મોટા મોટા મુસદ્દીઓ વખતો
વખત માહારી સલાહ લે છે, વખતે વાંચે પડે હોય
તો જે મતલબ હું કાગળમાં લખી આપું તે મતલબ
પ્રમાણે રાજ્ય વહિવટમાં વરતે છે. અત્યારે પણ તે
રાજ્યના ખાનગી કામકાજ ગસલત માટે નિકળી પ-
ડ્યો છું.

પ્રથુ—વાહ, વાહ, એમાં શું કહેવું, કપાળે કપાળે બુદ્ધિનું
બળ ન્યાર ન્યાર હોય છે તમે હજમ છો તેથી શું
થયું ! બુદ્ધિવાન પુરૂશની જ્ઞાત જોવાતી નથી. માટે તમે
આ પાથરેલું છે તે ઉપર બેસો.

નવિનપંથી ભગલો—(મનમાં મકલાતો—અતે અભિમાન
ધરતો) હીક છે. (એમ કહીને સન્મુખ બેઠો પછી.)

પ્રથુ—(નવિનપંથી પ્રત્યે) તમે જ્યારે રાજદરવાજાની કામ
કરો છો ત્યારે તમને પ્રવાસ વખતે રાજ્ય તરફથી રક્ષણ
માટે કોઈ સ્વાર અથવા પ્યાદો મળી શકતો નથી ?

નવિનપંથી ભગલો—શા માટે ન મળે ! એકને જાહેર
પટ્ટાસે મળી શકે, પણ મારો જોડવાણમાં બીજાને કોઈ પણ
જાણે નહીં તેટલા માટે હું એકલોજ મુસાફરો કરું છું—
હું તમામ રસ્તાનો જાણીતો છું—હું હુંગરામાં બહુ આ
થડ્યો છું. આ તરફના હુંગરી માણસો મારો રોફ જોઈને
પાસે પણ આવી શકે નહીં.

પ્રથુ—એમ કે ! રંગ છે તમને; તેઓ તમરાથી તેટલાયધા
ડરતા હશે કેમકે તમારો રોફ દેખાવમાં જળરો લાગે છે.
વાર તમે ક્યાં સુધી ભણ્યા છો !

નવિનપંથી ભગલો—રાજ્ય કારકિર્દીમાં તમામ જ્ઞાનરથા
ઉત્તમ રીતે જે ધંડવામાં આવે છે તે તમામ જોડવાણી—

હીસાખ કીતાખ લખાવટ, વાંચવું વીચાર કરવો એ વીગેર તમામ જાણું છું.

તે શિવાય કાવ્ય શાસ્ત્રનો થોડોક અભ્યાસ કર્યો છે તેના માટે કોઈ કોઈ વખતે કવીતા પણ બનાવી શકું.

પ્રથુ—(મંદહાસથી મસ્કરી રાહે) ધન્ય છે તમને ! તમારા જેવા વિદ્વાન માણસની કદર બધાં ત્યાં થયા વિના રહેજ નહીં,—વાર ત્યારે તમે એકાદ તમારૂં રચેલું કવિત તો સંભળાવો !

નવિનપંથી ભગલો—હીક છે સંભળાવું છું કવિત તો ઘણાં છે પણ હાલ આપણે વાતો કરવામાં છેક સાંજ પડી જાય, માટે એક કવિત કહું. જેમાં હું કેટલું જાણું છું તેનું સાધારણ કવિત બનાવ્યું છે. તે સાંભળો—

॥ સવૈયો ॥

જાનતહુ કહુ કાવ્ય છટા રસ રાગ સુરંગ અભંગ કલા
નાયકની અરુ નાયકભેદ પિછાનતહું કહુ કોક મલા
ચાતુરતા ચિત્તમેં રહુ ચોગુનિ ઔર વજાવતહું તબલા,
રંદિનકું રિઝવાય રહુ સુખ પાય રહું હમહિ મગલા,

(કવિત કહીને) સમજાયા કે ? આ કવિતનો અર્થ એવો છે કે, હું કાવ્યકળામાં કુશળ છું—રાગ રાગણીના રસને પૂર્ણ જાણું છું—ગાયન કરી શકું નાયક અને નાયકાના ભેદ સવળા જાણું છું કોકશાસ્ત્ર જે કે સ્ત્રિયોની ચાર પ્રકારની જાતી છે તેને જોળખી શકું—તથા તે સ્ત્રીઓનો કામ કર્યો વખતે ક્યાં વ્યાપેલો રહેલો છે તે વીગેરે કોક કળાથી માહિત છું—આતુર્યતાનો કાંકો ચાર ઘણો મારા અંતઃકરણમાં રહ્યાં કરે છે, વળી સંગીત કાર્યની સાથે તમલા બખતવાને પણ વખતે સામેલ થઈ જાઉં છું—ગમે તેવી રંડી (સ્ત્રી)

હોય તો તેને ખરી ચતુરાઈના પ્રમાણથી તથા બબેકાથી રીઝાવી શકું. એ પ્રકારે અનેક પ્રકારના સુખનું સાધન ખટપટ કરીને મેળવી શકું. એવો એક હું 'ભગલોધુ'—

આ પ્રમાણે અર્થ આ કવિતમાં છે.

પ્રથુ—વાહ વાહ, સાગાશ, સાગાશ,—પણ જો તમે કહો .

તો મારા મનમાં આવતી શંકા તમને પુછું—

નવિનપંથી ભગલો—એકાશક—તેનો જવાબ સંતોષ કરક આપીશ.

પ્રથુ—કોકશાસ્ત્ર જાણનારનું મન વ્યભિચાર થાયછે. માટે ઘણું કરીને તેવાં પુસ્તક જોવાંજ નહી, યદ્યપિ તમારો શોખ તે વિશય ઉપર ઘણો હોય એમ લાગે છે,—પણ જ્યારે પોતાના ઘરમાં પોતાની જુવાન પુત્રી હોય, તથા બેહેનો હોય, તથા ભાઈઓનો મસ્તાર હોય તે સમયમાંની સ્ત્રીઓ ઉપર કોકશાસ્ત્ર જાણનારની સ્વભાવીક દ્રષ્ટી જાળ સ્પરે તમારા કહેવા પ્રમાણે કામદેવ કયે જગોએ છે તે પણ જાણી શકે ખરો કે નહીં.

નવિનપંથી ભગલો—હા—જાણીએ ખરા પણ ચુપ રહીએ . . . જોલીએજ નહીં.

પ્રથુ—એટલાજ માટે તે પુસ્તક નિતિ અને વિવેકને જાગ કરનાર છે માટે તે ઉપર દુર્લેષ રાખવું યોગ્ય છે. તમે તો મહા વિદ્વાનહો તેથી તમને હરકત નહીં.

નવિનપંથી ભગલો—અરાખર છે. આપનું કહેવું જોડુ નથી જે મહા વિદ્વાન હોય તેજ દ્રઢ રહે છે.

આ પ્રમાણે પૃથુ સાથે ભગવાની વાત થાયછે તે તમામ સાંભળીને પૃથુ સાથે જે ઠાકરડો હતો તે વચમાં પ્રથુ વત્તે જોડ્યો કે માહારાજ ! આ તો કોઈ વાયડુંડ જેવો લાગેશે, ચ્યારનોએ પોતાનું પોથુ હાંક્ય હાંક્ય કરેછે, અને એમાં તો એમ જણાયમે કે બધાં પોતાનાંજ વંખાણ કરેસે—

પ્રથુ—(ઠાકરડા પ્રત્યે) તમે બરાબર સમજ્યા નથી માટે તમને એવું લાગે છે. એમની વાતથી જરાક રમુજ ઠીક થાય છે, મારે થવા દો—એમ કહીને (નવિનપંથી ભગલા પ્રત્યે) પૃથુએ ઉચ્ચાર કર્યો કે, એ શિવાય તમે બીજું કંઈ જાણો છો કે.

નવિનપંથી ભગલો—હા જાણુ છું પરો પાણુ કેટલીક વાત કહેવા જેવી નથી.

પ્રથુ—એમ કે ! એ વાતમાં કંઈ તોફાન થાય એવું છે !

નવિનપંથી ભગલો—હા જાણુના અતે મંત્રવિધાના ખેલ ન્યારા છે.—જુવો મારી બ્રહ્મીમાં એક સિંહુરની ખીંગી છે અને એક કાળી ખીંગી છે તે તમારા જોવામાં આવે છે !

પ્રથુ—(ઠંડી મસ્કરી સાથે) હા. એ જોઈનેજ ખીક લાગે એવું છે માટે મેહેરખાની કરીને હવે તો ખરેખરો ખુલાસો આપો.

નવિનપંથી ભગલો—(પોતાનું પરાક્રમ આડુડોડુ ગોકવીતે જે સ્ત્રી પૃથુ પાસે બેઠી છે તેને જણાવવાને માટે પેરવી સાથે) ઠીક છે—હું તમનેજ કહુ છું—ખીંગ 'કાઠીને કહેતો નથી—જુવો કે જે સિંહુરની ખીંગી છે તે હનમાનની ઉપાસનાનું નીશાન છે અને જે કાળી ખિંદી છે તે કાળવૈભરવના ઉપાસનાનું નીશાન છે—આ બે દેવને મહે સાધીને વશ કર્યા છે. ગમે તેવી ચમત્કારીક જગો હોય અગર ગમે તેવી હરકતો હોય તો આ ખીંદીના જોરથી કોઈ બલા પાસે આવી શકે નહીં,—હવે ખીજ વાતો જીવતા હમ્મશું તો જ્યારે ગળીશું ત્યારે કરીશું અથવા આ ગામમાં આપણે એક જગોએ ઉતારો કરીએ તો રાત્રીને વીશે વાતો કરીશું દારણુ કે હવે ગામ

માં જવું જોઈએ, માટે હવે આપ પણ ઉઠો અને હું પણ તૈયાર થાઉં છું—એમ કંઠીને ભગતો ઉભો થયો. એટલે પૃથુસિંહ પણ ઉભા થયા. તે સાથે વાસંતી પણ તૈયાર થઈ—અને ઘોડા ઉપર સ્વાર થયા.

પૃથુસિંહ પ્રત્યે સાથે આવેલો ઠાકરડો કહેવા લાગ્યો. કે હજુર સાહેબ! હું હવે રત્ન માગું છું, અમારા ગુરનો હવે આગળ જવાનો હુકમ નથી આવીથી આગળનો રસ્તો પણ હું જાણતો નથી. નગર દેખાય છે માટે ગને રત્ન આપો મારે ખાવા પીવાનું તથા ખરચીનું જોગીરાંજ મહા રાજે જાંધી આપ્યું છે.

રાત્રી પડશે તોયે હતો સાલ્યો સાલ્યો જઈશ, અમને શેહરમાં ગમે નહી કેમકે અમે વગડના રહેનાર છીએ માટે આપ સુખે પધારો—ઠાકરડાનું કહેવું સાંભળી પૃથુએ તેને રત્ન આપી—

ઉપર પ્રમાણે જે ઘોડેસ્વાર અને એક ટટ્ટુ ઉપર બેઠો લો ભગતો એ રીતે ત્રણે જણાએ વિજયનગરમાં પ્રવેશ કર્યો તેમની પાછળ પાછળ સંકેત ડાહી વાજેલખુધો માણસ આવવા લાગ્યો, જે તરફ ઘોડેસ્વાર જવા લાગ્યા તે તરફ ખુધો માણસ પણ જતો હતો—નગરના મધ્યભાગમાં વિસ્તૃત ખજાને હતું તેમાં અનેક વ્યાપારીયોની દુકાનો હતી તે પૈકી આટો દાળ વીગરે ખોરાકી સામાન વેચનાર મોઢીની દુકાનો પણ ઘણી હતી, તે દુકાનો પૈકી એક મોઢી જે કે ઠાકોર ઠકરાત વર્ગના માણસોને ઉતારો આપીને સરભરા કરવામાં ખટપટિયો હતો તે ખટપટિયા મોઢીની નજર પૃથુસિંહ ઠાકોર ઉપર ગઈ એટલે તુરત તે ઝડપથી ચાલતો ઘોડા આગળ આવીને ઉભો રહ્યો. નમ્ર વચનથી આજીજ કરી હકીકત પુછી તેમાં જણાયું કે મુસાફર તરીકે નીકળેલા છે તેથી તે વાંછીઆએ આગ્રહ કરીને પોતાની દુકા

ન જોડે, એક સોમદાર મોટું ઘર હતું તેમાં, પૃથુને ઉતારે આપ્યો ઉપરના ભાગમાં મેડા ઉપરનો તમામ ભાગ પૃથુએ રોક્યો. રાત્રીની વખતે ગમતને માટે પોતાના ઉતારા જોડે એક નાંની ઝોરડી હતી તેમાં ભગલાને ઉતારો અપાવ્યો;—મોદીએ ચંદી વીગેરે સામાન પૃથુ તરફ મોકલાવી દીધો. રસોઇ તૈયાર કરાવવાને માટે એ ગામમાંથી એક રજા પુતાણી વડારણ હતી, તેને બોલાવીને તમામ કામ સોંપી દીધું.

આ પ્રમાણે બધી તજવીજ થઈ રહેતા સુધી, પેલો ઘોળી ગઢીવાળો ખુદો અને ખુંધો ડોસો હતો તે ઉભો ઉભો ટગર ટગર બેયાં કરતો હતો તેણે પોતાના મનમાં તે સુકામ નિશ્ચય કરીને તથા તે ઉતારામાં ભગલો નાંમનો એક મારુસ છે એવું નામ યાદ કરી તથા પોતાની છુપી એ પડીમાં તે નામ લખીને ચાલતો થયો.

આ તરફ પૃથુસિંહ ઉપરના ભાગમાં મેડા ઉપર ઝોરડાની આગળ બાજુમાં ગાદી વીગેરે પથરેલી હતી તે ઉપર બેઠો—અને ઝોરડાના બારણામાં ચક્ર નાંખાવીને વાસંતી બેઠી હતી. તે એવી રીતે કે પૃથુ આગળ જે કોઈ આવે અને વાતચીત કરે તે તમામ સાંભળી શકે, રોળીકોળી વખત થયેો હતો, અર્થાત દીક્ષતી શરૂ થઈ હતી, એટલામાં ભગલો પોતાના ટાકુવાને ચંદી ખાસની ઘાસ નાંખી અટપીને પૃથુ કાકોર પાસે આવ્યો. જગકવાર થઈ એટલે મોદી ખાનામાં પોતાના પુત્રને બેસારીને મોદી પૃથુ પાસે લાજર થયો. અને હાથ જોડી બોલવા લાગ્યો કે હજુર સાહેબ ? આપ જેવા નામદાર સાહેબના પ્રતાપથી તાબેદારનું ગુજરાન ચાલે છે, પૌરસમણીની શેવા કરવાથી પ્રયત્ન નિષ્ફળ જતું નથી, આપે તાબેદારનો મકાન પાવન કર્યો તેથી હું ભાગ્યશાળી થયેો છું.

પ્રથુ—(મોદી પ્રત્યે) તમારી સાચકી ધણી સારી છે, તમારે કેટલાં સંતાન છે, આ ગામમાં રાજા કેવી રીતે વર્તે છે !

મોદી—હુનુર સાહેબ ! મારે એક જ એક જ પુત્ર છે, સાંપારણ સ્થિતિનો હું માણસ છું—આ ગામમાં ચંદ્રસિંહ નામનો રાજા છે તે ધણો ધર્માત્મા છે, તેમને એકનો એક જ પુત્ર છે તેનું નામ કરણસિંહ છે તેમની ઉંમર ત્રીશ વરસની છે, પણ તોળાહ તોળાહ તોળાહ પછીની વાત કહેતાં મારે હૃદય ખડું ધડકે છે.

પ્રથુ—એવું શું છે !

મોદી—મને એજ આશ્ચર્ય લાગે છે કે નગરમાં પેસતાં આપને કોઈએ રોક્યા નહીં એજ આપનું મોટું નસીબ સમજુશું.

પ્રથુ—(બારે વિચારમાં પડીને) નગરમાં પેસતાં રોકવાનું કોઈ છુપું કારણ છે કે શું ?

મોદી—છુપું કારણ એજ કે મ્હોતને શરણે થવાનું.

પ્રથુ—તું શું કહે છે ! વાત ખરી કે ખોટી ! જો તેમ હોય તો આહીનો રાજા ધર્માત્મા કેમ કહેવાય.

મોદી—રાજા કેવળ ધર્માત્મા—દયાળુ, શર, ઉદાર અને ધીર પુરૂષ છે પણ મુસાફર માણસોનો નાશ જ્યારે તેનું નશ્વો આશ્રયું ત્યારેજ થાય છે.

પ્રથુ—એવો કેવો દુષ્પદાયક ભેદ છે કે જેમાં કોઈનું આલી શકતું નથી ! કદાપી તેમ હોય તો પણ મુસાફર શા માટે માર્યા જાય ! એ તો કેવળ અન્યાયજ કહેવાય !

મોદી—એ ભેદ છુપો છે જો કે તે છુપો ભેદની વાત મુસાફરે જાણી લીધી, અને મુસાફરને પ્રજા વર્ગે પૈડીનો કોઈ પણ જણાવે તો તેને મોટું ભયંકર સાશન છે.

પ્રથુ—તેની કંઈજ હરકત નથી. તમે મને તે છુપો ભેદ બતાવશો તો મારા આગળથી કોઈ પણ જગોએ વાત જવાની નથી, કેમકે તેમાં ઉત્તરો અગારો બચાવ છે.

મેઠી—આ નગરનો અધિપતિ ચંદ્રસિંહ સર્વ પ્રકારે વખાણવા યોગ્ય છે તેને કરણસિંહ નામનો ફક્ત એકજ પુત્ર છે. આખા રાજ્યનો ભોગવટો કરનાર તે કરણસિંહ સિવાય બીજો કોઈ નથી, એક પુત્રી રત્નમાળા નામની કેવળ ઉર્વશિ જેવી સોળ વરસની ઉમરની મહા ચતુર છે, તેનું લગ્ન હજી સુધી થયું નથી કારણ કે તે રત્નમાલાને લાયક હજી કોઈ વર મળી શકતો નથી; ઘણી જગોએ રાજ્ય પુત્રની સ્થિતિ તથા તેની રહેણી કહેણી જોઈ પણ તે રાજપુત્રિના અંતઃકરણમાં કોઈ લાયક થતો નથી. જોટલા માટે તે કુવારી રહેતી છે આ તરફ કરણસિંહ પંદર વરસની ઉંમર સુધી શરીરે મજબુત રહ્યો તથા કસરતથી નિપુણ હોઈને દેખાવમાં કદાવર જણાવા લાગ્યો, પછીથી જેમ જેમ ઉમર વધતી ગઈ તેમ તેમ તેનું શરીર ક્ષીણ થવા લાગ્યું. લાથ પગ દોરડીયો જેવા પાતળા થવા લાગ્યા અને પેટનો વિસ્તર મોટો થવા લાગ્યો, જ્યારથી તેમ થવા લાગ્યું ત્યારથી ખાટા ખારા તથા તીખા રસ વીગેરે પદાર્થ તથા રોટલો વીગેરે ખાવાની વસ્તુ ઉપર બીજકુત્ર રચી રહી નહી—ફક્ત દુધ ઉપર નિરવાહ ચલાવવા માંડ્યો. ત્યારે તેની વિસ વરસની ઉમર થઈ ત્યારે કોઈ વિલક્ષણ ચમત્કાર જણાવવા લાગ્યો, તે એવી રીતે કે રાજપુત્રના રક્ષણ માટે આજીવન બાળુ નજીક સુઈ રહેનારા માણસમાંથી બે ત્રણ માણસો પ્રાતઃકાળમાં નિર્જીવ જોવામાં આવતા હતાં,—એમ એમ દરરોજ રાજદરબારી નોકરોનું અનાયાસ મોહોત થતું જોવામાં આવ્યું.

રાજપુત્ર વ્યાધીથી કેવળ અશક્ત થએલો તેથી રેણની આજ્ઞા પ્રમાણે તે રાજપુત્ર સાથે તેમની સ્ત્રીનો સસર્ગ કોષ પણ પ્રકારે થવા દેતા હોતા, તેથી તે રાજપુત્રની પાસે તેના રક્ષણ માટે એક બે નોકરો સુધી રહેતા હતા. પણ તે સુધી રહેનારા પ્રાતઃકાળમાં કેવળ નિર્જીવ મડદાં જણાવા લાગ્યાં.

દેશ પરદેશથી વિદ્વાન હકીમોને આ રાજ્યમાં તે પુત્રની સારવાર કરવાને માટે ધણી દીવસ સુધી રાખ્યા હતા, અને તેઓ પોતાના તન મન અને ધનથી ઉત્સાહ પુર્વક ઉત્તમ દવાઓ કરતા હતા પણ તે દવા પેટમાં એક ક્ષણ માત્ર પણ ટકતી નહોતી. તેથી હકીમ વિગેરે ધણી વૈદ્યો પ્રયત્નમાં પાછા પડ્યા.

સાથેના માણસો શાથી મરે છે એ વાત જ્યારે રાજ્ય પુત્રને બીલકુલ ખબર નથી ત્યારે તેના માટે ચંદ્રસિંહ રાજાને મોટો બચ પેડો. તે સાથે પોતાના પુત્રને અસાધ્ય વ્યાધી વળગેલી જોઈને ધણી દીલગીર રહેતો હતો એકતે એકજ પુત્ર હતો તે કેવળ તેનો આંખની કીકી કરતાં પણ અમુલ્ય હતો તેને સાજો કરવાને માટે ધણાં ફાંફાં માર્યાં પણ કંઈજ કાર્ય સર્જી નથી. તેની વ્યાધીનું નિદાન કોઈ કરી શક્યા નહોતા. તેમજ સાથે રહેનાર નિદ્રાવશ થએલા માણસો મરે છે તેનો બેદ કોઈ પણ રીતે જાણવામાં આવ્યો નહીં.

દરબારમાં એક પછી એક ધણા માણસો કુવરની રક્ષા કરનાર રાત્રીએ મર્યા પામ્યા. તેથી વિચિક્ષણુ પ્રધાને એવી તત્પર કરી કે તે રાજપુત્રને ગામ બાહાર બગીચામાં એક બંગલોની આંદર રાખ્યો. અને એવો ઠરાવ કર્યો કે પ્રદેશથી પ્રવાસ કરતો કોઈ માણસ નગરમાં પ્રવેશ કરે તેને મકડીને રાજકુવરની પથારી પાસે સુધી રહેવાને યોગવાદ કર-

વી. એમ કરતાંમાં કોઇ પણ ઇલમ વાળો મળી જાય તો તે રાજપુત્રને સેહેજમાં સારો કરી શકશે. આ પ્રમાણે ઠરાવ પાંચ સાત વરસથી થયો છે. તે રાજપુત્ર બાગમાં રહે છે જે કોઇ પ્રદેશથી પ્રવાસ કરતો આ તરફ આવે છે તેને પકડી ને તે રાજપુત્રની પાસે રાખવામાં આવે છે પ્રાતઃકાળ થાય છે એટલે તે મુસાફર મરેલો જણાય છે. આ પ્રમાણે હકીકત છે, તેથીજ મહેં આપને કહ્યું હતું કે દરવાજામાં પેસતાં આપને કોઇએ રોક્યા નહીં એ મોટી ખુશિની વાત છે.

ભગલો—(વાત સાંભળીને શરીરે કંપારી વધુટતાં પરશેવાના ઝેમેઝેમ થઇ ગયેલા બય ઘસ્ટ થયેલો) મોદી ! મોદી ! એ તો માહા ભારે આશત ! આશત ! હવે અત્યારે ચુકતીથી દરવાજા બાહાર હું નીકળી પડું તો કંઈ હરકત ખરી કે.

મોદી—હા-હરકત તો ખરી-અત્યારે જનાર માણસને પુછવામાં આવે છે. જો કે ખાસ આ રાજ્યની રહીયત હોય તેને કોઇ પ્રકારની ઈજા નથી. પણ આ નગરમાં પરદેશી મુસાફર પેશી ગયો હોય તો નામ લખતી વખતે તેને પકડીને કેદ કરે છે.

ભગલો—શિવ શિવ શિવ—ઓ મહારી બહુચરા ! ઓ મારી કાળકા ! ઓ બંદ્રકાળી ! ઓ ખોડીયાર ! ઓ ચામુંડા ! તું હવે અમારા સામુ જોજો. હવે તો તારોજ આશરો છે.

પૃથુ—ઓ ભગનાભાઈ ! તમે શા માટે આગળથી ડરો છો ! તે વખતે જોઈ લેવાશે.

એમ વાત કરતાં કરતાં એક પ્રહર રાત્રી વીતી ગઇ એટલામાં ચાર પંડાણુ અને ચાર રજપુત સીપાઈ મળી આઠ હથીયાર સાથે પ્યાદાઓ એક ખુંધા ડોસાની સાથે મોદી-

ના બારણા આગળ હાજર થયાં, પેલા ખુંદા બુઢા ડોસાએ પોતાની ધોળી ડાઢી ઉપર હાથ મુકી ઉંચુ જોઇને મોઢીને હાંક પાડી-મેડા ઉપર પૃથુસિંહ સાથે વાત કરતો કરતો નિચેથી અવાજ સાંભળી મેડીની બારી આગળ મોઢી ઉભો રહ્યો અને પુછવા લાગ્યો કે કોણ છે !

ધોળી દાઢીવાળો બુઢો—તમારા મકાનમાં ભગવા નામનો હજમ છે તેને અમારે સ્વધીન કરો તે આજરોજ આ નગરમાં મુસાફર તરીકે પેડેલો છે.

મોઢો—(એકદમ ચમકીને) આય મારા બાપ ! હમણું વાત તો કંઈકું એટલામાં જુવો જુવો આ દરબારના માણસો આવ્યા છે અને ભગવાને બોલાવે છે.

ભગલો—હેં, હેં, હેં, શું ! શું ! શું ! મને, મને.

મોઢો—હા હા, તમને તમને જુવો હેઠલ જધા ઉભા છે માટે તમે ઝટ ઉઠો નહીતો તેમાં મારો ઘાંણુ નીકળી જશે,

ભગલો—(ટાંટીયા થર થરતો કાંપતો કાંપતો) અરેરેરેરે મને ટાઢુ ચઢી ગોઢડાં ઓઢાઢોરે મારાબાપ, (એમ કહીને મેડા ઉપરજ લાંબો થઇને સુતો)

મોઢો—(બારી તરફ જઇને) ઓ મિયાં સાહેબ ! આ ભગવાને ટાઢીયો તાવ ચઢી આવ્યો છે અને ગોઢડાં ઓ રાડવા માગે છે .

ધોળી દાઢીવાળો—ઠીક છે તેને હેઠળ તો ઉતારો, પછી તેનું શરીર સાર હશે તો લઇ જઈશુ. અમે જોઇએ તો ખરા !

મોઢો—(ભગવા પાસે આવીને) ઓ બાપસાહેબ, ઉઠ ઉઠ નહી તો મારો ખોડો નીકળી જશે, એમ કહીને મોઢો તથા તેનો છોકરો તથા તેનો એક નોકર મળી ત્રણેજ જણે તેને ઉપાડી ઉભો કરીને હેઠળ ઓસરીમાં બે-

સાચો પછી મોઢીએ દરખાંશી માણસોને કહ્યું કે જુવો આ ભગલો.

આ પ્રમાણે ભગલાનો તમાસો નેંધને પૃથુને ધણી ધમત લાગી, તે સાથે પેટ પકડીને પૃથુ ખુબ હસ્યો અને ઉતાવળો ઉતાવળો હાથમાં તલવાર લઇને પૃથુ હેઠળ ઉતર્યો, અને હવે શું થાય છે તે જોવાને માટે ઉભો રહ્યો.

ધોળીદાહીવાળો ખુઠ્ઠો—મગ્ગલાભાઇ ! આલો ઉડો ! મુ સાફર માણસને ગામમાં રહેવાનો સરકારનો હુકમ નથી ગામ બહાર બંગલો છે. તેમાં ઇલાહીદા ઉતારો આપવા માં આવે છે માટે જલદી કરો ઉડો.

ભગલો—(થરથરતો તથા કાંપતો) ઓ ભાઇ સાહેબ ! ગામ બહાર હું એકલો કેમ રહી શકું ! માટે મેહેરબાની કરી મને અહીંયાં રહેવા દો.

ખુઠ્ઠો—અરે ભગલાભાઈ, ! તે બંગલાની આજુ બાજુ ચોકી પેહેરે, રહે છે એટલુજ નહી પણ તેમાં રાજપુત કરણસિંહજી પણ રહેછે તેમને તમે મળશો તો તમારી વાતોથી તે ધણા ખુશી રહેશે તમારી હુશીયારી જણાશે તો સૂર્ય ઉદય થએ તમને ઇનામ પણ આપશે.

ભગલો—(આંખમાં આંસુ કાઢતો) અરેરે ગમે તેટલી વસ્તી હોય તોપણ ઓ ભાઇસાહેબ ! મને દયાઆતર અહીંયાંજ રહેવાદો. હું ઘણા બીકણ છું—બીકથી ને બીકથી છાતી ફાટીને ત્યાંજ મરી જમશ, (એમ કહીને તે પોકે પોકે રોવા બેઠો અને અનેક પ્રકારના વિલાપ કરવા લાગ્યો.)

પૃથુએ જાણ્યું કે આ ભગલામાં કંઈજ નથી. તે વખતે જેટલી ગપો મારતો હતો તે તમામ નકામી પરડાંકતો હતો માટે આ માણસના આત્માનું રક્ષણ કરવું

એ માહારો ધર્મ છે માટે જોડતો ખરો ક્રમ થાય છે એમ સચુર રાખી પોતે એક બાગુએ બુઢહા ડોસાની પાસે ઉભો રહ્યો.

બુઢહા ડોસો—અરે સેતાની નાહક ઢાંગ શાના કરેછે, ! તું આજે સાંજની વખતે એક રજપુત ઠાકોરની પાસે બેસીને તું પ્રેતાની બડાઈ મારતો હતો તે બુલી ગયો કે વળિ તું એક કવિત બોલ્યો હતો તે કવિત મને પુરે પુરે યાદ નથી છેવટની લીટી યાદ રહી છે જેમાં તું એમ કહેતો હતો કે.

“રંઢીનકું રિસવાય રહું સુખ રહૂ હમહી મગલા”

તે વાત ખરી કે નહી. બોલ સાચું,

ભગલો—(રોતો રોતો) હા સાહેબ, હા અનદાતાર હા, ગરીબ નિવાજ એ તમામ વાત ખરી છે પણ પેટને અરથે બધું બોલવું પડે છે,

બુઢહા ડોસો—અરે તું એમ પણ કહેતો હતો કે મારા બ્રહ્મી વચ્ચે જે પ્રકારની બિંદી છે તેમકં હનુમાન અને કાળ ભેરવ સાધેલા છે, તે ત્હારા દેવ ક્યાં ગયા !

ભગલો—ઓ બાઈસાહેબ, એમાંનુંતો કશુંએ નથી. આ અનાથને શા માટે સતાવો છો, હવે મને મુકી દો હું તમારો મોટો ઉપકાર માંનીશ.

પઠાંણ—(ભગલાની કમરમાં હાત મારીને) હે ! ધ્યાનત હે તેરે મુહ ઉપર સાલે બદમાસ ! ચટ્ટીયાં પટ્ટીયાં કરકે બાહાર નીકલને મેઈ સમજતાહે ! સાલે ગમાર !

ભગલો—(એટલામા પૃથુસિંહ ઠાકોરને તે જુવે છે એટલે ઓ ગરીબ નિવાજ ! તમે ક્ષત્રી રાજ મહા-વીર પુરુષ છો, આપના આશ્રા નીચે હું આઝ્યો છું છતાં હવે મારી આવી દશા ! હે વીર પુરુષ ! આ અનાથની કરુણ સામુ જોશો નહી ફક્ત ગરીબ ઉપર નીધા કરો. હુંતો

હજમ છુ ! બટકતો બટકતો પેટને ચરથે નીકલ્યો
હું માટે સર્વે વાતની હું ક્ષમા માગુ છું.

પ્રથુ—(દરબારી માંણસી પ્રત્યે) જુવો ભાઈ! આ માણસ
સને બદલે હું આવું તો તમને કંઈ હરકત છે !

બુઢઢો—(ચકિત થઈને) આહાહા! આપ આવો તો અમ
ને કંઈ હરકત નથી. પણ આ માણસને બદલે તમે શા
માટે આવો છો !

પ્રથુ—સહેજ ! મારી એવીજ ઇચ્છા છે;

બુઢઢો—બલે તમે આવો તો પણ ઠીક છે.

પ્રથુ—જરા થંભો હું મારો પોશાક વીગરે પેહેરીને આવુ
છું. (એમ કહીને પ્રથુ મેડા ઉપર ગયો.)

હેઠળ એકંદર કેવી હકીકત બની તથા ભગલા હજમ
ને બદલે પ્રથુ જવાને તૈયાર થાય છે એ તમામ વાત વા
સંતીએ બાણી હતી—પ્રથુ જ્યારે મેડા ઉપર ગયો ત્યારે
વાસંતીએ પ્રથુને તે અમત્કારીક જગો ઉપર જવાને આના
કાની કરવા માંડી આ વખતે ભગલો એકદમ જલદીથી ઉ
પર આવી પહોંચ્યો તેમજ તે વખતે મોદી પણ હાજર
હતો; પ્રથુ જવાને તૈયાર થાય છે તેના માટે મોદીના મન
માં કાંઈક જુદાજ વિચાર હતા,—તેમજ ભગલાના મનમાં
પણ જુદા વિચાર ચાલતા હતા, મોદીને ખાત્રી હતી કે આ
રજપુત ઠાકોર પ્રાતઃકાળમાં જીવતો રહેવાનો નથી, તેથી તે
મોદી મનમાં ગોઠવણી પોતાના સ્વાર્થની કરી ચુક્યો હતો
તે ગોઠવણી પાપ યુક્ત હતી, તેનો માટે પુત્ર હતો તેને
કન્યા મળી નહોતી તે મોદીને તેની નાતના તમામ માંણ
સોએ નાત બાહાર મુક્યો હતો તેથી તેને કન્યા મળવી
ધણી મુશ્કેલી હતી. તેટલા માટે તે મોદીએ ધાર્યું હતું કે
પ્રાતઃકાળમાં આ રજપુત ઠાકોર પાછો નહી આવે તો તેની
ઠકરાંણી જીવંત છે તેને ગમે તે પ્રકારે સમજાવીને આપ

જા છોકરા સાથે કોહુ ધડી દઈશું એ વીચારમાં લીન થએ
લો મોદી પોતાનો સ્વર્થ તાકનામાં તત્પર થયે હતો, આ
તરફ ભગલો હજમ પણ તેવેજ વિચાર કરી રહ્યો હતો;
તેથી જેમ અને તેમ આ રજપુત ઠાકોર તે ચમત્કારીક જ
ગોએ જાય તો ઘણું સાર એમ મોદી અને ભગલો એ
રીતે બન્ને જણ પોતાના મનમાં ઇચ્છા રાખતા હતાં.

જ્યારે વાસંતીએ પ્રથુને જવાને માટે આનાકાની કરવા
લાગી ત્યારે તે વાતની વચમાં મોદી બોલી ઉઠ્યો કે તેમાં
કંઈજ હરકત નથી, જે હુંશીયારી રાખશે તો કાંઈજ હર
કત નથી. બાહ સાહેબ ! તમે કોઈ પ્રકારની ફિકર રાખશો
નહીં. આ તમારૂં ધર છે. માટે જરાએ અંદેશો લાવશો
નહી—આ પ્રકારે મોદી વચનો બોલીને ચુપ રહ્યો.

પ્રથુએ વાસંતીને કહ્યું કે જે કાંઈ ચમત્કારીક બેદ હ
શે તે જરૂર જણાશે, રજપુત વીર પુરુષે પાપલાની પેટે
ડરવું નજ નોંધએ. કેટલીક જગોએ સાહસ કાર્ય કરવાથી
કાંઈનો સુધારો થાય છે, ક્ષણભંગુર દેહ છે માટે મોહતથી
બય પામીને નાસવું એ નીચુ, ધાત્રવા જેવું છે, જીવો. કે.

॥ છપયવૃત ॥

નકહુ છત્રિકો ધર્મ, વ્યાધિયુત શૈયા પરનો
નકહુ છત્રિકો ધર્મ, આત્મ હત્યા કર મરનો
નકહુ છત્રિકો ધર્મ યુદ્ધ તજ દૂર વિચરનો
નકહુ છત્રિકો ધર્મ, શસ્ત્ર ઘાવન તેં હરનો
વધુ વિપ્ર ગાઢકી નિપતિ લિખિ, નૈન હોત જાકે અરુન
હરસિદ્ધ યુદ્ધમેં પરત પુનિ કહત ધન્ય છવી મરન ॥૧॥

છંપૌ.

અતિ વિકટં યુદ્ધકે સમયે શસ્ત્ર ધંરિ સન્મુખ ધાવે,
 શૂનત હઠ તન રંચ, તનક નહિ પીઠ દિશાવે
 ગિરત ઉઠત પુનિ ધસત સ્વદ્ગ પુનિ પુનિ કર સ્હાવે
 રોમ રોમ શૂરત્વ મરનકો ડર નહિ લ્યાવે
 પુનિ મરત પરસ્પર શસ્ત્ર તે ગિરત ગિરત નહિ કચ્છુડરે
 હરસિદ્ધ અપ્સરા સ્વર્ગકી પ્રેમ યુક્ત તિનકું વરે ॥૨॥

હે પવિત્ર વાસંતી ! આ કવિત્તનો બાવાર્થ એવો છે .
 કે—આ વખતે માંદા થઇને પથારીમાં પડી રહેવું. એ ક્ષત્રીનો ધર્મ નથી. આત્મહત્યા કરીને મરવું, યુદ્ધ ભુમિનો ત્યાગ કરીને પોતાનો પ્રાણ બચાવવાને માટે નાશી જવું, શસ્ત્રના પ્રહારથી ડરવું. એ વીગેરે ક્ષત્રીનો ધર્મ નથી, સ્ત્રી ગાય અને બ્રાહ્મણ વીગેરેનું દુષ્કર્મ જોઇને તેમનું દુષ્કર્મ દુર કરવું એ ક્ષત્રીનો ધર્મ છે આખરે પરાપકાર કરવામાં યુદ્ધ કાર્યમાં દેહ પડે ત્યારે તે ક્ષત્રીનું મર્ણુ ધન્યવાદને પ્રાપ્ત થાય છે.

અત્યંત વિકટ યુદ્ધ થતું હોયે તે જગોએ હાથમાં શસ્ત્ર પકડીને સન્મુખ પગલાં ભરે પણ પાછું ભગલું જાય નહી, યુદ્ધ કરવામાં જરાપણ હઠે નહી, તેમજ પીઠ બતાવે નહી, જમીન ઉપર મુઠ્ઠા ખાઇને પડે અને ફરીથી ઉભો થઇને લડે, ખડમને વારે ધડીએ હાથમાં લઇ સન્મુખ ધસે જેના શરીરમાં દરેક રોમાવળી છે તે દરેક કાંમમાં શૂરત્વનો અંશ રહેલો છે તેવો શૂર ક્ષત્રી મરવાને ડરતો નથી, વારં વાર પડે અને ઉભો થાય, — એમ છતાં શૂરત્વમાં મસ્ત થ એલા શૂર મર્દ મર્ણુ પામે છે તેને સ્વર્ગની અપ્સરાઓ વરે છે.

॥ છપૈ ॥

સિદ્ધ સાધુ મુનિર્વિદ્ વિપીન મેં રહત નિરંતર,
 કરત યજ્ઞ ષડ્ કર્મ, ધ્યાનમેં નિસદિનુ તત્પર,
 આત્મ જ્ઞાન સંવાદ મૌનવૃત મુનિજન રાખત,
 ભક્તિ ભાવ ભય રહિત ॥ વૃત્તિ સ્થિર રાખકર ભાખત,
 કહિકાલ-પ્રનત પરમેશ્વરો, નહિ હોવત કારજ સફલ
 હરસિદ્ધ પરત રનચેતમે, મિલત શ્રેયકર મોચ્છફલ ॥

સિદ્ધ, સાધુ, મુનિ સમુદાય વીગેરે અરણ્યમાં નિવાસ
 કરીને રહે છે તેઓ મોક્ષ ફળ મેળવવા, યજ્ઞ કરેછે ષડ્-
 કર્મ, ધ્યાન વીગેરે કરવામાં તત્પર રહે છે, આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત
 કરવાને સંવાદ કરે છે મૌન વૃત્તિ ધારણ કરીને તે વિષયને
 છૂટે છે. ભક્તી ભાવ રાખે છે પ્રતિને સ્થિર રાખીને વાંછી
 પ્રત્યાસ કરે છે. અને ઘણા કાળ સુધી ઇશ્વરની સ્તુતિ કરે
 છે તે પણ તે શ્રેય ફળને પામતા નથી પણ જેઓ યુદ્ધ
 માં શૌર્યમાં લીન થઈને મરે છે તેમને તુરંત મોક્ષ મળે છે
 વાસંતી—(પૃથુ પ્રત્યે) હે વીરપુરુષ ! તમારો ક્ષત્રી ધર્મ
 કાયમ રહો. હવે તે તરફ જવાને હું તમને રોકતી નથી
 તમે કાર્ય સફળ કરીને પ્રાતઃકાળે વેહેલા પધારો એવી
 આશા રાખું છું—

પૃથુ પોતાના અંગ ઉપર કવચ તથા મુસ્તક ઉપર ટોપ
 વીગેરે ધારણ કરતાં કરતાં આ પ્રમાણે વાસંતી સાથે દીક્ષા-
 સાનાં વાક્ય મોત્તો હોતો, ઠાણ, તણવાર, બાણો, કળાન
 તથા બાણો બાણો વીગેરે સર્વે હથિયાર સાથે સજ્જ થઈ
 વાસંતીને પ્રેમ કટાક્ષથી મળીને તુરંત મેઝા ઉપરથી હેઠળ
 ઉતર્યો, બગસો તથા મોદી પણ હેઠળ ઉતરી પડ્યા,—પૃથુ

હથીમાર સાથે તૈયાર થએલો ભગ્ય ચેહેરાવાલો શૂર મદને
 જોઈને આવેલા દરબારી માણસો પૃથુને જોઈને તેની તા-
 શીફ કરવા લાગ્યા, અને ત્યાંથી નગર બહાર બાગ તરફનો
 રસ્તો પકડ્યો, બાગમાં પ્રવેશ કર્યો તે મામના રાજ્ય પુત્ર
 કરણસિંહનો બંગલો આવ્યો એટલે સાથેના દરબારી માણ-
 સો આમળ જતાં અટક્યા અને પૃથુ પ્રત્યે બોલવા લાગ્યા
 કે તમે આ સન્મુખ બંગલો દેખાય છે તેમાં જાઓ અમે
 અહિયાંજ ઉભા રહીશું કુમાર સાહેબ કર્ણસિંહની આજ્ઞા
 અહીયાં સુધીજ અટકવાની અમને છે-પૃથુ તે વાત સાંભ-
 ળી બંગલા તરફ સિધ્ધો ચાલ્યો ગયો અને તે બંગલામાં
 પ્રવેશ કર્યો.

તે બંગલામાં અંદરની બાજુએ ઇંદ્રપુરી માફક શોભા
 કરી હતી, મોટા વિસ્તિર્ણ તકતાઓમાં જયપુરી ચિત્રો ગો-
 ઠવી દીધાં હતાં. બીજોર કાચના મોટા આયના બીંતને લ-
 ગતા ગોઠવ્યા હતા; મોટા મોટા જમરખમાં દીવાળતિ પ્ર-
 ગટાવી હતી. મુખમલની મોટી ગાદીયો ચારે તરફ પાથરી
 હતી. તે ઉપર મોટા તકિયા હતા. તે ઉપર મંત્રગણનુ કપડું
 પાથર્યું હતું. બંગલાની આજુબાજુ બસે બસે કદમ દુર
 ચારે તરફ એરડીયો બનાવી હતી તેમાં દરબારી માણસોની
 ચોકી હતી, રાત્રીની વખત તે બંગલામાં ફક્ત કરણસિંહ
 (રાજ્યપુત્ર) એકલોજ રહેતો હતો, જ્યારે કોઇ પ્રવાસી
 મુસાફર આવી પોહોચે ત્યારે તેની સાથે વાતચિત રાત્રી
 વખતે કરવાને તેને આનંદ થતો હતો.

કેઇ અમતકારિક, વ્યાધીથી આ કરણસિંહ કેવળ કદર-
 પો દેખાતો હતો, માથાનો ભાગ મોહોટો હતો, નેત્રમાં ખાડ
 પડી ગયેલાં હતા, હાથ પગ કેવળ પાતળા અને તે ઉપર
 રંગો દેખાતી હતી, પેટ જળોદર કઠોદર જેવું મોહોટું થઇ
 ગયું હતું. તેથી તે કેવળ મડદા જેવી આકૃતિ વાળો દેખા-

તો હતો તથાપી તે વાતચિત, કરવામાં ચાલાક હતો. મા-
ણસની પરિક્ષા કરવાને કદરદાન હતો. તે કેવળ ઉદાર અને
દયાળુ હતો. સારા સારા સજ્જન પુરુષોની તેને સોબત
હતી, તેણે કેટલાંક સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હતાં. તે આ-
વખતે મોઢોટી ગાદી ઉપર તકીયાને પીઠ લગાવીને આ-
ડા બેસી રહ્યો હતો. એટલામાં પૃથુએ તે બંગલામાં પ્ર-
વેશ કર્યો.

આનેલા મુસાફરને જોતાંજ કર્ણસિંહ બેઠો થયો તે
મુસાફરને આવો પધારો એવા શબ્દોએ કરીને માન આપ્યું
તેથી પ્રથુને ઘણું સાર લાગ્યું. પ્રથુ તેની નજીક બીજી ગાદી
હતી તે ઉપર બેસી ગયો, કર્ણસિંહ રાજકુમારે પ્રથુ તરફ
દ્રષ્ટી કરી ત્યારે તેને જણાયું કે આ નવલ મુસાફર કોઈ
શરવીર દેખાય છે, તેથી તથા દેખાવમાં કોઈ રાજા કુમાર
હોય તેવો તેને જણાયો, તેથી તે પોતાના મનમાં ઘણી
ગ્તાની કરવા લાગ્યો અને તેમની પ્રત્યે બોલ્યો કે, આપને
કયા પ્રદેશમાં રહેવાનું થાય છે !

પ્રથુ—તે પ્રદેશ અહિંથી દુર છે, અમરકંટક પર્વતોના જ-
ામાં માહારો પ્રદેશ છે માર નામ પૃથુસિંહ છે હું અ-
મરસિંહ રાગનો પુત્ર છું.

કરણસિંહ—અફસોસ ! આપના જેવા સદગુણી રત્ન !
અરેરે માહાર મોઢોટા કેમ થતું નથી, અરે ! હું તો
કંઈ જાણતો નથી કે વીપરીત પરીણામ શાથી થાય છે.
શિવ શિવ શિવ.

પ્રથુ—કેમ અફસોસ થાઓ છો !

કરણસિંહ—તમે રાજપુત છો માટે હું સાચેચાચુ કહું—
અત્યાર સુધી કોઈ પણ મુસાફર સાથે આ પ્રમાણે પ્રેમ
યુક્ત ઉદ્ગાર નીકળ્યો નથી. માત્ર તમારા પ્રત્યે, શિવ,
શિવ, હવે માહાર મૃત્યુ નજીક આવે તો સાર.

પ્રથુ—તમને પરમેશ્વર લાંબો આવરદા બક્ષે શા માટે આ-
ટલા બધા અકસોસ થાઓ છો બેલાશક કારણ હોય
તે કહો.

કરણસિંહ—અરે મહારામાં 'એવું' કયુ દૈવત છે કે મારી
સાથે રક્ષણ માટે શયન કરનાર મૃત્યુ પામે છે ! જો કે
હું તો કેવળ નિદ્રાધિન હોઉં છું. એટલે મને તો ખીલકુલ
ખબર રહેતી નથી.

પ્રથુ—હે રાજકુમાર ! તમે નિર્ભય રહો,—જે વાતથી ઉચ્ચાટ
થાય તેવી વાતનો ભાગ કરવો યોગ્ય છે, માત્ર "આનંદ-
માન" રહેવું એ પરમ સુખ છે.

કરણસિંહ—તમે કહો છો તે વાત ખરી છે પણ આનંદનું
સાધન ક્યાં છે ! જીવો આ શારીરીક સુખ પણ નાશ
પામ્યું છે. શરીરમાં અનેક પ્રકારની વ્યાધી એવી અ-
સાધ્ય છે કે મોહોટા વિદ્વાન તખીમોથી પણ કંઈજ
થઈ શક્યું નહીં,—શરીર જ્યારે સાર ન હોય ત્યારે મન
વિચિત્ર યુક્ત રહે છે, તેમાં જ્યારે અણચાલે સંતોશ
માનીએ છીએ ત્યારે જરાક આનંદ થાય છે પણ તે
આનંદ કંઈજ કામનો નહીં—કારણ કે, મારામાં જે કોઈ
ગુણ અને વિચિત્ર ગુણ રહેલો છે તેથી માણસ માત્ર
મૃત્યુ પામે છે તેથી નિરંતર હું અકસોસ રહું છું. માટે હે
વીર મહાબાહુ ! તમે અહિથી પાછા જાઓ તો સાર.
માહારે નીત્યનું એજ ચાલે છે. પણ તમારા જેવા સારા
માણસને જોખમમાં નાંખવાનું મને મન થતુ નથી.

પ્રથુ—ભયથી હું ડરતો નથી, માટે તમે નિર્ભય રહો.

કરણસિંહ—જ્યારે મધ્ય રાત્રી થાય છે ત્યારે મને તુરત ઉઘ
આવી જાય છે હજી નિદ્રા આવવાને આર ઘટિકાની વાર
છે ત્યાં સુધી આપણે દશ અવતારી પત્તાં રમિશું ?

પ્રથુ—બલે-રમત ચલાવો, આપણને તેમાં ગમત થશે.

આ પ્રમાણે તેઓ દશ અવંતારી પતાની રમતે શરૂ કરી, એમ કરતાં કરતાં મધ્ય રાત્રીનો સમય થયો. એટલે કર્ણસિંહને નિદ્રાથી ડોંલાં આવવા મડ્યાં, એટલે રમત અંધ કરીને કર્ણસિંહે નિદ્રા લેવાને પ્રથુ પાસેથી રજા લીધી. કર્ણસિંહ મોટી પથારીમાં તુરત સુઈ રહ્યો. તે કર્ણસિંહની પથારી નજીક પ્રથુની પથારી કરી મુકેલી હતી. તેમાં પ્રથુ ખેડો આ વખતે કર્ણસિંહ કેવળ ગાઢ નિદ્રામાં ખેમાન થયો હતો, પ્રથુને અનાયસ મેનાંતો ગાહો બનાવેલો યાદ આવ્યો તેમાં તેણે એ ઉદ્દેશ લીધો કે જનગતો માણસ કોઈનો ગાંજ્યો જતો નથી, -ગાટે આ વખતે જાત રહેવાનું કામ છે. એમ નિર્ણય કરી પોતાની પથારીમાં એક ગોદડાનો વાંટો બનાવીને પથારી ઉપર લાંબો ગોઠવ્યો. તેના ઉપર એક ચાદર ચોરાદી, તેથી તેનો દેખાવ એવો જણાયે કે આ પથારીમાં કોઈક સુઈ રહ્યો છે - આ પ્રમાણે કુદરતિ બનાવટી દેખાવ, કરીને પોતે દાત્ર અને તત્તવાર લઈને તે બંગલામાં એક ચોરડાનો ખુલ્લો હતો જેમાં અંધાર હતું ત્યાં પોતે રમના જેવા સારૂ ઉભો રહ્યો.

સુમારે ત્રણ ઘટિકા થઈ હશે તે વખતે કર્ણસિંહનું મુખ પોહોળુ થયું તેમાંથી એક રક્ત વર્ણનો સર્પ પોતાનું ડોકું કાઢાડીને ચારે તરફ જોવા લાગ્યો, જ્યારે તેને આજુ બાજુ કોઈ પણ પ્રદારનો સંચાર કે પ્રાણી માત્ર જિવામાં આવ્યું નહી ત્યારે તે પોતાની ફળ્લા પોહોળી કરીને અડધી ધડી સુધી હવા લીધી પછી ધીરે ધીરે બાહાર નીકળીને નજીકની પથારી હતી તેમાં સુઈ રહેલું કોઈ પણ છે એમ જણાવે ત્રણ ચાર એમ ઉપરા ઉપરી ડંડક્યાં, એમ કરીને તુરત તે કર્ણસિંહના મુખમાં પ્રવેશ કરીને ફરીથી પાછો બે ધડી સુધી હવા લઈને પછી તે પેટમાં પેશી ગયો. આટલો બધો બનાવ બન્યો તે તમામ પ્રથુસિંહ નજરે પડે તો

હતા, રાત્ર કેવળ થોડીજ રહી હતી. કુકડાઓ રહોર કરી રહ્યા હતા; પ્રથુસિંહે ખરેખરો ભેદ જાણી લીધો છુપા ખુશામાંથી પોતે અજ્ઞાણામાં ત્યાંથી પોહોચ્યો કરણસિંહની જોડે પોતાની પથારી હતી તે ઉપર તમામ મથારી સાફ કરીને પલાંડી વાળીને જગત બેશ્વરી રહ્યો. એમ કરતાં કરતાં પ્રાતઃકાળ થયો; એટલે કરણસિંહ પણ જાગી ઉઠ્યો. પોતાની જોડની પથારી બણી તેણે જ્યારે જોયું ત્યારે નવિન મુસાફર જીવતો દેખાય છે તે જોઈને તેને આનંદનો પાર રહ્યો નહી તેને ઘણુંજ આશ્ચર્ય લાગ્યું. ઘણા આનંદની સાથે કરણસિંહ બોલવા લાગ્યો કે હે મિત્ર ! આજરોજ હું મોટો ભાગ્યશાળી છું, કે આપને હું આરોગ્ય જોઉં છું, આ તમામ ખુશાલીની ખખર માહારા પીતાજીને આપવીજ પડશે, એમ પરસ્પર વાત કરે છે એટલામાં તેમના નોકરો હાજર થયા નોકર વર્ગ પણ આ તમામ જોઈને ખુશી થયા—તેમાંથી એક દાસ જલદીથી દરબારમાં જઈ પોહોચ્યો. અને હકીકત ગુજરી કે નવિન મુસાફર જીવતો દેખાય છે એ વાત સાં જાણીને પ્રધાન મંડલી સહવર્તમાન તથા રાજ પુત્રી દાસીઓ વીગેરે તમામ તૈયાર થઈને તે બંગલામાં આવી પોહોચ્યા.

કરણસિંહે પોતાના પિતા પ્રત્યે કહ્યું કે હે પિતાજી ! ગઈ રાત્રીએ મારા નસિબે જે મુસાફર આ જગોએ આવેલ છે તે આ જોડેલા છે તેજ છે તે અમરકંટક પ્રદેશમાં અમરસિંહજી પરમારના પુત્ર છે તે પરાક્રમિ રાજપુત્ર છે.

ચંદ્રસિંહ રાજ્ય ઘણા ખુશ થયો. તે નવિન મુસાફર રાજપુત્ર આપણે ત્યાં ક્યાંથી આવવા તેના માટે તેમને ઉતારા સાફ ધામધુમથી સોંપ કરી;— પછી ચંદ્રસિંહે પ્રથુની સાથે વાતચીત કરતાં જણાયું કે તેમની સાથે એક રાંણી છે તેમને બોલાવવાને સાફ મુખપાલ મ્યાંનો તૈયાર કરાવીને

મોકલ્યો તે સાથે પાંચ સાત દાસીયો તથા તે પૃથુનિં રાણી ને આદર ભાવથી બોલાવવાને માટે ચંદ્રસિંહની મહા વિચક્ષણ પુત્રી હતી તે મ્યાનામાં બેસીને તે તરફ તેમને લેવાને સાર ગઈ, તેમનાં બન્યે ઘોડાં તથા સામાન વિગરે સાંભાળીને લાવવાને સાર કેટલાક દરબારી માંજુસો મોકલ્યા.

ત્યાર પછી ચંદ્રસિંહે ગઈ રાત્રીની બીના આ જગોએ કેવી રીતે થઈ હતી. એ વીગરે વાત પેરે પેરે કાઢ્યા માંડી તેના પ્રત્યુત્તરમાં પૃથુએ એવો જવાબ આપ્યો કે જે ચમત્કાર છે અથવા જે પ્રકારનો ભય છે ને ભય કોઈના જાણવામાં આવે તેવું નથી. હવે તમે સમુર રાખો, સર્વ પ્રકારનું ચેટક હું દુર કરીશ, કર્ણસિંહનું શરીર સુવર્ણ જેવું કરી માંખીશ. અને જે ભય છે તે યુક્તીથી હું દુર કરી નાંખીશ —

પૃથુસિંહનું વચન સાંભળીને ચંદ્રસિંહના આનંદનો પાર રહ્યો નહી, આજનો જન્મસો જાણે દીવાળીનો દીવસ હોય તેવો કરવામાં આવ્યો, બપોરી વખતે ભોજન માટે ચંદ્રસિંહની સાથે તથા રાણી વાસમાં વાસંતી વીગરે રૂઝપુત્રી સાથે ઢેગાં બેસીને જમવાનો ઠરાવ કર્યો. રાણીવાસમાં પાસંતીની સરભરા ઉત્તમ પ્રકારની કરવામાં આવી હતી. તેમ જ પુરુષ વર્ગમાં પ્રથુને આઘે લઈને રાજ ચંદ્રસિંહ પોતાના આખા મંડલ તથા ભાઈયાત વર્ગ સાથે જમવાને બેઠો હતો; જેમાં સર્વ પ્રકારની ગોડવણ કરવામાં આવી હતી, યદ્યપિ રાજદ્વારમાં કર્ણસિંહને બોલાવ્યો નહોતો, તેને સદોદિત દરવાજા બાહાર આગમાં જ રાખવામાં આવતો હતો. તેને ખાંતખાંત માટે બીજી કોઈ રીતની સગવડ કરવી પડતી નહોતી કેમકે તે ફક્ત દુધ પીતો હતો, તેને અન્ન ઉપર બીજાકુલ રચી રહેતી નહોતી, તેમજ તેનાથી જે જે પરીણામ

નિપજેલાં હતાં તેનો મોહોટો ભય હતો; તેથી તેની સર
ભરા માટે બાગમાં માંજુસો રાખવામાં આવ્યાં હતાં, ચંદ્ર
સિંહ પોતાના પુત્ર પાસે ઘેરસમાં બે વખત મળવા સાર
જતો હતો. પરંતું નિત્યના નિયમ પ્રમાણે ચંદ્રસિંહ પોતાના પુત્ર
તરફ આજરોજ જઈ શક્યો નહી. કેમકે પ્રથુસિંહની સરભરા
માટે પોતેજ રોક્યો હતો, એકંદર જમીં રહ્યા પછી ખાં
નગી બેઠક તરફ પોતે અને પ્રથુસિંહ બન્યો. એકાંતમાં ગ
યા, તે ખાનગી બેઠકની રચના એવી હતી કે રાણીવાસમાં
રાણી વીગેરે ચકના પડદામાંથી પુરેપુરી રીતે પ્રથુસિંહને જોઈ
શકે ખાનગી બેઠકમાં પ્રથુને લેખને હજુર સાહેબ આવવાના
છે એવી ખખર રાણી મંડલમાં પોહોચી હતી તેથી રાજ
પુત્રી રત્નમાતા, અને ચંદ્રસિંહની લથુ રાણીયો તથા વાસંતી
અને ચતુર દાસી મંડલ સહનર્વમાન આડો ચક નાંખી ઉ
પરના બાગમાં બેઠેલાં હતાં, તેથી તેઓ સરવે ધારી ધારી
ને પ્રથુને જોતાં હતાં, આ તરફ ખાનગી બેઠકમાં ચંદ્રસિંહ
પ્રથુસિંહ પ્રત્યે વાત કરવાની શરૂવાત કરી.

હે સુખાહુ ? તમે કયા પ્રદેશમાં રહો છો ? આપનાં મા
ત પિતા કોણ છે ?

પ્રથુ—અમર કંટક પર્વતમાં વીલાસ નગરના અધિપતિ અ
મરસિંહ ભૂપતિનો હું પ્રથુસિંહ નામનો પુત્ર છું, દેશ
ટલુ માટે નીકળી પડ્યો છું પરમાર ક્ષત્રીહું.

ચંદ્ર—વાહ વાહ તે ઉત્તમ કુળનું સ્થાન છે, તે સ્થાનમાં
તમારા વડીલો બણા પરાક્રમી થઈ ગયા છે, તમારા પી
તાજીની સાથે મારે મિત્રાચારીનો હક છે, તમારા પીતાની
અને માહારી ઉમ્મર સરખી છે. બ્યારે નર્મદા નદીના
મુલ તરફ હું સ્નાન કરવા સાર આવ્યો હતો તે વખતે

તમારો જન્મ. પણ નહોતો, ધન્ય ભાગ્ય, કે તમારે મારે
ત્યાં આવવું થયું મને ઘણાજ આનંદ થયો છે.

પ્રથુ—અત્યંત આપ મુરખી છો, આપ અમારા વડીલો છો.
કર્ણસિંહની અને માહારી ઉંમર સરખી છે, આપે મને
કર્ણસિંહ જેવોજ જાણવો જોઈએ. આપની જે કંઈ
આશા થાય તે કાર્ય કરવાને મારો ધર્મજ છે.

ચંદ્ર—(પ્રથુનું વચન સાંભળીને નેત્રમાંથી આંસુની ધારા
આલસા લાડી. અને ચઢઢ કંઠથી પ્રથુ પ્રત્યે કહેવા લા
ગ્યો કે) ભાઈ! પુત્રનું દુષ્ણ જોઈને મારે શરીર સુકાઈ
ગયું છે. મને તે એકનો એકજ પુત્ર છે શિવ શિવ,
શી ગતી થશે ! તેનાં કેવળ અસ્તમાગજ દેખાય છે શું
તે ખરા કરશે !—ઇત્તમ વાળાઓ ઇત્તમ કરી ચુક્યા,
જેનિય જેનારાઓ અતુષ્ઠાન કરી ચુક્યા, વૈદ્યોએ ચિ-
કિત્સા કરી કરીને આશા મુકી. પણ કોઈ પ્રકારનું નિર્વાન
જણાતું નથી શું હું પુત્ર વગરનો વૃદ્ધાવસ્થામાં દુઃખો
કહેવાઈશ ! હે શિવ તું કરે તે ખર.

પૃથુ—(હાથમાં રમાત્ર લઈ ચંદ્રસિંહના નેત્રમાંથી નિકળતાં
આંસુ સાફ કરીને) સગુર રાખો. આજને આજજ તે
સર્વે વ્યાધી દુર કરે છું, તામ્રપત્રમાં લખી આપુ છું કે
તમે ફરીથી એવી વ્યાધી જોઈ શકો નહી.

ચંદ્ર—(સંતુષ્ટ થઈને) હે પ્રથુસિંહ ! તમે પરાક્રમી છો ત
મારી દ્રવ્ય તમારે હાથપણ, તમારે શૌર્ય બળ જોઈને
હું ઘણાજ ખુશ થાઉં છું હવે જે પ્રમાણે તમે કહો
તેમ કરું.

પ્રથુ—જુવો, એક કામ કરો.

સુગંધી પુષ્પ મણુ ૧ દુધ મણુ ૧ કેશર પાશેર,
ધસાયચી નવટાંક, વાડકા માટીના ત્રીસ, ગુલાબ, કેવડો
વીગેરેનું અત્તર સાકર એટલી વસ્તુ તૈયાર રખાવો

દુધને સોધારણ ઉઠાંબીને તેમાં કેશર. જયફળ શાકર
ઈલાયચી નાંખીને ખુબ કઢવા દેવું.

આ તમામ સામગ્રી સાંજના આઠ વાગે તૈયાર થ
વી જોઈએ.

ચંદ્ર—મહુ સાર હું તે કામ કરાવવાને અત્યરિજ તજવી
જ કરું,

પ્રથુ—તે તમામ બાગમાં તૈયાર થવું જોઈએ—આજે હું
ગયા રોજની માફક બાગમાં તે કરણસીંહની સાથે શય-
ન કરવા જવાનો છું માટે આપ પણ તે બાગમાં અત્યા-
રથી મારી સાથે ચાલો.

આ પ્રમાણે પ્રથુનું વચન સાંભળી ચંદ્રસિંહ ઉત્સાહ
સાથે પૃથુસીંગની જોડે બાગ તરફ જવાને તૈયારી કરી, બા-
નગી બેઠકમાંથી બન્યો સાથે નીકળ્યા, દીવાનખાનામાં તુર-
ત દાખલ થયા, મંત્રી તથા આમાત્ય વર્ગ વિજેરે રાખાનું
આવું જોઈ તમામ ઉભા થયા તે વખતે ચંદ્રસિંહે મંત્રીને
પણ સાથે આવવા સુચવ્યું. તે શિવાય બીજા શેવકો વીગેરે
તૈયાર થઈ બાગ તરફ જઈ પોહોચ્યા.

પ્રથુસિંહે જે જે પ્રકારનો સામાન તૈયાર કરવાને કહ્યું
હતું તે તમામ તૈયાર કરાવવાનું કામ છેક શાયંકાળ સુધી
ચાલ્યાં કર્યું. સૂર્ય અસ્ત થયો, ત્યાર બાદ પ્રથુસિંહે ચંદ્રસીં-
હને એ જગ્યાએ ટકવાની નાપાડી. તેથી તમામ વર્ગ ત્યાંથી
હજીર સાથે, દરબાર તરફ નગરમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા, આ
તરફ પ્રથુસિંહે ખેતાની પાસે દરબારી માણસો બે ત્રણ કામ
પુરતા રાખ્યા.

રાત્રીના આડેક વાગ્યાનો સુમાર થયો એટલે બંમલામાં
કરણસીંહની પથારી ફેરવીને મધ્ય બાજુએ ગોઠવી તે પ-
થારીની આજુબાજુ પુષ્પના ઢગલા તથા તે દરેક ઢગલાની
મધ્ય બાજુએ દુધનો કટોરો બરીને ગોઠવવા માંડ્યો.

-સુવાસિક અત્તર ઉત્તમ પથારી-ઉપર તથા આબુઆબુ છાંટવામાં આવ્યું. આ પ્રમાણે તજવીજ કરતાં મધ્ય રાત્રી નજીક આવવા લાગી. તે વખતે પ્રથમે દરવારી તોફારને પોત પોતાને ઘેર જવાને રજા આપી, જંગલમાં ફક્ત પ્રથુ અને કરણસીંહ શિવાય બીજા કોઈ પણ હતુ નહી, -ચારે આબુ સુગંધનો ભભકાર કરણસીંહને આનંદ પ્રાપ્ત કરે તેવો લાગ્યો. તેથી પ્રથુ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે, ઓ મેહેરબાન સાહેબ! આજે તો મને નિદ્રા આવવાને શરૂ થઈ માટે તમારી આજ્ઞા હાંસ તો હું પથારીમાં સુઈ રહું-પ્રથુસીંહે તેને નિદ્રાધિન થવાને પરવાનગી આપી, કરણસીંહ જોવો સુતો કે તુરત નિદ્રાવશ થઈ ગયો.

આ વખતે પ્રથુ હાથમાં ખડગ પકડીને એક ખુણામાં અધારી જગોએ ઉભો રહ્યો. બરખ્ષર ચાર ઘટિકા થઈ હશે એટલે પુર્વવત તે કરણસીંહનું મુખદ્વાર ખુલ્લુ થયું કે તુરતજ સર્પ એક વેહેત પુરતો બાહાર નીકળ્યો. અને ચારે આબુ બારીક નજરથી જોવા લાગ્યો, દરરોજ જે કંઈ જોતો હતો તે કરતાં આજે જે કંઈ તેણે જોયું તેથી તેને ઘણોજ આનંદ લાગ્યો. ચારે તરફની સુગંધી છુટ્ટી રહેલી હતી. ઠેર ઠેર પુષ્પના ઢગલા તેની નજરે જોવામાં આવ્યા, પણ જે તેને દેહેશત હતી તે દુર કરવાને માટે પુર્વવત પ્રમાણે બાહાર નીકળીને નજીકની પથારી આગળ જઈને તેણે ત્રણ ચાર ફળાઓનો ચડોર તથા નિશાણુ ડંશ કર્યો. બ્યારે તે પથારીમાંથી કંઈ પણ હાલ્યા ચાલ્યા વગરની સ્થિતિ જણાઈ ચારે તે સર્પ નિર્ભય થયો, તે પ્રમાણે તેટલો બધા દુર કરીને પ્રથમ તુરતજ મુખમાં પ્રવેશ કરતો હતો તેમ આ વખતે તેમ કરવાને તેનું મન થયું નહી. જોવો તે તે પથારી આગળથી જરાક આગળ આવે છે તેવોજ તેને એક

દુધનો બરેલો કટોરો માણુમ પડ્યો તે જોતાંજ આનંદની સાથે તે દુધ પીવા લાગ્યો. પ્રથમ કટોરો ગાંઠ્યો હતો તેમાં દુધનો ધણોજ થોડો ભાગ હતો એમ કરવાનું કારણ એ હતું કે તેટલા દુધથી તે સર્પ તૃપ્ત ન થયો હોય તો તેથી એક હાથ છેટે જીભ કટોરામાં બરેલા દુધ તરફ તેનું વલણ થાય, યાસ્તવ્ય તે સર્પ તે કટોરા તરફથી આગળ ચાલ્યો એટલે જીભે કટોરો નજરે પડ્યો, એટલે તેમાંથી દુધ પીવા લાગ્યો. દુધનો સ્વાદ અપ્રતિમ લાગ્યો, તેથી તે તૃપ્ત થયો છતાં દુધપાન કરવાની ઇચ્છા વાળો સર્પ ત્યાંથી પણ આગળ જવાની ગતી કરી જતાં જતાં ત્રણ હાથે છેટે એક કટોરો જોયો તેમાં ઉત્તમ પ્રકારનું દુધ તેણે પીધું.

સર્પ પરીપુર્ણ તૃપ્ત થયો હાલવા ચાલવાની વિશેષ શક્તી રહી નહી, તેથી તે નજીકના પુષ્પ પુંજમાં આનંદથી આજોટવા લાગ્યો, કર્ણસિંહની પથારીથી આ સર્પ પાંચ કદમ છેટે દુર ગયો હતો. તેથી પ્રથમે જેવો જોઇએ તેવો તક મળ્યો હતો. પ્રથુ સત્વરથી દોટ મુકીને તે પુષ્પ પુંજ ઉપર સુગંધીની મઝા લેવા થેભી રહેલો તૃપ્ત થએલો સર્પ ઠરી રહ્યો હતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. અને તુરત તેના ઉપર તત્તવારના ત્રણ ચાર પ્રહાર કર્યા તેથી તેના, ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા,—તુરત એક રૂમાલમાં તે સર્પના કકડાને બાંધી લીધા તેની પોટકી બાંધીને એક ખીટીએ અદ્ધર લટકાવી મુકી, આટલું કાંમ કરી લેવામાં પાંછતી રાત્રી વીતી જવા આવી હતી. માત્ર ચાર ઘટિકા રાત્રી રહી હશે તે વખતે પ્રથુએ કર્ણસિંહને જાગ્રત કર્યો—તે તુરત જાગી ઉઠ્યો, તે વખતે તેનું શરીર હલકું જણાયું પેટનો ભાગ ગોળી જેવો વધી પડ્યો હતો તે તમાંગ એસી ગએલો જણાયો.

કર્ણસિંહ તુરત ઉભો થયો, જાણે ભુખ લાગી હોય તે મુખે આરો તથા તિકત પદાર્થ ખાવા ઉપર વૃત્તિ જવા

ભાગી; નિંદ્રાનું બહુ નાશ થયું. શરીરમાં ચંચળતા તથા સ્પૃ-
 ર્શી જણાઈ આવી, તે પ્રથમે કંઠેવા લાગ્યો કે અંડો ગિ-
 ત્રા આજની માદારી તથિયત કાંઈ નિવૃક્ષણુ રીતે આનંદની
 સાથે તંદુરસ્ત જણાય છે પ્રથુ બોલ્યો—હે પ્રિય હવે તમે
 નિરંતરને માટે તંદુરસ્ત રહો તમારામાંથી જે ચમત્કાર હ
 તે તે શ્રી દુર્ગા દેવીએ કાઢી નાંખ્યો છે, એમ કહીને પે-
 હેરાવાળાઓ તરફ પ્રથુસિંહે હાક મારી કે તુરત પેરેગોર
 હાજર થયા. તેમને દરમાવ્યું કે અત્યારે શરીરનું મંજ્જન
 કરાવીને કર્ણસિંહને સ્નાન કરાવાનું છે. માટે નેનો ગોઠવણી
 થવી જોઈએ હુકમ થતાની સાથે તમામ હાસ વીગરે હા
 જર થયા કર્ણસિંહને કેસર કપુર અને કસ્તુરિ મિશ્રીત હલ
 દી અને ચણાના લોટથી ઘસીને સ્નાન કરાવ્યું ઉત્તમ પ્રકા
 રનો પોશાક ધારણ કરાવ્યો આટલું કામ અટપતાં પ્રાતઃ
 કાળ થયો એટલે પુત્રના સુખની ઇચ્છા રાખવા. વાળો ત્ર
 ત્રીએ ચિંતાથી બેસી રહેલો એવો ચંદ્રસિંહ પોતાના આ
 ભાત્ય વર્ગ સાથે બાગમાં પ્રવેશ કરતો જણાયો પીતાજીનું
 આવવું જોતાંજ કર્ણસિંહ પોતાની બેઠક ઉપર એકદમ ઉ
 ઢો થઈ બન્યો પગમાં નીચુ માથુ નમાવ્યું,—પોતાના શરીર
 ની સુખાકારી બાબત તમામ હકીકત જણાવી દીધી. પેટ
 નો ભાગ બેસી ગયેત્રો બતાવી દીધો. હાંડવા ચાલવામાં
 સ્પૃશ્વરતીની વાત કહી જણાવી તથા કરી બતાવી તે જોઈને
 ચંદ્રસિંહનાં ગયેત્રા નેત્ર પાછાં મલ્યા જેટલો હર્ષ થયો, પુ
 ત્રને છાતી સરસોં આંખો અને તે સાથે પ્રથુસિંહનો મોટો
 ઉપકાર માન્યો.

પ્રથુએ ચંદ્રસિંહને કહ્યું કે આજે કર્ણસિંહને દરબારગઢ
 માં સર્વ બન્યો હવે કાંઈ પ્રકારનો ભય રહ્યો નથી જે ભય
 હતો તે હું તમને એકાંતમાં બતાવીશ; બીજા કોઈને તે ભેદ
 જણાવવાની જરૂર નથી,—ચંદ્રસિંહ પ્રેમ મુદ્રા બતાવીને પ્રથુ

- પ્રત્યે બોલ્યો કે ધન્ય પ્રભુ! તમે જે કંઈ કાર્ય કર્યું છે તે બીજો કોઈ કરવાને શક્તીવાનું નથી એ હું ખાત્રીથી કહું છું; હું તમારી પાસે સન્મુખ ઓરડામાં આવું છું અને જે કંઈ છુપો ભેદ મને જાતાવવાને કહો છો તે હું જોવા માગુ છું એમ કહીને પ્રથુ સાથે ચંદ્રસિંહ ઓરડાના ભાગમાં ગયા, ત્યાં ખીટીએ જે રમાલ ભરાયો હતો તેની ગાંઠ છોડીને સર્પના કકડા ખતાવ્યા; તે સાથે તમામ હકીકત અમ થી ઈતિ સુધીની ચંદ્રસિંહને કહી દીધી.

તમામ વાત સાંભળીનેજ ચંદ્રસિંહનેજ ખાત્રી થઈ, અને તેનોજ પરીણામ માણસ મરકીનેા હતો તે તેણે નકી કર્યુ ત્યાર પછી કર્ણસિંહને લઇને મોટી ધામધુમથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો તે સાથે મોહોટી ખુશાલીનેા દરબાર ભરાયો જેમાં નગરના તમામ શેઠ શાહુકાર વિગરે તથા આમાત્ય પ્રધાન વીગરે તમામ હાજર હતાં તેમાં જેને ઘટે તેવી બેઠક ઉપર તમામ બેઠા હતા જેમાં કર્ણસિંહને ઉત્તમ પોશાક બેહેરાવીને તેમા બેસારવામાં આવ્યો હતો તે કર્ણસિંહની જે કે પ્રથુસિંહની બેઠક હતી, વિદ્વાન, પંડીત, શાસ્ત્રી, જોસી, પુરાણી તત્ત્વવેત્તા, તથા કવી લોકો પણ તે વખતે આવેલા હતા સંગીત કાર્ય કરવામાં નૃત્ય કુશળ નાયકાઓનું નૃત્ય થઈ રહ્યું હતું. પંડીત વીગરે વાક્યપદુતાની મજા કરવા લાગ્યા હતા; આ પ્રમાણે તમામ હકીકત થઈ રહ્યા પછી ચંદ્રસિંહ રાજા પોતે આસન ઉપર ઉભો રહી બન્યો હાથે સરવે માણસોને શાન્તવૃત્તિથી બેસવાને ભક્ષાગણુ કરી તે વખતે તમામ લોકોની વૃત્તિ ચંદ્રસિંહ તરફ ખેંચાઈ હતી.—જ્યારે તેઓ સરવેની એકાંત વૃત્તિ થઈ એટલામાં પુષ્પનો દડો ચંદ્રસિંહના ઉનકાસન ઉપર જનાનખાંનામાંથી એકા એક આવી પહોંચ્યો—તે દડો રાજાએ ઉઠાવી લઇને બેસ્યું તો તે માંથી એક પત્ર નિકળ્યો તે પત્ર હાથમાં લેઇને અવલોકન

કરવા લાગ્યો ત્યારે તેમાંથી એમ જણાય કે, તે બપોરે કહ્યું
 સિંહની માતૃશ્રી અર્થાત રાજ્યની પટરાણીએ લખીને દાસી
 પાસે નાંખાવેલો હતો, તેમાં મતલબ એ હતી કે. આપણી
 પુત્રી રત્નમાલા જેકે અત્યાર સુધી યોગ્ય વરને માટે રાહ
 જોતી હતી; અથવા તેને લાયક રાજપુત્રો વરવાને ગતાવ્યા.
 તે પણ તેણે કબુલ કર્યા નહોતા, જેને માટે આપતું મન
 તેના ભવિષ્ય સાર ઉદ્દેશ રહેતું હતું તે રત્નમાલા આ સ
 બામાં શુરવીર પ્રથુને જોઈને તેની સાથે વરવાને ગયા રો
 જથીજ મચ્છા ગતાવી છે તે હાલ કવિ પંડિત પુરાણી. જે
 શી વીગેરે શાસ્ત્રી મંડલ તથા નગર શેઠ વીગેરે ઉત્તમ પુ
 સાલીમાં સામેલ થયા છે તો તે પ્રસંગે આપ છેવટે જે
 કંઈ યોગ્ય જોલવાને જે ઘટે તે જોલીને જ્યારે ફરીથી જો
 લવું બંધ કરશે તે વખતે રત્નમાલા અત્યારે સર્વ પ્રકાર
 ના સંગાર ધારણ કરી આ તરફ જોડેલી છે તે પુષ્પ હાર
 લઈને પ્રથુની કાટમાં પેહેરાવી દેશે તથાસ્તુ—આ પ્રમાણે
 પત્રનો મચકુર વાંચી રાજા પ્રસન્ન થયો—પછી તે પત્ર
 પોતાના ધુળમાં મુકીને સભા તરફ દ્રષ્ટી કરી જોલવા
 લાગ્યો—

આજની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નથી, મારો ગયેલાં નેત્ર
 પાછાં મળ્યાં છે. મારી નિર્માલ્ય થયેલી આશા શયન થઈ
 છે, જેને માટે મહેં ઘણું પ્રયત્ન કર્યું હતું, તે ફળીકૃત થયું
 નહોતું. જે ભયંકર વિપત્તી વેઠવી પડતી હતી, જેને માટે
 મોટો ભય હતો તે ભયનો વિચિત્ર આરોપ નિર્દોશ કર્યું-
 સીંહ ઉપર મુકાયો હતો અને તેથી કરીને કેટલાક માણસો-
 ના અમુલ્ય પ્રાણનો નાશ થયો, તેના પરીણામમાં ખુદિવાન
 મંત્રીએ જે ઉદ્દેશ જણાવ્યો હતો તે ઉદ્દેશ પ્રમાણે વર્તવા-
 માં તેનું ઉત્તમ ફળ થોડીજ મુદતમાં શ્રેય કારક નીવડ્યું.
 હવે કર્ણસીંહ કેવળ આરોગ્ય રૂપી અમુલ્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત

થયો તે તમામ પ્રતાપ આં પરમાર વંશમાં પરાક્રમી વીર
 પુરુષ રાજપુત શ્રી પ્રથુસીંહજી છે. તેમની કૃપાથીજ સર્વ
 કામ સુધર્યા છે માટે તેમનો હું મોટો ઉપકાર માનુ છું. તેની
 સાથે માહારી રત્નમાલા નામની પવિત્ર પુત્રીનું લગ્ન આ ય-
 શસ્ત્રિ પ્રથુસીંહની સાથે કરવાનું મહે નિર્ણય કર્યું છે. તે નિ-
 ર્ણય કરવાનો આધાર ખાસ મારી પુત્રી રત્નમાલા છે તેનો
 વિચાર સ્વયંવરનોજ છે અને તે કારણથી તે આત્યાર સુધી
 કોઈ પણ જગોએ મહે નિર્ણય કરેલા સ્થાને તેણીએ સ્વીકાર્યું
 નહોતું તે આજે પોતે પોતાની ઇચ્છાથી પ્રથુસિંહ સાથે
 વરવાની આકાંક્ષા જણાવી છે. માટે તે પ્રમાણે તેમનો ઇ-
 રાદો ફળીલુત થાયો. અને યુવક શ્રી કૃષ્ણસિંહની તંદુરસ્તી
 ઇશ્વરે પ્રથુસિંહ મારફતે જક્ષી તેના માટે જગત કરતા ઇ-
 શ્વરનો મોટો ઉપકાર માનો અને સત્રજી પ્રજા પોતાના
 અંતઃકરણમાં આનંદનો દીવશ ધારો-એટલું કહીને ચંદ્રસિંહ
 પોતે આશન ઉપર થોડીકવાર સ્થીર ઉભો રહ્યો તેટલામાં
 રત્નમાલાએ પોતાના હાથમાં પુષ્પનો હાર લઈને સભામાં
 પ્રવેશ કર્યો અને તુરત પ્રથુસીંહના કંઠમાં પેહેરાવી દીધો. તે
 વખતે અનેક પ્રકારનાં વાજાંત્રો વાગવા લાગ્યાં, રાણીમંડ-
 બના ખાનગી કારભારી તરફથી પ્રથમથી થએલા સંકેત
 પ્રમાણે જે સામગ્રી તૈયાર કરી મુકી હતી. તે ઉપયોગમાં
 લેવા માંડી તેમના ખાનગી કારભારી વર્ગ તરફથી આંદીની
 થાળમાં શર્કરા (સાકર) સોપારી વીગેરે સભામાં વેહેવવા
 માંડી. પાનનાં ખીડાં અને કેટલાક પંડીત તથા ગુણી માણુ-
 સોને પોશાક જક્ષવામાં આવ્યા; આજ્ઞાએ અનેક પ્રકારનાં
 દાન આપ્યાં, દક્ષણાઓ આપી, રૈયત વર્ગનો જે કંઈ વિ-
 શેષ કર હતો તે માફ કર્યો દરબારઘટમાં જાફનો ચાલી આ-
 પ્રમાણે એક અઢવાડીયા સુધી ધામધુમ ચાલી. પ્રથુસીંહને
 એક બુંદો મેહુલ રેહેવાને સાફ આપ્યો. તેમાં સર્વ પ્રકાર

ની સમૃદ્ધી બરવામાં આવી, - તેમાં રત્નમાલા અને વાસંતી
 એ બન્ને આનંદથી રહેવા લાગ્યાં, કરણસીંહના સરીરની
 શેનક દિવસે દિવસ બદલા માંડી. કરણસીંહને પ્રેમ પ્રથુસીંહ
 પ્રત્યે હૃદયી જાહે હતો. એક બીજાને કાણ માત્ર વીયોગ
 થતો નહોતો; અંતઃકરણનો એવો ગાઢો પ્રેમ હતો કે એક
 દિવસ મળી શકાયુ ન હોય તો એન પડેજ નહીં; જ્યાં ત્યાં
 હરવા નીકળે તો પણ બન્ને સાથેજ હોય, - સાજો અને બ-
 નેવીનો ગાઢો સંબંધ જોઈને ચંદ્રસીંહને સંપૂર્ણ સંતોષ હ-
 તો. પ્રથુને ઇંચાવદો અશશ હતો તેમાં બન્ને સ્ત્રીયો જે
 કે રત્નમાલા અને વાસંતી, તે એક બીજાથી ગુદી ગુદી
 રીતે મોહક અને લાવણ્યશીલ હતી, જેમ ઉર્વશી અને
 તિલોત્તમા, બન્ને અપ્સરાઓના મોહક રચનામાં એક બી-
 જાથી ન્યારા ન્યારા અનુપમ રંગ હંમ પૂર્વે રસ લેખકો
 જણાવી ગયા છે તેવી રીતે રત્નમાલા-અને વાસંતી હતી,
 તેથી પ્રથુ અગાર રસરૂપી સરીતાના બન્ને તટ તરફ તરંગ-
 ની લહરો લેતો હતો, તે બન્નેના પ્રેમનો અંકુર નવપલ્લવ
 જેવો સુશોભિત હતો, તે બન્નેનું આકર્ષણ સૂરખું હતું તે
 બન્ને આતુર્યતામાં કુશળ હતી, નિતિ મામને જાણતી હતી
 તેથી તે પ્રથુ સુખ રૂપી મહોદધીમાં કુળકાં માસે. બ-
 હિર ચિંતા તમામ ભુલિ ગયો. અને આ જગોએ મસ્તપાણે
 રહેવા લાગ્યો.



મકરણ ૧૨ મું.

અચાનક દર્શણ.

યોગીરાજ અને અમરસિંહ.

અમરકંટક પર્વતના ઉડણમાં અને વિસ્તીર્ણ પર્વતના જ
 આમાં વહન કરતી નર્મદાના કિનારા ઉપર વીલાસનંગરનો રા

આ અમરસિંહ પોતાની રાણી સાથે દરરોજ પુત્ર વિયોગના
 કારણથી સ્થાન ધ્યાન અને દાંન આપવાના નિમિત્તથી દર
 રોજ પ્રાતઃકાળમાં આગ્યાં કરતો હતો; દરરોજ પચિશ ગૌ
 ઘન, રૂદ્રી સંકટ વિનાશક સ્ત્રોત્ર વીગેરે આહુતિ પાસે કરા
 વીને તેમને દક્ષીણા આપતો હતો, આમ કરવામાં તેને ઐ
 કમાસ થવા આવ્યો હતો, જ્યારે પ્રથુસિંહની તલાશ લાગે
 અને તે આરોગ્ય છે એવી ખબર મળે ત્યારે તેના મનની
 શાંતી થાય તેમ હતું, વારંવાર હૃદયમાંથી શોકાગ્ની સાથે
 ઉજ્જ્વળ પવન નાશિકા દ્વારે નિકળ્યાં કરતો હતો, શરીર પાંદુર
 વર્ણનુ થયું હતું તેના કરતાં રાણીને દુખની લાગણી વિશે
 ષ જણાતી હતી, તે રક્ત દુધ પ્રાશન કરીનેજ રહેતી હતી;
 આ પ્રમાણે બન્યો પવિત્ર દંપતિ વર્ગ તે અપૂર્વ સ્થળ ઉપ
 ર પોતાનું નિત્યકાંમ અટપી લીધું એટલે તે ઠેકાણે ખીજા
 કોઇએ વગર કારણે તેમની પાસે રહેવાને કોઇને પણ આ
 ગા નોહોતી, આમ કરવાનું કારણ તે અમરસિંહરનું જીવદી
 પ્રકારનું હતું, વારંવાર સોય સંકોચ અને હૃદયમાં ગ્લાનીનું
 પ્રગટ થવું દયા જનક હતું યદ્યપિ પોતાની પાસે હથિયાર
 બંધ કદાવર અને શુરમદ્દ એક સેન્યાપતી અને વૃદ્ધ પ્રધાન
 સિવાય બીજું કોઈ હાજર રહેતું નહોતું. નર્મદા નદીના ૨
 અ પ્રદેશમાં અને પર્વતોની ઉંડી ખીણમાં ધણી ગુફાઓ
 હતી. તે ગુફાઓ નદીના તટ ઉપર અને વિસ્તિર્ણુ અમર
 કંટક પર્વતના ઉંડા મુળ પ્રદેશ ઉપર અત્યંત ઘટ વૃક્ષોના
 જથામાં હતી, તેમાં પણ અનેક પ્રકારનાં સુગંધી પુરપોતો
 અપાર વિસ્તાર હતો; તેમાં સ્વભાવિક વિચારમાં લીન થ
 એલો રાજા અને રાંછી પગે ચાલીને આંમ તેમ દ્રષ્ટિપાત
 કરી ડગલાં બર્થાજ કરતા હતા; આ પ્રમાણે તેમનો દરરોજ
 ક્રમ ચાલતો હતો છતાં આજે તેઓ આજે જણાવ્યો જરાક
 બધારે દુર ગયા, ત્યારે એકાએક એક ગુફા આગળ નર્મદા

કીનારા ઉપર વૃક્ષની ઘટામાં પુષ્પના મોટા જથ્થાનું મધ્ય ભાગમાં મધુર અવાજ સાંભળવામાં આવ્યો, એટલે તે ચારે જણા જરાક દુર ઉભા રહીને સ્થિર વૃત્તિ રાખી. ખુબ ધ્યાન દઇને સાંભળવાને આતુર થયા.

બહુજ આસ્તેથી અમરસિંહ પ્રધાન પ્રત્યે બોલ્યો, સાંભળો સાંભળો, આ કેવળ નિર્જન સ્થાન છે આ જગોએ સિદ્ધ પુરુષનોજ અવાજ હોવો જોઇએ.

હાજી એમજ હોવું જોઇએ—પ્રધાન બોલ્યો,

થોડીકદાર થઇ એટલે નમૈદા જલમાં સ્નાન કરીને શરીર ઉપર ખલકો ચઢાવી, ભસ્મલેપ કરી તથા દક્ષ હાથમાં હુંખીપાત્ર ભરીને નમૈદાદેવ બોલતો બોલતો તેજસ્વી પ્રતાપશક્તિ યોગીરાજ તે સુગંધમય પુષ્પઘટામાંથી બાહાર નીકળ્યો; તે યોગીરાજને જવાનો રહ્યો જ્યાં પેલા ચાર જણ ઉભા રહ્યા હતા ત્યાં થઇને હતો તેથી તે તરફ આવવા લાગ્યો, યોગીરાજની દ્રષ્ટી પૃથ્વિ ઉપર હતી છેક નજીકમાં થઇને ચાલવા લાગ્યો ત્યારે તે યોગીને ચાર માંજીસ નજરે પડ્યા, તેણે તેઓના સન્મુખ દ્રષ્ટી કરી, અને તુરત જય નમૈદે ઉચ્ચાર કર્યો અને કરુણા નજરથી જોવા લાગ્યો.

અમરસિંહ પ્રેમ પૂર્વક તે યોગીના ચરણકમળમાં પોતાનું મુસ્તક નમાવ્યું, તેજ પ્રમાણે રાંણીએ મુસ્તક નમાવ્યું. એમ એક પછી એક વંદન કરીને હાથ જોડી યોગીરાજ સન્મુખ ચારે જણા આશાયુક્ત ઉભાં રહ્યા.

યોગી—હે ભાઈ ! તમે આહવા નિર્જન સ્થાનમાં કેમ ફરો છો તમાર અંતઃકરણ વ્યાકુળ કેમ જણાય છે ! નમૈદા દેવી તમારા મનોર્થ પૂર્ણ કરશે.

અમરસિંહ અને રાણા—(યોગીરાજનું વચન સાંભળી મનમાં 'હવે પાંચ્યાં' મોહોટી આશા બંધાઇ, નેત્રમાંથી

આંસુ નિકળવા માંડ્યા પછી તે બન્ને યોગીરાજ પ્રત્યે બોલ્યાં કે) મહારાજ આપના દર્શનથી અમારી બાકી બતા, અમારું દુઃખ અને ત્રીવિધી તાપ દુર થશે—આપ ત્રિકાળ જ્ઞાની સર્ગર્થ છે ભાટે આપના તરફથી અમે કેટલીક વાત નિશ્ચય કરવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ. આ પ્રદેશનો હું રાજા છું. અને આ રાણી છે અમે તમારા શેવક છીએ ભાટે કૃપા કરીને અમારા ઉપર દ્રષ્ટી કરો.

યોગીરાજ—(નાક ઉપર હાથ મુકી—સ્વર જોઈને તથા તે સાથે થોડીકવાર સુધી નેત્ર મીંચીને પછી) હે રાજા ! તમે તમારા પુત્રની ચીંતામાં છો; તમે તેના ઉપર એકાએક ક્રોધ કર્યો તેથી તે રાજ્ય સુખથી ઇચ્છાનો ભાગ્ય કરી મુસાફર તરીકે આથડે છે.

અમરસીંહ તથા રાણી—હા મહારાજ ! હા, મહારાજ, એજ હકીકત છે. હું ત્રિકાળ જ્ઞાની તપસ્વી દેવ ! આપે થએલી વાત બરાબર કહી એમાં લેશ પણ ફેર નથી, તે આરોગ્ય છે કે નહીં એટલું અમે વાંચીએ છીએ. અને તે આ તરફ ક્યારે આવશે ! તેના મનનું વલણ અમારા તરફ થઈને બને તેમ જલદીથી આ તરફ આવે તેવું કંઈક કહો.

યોગીરાજ—(ફરીથી નેત્ર મીંચીને થોડીક વાર પછી) કંઈ પણ શીકર કરશો નહીં. તે મોહોતના સપાટામાંથી ત્રણ ચાર વખત બચી ગયો છે. તેનો બચાવ તેની પાસે એક ચાર લીટીનો દોહરો છે તેથી થયો છે.

અમરસીંહ તથા રાણી—હેં, હેં, હેં, મહારાજ ! આપ શું કહો છો ! શું તે ચાર લીટીના દોહરાથી તેનો બચાવ થયો છે !

યોગી—એ તો શું પણ ને તમારો પુત્ર મોટી સંપત્તી તથા બોટા કુળની કન્યા સાથે વયો છે.

અમરસિંહ—ઓ માહારાજ ! આપ કેવળ દેવ જેવાઓ; આપનું વચન સત્ય જ થયું હશે.

ચોગી—તમે નિર્ભય રહો, તમારી મન કામના પૂર્ણ થશે. પણ થએલી હકીકત જોતાં એમ જણાય છે કે તે દોહરો કોમક કવીએ બનાવેલો હતો તે તેણે કેટલાક રૂપીયા આપીને ખરીદ કર્યો તે વાત તમને ગમી નહીં, અને તેના બદલે તમે તેને નિરસકાર આપ્યો, એજ મુખ્ય કારણ જણાય છે, તમે તેના ઉપર વીચાર કર્યા વિના તેની વિદ્વતાની કદર કરી નહીં એવું માલુમ પડે છે. તે કવિ કૌણ હતો ! તે તમે જાણો છો !

અમરસિંહ—માહારાજ ! તે અમારા રાજ્ય કુળનો દસુંદી છે; તે તો કેવળ નિરક્ષર છે. પણ તેની સ્ત્રી છે તે કાંઈક વિદ્વાન છે તેણીએ તે દોહરો બનાવેલો હતો—આપના કહેવાથી જ્યારે તે દોહરાથી પ્રથુનો બચાવ તણ વખત થયો, તેથી અમને ઘણાજ સંતોષ થાય છે. અને હવે પસ્તાવો થાય છે કે તે દોહરાની કીમત અમુલ્ય કહીએ તો પણ ચાલે. હે માહારાજ ! બાવીજળ આગળ બુદ્ધિ કામ કરી શકતી નથી.

ચોગીરાજ—અસ્તુ—તમારો પુત્ર તમને મળશે, તેની ખબર થોડા દીવશમાં તમને મળશે. હવે તમે નિર્ભય રહો.

(આ પ્રમાણે કહીને તે ચોગીરાજ વૃક્ષ ઘટામાં ચાલ્યો ગયો.)

ચોગીરાજના એકે એક શબ્દ રાજા અમરસિંહને અને રાણીને ખરા લાગ્યા, અને તેથી કરીને અત્યાર સુધી જે ઉદ્દેગ તેમના અંતઃકરણમાં હતો તે જેમ ગંગામાં સ્નાન કરવાથી પાપ નાશ પામે છે તથા જેમ જંગ પીવાથી તૃપ્તિ શાંતિ થાય છે તેમ તે બન્નેના અંતઃકરણમાં શાંતિ થ-

તિએ નિવાસ કર્યો. પ્રકુદ્ધ વદનથી બન્યો જાય પોતાનો પ્રધાન અને સેન્યાપતિ સાથે ધીરે ધીરે ચાલતાં નગરમાં પ્રવેશ કર્યો.

વાચક વર્ગને આ વારતા બાંધતાં બાંધતાં અહીં સુધીમાં ત્રણ પ્રકારની શંકા રહી હશે,—એકતો સીની મૈલાના કગર આગળ પ્રથુ ઉપર ગુજરેલી આદતમાં સહાય થનાર તરણુ યુવક સ્વાર કોણુ હતો! બીજુ ઠગ લોકોનો હુમલો પ્રથુ ઉપર થયો તે વખતે તરણુ સ્વાર કોણુ હતો ત્રીજુ પ્રથુની સારવાર કરનાર તથા વાસંતીનું બંધન છોડાવનાર યોગીરાજ મહાત્મા કોણુ હતો! અને છેવટે વીજય નગરમાં પ્રવેશ કરતાં ભગલો નામનો હજામ કોણુ હતો!—આ તમામ શંકામાંથી હાલ ભગલા હજામને ઓળખવાની જરૂર સખુ છું—બાકીના બે તરણુ સ્વાર અને યોગીરાજ જેકે તે એક જ છે પણ કોણુ હતા તે જાણવાને હજુ ઘણું વિલંબ છે, પણ હાલ ભગલા હજામ ભણી નજર કરીએ છીએ.

પરીમોશપતન જેકે ઠગનું ગામ હતું તેમાં ઠગ ઠાકોરની પુત્રી વાસંતી ઉપર મિથ્યા મોહ રાખનાર એજ ગામનો રહેનાર ભગલો ઠગ હતો. તે સ્વચ્છદી, સ્વેચ્છાચારી હતો. પોતાનાં વખાણુ કરવામાં કુશળ હતો. તેણે એક દિવસે ઠગ ઠાકોરના ઝરખામાં ઉભી રહેલી દેવાંગના જેવી વાસંતી દીદી ત્યારથી તે મોહલુબ્ધ થયો હતો તે વારે વારે તેના સામું જોયાં કરતો હતો. હર વખતે વગર કારણે તે ઝરખા આગળ એક મોટા ચોતરા હતો ત્યાં બેસી રહેતો હતો. વાસંતીનું ક્ષણ આ ભગલા ઉપર જતુ નહોતું તેમ તે વાસંતી આ ભગલાને પુરેપુરી ઓળખતી પ્રથુ નોહોતી. પણ બ્યારે સ્વભાવિક તેણીની નજર સુષ્ટી સૌંદર્યતા ઉપર જતી તે વખતે ભગલો ચોતરા ઉપર બેસી રહેલો હોય તે પોતા

ના મનથી એમ જાણતો હતો કે આ ઠગ ઠાકોરની પુત્રી માહારા સામુ વારંવાર જોયાં કરે છે માટે જરૂર તેણીને મારા ઉપર પ્યાર હોયો જોઈએ, આ પ્રકારે વીકાર યુક્ત મોહ લુપ્ત થયેલો ગમાર ભંગલો રાત્રીએ પોતાની શેયામાં નિદ્રા રહિત પછાડા માર્યા કરતો હતો, તે દીવસે દીવસે ઉત્તમ પોશાક તથા ચટિયાં પટિયાંથી સાફસુદ થઈને રૂંધા કરતો હતો તે એમ જાણતો હતો કે મારા પોશાક ઉપર તે શીદ છે. અહાહા, તેણીને મારી સાથે વાત કરવાનો લાગ મળે તો ખુશીદાર વાંચીથીજ તેને વશ કરી નાંખું ભગલો કંબુસ ધણો હતો, પણ બોલવામાંજ માત્ર ઉદાર હતો, યદ્યપિ તેની બોલવાની સફાઈમાં કેટલાક પુરૂષ વર્ગ છેલ્લા હતા; આ પ્રમાણે ઉંટનો હોઠ પડે નહીં અને શિયાળને મળે નહિ, એ કહેવત પ્રમાણે ભગલો મોહ પાસમાં આશાયુક્ત રહેલો વારંવાર ડોકીયાં કર્યા કરતો હતો; ભગલાનું આટલું બધું પરિશ્રમ છતાં વાસંતીને તે બાબતનું બિલકુલ લક્ષજ નહોતું; જ્યારે પૃથુ સાથે નિકળી જવાનો તેણી લાગ મળ્યો અને બીજે દીવસે વાસંતીનું હરણ થયું એમ જ્યારે ભગલાએ જાણ્યું ત્યારે તે ધણોજ દિલગીર થયો; પણ તેનાં સગાં વહાલા વાસંતીને હસ્તગત કરવા નીકળી પડ્યાં તે વખતે ભગલાને મોટી આશા એવી બંધાઈ હતી કે વાસંતી પાછી આવશે પણ ત્રણ ચાર દીવસ થયા છતાં કોઈ પણ પાછું આવ્યું નહિ એમ જાણ્યાં ત્યારે ભગલાએ વિચાર કર્યો કે રખેને કદી વાસંતી હરણ કરનારના હાથથી છુટી પડી હોય, અને વગડામાં આથડતી હોય, તો તે એકાએક મને મળી આવે તો ખરેખરો લાગ આ વખતે આવ્યો છે, માટે લાવ્યને હું પણ તેનાં તપાસ માટે નીકળી પડું;—એવા ધરાદાયી તે ભગલો શોધ કરવા સાર નીકળી પડ્યો હતો;

પૃથુ ધામલ થએલો પુર્વે કહેલા યોગીરાજ પાસે રહી સાંભળે થઇ આગળ મુસાફરી કરવાને જે દીવસે નીકળ્યો તે દીવસ પેહેલાં એક દીવસ અગાઉ ભગલો મુસાફરી માટે નીકળ્યો હતો; તે ધોમે ધોમે હાંટ તથા ધોડાનાં પગલાં જે જે રસ્તે તેને જણાયાં તે રસ્તે ચઢતો ચઢતો તપાસ કરતો વીજ્યનગરના તળાવ આગળ, પૃથુએ કરેલા વિશ્રામ નજીક આવીને ઉભો રહ્યો હતો;—ત્યાર પછીની બેઠેલી હકીકત આગળ લખાઇ ગઇ છે, જેમાં વીજ્યનગરમાં પણ મોદીને ત્યાં ઉતારે કર્યા છતાં પણ તે છેવટે નિરાશ થયો હતો, યદ્યપિ આશાના તરંગમાં હુએલો તે ભગલો વીજ્યનગરમાં છેવટનો પરિણામ જોવાને રોકાયો હતો.

હવે આપણે બીજી બાજુ વળિયે અને તપાસ કરીએ કે પૃથુની સાથે યોગીરાજને જે ઠાકરડો મોકલ્યો હતો તે ઠાકરડો પૃથુને મુકીને પાછો વળ્યો તેવો ગહન કુંગરોમાં જ્યાં એકાંત નિવાસ યોગીરાજનો હતો ત્યાં તે જઈ પહોંચ્યો હતો તે ઠાકરડો યોગીરાજને મળ્યો, તેણે પૃથુને ગાંધની ભાગોળ સુધી સાવચેતીથી મુકી આવ્યાના સમાચાર કહ્યા યોગીરાજ—અહ્યા! બીજી કંઈ નવાબુની વાત બની હતી કે!

ઠાકરડો—હા, તે વીજ્યનગર સુમારે એક માઇલ દુર રહ્યું હશે; તે વખતે એક શરોવર નજીક તે પૃથુસિંહ ઠાકરે વિશ્રામ કર્યો હતો પછી થોડીક વાર થઇ એટલે એક મુસાફર ટકુ ઉપર બેસીને સાં આવી પહોંચ્યો તેપણુ પૃથુસિંહને સલામ કરીને તેમની પાસે બેઠો.

યોગીરાજ—પછી શું થયું? તે કંઈ બોલ્યો હતો? અથવા તે જાતે કંઈ હતો? શા માટે આવ્યો હતો? ક્યાં જવાનો હતો ક્યાંનો રહેનાર હતો? એ વીગરે વાત ચિતથી કંઈ જણાવું કે?

ઠાકરડા--તે બોલવામાં ધણો, ચાત્રાક હતો, વાચાત્ર બહુ હતો, ધણા ભાગે, તે પોતાના વખાણુ ધણાં કરતો હતો અને વારંવાર પ્રથુસિંહની સાથે જોળાઈ સાહેબ હતાં તે તરફ ખારીક નજરથી જોતો હતો, તેની વાતમાં હંસવું પેદા થતું હતું. અને તેણે પોતાની જાત હજમની જણાવી હતી, તેની વાતમાં પ્રથુસિંહને ધણો આનંદ થતો હતો, ગામમાં પ્રવેશ કર્યો તે વખતે તે નવિન મુસાફર કે જેણે પોતાનું નામ ભંગલો હજમ ખાતુ વ્યું હતું તે પણ પ્રથુસિંહની સાથે જ ગયો.

ચોગીરાજ--(માથુ હલાવીને) અહ્યા એમાં ભારે ભેદ ભરેલું લાગે છે, રખેને કદાપી પરિમોશ પતનથી નીકળી પડેલો કોઇ તે વાસંતીની સાથે સંબંધ ધરાવનારો કંઈ પેકીનો હોય તે, !

આ પ્રમાણે વાત ચિત કરી મોટા વિચારમાં પડીને તે ચોગીરાજે પોતાની પાસેના દસ ઠાકરડા પેકી ચાલાક અને બુદ્ધિવાન જે માણસોને પોતાની પાસે બોલાવીને આગાં આપી કે તમે આ નજીકનો ડુંગર જેકે પત્તાત્રીયો ફહેવાય છે તેના શિખર ઉપર નિવાસ કરો. તેમાં તમને પરિમોશ પતનથી વિજયનગર તથા વીજયનગરથી પરીમોશ પતન તરફ જનાર મુસાફર જે કોઇ દ્રષ્ટીએ પડે તેની ખબર મને આપવી એમ કહીને તેઓને રવાને કર્યા અને પોતે તુરંત પોતાની ઝુંપડીમાં પેશી ગયો.

હવે બીજી તરફ વળીએ અને જોઈએ કે વીજયનગર માં મોદીને ધેર મુકામ કરીને રહેલો ભંગલો હજમ શું કરે છે !

પ્રથુસિંહ પોતાના પરાક્રમ વડે કરીને કૌશલ્યતા પામ્યો રત્નમાલા જેવી રાજપુત્રીને વર્યો. ઇલાયદા મહેલમાં રહ્યો, વાસંતી પણ તેમાં જ રહી; હવે સું કરવું ! શું હવે તે

વાસંતી જેવી ઉર્વશીનું મુખ જેવા નહિ મળે ! હાય હાય
 ત્યારે તો આ જીવનું વૃથાજ, અરે જ્યારે તે પોતાના આ-
 પને ત્યાં હતી ત્યારે, તો કોઈ દીવસે પણ મારી મન કામ-
 ના પુરી થશે એવી આશા બંધાઈ હતી, ત્રીજે ચોથે
 દીવસે તે પોતાની ઉંચી અટારીમાં દેખાતી પણ હતી, અને
 હવે તો હોજલ પડદા પડી ગયા; તે પ્રથુસીંહ જ્યારે
 પોતાના રાજ્યમાં જશે ત્યારે તો પછી આશાજ શાંતી !
 શિવ શિવ તને જે ગમ્યુ તે ખરું હજી આ વિજયનગર
 પરિમોશપતનથી દુર નથી, માટે કોઈ અજાણ્ય રચના
 રચવામાં આવે તો કાંઈક ફાવી શકીયે, પણ કેવી ગોઠવણ
 કરીયે કે જેથી તેને ઉઠાવીને રસ્તે પડવાનો લાગ મળે !
 અરે ! તે વાસંતી શું મને યાદ નહિ કરતી હોય ! જેને
 માટે હું આટલાં બધાં વક્ષાં મારું છું, જેના મોઢ પાશમાં
 આટલો બધો સપડાયો છું. જેના નજર બાણથી કેવળ વી-
 ધાયલો છું. અને જેના વીયોગથી વ્યાધીસ્ત થયો છું ત્યારે
 તેના અંતઃકરણમાં હું કેમ ન હોઉં ! (વળી ન્યાય માર્ગે
 તર્ક પોહોચાડીને સંકલ્પ વિકલ્પ કરે છે) કદાપી તેના અં-
 તઃકરણમાં હું ન હોઉં એમ પણ બને કેમકે તેની સાથે
 વાત કરવાનો તો કદીયે યોગ બન્યો નથી, તે વાસંતી મને
 મુજેજ ઝાળખતી પણ નથી, જાયતી પણ નથી, હું જ્યારે
 તેને જોતો હતો તે વખતે મારા ઉપર તેની દ્રષ્ટી થઈ
 હતી; તેથી ખાતો થાય છે કે, માહારો મનોહર દેખાવ
 તેને પસંદ પડેજ નોંધએ, -હાલ પ્રથુસીંહ છે અને જે
 કે તેની સાથે ગઈ છે પણ તેના નાક કરતાં મારું નાક
 સરસ છે તે પ્રથુનાં નેત્ર લય લાગે તેવાં છે તેવાં નેત્ર
 સ્ત્રીયોને આનંદ આપે નહી તે કરતાં માહારાં નેત્ર રસીક
 છે. માહારી વાણીનો વિલાસ હાસ જનક રસમય અને
 અલંકારીક છે અને પ્રથુસીંહ તો દરેક વાતમાં એમ કે !

એમ કે ! વાહ, વાહ, વાહ, વાહ, આ પ્રમાણે બોલે છે. તેથી શું સ્ત્રીયોનું મન રંજન થઈ શકે ? રામ રામ કરો, માટે જરૂર તે વાસંતી માહારી વાણી. ઉપર આ ગામની ભાગોળે ફિદ્દા થઈ ગઈ છે, અહાહા, કેવો લાગ મલ્યો ! કે વાસંતી મારી વાણી સાંભળી શકી, વળિ તે વખતે મહે એવું કહ્યું હતું કે હું કોક શાસ્ત્ર જાણું છું તથા દરેક જાતની સ્ત્રીઓમાં કયે ઠેકાણે કયે દીવસે કામદેવનો નિવાસ હોય છે તે હું તુરંત જાણી શકું છું. આ વાત જ મહે કરી તે વાત વાસંતીની ધ્યાનમાં જરૂર સંતોષ કારક લાગી છે. કેમકે ચતુર સ્ત્રીઓ વિલાસી પુરૂષની સાથે પ્રેમ જોડવાનું આશા રાખે છે. માટે એ વીશે તો કેટલીક માહારી મેહેનત ખર આવી છે, પણ હું ભાગ્યહીન ભગલો નીરાશ થયો, જો કે તે પ્રથુ જીવતો રહ્યો નહોતો તો પછી કેહેવું શું. તે વાસંતી વીના પરિશ્રમે સહેલથી મારા સુખની શૈયા રૂપ બની જાત, જો તે બની ગયું હોત તો ભાગ્યશાળી ભગવાની શી બહાર ! વાહ વાહ ત્યારે તો હું કોઈના પણ સાંસુ જીવતજ નહીં, આ જગત માત્ર તુચ્છ નજરથી જોત પણ નિરંતર અમર લોકના નિવાસવાળું ઈંદ્રલુવન જોયાં કરત, સ્વર્ગના સુખની પ્રાપ્તિ વીના પરિશ્રમે ગળિ જાત પણ અરે ભાગ્યહીન ભગવાને તે ક્યાંથી મળે અત્યારે તો તે વાસંતી રૂપી નેત મૂણી ભગવાના હાથથી પ્રથુ રૂપી લોહ કવચ ધારણ કરનાર લોખંડના થંબ સાથે બંધાઈ ગઈ અરેરે ! તે ખીચારી વાસંતીને શનીનીજ દશા જતી હશે. અને તેની સાથે મારે પણ રાહ નડતો હશે નહિ. તો આ વાત બને નહી—

જેર હિમતે મરદાં, હામ હારવી નહી. જ્યારે વખત આવશે ત્યારે કાર્ય સફળ થશે. પણ પ્રયત્ન કરતા રહેવું

જોઈએ; હવે તો જાપોને એંશો રહે દહાડો વગવાનો નથી; આ પ્રમાણે ભગલો પથારીમાં પડ્યો પડ્યો અનેક પ્રકારના વિચારની જાળમાં ફસાયેલો તરફડીયાં મારતો હતો. તેને બિલકુલ નિંદ્રા આવતી નોહોતી, સહેજ નિંદ્રા આવતી હતી તો પણ તે વાસંતીને જોતો હતો અને પછી જાગ્રત થઈ એકો થઈ જતો, જ્યારે તે વાત મિથ્યા લાગે ત્યારે પોતાના લમણા ઉપર હાથ મુકીને ફરીથી સંતપ્ત થતો, આખી રાત્ર એજ પ્રકારે તે ભગલાએ ગાળી પાછલી રાત્રીએ કપટ બાજી રચવાની યોજના બોળી કાઢી, જરાક નિંદ્રાવંશ થયો અને તુરત તે આશાયુક્ત પાછો ઉઠ્યો. ટટુ ઉપર સામાન ચઢાવી મોદીનો હીસામ પતવી પરીમેશપત્તન તરફ જવા નીકળ્યો.

આ તરફ નિર્જન વનમાં નિવાસ કરનાર ચમત્કારીક યોગીરાજની હાજરી લઈએ છીએ. તે યોગીરાજ પોતાના એકાંત અવાસમાં અનેક પ્રકારની ઘટમાળનું શુદ્ધ કરવા એસી ગએલો છતાં મુસાફરી કરવાથી જેના શરીર ઉપર પરશ્વેદના ખુંદ ટપકી રહેલાં હતાં તે ઝુપડીનાં ચારે તરફનાં બારણાં ખુલાં મુકી જટા વીખરાયલી રાખીને મંદ મંદ પવન લેતો હતો તેટલામાં એક દાકરડો દોડતો દોડતો માહારાજ પાસે આવી પોહોચ્યો. અને જણાવ્યું કે માહારાજ! એક મુસાફર જે કે ટટુ ઉપર બેઠેલો છે તે અથવા જે કે પ્રથુસીહની સાથે વિજયનગરમાં પ્રવેશ કરતો હતો તે પરિમેશ પત્તન તરફ જાય છે; તે સાંભળી માહારાજે કહ્યું કે, માહારાજ તર્ક ખરો પડ્યો છે તે કમ ટોળા પૈકીનો હોવો જોઈએ, એમ કહીને પોતાની ઘંટડો વગાડી એટલે તુરત એક માણસ આવીને ઉભો રહ્યો. આ માણસ તે યોગીરાજની પાસે હમેશાં રહેનારો શુભ સુચક નામનો જાતનો બ્રાહ્મણ છતાં ઘણા ખટપટિયો હતો. તેને તે યોગીરાજે કાનમાં કંઈક

કહ્યું તે ઉપરથી તુરત માથા ઉપર પાંચડી મુકી મોઢું ટી-
પણું ધાડીને તથા ખભે ઝોળી ભરાવીને એકદમ ઢુંકે રસ્તે
છેક આગળ આવીને ઉભો રહ્યો. તે એક ઝડપીએ વિશ્રાંતી
માટે બેઠો હતો. જાણે થાકી ગયેલો હોય તેવા દેખાવ
વાળો થયો હતો અને હાથમાં ટીપણું પકડીને તેમાં ખુબ
ધ્યાન આપીને જોઈ રહ્યો હતો, થોડોકવાર થઈ એટલે ટકુ
ઉપર બેઠેલો સ્વારં તે તરફ આવી પોહોચ્યો, તેની નજર
રસ્તામાં બેઠેલા જોશી તરફ ગઈ, તે સાથે ટીપણામાં તેનું
લક્ષ ગમેતું જણાયું અને જાણે કાંઈ ગણુનો હોય એમ
તે દેખાયુ તેની વૃત્તિ સ્વભાવિક તે તરફ ખેંચાઈ, પોતા-
નો ટકુ તે જગ્યાએ ઉભો રાખ્યો અને તે ઉપરથી ભગલો
હેજી ઉતરી પડ્યો; પછી તે બેઠેલા જોશી માહારાજને પ્ર-
ણામ કરીને પુજવા લાગ્યો કે, હે માહારાજ ! આહવા ભ-
યંકર વનમાં તમે ટીપણામાં શું જુવોછો !

જોશી—હું માહારી વિદ્યા અજમાવુંછું.

ભગલો—જંગલમાં કોહોના ઉપર વિદ્યા અજમાવોછો !

જોશી—જેતિય જાણનારે ખુલા આકાશની ગહન ગતી ત-
પાસવી જોઈએ, અને જ્યારે સૂર્યના તેજનું પ્રશ્ન હોય
ત્યારે દરેક ગ્રહ નિસ્તેજ થઈ જાય છે. તે વખતે સૂર્ય-
ની રશ્મીમાંથી સૂર્યના કેટલે અંશે બળાળાળનો વિસ્તાર
છે તેનો હીસાગ થાયછે.

ભગલો—તેથી કરીને શું ભવિષ્ય કહીપાય છે !

જોશી—શા માટે નહિ !

ભગલો—હ્યો ત્યારે તમે માહાર ભવિષ્ય કહો જોઈએ !

જોશી—અમને એટલી બધી શી ગરજ કે અમથી માથા-
કુટ કરીએ !

ભગલો—જે કે દાખલો ખરો પડે તો તમારી કદ-
ર કરીએ.

જોશી--ખરો દાખલો હોય અને જોશીને કાંઈક આપવું પડશે એમ કરીને તમે તે વાત છુપાવો તો તેનું નિર્ણય શી રીતે થઈ શકે ! કેમકે જે માણસ જુદું બોલે તેની સાથે અમે વિશ્વાસ લાવતાં નથી, જેમ જેમ તમે સાચું બોલતા જાઓ તથા જેમ જેમ અમારો દાખલો મળતો આવતો જાય તેમ તેમ તમારૂં ભવિષ્ય તથા થએલી વાત અમે કહી શકીએ.

ભગલો--(મનમાં--વાત તો ખરી છે) જો ખરી વાત હશે તો જરૂર તે વાત નહિં છુપાવું.

જોશી--ઠીક ત્યારે બેસો--(એમ કહીને ટીપણામાં જુલે છે) પછી ભગલા સામું જોઈને--કહોં ભાઈ તમારૂં નામ શું છે ! તેમજ તમે કયા ગામના રહેનાર છો.

ભગલો--મારૂં નામ ભગલો છે, અને હું પરિભ્રમણ નો રહેનાર છું.

જોશી--ઠીક--ત્યારે તો તમારી ધનરાશી થઈ, ત્યારે તો આ ગ્રાહ વૈશાખ વદ ૭ ને સોમવારે યુધની દશા ઉતરીને મંગળની દશા દીન ૨૮ ની બેઠી છે, તે મંગળ તમને આડમે પડ્યો છે આ દશા સાત દીવશથી બેઠી ત્યારથી તમારૂં દીન ખલુ નારાજ રહે છે. અને લગ્ને શુક્ર છે પણ નીચનો તેમાં પાપગ્રહ છે, તેથી ઉત્તમ સ્ત્રી ચોની વાચળના રખાવે પણ મેળાપ થાય નહીં તેમા હવે મંગળની દશા જાય છે. તેથી કોઈ સ્ત્રીના ઉચાટમાં તમારૂં હૃદય ઉથલ પાથલ થાય છે.

ભગલો--વાહ વાહ માહારાજ ધન્ય છે તમારી વિધાને. એ વાત તો ખરેખરી જ પડી તમે કીયા ગાંમના રહેનાર છો !

જોશી--હુંતો માળવા મેવાડનો ધણો દુર રહું છું પેટને અરથે ભટકતો ભટકતો અહીં સુધી આવી પહોંચ્યો છું.

ભગલો—ત્યારે તો તમને ખરે ખર કહેવાને કાંઈજ હરક ત નથી, જે સ્ત્રી પારકે હાથ સપડાય છે તે હવે મને મળે તેમ છે ?

જેશી—તેનું નામ શું !

ભગલો—વાસંતી.

જેશી—ત્યારે જો વરખ રાશી થઈ; તે બામને ઉત્તમ મ્હો પડ્યા છે હાલ તે ઘણા સુખમાં છે મોજ કરે છે ઉત્તમ પ્રકારના અન્નકાર, ધારણ કરે છે, અત્તર સુગંધમાં મસ્ત રહે છે અને ઇંદ્રપુરીના વૈભોગને ભોગવે છે તોપણ તે એક જીવને સ્થાય છે. ઘણું કરીને તમને સ્થાય છે કેમકે ધનરાશીનો પુરેપુરો મેળ છે જેમ રાધીકાજી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાંન વીના આંધળી ભીત હતી. તથા જે મ કુંદનપુરના રાજની દીકરી રક્ષમણી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાંનની વાટ જોતી હતી તે પ્રમાણે તે વાસંતી બાઈ તમારાં નામની માળા જપી રહી છે.

ભગલો—શું કહો છો ! હેં. હેં. ઓ માહુરાજ ! એમજ હશે એમાં કાંઈજ ફેર નહીં,—પણ મને એટલી શંકા રહે છે કે માહારે અને તેંણીની સાથે ગદો સંગમ થયો નથી માત્ર ઉપર ઉપરથી દ્રષ્ટી પ્રેમ થયેલો છે.

જેશી—તેથી શું થયું, દ્રષ્ટીપ્રેમ તો ધાયજ કરી નાંખે છે તેમાં એક બીજી અજગ ખુબી એવી છે કે શુકના યોગે તમારી કાંતી મોહ ઉત્પન્ન કરે તેવી છે અને અલ્પ રૂપતીના યોગે તમારો વાંછીનો વીજ્ઞાસ અતુર સ્ત્રીયોના અંતઃકરણમાં પ્રેમને ઠરાવી દે તેવો છે. તમારા વાક્ય રૂપી તથા શુશોભિત કાંતી અને તેની સાથે છટાદાર આલુશણથી અને માથા ઉપરનાં અટિયાં પટિયાંથી સ્ત્રી યોને આકર્ષણ કરવાની શક્તી રહેલી છે તેથી તે વા.

સંતો કુદરતીજ રીતે તમારા તરફ મોહ પાશમાં ખેંચ
યત્ની છે. એ વાત તમારા મહો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

ભગલો—ત્યારે કેવી રીતની ગોઠવણ કરકે નથી તે મ
નોહર સ્ત્રી મને મળી શકે?

જેશી—તે બાધને કોઈ સચુ વહાલુ છે કે ?

ભગલો—ના, ના, કોઈ નથી, બધાંનો ધણી નીકળી મ-
યો છે ફક્ત તેની મા જીવે છે બાકીના તેનો કાકો માં
મે બાપ વીગેરે તમામ પૃથુના હાથથી ટંટામાં કપાઈ
મુવા છે.

જેશી—શિવ શિવ, શિવ, શિવ, ત્યારે તો તે તમને પ્રાપ્ત
થાય તો બીજન કોઈની આડબીલ વચમાં રહી નહી.

ભગલો—પરમસુખ, પણ એ માહારાજ તમે જે દાખલો
આપ્યો એવો દાખલો સેંકડો જેશી જેવા પણ કોઈ
આપી શક્યું નથી ! માટે તમારી વિદ્યાથી હું સંતોશ
પામ્યો છું પણ તેનો છલાજ શો કરવો તેના ઘોટાળામાં
મારૂં ચીત્તસ્થીર રહેવું નથી.

જેશી—તમારી કુડલીમાં પાંચમે શની છે તે શનીનો પ્રભો
વ. એવો છે કે તે ધુર્ત કપટ પ્રપંચમાં કુશળ હોય, મા
ટે શનીના પ્રભાથી તમે કપટ જાળ રચી શકો તેટલી
તમારામાં શક્તી છે.

ભગલો—(ખુબ આનંદની સાથે) રંગ રંગ માહારાજ, એમ
કરવામાં હું ક્ષાવીશ ખરો કે ?

જેશી—હા, પણ વમે કેવી રચના કરવા ધારો છો તે જે
તમે ખરૂંખરૂં કહો તો તે શનીનો ગુણુ મારા ટીપણામાં
હું આંકડાથી મેળવી શકું.

ભગલો—હજુ બીજી ખટપટ કેમ કરવી એતો પરીમોશ
પતન તરફ ગયા પછી વિચાર કરીશ પણ એટલું નિર્ણ

ય કંઈકું કે, તે વીજ્યનગરથી ત્રણ કોસ ઉપર એક ચંડ દેવીનો કુંગળ છે તેમાં દેવીનું સ્થાન છે તે દેવી ના દેવગનો એક ભેદ છે તે હું જાણું છું. તેમાંથી તે વાસંતીને લઇને એક ભેલ્પરાના માર્ગે તે કુંગરની પાછળ એક ખીણના માર્ગે ઉતરી પડીશ, તે ખીણમાં તે ભોંયરામાંથી જવાનો છુટકારો છે ત્યાં ફક્ત એકજ આ કડો છે; તે કાંમ અષ્ટમીને દીવશે કરવા ધારૂં તે પહેલાં તે વીજ્યપુરના રાજાને ઉપદેશ આપવામાં પ્રપંચ રચવાનો છે હે જોશી માહારાજ કહો જોઈએ એ ઘાટ શનીના પ્રભાવથી બનશે કે નહીં ?

જોશી—(આકાશ સામું જોઇને જમીન ઉપર પાંચ પચીસ આંકડા લખીને તેનો સરવાળો અને બાદબાકી કરીને) સાબાશ ! ભગલાભાઈ ! એ કાંમ સીદ્ધ થશે કેમકે તમારા શંની ઉપર આઠડાનો આંકડો ઘોડાના કાંઠડા જેવો આવ્યો છે; એટલે જેમ ઘોડુ ચાલવામાં ચપલ છે અને આઠડો જેમ વાંકો છે તેમ તમાર કાંમ જલદીથી થશે

ભગલા—(અત્યંત આનંદ યુક્ત) જોશીનાં ચણારવિદમાં માથુ નમાવીને પોતાના ગળામાંથી સોનાનો એક કીમતી દુપીયો અને મોતીની માળા કાઢીને બોલ્યો કે માહારાજ મારી પાસે બીજું કંઈજ નથી પણ હાલ સુમારે એક હજારના આ બે દાગીના તમને આપુ છું—જ્યારે માર કામ ફળિભુત થશે ત્યારે હું તમાર દારિદ્ર કાઢી નાંખીશ, તમે આઠમ પછી ગમે ત્યારે પરીમોક્ષપત્રમાં મને મળજો.

જોશી—બહુ સાર (બે દાગીના લઇને) હવે તમારે કંઈ પ્રશ્ન કરવો છે ?

ભગલા—ના, હવે તો જેમ બને તેમ કાર્ય સાધવા માટે

જાણી છું તમે પણ મારી સાથે ચાલો. આ માહારા ટકુ ઉપર બેસી જાઓ તમે 'થાકી ગયા હશે.

જેશી—હવે માહારે જેતીશ સંબંધી ધુના તારાનો આ ટેકરો ઉપર ચઢીને હીસાજ કરવાનો છે તે કામમાં મને હજી પાંચ સાત ઘડીની વાર થશે માટે તમે આનંદથી ચાલ્યા જાઓ—

જેશીનું વચન સાંભળી ભગલો આનંદના તરંગમાં હુ ખેંકાં ખાતો કાર્ય યોજવા માટે પરીમોશપતન તરફ ચાલવા લાગ્યો તે છેક દુર ગયો અને જ્યારે જણાયો નહી તે વખતે જેશી માહારાજ ત્યાંથી પોતાનો સામાન અપેટીને યોગીરાજની માહારાજની ઝુંપડી તરફ જઈ પહોંચ્યો ત્યાં જઈને અથથી ઇતિ સુધી જે હકીકત બની તે તમામ નાત યોગીરાજને કહી દીધી. અને તે ભગલાએ બક્ષીસ કરેલા દાગીના યોગીરાજને બતાવ્યા તે માહારાજે જેસીને બક્ષીસ કર્યો. અને હવે શી રીતે યોજના ઘઢવી તેના માટે યોગીરાજ પોતાની એકાંત ઝુંપડીમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાર બાદ એક અઠવાડિયું વીત્યા પછી ઝુંપડીમાં બેઠેલો યોગીરાજ અનેક પ્રશ્નના વિચારમાં લીન થયો; પૃથુસિંહને પોતાના પીતા તરફ ફેરવવાને તે ગોઠવણીમાં દોરાવા લાગ્યો. અત્યાર સુધી જે કંઈ કામ કર્યું છે તે સરળ થયું તેના માટે પરમેશ્વરનો મોટો ઉપકાર માનવા લાગ્યો. છેવટ સુધી કાર્ય સુધરે તોજ માર પ્રયત્ન યોગ્ય છે તેવી આશાના દોર ઉપર ચઢવા લાગ્યો. પણ હાલ મહારે શું કરવું જોઈએ! કયા પેચ ઉપર ચઢ્યું! કેવી બાજી બેલવી! એ વીગરેની ઘટમાળ ઘઢવા લાગ્યો.

વીલાસનગરના રાજા અમરસિંહજી કે જે પૃથુસિંહનો પીતા-થાય તેમના તરફ પત્ર લખ્યો છે તે પત્ર વાંચતાંજ

મહારા તરફ જરૂર નેટલા માંલુસો તથા તંબુ વીગેરે સાથે આવશે, તેટલા માટે તેમની રાહ નેવા બેડો.

થોડીકવાર થઇ એટલે પોતાનો વિશ્વાસુ ઠાકરડો યોગી રાજ પાસે આવ્યો અને ખંખર આપી કે વિલાસનગરના અધિપતિ અમરસિંહજી પોતાની રાણી સાથે તથા જરૂર પડતા લશ્કર તથા તંબુ વિગેરે સાથે આ તરફ આવ્યા છે—તે સાંભળી એકદમ તે યોગીરાજ ઉભો થયો અને તે ટેકરા ઉપરથી ઉતરીને જ્યાં અમરસિંહ પોતાના તમામ સ્થશિદ સાથે ખુદલા મેદાનમાં મુસાફર તરીકે સ્થંભ્યા હતા ત્યાં આવી પહોચ્યો.

તે યોગીરાજને નેતાંજ રાણી અને રાજાએ સાષ્ટાંગ ડાંગ પ્રણામ કર્યો કે તુરત તેણે દ્વિધ્યાયુ રહો તેવો આશિર્વાદ આપ્યો.—

ત્યાર બાદ રાજાજી અને રાણી તથા પ્રધાન અને સેના પતી એ પ્રમાણે ચારે જણને પોતાની ઝુંપડી તરફ આવવાને કહ્યું અને બાકીના તમામ મેદાનમાં તંબુ તાંણીને રે હેવાને યોગીરાજે જણાવ્યું યોગીરાજના કહેવા પ્રમાણે તેઓ ચારેજણા હુગરની ખીણમાં પ્રવેશ કરીને તેમની પાસે ગયા,— યોગીરાજે દરબાર તરફના તમામ માંલુસોને માટે અગ્નયન રચના પ્રથમથી ગોઠવી મુકી હતી થોડાંને ચંદી તથા ઘી, ગોળ, સાકર, અને તમામ પ્રકારનું સીધુ તથા મશાલો વીગેરે ઉમદા પદાર્થ મંગાવી રાખ્યા હતા, રસોઈ કરવાને માટે વખણાએલા માલુસો પસંદ કરીને રાખ્યા હતા. કેમકે નિર્જન પ્રદેશમાં પથર પાંદડાં અને પાંણી શીવાય ખીણ કંઈ મળે તેમ નહોતું, અમરસિંહ પોતાના મનમાં અતંક પ્રકારની ચિંતામાં ઘેરાયો હતો તે એટલાજ માટે કે આ હાવા અરણ્યમાં આપણા માલુસોને ખોરાક માટે કેમ થશે.

એવા વિચારમાં અધિરો થઇને તે રાજા અમરસિંહ યો
ગીરાજ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે મહારાજ! મારા ધારવા ઉ
પરાંત રિથિતિ થઇ છે. તો પણ પુણ્ય પુણ્ય કે અહિથી નજીક
કોઇ ગામ છે કે કેમ?

યોગીરાજ—પંદર પંદર તથા વીસ વીસ કોસ દુર ગાંમ
અથવા નગર છે; બાકીનું બચાંકર વનકૂટી કુંગરોનાજ
આ સ્થાન છે.

અમરસિંહ—(મનમાં કચવાઇને) આપની આજ્ઞા હોય તો
જ્યાં નગર હોય તેથી પાંચ કોસ દુર અરણ્યમાં મુકામ
કરીએ, અને અમારી સાથે આપ પધારો તો અમને
આપના પવિત્ર દર્શણનો જ્યાં સુધી આપની આજ્ઞા અ
મને રોકવાની થાય ત્યાં સુધી લાભ મળે કેમકે તમારું
જોઇતો સામાન ત્યાંથી રંગાવવાને અનુકુળ આવે કેમકે
અમારી પાસે સુમારે ચારસે પ્યાદ, બસે ઘોડાં તથા
સ્વાર, ગાડીયો બળદ, વોગેરે છે; તેટલા સારા માહારો
વિનંતી છે.

યોગીરાજ—જગત કરતા ઇશ્વર સર્વ પ્રકારે પુર પાડશે—
તમે આ આનંદ ભુવનમાં આનંદજ કરો તમારા લક્ષ્મી
માં તમામ સામાન આપવા આ તરફના અનુચરો જઇ
પોહોઆ છે. અને આપણે આ તરફ તૈયાર ભોજન થ
યુ હશે તે જમીશું.

અમરસિંહ—(પોતાની સાથે રાણી તથા પ્રધાન અને
સેન્યાપતી છે તે એક બિગ્નના રહાંસુ જોઇને તથા
મોહોટા વિચારમાં પડીને) મહારાજ! આપ સમર્થ
છો તો પણ અમારું મન કચવાય છે. કેમકે અમારો
તો આપની શેવા કરવી એજ ધર્મ છે.

યોગીરાજ—અરુ, તમારું મન સ્વચ્છ રહો, અને તાપ-
સી પુરશે ઉપરં તેવો સદોદિત ભાવ રાખો તથા આર્ય

ધર્મનું રક્ષણ કરે, અને ઉત્તમ પ્રકારની કિર્તિ મેળવે.
એજ માહારો આશિર્વાદ છે;—યદ્યપિ આ જગોએ પર-
માત્મા સર્વ પ્રકારમાં સાધન પુરાં કરશે.

અમરસિંહ—(યોગીરાજની આજ્ઞાને આધીન થઇને)
સાર માહારાજ જેમ આપની આજ્ઞા.

યોગીરાજના આશ્રમમાં ઉપર પ્રમાણે વિલાસનગરના રા-
જાએ નિવાસ કર્યો. અને તે યોગીરાજ થું કહેવાના છે તે
જાણવાની ઈચ્છાથી તેમની શેવામાંજ હાજર રહ્યા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

વીજયનગર.

એક અરણ્યમાં • સાજો બનેલી

અનાયાસ દેખાવ, ગેબી લાલ

અને આશ્ચર્ય—

વાજયનગરના હુંગરી પ્રદેશમાં સાજો અને બનેલી બ-
ન્ધો મૃગયા રમવા નીકળી પડેલા, રખડી રખડીને સૂર્ય આ-
થમણની વખતે નગર ભણી વળવા લાગ્યા.

પૃથુસિંહ પ્રત્યે કહ્યુંસિંહ બોલ્યો—આજે આપણે કા-
ળી વીનાનું કામ કર્યું છે.

પ્રથુ—થું ?

કરણસિંહ—પિતાજી ગામમાં નથી, તે ચિતોડધઠ પાશ્વ
હસ્તગત કરવા બાગતની મસલતમાં સિસોદીયા રજપુતો-
ના આમંત્રણથી આહારગામ છે અને આપણે અત્યાર
સુધી જંગલમાં છીએ, આજકાલ મોગલ—પદ્મા અને
તુર્ક એ વીગેરે ઠેર ઠેર હુમલો કરે છે માટે રથાન સુતું
સુકીને કાણ માત્ર ખસવા જેવું નથી.

પ્રથુ—હા. એ વાત ખરી છે. પણ કોઈ નથી કેમકે આપણે કંઈ વીજ્યનગરથી દુર નથી.

કરણસિંહ—આપણી તરફ કોઈ સ્વાર આવતો હોય તે જણાય છે.

પ્રથુ—આપણે અગયા રમવા નીકળેલા વધારે વખત સુધી ટક્યા માટે સેન્યાપતિએ મોકલ્યો હશે.

એટલામાં સ્વાર આવી પોહોએ છે તેમ જોઈને.

કરણસિંહ—કેમ ગમજી ? તમારે કેમ આવવું પડ્યું ?

ગમજી—પૃથુસિંહજી હજુર અને આપ હજુર તરફથી કોઈ બાધ આવી હતી તે વાસંતી બાઈ સાહેબને ગાડીમાં બેસારીને ચંડાદેવીના મંદીર બહાર લઈ ગયાં છે; તેમના ગયા પછી એક કલાક વીત્યાબાદ રાણી વાસનામાંથી રત્નમાલા બાઈ સાહેબ તરફથી એવો હુકમ થયો કે તે સગરામમાં બેસીને એક બાઈ સાથે ગયાં છે માટે એક સ્વાર તાબડતોબ મોકલજે, તે ઉપરથી હું બને તેવી તાકીદ કરી ચંડાદેવીના મંદીર બહાર ગયો ત્યાં કોઈ જણાતું નથી અને મંદીરનાં બારણાં વાસેલાં છે તે એવી રીતે કે અંદરની સાંકળ ચઢાવી છે ઘણો ખુરો પડ્યો. પણ કોઈ જવાબ દેતું નથી માટે રખેને કદાપી આપ અગયા રમવા ગયા હો તેથી કદી ત્યાં બોલાવી લીધાં હોય તો તેનો પકકો તપાસ કરવા સારૂ આ તરફ આવ્યો છું—

કરણસિંહ—(લાજ નેત્ર કરીને) ચાલો, ચાલો, કંઈક ગડબડ થઈ.

પ્રથુ—કમાડ લોડી પાડવાં હતાં કે નહીં. તું એમને એમ પાછો કેમ આવ્યો ?

ગમજી—ત્યાં કોઈ દીકું નહીં એટલે મહે વિશેષ તજવીજ કરી નહીં.

પ્રથુ—અમારા તરફથી કોઇ પણ માણસ મોકલ્યું નથી, ગમે તે પ્રકારનું કાવતર થયું હોવું જોઈએ. આસો જલ દીધી, કેટલે દુર છે ?

સ્વાર—નજીક છે. આ સન્મુખ દેખાય એજ હુંગર.

પૃથુ અને કરણસિંહ દોડાવતે ઘોડે સાથેના સ્વાર સાથે ત્રણે જણુ જેવીરીતે ધનુશમાંથી તીર છુટે તે પ્રમાણે ચાલી નીકળ્યા, થોડીકવારમાં ચંડાદેવીના મંદીર આગળ આવી પોહોચ્યા—જતાંવાંતજ તે દેવીના મંદીરનાં પારણાં ~~પહોં~~ જોરથી ઠેક્યાં. છતાં ઉઘડ્યું નહી. તેથી તે કમાડને તોડી નાંખ્યું. અને જ્યારે તેમાં પ્રવેશ કરીને જુવે છે ત્યારે તેમાં પણ કંઈ જણાયું નહી, તેથી હૃદયમાં ચિંતા રહી. અનળ એકદમ પ્રગટયો, બન્યો જણનાં નેત્ર કોધાતુર સિંહની માફક થયાં બાહુડંડ તારંવાર ફરકવા લાગ્યા, રક્તની સ્નાયુઓ ઉછળવા લાગી, હૃદયમાંથી વારંવાર નિર્શ્વાસ પ્રસરવા લાગ્યો. કંઈમાં ગ્જાની ઉત્પન્ન થઇ. વાસંતી જેવી ચતુર અને મધુર બાશણ કરનારીના તમામ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ હાળેહુબ ચિત્રવત યાદ આવવા લાગ્યા, તેના વિયોગની પીડા પૃથુને ધણી શાલવા લાગી, તેનું હરણુ કરો જનાર હાથ લાગ્યો નહીં. તેથી હૃદય બહુ તપવા લાગ્યું, પૃથુરાજ જેવો સિંહ છતાં તેની સ્ત્રીને શિયાળ જેવો કોઇ હરણુ કરી જાય, અને તે વાસંતીને હસ્તગત કર્યા વિના વિજયપુરમાં પ્રવેશ કરવાને પૃથુને ધણીજ શરમ આવવા લાગી, તેઓ બન્યે ચંડા દેવીના ઓટલા ઉપર અત્યંત અફસોસ થઇને બેસી ગયા.

અનેક પ્રકારનો તર્ક પોહોચાડ્યો પણ તેને ક્યાં જોવી તેનો માર્ગ હાથ લાગ્યો નહી; એમ કરતાં કરતાં જોકે રાત્રી પડવા આવી, ઓટલામાં તેમની આગળ એક ઠાકરડો કદાવર, મજામુત અને ઉંચો છતાં હાથમાં લાંબી લાકડી પકડીને

તે બન્યોની સન્મુખ આવીને ઉભો રહ્યો અને બોલ્યો કે
ભાઈઓ ! તમે શું જુવો છો !

પ્રથુ—અમારૂં માણસ ખોવાય છે તેનો શોધ કરીએ છીએ
તને કંઈ ખબર છે ?

ઠાકરડો—પ્રથુસિંહ હજુર સાહેબ કોણ છે ? માર કરજો
કેમકે અંધારામાં હું ઝાળખી શકતો નથી. મારે પુછુછું
કેમકે માહારે તો તેમનું કામ છે.

પ્રથુ—પ્રથુસિંહ તેજ હુંછું.

ઠાકરડો—(સલામ કરીને) ક્યો આ કાગળ વાંચો.

પ્રથુ—ચક્રમકથી દેવતા પાડીને વગડાનાં પાંદડાં વીગેરે
ડાળાં ઝાંખરાં તથા ઘાસ ભેગી કરીને બડકો કરીને કાગળ
વાંચવાને શરૂ કર્યું—

માફુડ તુલ્ય આયુષ્માન પ્રિય પ્રથુ—

લખીતંગ ધવલગીરીની ગુફામાં નિવાસ કરનાર યોગી
રાજ જત લખવાનું કે પવિત્ર બાઈ વાસંતીનું અંજલેશીના
મંદીરમાંથી તેને લગતા ભોંયરાના ગુપ્ત રસ્તે થઇને હરણુ
કરી જનાર હરાંમખોરને પકડીને તેમનાં નાક અને હોટ
કાપીને કદ કર્ચા છે. તે કેદીને લઇને તથા વાસંતીને જાપતા
સાથે સંભાળીને મારા આસન તરફ લાવ્યો છું, માર્ટે ફીક
ર કરશો નહી, તમે સુર્ય ઉદય થાય એટલે મારા તરફ આ
વળે તમને રસ્તો બતાવનાર મોકલેલો ઠાકરડો છે તેથી તે
ની સાથે આવવું, ઉપર પ્રમાણે મચકુરનો પત્ર વાચીને પ્ર
થુને પુણું સંતોષ થયો. અને મોહોટા ઉચ્ચારથી બોલવા
લાગ્યો કે ધન્ય છે ગુરૂ આપના પરાક્રમને ધન્ય છે ગુરૂ ત
મારા શૈર્ય બલને કે તમારૂં પરાક્રમ શુકના તારા જેવું શુ
શોભિત જણાય છે,

કરણસિંહ—કેમ શી રીતે છે, ગુરૂને કેમ યાદ કર્યા એવા
તમારા ગુરૂ કોણ છે.

પૃથુ—ખતિહારી એમના નામને અને ખતિહારી એમના પ
સક્રમને કે જેની કૃપાથી માહારી હયાતી જળવાય છે.
હજુ સુધી પણ તેમનો મોહોટો આશ્રય છે. તે ગુર કાં
ણ છે; એ વાત હું તમને કહું તો ઘણી લાંબી છે. તેમ
ના દર્શણ અનાયાસ થયાં છે તેમનું પરાક્રમ અપૂર્વ છે.
તેમનો ભેદ કલ્પે જાય તેવો નથી. આપણે પ્રાતઃકાળે
તેમના દર્શણ માટે જઈશું ત્યાં અત્યારે પ્રિય વાસંતી નિ
શ્ચિંત સ્થિતિમાં હશે તે ગુર યોગીરાજ સત્યવત્તા નિ
શ્ચિત અહ્યયર્થ વ્રત પાલક, ઉદાર-શુર અને સામદામ
ભેદ દંડાદિક રચનાને જાણનાર છે.

આ પ્રમાણે વીતો કરતા કરતા ગુર તરફથી આવેલા
જ્ઞાન સાથે લઈને વિજયનગરમાંના દરબારમાં પ્રવેશ કર્યો;

પોતાના ઇલાહિય મેહેલમાં રત્નમાલાને તે પૃથુ મહો
તેમને વાસંતી વીશે ગુર તરફથી આવેલા પત્રના મયકુરની
સમજ પાડી અને ગુરના અદ્ભુત પરાક્રમની વાત અથથી
તે હતિસુધીની કહી દીધી તેથી રત્નમાલાએ તે ગુરને જોવા
મી ઇચ્છા જણાવી.

હવે આપણે યોગીરાજની ઝુંપડી તરફ વળીએ, અને
તેમના તરફની ગોઠવણીને અવલોકન કરીએ.

પ્રાતઃકાળનો મંદ મંદ પવન વહન કરતો હતો. અનેક પ્રકા
રના પક્ષિયો મધુર અવાજ આપી રહ્યા હતા, આ વખતે ચાર
ઘોડેસ્વાર સાથે કવચ બખ્તર ધારણ કરીને ચંદ્રસિંહભુપતિ
જે કે વિજયનગરનો અધિપતિ હતો તે ચિનોડધદ સંજ
ધમાં સિસોદિયા રજપુતાને મળીને પાછો જાતો હતો તે યો
ગીરાજના ગુપ્ત સ્થળથી કંઈક દુર રસ્તે થઈને જતો હતો,
અર્થાત્ યોગીરાજ તરફ વળવાના રસ્તા આગળ બન્યો હુંગરો
ની ખીણના મુખ આગળ સપાટ પ્રદેશ ઉપર તંબુ તાંણેલા
અને કેટલાક સ્વાર લોકોનો જથ્થો તેમની નજરે પડ્યો, તે

જોતાજ ચંદ્રસિંહને અનેક પ્રકારની ચિંતા અને વિચાર ઉત્પન્ન થયા, ઘોડાની ચાલવાની ગતીને તેઓએ રોકી, થોડીક વાર ધારી ધારીને દ્રષ્ટી કરી તે તરફ પોતાના ઘોડા થોડે દુર ચલાવીને વધારે ખાત્રી કરવા આગળ ગયા, ત્યારે જ જુલાઈ આવ્યું કે રજપુત દુકડીનો પડાવ હોય એમ જણાય છે તેવું નિશ્ચય કરી ચંદ્રસિંહ તે તરફ ગયો. ત્યાં નજીક જ ધને પુછ પરછ કરવા માંડી ત્યારે ચંદ્રસિંહને જુલાઈ આવ્યું કે વીલાસનગરના રાજા અમરસિંહ આ જગોએ યોગીરાજની મુલાખાત લેવા સાર આવ્યા છે અને તે પોતાની રાણી સાથે આવેલા યોગીરાજના સ્થાન બણી બેઠેલા છે.

આ વાત સાંભળી ચંદ્રસિંહને આનંદ થયો. પોતાના ઘોડા ઉપરથી તુરત ઉતરી પડ્યો તે સાથે તેમના સ્વાર ખસી ઉતરી પડ્યા, તુરત યોગીરાજ તરફ જવાને તૈયારી કરી. તે પહેલાં એક ઠાકરડો તેમની પાસે આવીને હાજર થયો. અને તે યોગીરાજની જગો બતાવવાને આગળ થયો. ચાલતાં ચાલતાં એક કોસ સુધી હુંગરની ખીણમાં પસાર કરવો પડ્યો ત્યાંથી હુંગર ઉપર ચઢવાનો પરીશ્રમ કરી છેક ઉપરના પ્રદેશમાં ન્યુકતીથી તે ઠાકરડા સાથે દાખલ થયા,—ઠાકરડાએ કહ્યું કે હજુર સાહેબ આપ જરાક હાલુભર અહીંયાં ઉભા રહો હું યોગીરાજને ખબર આપું—એમ કહીને ઝુંપડીમાં તે ઠાકરડો દાખલ થયો થોડીકવાર થઇ એટલે યોગીરાજ માથા ઉપર છુટાવાળ અને ભસ્મ ધારણ કરેલી; હાથમાં પાતળી સોટીનો છડીયો લઇને તથા પાવડી ઉપર ચઢીને તે ચંદ્રસિંહના સન્મુખ આવીને ઉભા રહ્યા ચંદ્રસિંહે પ્રેમપૂર્વક નમસ્કાર કર્યો તેમને મોટા માન સાથે પોતાની સાથે લઇને જ્યાં અમરસિંહજી બેઠા હતા ત્યાં લઇ ગયો,—અમરસિંહ અને ચંદ્રસિંહની પરસ્પર મુલાખાત થઇ જેમાં યોગીરાજ પોતે એક આસન ઉપર બેસી ગયા.

યોગીરાજે વીલાસનગરના રાજા અમરસિંહને કહ્યું કે-
 હે મહારાજા ! આ ચંદ્રસિંહ તમારા વેવાઇ થાય છે ત
 મારો પુત્ર પૃથુસિંહ તેમની પુત્રી રત્નમાલા સાથે વંચે છે;
 માટે એ પણ એક મોટી ખુશાલીની વાત છે. જોકે તમે
 પરસ્પર રાજ્ય સંબંધી એક બીજાની સાથે મિત્રાચારીતો
 હક ધરાવતા હશે તે વાત જુદી છે પણ આ ગાઢ સંબંધ
 ની ખુશાલીની વાત હું તમને કહું છું યોગીરાજનું વચન સાં
 બળી ચંદ્રસિંહ અને અમરસિંહ એક બીજાની છાતી સર
 સાર દબાવેને ખુબ ભેટયા આ વખતે પરસ્પર મેળાપના હ
 ઉર્ષનો પાર રહ્યો નહી, —એટલામાં એક ઠાકરડો દોડતો દો
 ડતો યોગીરાજ પાસે આવ્યો અને હકીકત વિદિત કરવા
 દાખ્યો કે મહારાજા ! વીજયનગરથી ચંદ્રસિંહના પુત્ર કર્ણસિં
 હ અને તેમના જમાઇ તથા આપના શીષ્ય શ્રી પૃથુસિંહજી
 રત્નમાલા સાથે આપના દર્શણ માટે બહાર ઉભા છે. આપ
 નો આગ્રા હોય તો આવે. — યોગીરાજે તે ઠાકરડાને આગ્રા
 આપી કે તેમને અહિયાં સત્વરથી લાવો અને રત્નમાલા મા
 રી પુત્રી છે તેને પણ અહીયાં લાવીને મારી દર્શણ કરાવી
 ન પછી તેમની સાસુ છે તેમના બાણી પેઢી સામેની ખુબ
 ડી છે ત્યાં લઇ જાવો.

યોગીરાજનો હુકમ સાંભળી ઠાકરડો તુરત વળ્યો—થોડી
 વાર થઇ એટલે કર્ણસિંહ અને પૃથુસિંહે યોગીરાજની ઝું
 પડીમાં પ્રવેશ કર્યો—પ્રવેશ કરતાની સાથે પૃથુએ પોતાના
 પીતાનું દર્શણ કર્યું અને કર્ણસિંહે પણ પોતાના પીતાને
 યોગીરાજ પાસે જોડેલા જોયા, આ વખતે પૃથુને અને
 કર્ણસિંહને અદ્ભુત આશ્ચર્ય લાગવા માંડ્યું તેઓ તુરત યો
 ગીરાજના પદકમળમાં મુસ્તક નમાવીને પછી, પૃથુ પોતાના
 પીતાજીને ગાયુ નમાવી નગરકાર કરી આશીશ બીધી તમાં
 મ પોતપોતાના યોગ્યતા પ્રમાણે આ રસ્તે જોડી ગયા,—

યોગીરાજે પૃથુસિંહને આજ્ઞા કરી કે હે વિર પુરુષ ! તમારી માતૃથી સગિપના ઝુંપડામાં છે ત્યાં તેમની આશીશ લેવાં સારૂ જાઓ, તેમને મળો પછી તમે મારી પાસે આવો. યોગીરાજની આજ્ઞા લઈ તે પૃથુસિંહ પોતાની માતૃશ્રી તરફ મળવા સારૂ ચાલ્યો ગયો—રત્નમાલાને યોગીરાજે અખંડ સૌભાગ્ય રહો તેવી આશીશ આપીને તેણીની સાસુ તરફ રવાને કરી;

આ વખતે એક બીજાની મુલાખાત યોગીરાજની પવિત્ર ઝુંપડી આગળ થઈ જ્યાં ત્યાં આનંદની વૃદ્ધિ થઈ રહી. આ વખતે અમરસિંહના એહેરા ઉપર ખુશાલીની ચમકી ચળકવા લાગી, વોગવીલાસ ઉત્તમ પ્રકારની ચાલવા માડ્યો. પ્રાતઃકાળને કંડો પવન વહન કરતો હતો; વૃત્તિયો એક બીજાની શાન્ત હતી, એક બીજાના મનમાં યોગીરાજને માટે વીચિત્ર અને ભેદ ભરેલા વિચાર જુદી જુદી પ્રકારના થતા હતા, તથાપી. કોઈ પણ રસ્તો કલ્યાણમાં આવી શક્યો નહોતો,

યોગીવાર થઈ એટલે ચંદ્રસિંહ ઉભો થઈ હાથ જોડી યોગીરાજ પ્રત્યે જોલવા લાગ્યો—કે હે માહારાજ ! આ અમરસિંહજી દરબારની સાથે માહારે મિત્રાચારી છે તેમ છતાં વિશેષ સંબંધ થએલો છે. તેમનું પધારવું આપની કૃપાથી આ તરફ અનાયાસ થયું છે, હવે તે અમારા મિજબાન છે માટે આપ અને આ તમામ રચાશદ અમારી ઝુંપડી પવિત્ર કરવા સારૂ આવવું જોઈએ,—

યોગીરાજ—હે પ્રિય ચંદ્રસિંહજી ! તમારે આમંત્રણ હું સ્વિકારીશ પણ આજતો તમે અમારા મિજબાન છો માટે હું અહિંથી નહીં જવા દઉં, હવે તેના માટે તમારે કોઈ પણ ઉચ્ચાર કરવો નહો. —આજે મારી સમક્ષ તમે પરસ્પર આનંદ કરો. હું માહારા નેત્રથી તમને પરસ્પર

જોઇને ઘણું ખુશી થાકે છું એવી ખુશીનો અમુરે લા-
ભ વારંવાર મને ક્યાંથી મળવાનો ! હુંતો જંગલનો બ
ટકનાર યોગી છું; અને તમે તો રાજા છે માટે તમારી
સ્વામતા આગતા અમારી સ્થિતિ પ્રમાણે જ થવાની છે. તે
નમાવી લેજો.

ચંદ્રસિંહ—રાજાઓ કરતાં યોગીપદ શ્રેષ્ઠ છે. આપની સ
ત્તાનો પાર નથી આપની કૃપા તે અમારા જીવનના સુ
ખનું મુળ છે, આપનું વચન અમર છે, અને અમે પુ
ત્રેથી અર્થાત જ્યારથી સૃષ્ટી ઉત્પન્ન થઇ ત્યારથી આ
પની શૈવા કરનારા દાસ છીએ; આપની આશીર્વાદથી અ
મારી સમૃદ્ધિનું સથા આયુષ્ય બલ કાંતી અને સત્તાનું
સુરક્ષણ થાય છે માટે હું યોગીરાજા ! આપની કૃપા અ
મારા ઉપર સદોદિત રહે એવી અમારી માંગણી છે.

યોગીરાજ—અસ, હવે મને આનંદ થયો,—જુવો આ
પૃથુસિંહ પોતાની માતૃશ્રીને મળીને આવ્યો, જોયો કે !
સાબાશ, પૃથુસિંહ, તમને તો હું વારંવાર યાદ કરું,

આ પ્રમાણે યોગીરાજ પ્રત્યેક પ્રત્યે વર્તિવલાસ કરતો
કરતો આનંદના તરંગમાં મસ્ત થઇ મુખ મલકાવતો હતો,
એટલામાં ત્વરાથી ઉભો થઇને પાસેની પોતાની ઝુંપડીમાં
પેશી ગયો, એક ઘટિકા થઇ એટલે ફરી પાછો આવ્યો
અને સ્વસ્થ થઇને જેઠા પછી ધીમા અવાજથી સન્મુખ
ઝુંપડીમાં જે જનાનખાતું હતું તે તરફ મુખ કરીને બેઠ્યો
કે બેઠાં વાસંતી ! એટા રતનમાલા ! આ સભામાં આવો,
અહિયાં કોઇ બીજું નથી જે છે તે તમામ તમારા મુરખી
શિર છત્ર છે તેઓ તમારા પીતા છે કૌંવા પીતા તુલ્ય છે,
તમારે મર્યાદા મુકીને મારા નજીક બેસવું જોઇએ,—

યોગીરાજની આજ્ઞા થતાજ વાસંતી ને રતનમાલા બન્ને
પાયે નમીને યોગીરાજની એક બાજુએ બેઠાં,—યોગીરાજના

આસનથી જમણી બાજુએ ચંદ્રસિંહ અને અમરસિંહ ત
થા પૃથુ અને કરણસિંહ બેઠા, તેમની નજીક બન્યો રાજના
બે પ્રવાન અને સેનાપતિની બેઠક થઇ, રાણીજીને બેસવાને
માટે પાછલી બાજુએ પંડો મુકીને ગોઠવણ કરી, આ પ્ર
માણે થઇ રહ્યા બાદ; યોગીરાજે પોતાના હાથમાં ઘટડી
પકડીને ખડખડાવી, તે બાજુ ઉપર મુકી, એટલું થતાની
સાથે ત્રણ વૃધ સ્ત્રીઓ ચાંદીના ટાટ, ચાંદીના વાડકા, ચાં
દીના ભોટા, પાત, ત્રીગેરે દરેકના આસન ઉપર ગોઠવીને
ગઈ એટલે બીજી વૃદ્ધ સ્ત્રી આવી તેણે ભોજનના પદાર્થ
જુદી જુદી જાતના પીરસતી ચાલી, એમ એક પછી એક
રસાદાર, આમ્લ, મિષ્ટ, યુક્ત શાક વીગેરે રજપુતોને નિરં
તર ખપતી ચીજો પીરસવા માંડી, જુદી જુદી જાતના ત
રેલાં ભજ્યાં મુક્યા, માલપુટા, વેઢમો, અને મિષ્ટાન્ન પણ
પીરસાયાં, અકેક કટોરામાં સ્ત્રીખંડો ભાગ મુકવામાં આ
વ્યો, લીંબુના રસની ખટાઇમાં આદુ અને ડુંગળીનું કંચુ
મલ પીરસ્યું. ઉત્તમ મસાલાદાર કદી અને રાયભોગ જાત
ના સુગંધીદાર ચોખાનો ભાત પીરસવામાં આવ્યો; તમામ
પીરસાઇ રહ્યું એટલે અકેક પાત્ર સુવર્ણનો રાજ ચંદ્રસિં
હને અને અમરસિંહજીને આપ્યો ચાંદીનો મઘ કલશ યો
ગીરાજે હાથમાં લીધો તેના ઉપર હાથ મુકીને આકાશ ત
રફ દ્રષ્ટી કરીને હોઠ ખડખડાવવા માંડ્યાં. થોડીક વાર થઇ
એટલે તેમાંથી વારણી દ્રવ્ય આપવા માંડ્યું—આજરોજનો
ઠાઠ પુરેપુરો રજવાડો હતો તેમાં માત્ર એટલો ફેર હતો કે
આ મિજલસમાં યોગીરાજ જુદા દેખાવથી જણાતો હતો.
જાણે કૈલાશ પ્રદેશની રમ્ય ભુમિ ઉપર સંકરનો ગણ સ-
મુદાયનો આલકો હોય તેવો આ યોગીરાજ કેવળ કામળ અંગ
વાળો તરૂણ અને નાજુક બાંધોનો મોહક દેખાતો હતો
જેનો કંઠ કાઠીલા સ્વરની સાથે સરખામણી કરે તેવો હ

તો, નેત્રની અપગતા મીન જેવી હતી. નાશીકા મનોહર અ
 ને મોહક જણાતી હતી. નેત્રની કીકીમાં અગકાટ મારતો
 હતો તે નેત્રમાં કુદરતી લાવણ્યતા જે રસિક હતી તે લા
 વણ્યતા યોગાવેશ છતાં પણ છુપી રહેતેવી નહોતી, તથા-
 પી તે યોગીનું બાહ્ય પરાક્રમ અદ્ભુત દર્શાવતું હતું તેથી તે
 યોગી કાંઈ છે અને શી રીતે છે તે કળી શકવાને ઘણી
 શંકાઓ આડે આવતી હતી; જમવાનો ક્રમ શરૂ થયો;
 ઉપરા ઉપરી જોઈએ તેટલો વારણી યોગીરાજે આપ્યો,
 મને જણે પોતાના મિત્રન પ્રમાણે લઈને જમવાનું કામ
 અટપી લીધું; ત્યાંથી તમામ જગો સાર કરી નાંખી જમી
 રહ્યા પછી સ્વસ્થ થઈને બેઠા, એટલામાં હોડકા ગગડાવવા
 ને સાધન તયાર થઈ આવ્યું, આ વખતે સર્વની વૃત્તિ યો
 ગીરાજના કુતુહલ ઉપર ગઈ, ચંદ્રસિંહ રાજના મનમાં હજી
 ૨ પ્રકારના તર્ક વિતર્ક ઉત્પન્ન થતા હતા તેવા અમરસિંહ
 ના મનમાં પણ થતા હતા, તે વિચાર આશ્ચર્ય પ્રમાણે તે
 વા હતા; કેમકે તેમાં એક પછિ એક શંકા ઉત્પન્ન થતી હતી
 ૧ નિર્જન વનમાં યોગ ધારણ કરનાર તપસ્વી સાધુ રાજ રાજ
 ૨ નાડના વૈભોગની માહિતી વાજો ક્યાંથી હોય ! યોગી છતાં
 સુખનો વિલાસી ક્યાંથી હોય ! એટલુંજ નહીં પણ યોગ
 ધારણ કરનાર મસ્ત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે તેવી વારણી અને
 અભક્ષા ભક્ષપર પ્રીતી કરનારો ક્યાંથી હોય, અરે કદી તે
 મ છે તોપણ આ યોગીની ઉમ્મર પચીસ વરસની અંદર-
 ની છે, છતાં યોગ ધારણ કરવાની શક્તી ક્યાંથી મેળવી
 હોય ! આ પ્રમાણે મોટા તરંગના રંગ ઢંગમાં ઉમંગવાળા
 બન્યે રાજાઓ પાસે પાસે બેઠેલા એક બીજના સન્મુખ
 જોઈને આશ્ચર્ય પામતા જણાયા,—આ તમામ ચિકિત્સા
 યોગી જેતો હતો બન્યો રાજાઓના મનમાં આ વખતે કે
 હોવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો હશે તેનો ભેદ સાક્ષાત્ યોગી

સમજી ગયો હતો કેમકે ત્યાં રચના કરતાં પેહેલાંજ અમ્મ
યત્રી પમાડે તેવા વિચાર અમુક પ્રકારના અમુક રીતે તા
જાઓના હૃદય, બીતરમાં ઉત્પન્ન થશે એમ સમજ્યો હતો,
તેથી ધીરે રહીને તે યોગી બેઠી ઉઠ્યો હે બાપુઓ ? ત
મે વિચારશ્ચી ચક્રમાં ફેરા મારશે નહીં; યોગી લોકોની
રીત જુદી છે; મનની પ્રવળતાનું ચિત્ર બતાવવાની શક્તી
યોગી લોકો સખે છે અત્યારે તમારા વિચાર તમને બહુ સ
તાવતા હશે ખર કે—

અમરસિંહ—ના મહારાજ કદી વિચાર થતા હોય તો તે
તમામ યોગી પુરૂષોના રંગ દંગના અનુભવ વીગરના અ
મે છઠ્ઠા માટે તેમાં ઘણી ખરી હુસો અમારીજ હા-
વી જોઈએ.

યોગીરાજ—રંગ છે, ખરાખર કહો છો. મુમુક્ષુ પુરૂષોનો
એજ ધર્મ છે, એમ કહીને યોગીરાજે એક સીટી
વગાડી આકાશ સામુ જોઈ રહ્યા, યોડીકવાર થઈ એટ
લે ત્રણ ઠાકરડાઓ ત્રણ માણસોને લાવીને તે મેદાનમાં
રજી કર્યા, અને સન્મુખ ઉભા રાખ્યા; ત્યાર પછી ટી
પણ વાંચનાર જોશી હાજર થયો તે યોગીરાજની નજ
કે આવીને ઉભો રહ્યો, પછી પૃથુસિંહ તરફ દ્રષ્ટી કરી
ને—કેમ પૃથુ ! આ ત્રણ માણસમાંથી તમે કોઈને પ-
ણ જોળ્યો છો !

પૃથુ—ખારીક નજરથી જોઈને. હા જરાક જરાક ઓળખું
છું પણ હોઈ અને નાક કાપી નાંખ્યાં છે તેથી તે પુરે
પુરો જોળખાતો નથી,

યોગીરાજ—હે પૃથુસિંહજી જેને તમે જોળખ્યાને છું ત્યા
ઓ છો તેજ તમારો મુસાફર સોખતી ભગસો હર્મમ છે

પૃથુ—નાહ વાહ, આ ભગવાની આ દશા !

યોગીરાજ—શિવ શિવ શિવ, કોણ જાણે એ દશા શા માટે થઇ હશે. (એમ કહીને ભગલા તરફ નજર કરી ને) કેમરે ભગલાં તહારી આ દશાં સાધી થઇ ?

ભગલો—આ દશા કરતાં મરવું સારૂ. તમે મારૂ માથું સા માટે ન કાપ્યું ?

યોગીરાજ—વાસંતી જેવી ઉત્તમ સ્ત્રીનાં દરશણ કરવાને માટે તારૂં માથું કાપ્યું નથી.

ભગલો—દરસણ થઇ રહ્યાં હવે તો જે કોઇ મારૂં દરશણ કરે તેજ છળીને મરી જાય એવું થયું છે, એા માહા રાજ હવે મને બંધનમાંથી મુક્ત કરો.

• **યોગીરાજ**—હજુ તને જરાજર શાસન થયું નથી તેમ તહારી મુરદ હાંસલ થઇ નથી કેમ ખરૂં કે ?

ભગલો—એા ગરીબ પરવરદ હવે હું મારા પાપની ક્ષમા માગું છું. કદીપણ આહવાં કામ હું નહીં કરૂં.

યોગીરાજ—સ્થીર રહે—તને હું સારી રીતે ઓળખું છું.

યોગીરાજે આ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી, જે મંડળી પોતાની આસે બેઠેલી છે તે તમામ આશ્ચર્યમાં ગર્ક થઈએલી જણાઇ.

• અને હવે તે યોગીરાજ કેવી તજવીજ કરે છે તે જાણવાની ઇતેજરીમાં તમામનું લક્ષ દોરાયું યોગીરાજે તમામની ઓકાચ વૃત્તિ થઇ એટલે અમરસિંહ જે કે પ્રથુનો પીતા તેના તરફ દ્રષ્ટી કરીને બોલ્યો,—હે મહાગાહુ અમરસિંહજી ! તમે સર્વ મંડલી કાંન દૈને ધ્યાન આપીને સાંભળો તો હું બે શબ્દ કહું.

અમરસિંહજી—અમારૂં લક્ષ કેવળ આપના વચન રૂપી અમ્રતના શ્રાવ ઉપરજ રહ્યું છે. માટે કૃપા કરીને જે કંઇ કહેવા યોગ્ય હોય તે કહો.

અમરસિંહનું વચન સાંભળી યોગીરાજ આસન ઉપર ઉભા થયા,—એટલે તમામ મંડલ ઉમું થયું,—મંડલી ઉ

બી થએલી જોઇને યોગીરાજે તેમને બેસવાને સાંન કરી અને કહ્યું કે જે કંઈ બોલવાને હું આશા રાખું છું તે ઉભો રહીને હું બોલીશ એમ કહી કહીને પોતે વાત કરવાની શરૂવાત કરે છે. અને તમામ મંડલી એકવૃત્તીથી યોગીરાજ સન્મુખ જેમ ચક્રોર ચંદ્ર તરફ નજર કરે તેમ નજર કરીને બેઠેલી છે તે વખતે યોગીરાજ પોતાની એકાંત ઝૂંપડીમાં પ્રવેશ કર્યો અને ઠાકરડા સાથે કહાવી મોકલ્યું કે તમે શાંત થઇને બેસો એક ઘડી પછી યોગીરાજ આવેછે.

આ તરફ ધવલગિરિ પર્વત ઉપર રમ્ય સપાટ જંગલ દેખાતી હતી તે તરફ છુટી જંગોમાં જનજન પાથરીને તમામ પોત પોતાની બેઠકે ગોઠવાઇ ગયા,—એક તરફ વીજય નગરનો રાજા ચંદ્રસિંહ, તેનો પ્રધાન, રાજપુત્ર કણ્ઠસિંહ, અને રાજા પુત્રી રતનમાલા તથા તેમનો સેન્યાપતિ વિગેરેની બેઠક ગોઠવાઇ બીજી તરફ વીલાસનગરનો રાજા અમરસિંહ, અને તેમનો પુત્ર પૃથ્વીસિંહ—તથા પ્રધાન, અને સેન્યાપતિ વીગેરેની બેઠક ગોઠવાઇ, પશ્ચાદ બાજુએ રાણીજી વીગેરે તેમની દાસીયો હતી,—મધ્ય ભાગમાં છુટી જંગલ હતી બેઠકના સન્મુખ એક એટલા આગળ ત્રણ કેદીઓ હતા તેમાં એક કેદી કેવળ આંધળો હતો અને બે કેદીઓનાં નાક અને હોઠ કાપેલાં હતા;

તમામ શાંત થઇને બેઠા હતા, યોગીરાજની આતુર્યતા અને વાકપટુતાનાં પરસ્પર વખાણ કરતા હતા; તેમની આતુર્યતા તથા આ નિર્જન વનમાં આટલી બધી ગેબી ગોઠવણુ શી રીતે કરે છે ! તેને માટે આશ્ચર્યમાં પડતા હતા, હવે તો યોગીરાજ આવે તો સાફ એમ તક્ષપાપડ વૃત્તી. તમામની થઇ હતી,—એટલામાં તે સભામાં તરણ ઉમરની કનકવેલી જેવી સ્વરૂપવાન અન્નમેલી નવેલી શોભે સુંગારથી બરપુર જેવી ઉર્વશી તથા તિલોત્તમા અને ચૈનકા જેવી અપ્સ

રાનું માન ખંડન કરે તેવી મંહા મોહક સ્ત્રી ખુલા મુખ થી હાથમાં એક પુસ્તક પકડીને સભામાં પ્રવેશ કરતી આવી જેવી તે અનાયાસ કોઇ સ્ત્રી આવી છે એમ જોઇને સર્વ મંડલ ચિત્રવત તે તરફ જોઇ રહેવા લાગ્યું, અને મોટા વીચારમાં તે સભા ડાંમડોળ થવા લાગી કે આ નવલ સ્ત્રી કોણ? તેમજ એકાએક તેણે આ સભામાં કેવા હેતુથી પ્રવેશ કર્યો હશે! એ વીગરે વીચારમાં ગર્ક થએલી સભા દેખતાં, તે મેહક યોવનાએ જ્યાં યોગીરાજનું આસન (સિંહાસન) હતું તે સિંહાસનને હાથ લગાવી દસબાર વાર સલામ કરીને તથા તેની પુજા કરીને, પ્રણામ કરીને, બાણુ ઉપર ઉભી રહી. પછી સર્વેને આશિર્વચન દેવા લાગી અને સંભાર તરફ નજર કરીને બોલવા લાગી કે, હે મેહેરખાનો, ! હે ભાઈયો, ! હે બેહેનો ! અને હે માતૃશ્રી ! તમામને હકીકત વિદિત કરું કે આ ગાદી ઉપર બેસનાર યોગીરાજ આપને છેલ્લાં દરશન આપીને અંતર્ધ્યાન થયા છે હવે તે વેશનું દર્શણ કદાપી કાળે થવાનું નથી; તેમના તરફથી જે કંઈ બોલવાનું છે તે તમામ કામ મને સોંપી ગયા છે, તે મંની કામગીરી હું અદા કરવાની છું.

અરસિંહ—હે, હે, એ મહારાજ ક્યાં ગયા ! શું થયું ! અરેરે એકદમ આમ કેમ કરી નાંખ્યું !

અંદ્રસિંહ—ઓ બાઈ સાહેબ ! તે યોગીરાજ રૂપી રત્ન એકદમ અદર્શ થયા એનું કંઈ કારણ સમજાયું નહીં; તેમજ તમે તેમના તરફથી કોણુ છો !

મોહકસ્ત્રી—જે યોગીરાજ તેજ હું છું. અને જે હું છું તેજ યોગીરાજ જાણો,

પ્રથુસિંહ—(પોતાના પિતાજી પ્રત્યે) હે પિતાજી ! સખુર રાખો, તે જે બોલે છે તે એકજ રૂપ હોવું જોઈએ કે

ગકે કુંડસ્વર એકજ છે નેત્ર એકજ છે, શારીરીક સ્થિતિ એકજ છે, પણ અલંકારમાં ફેરફાર છે.

અમરસિંહજી—(મારે વિચારના ઘોઠાળામાં પડીને પૃથુ પ્રત્યે) ભાઈ ! એંગળં જર્ણુય છે.

બોહકસી—હે ભાઈયો ! આપની સર્વે શંકાનું હવે સમાધાન થશે;

સલામાં પ્રવેશ કરનારી સ્ત્રીનું લાશણુ—

હે મહાબાહુ પવિત્ર અમરસિંહજી ! તમારું સદા સર્વ કલ્યાણ થાઓ, હે કદગદાન, અને ગુણગુણ શૈર્ય સાધક પૃથુ સિંહજી ! તમારી મન કાંમના સફળ થાઓ હે વિજ્ઞાસનગરના ભુપતીની રાણીશ્રી તમારો અખંડ એવાતણુ રહો હવે સાંભળો, હું કોણ છું તે જાણીઓ, હે અમરસિંહજી હજુર સાહેબ, હું આપના નગરમાં નિવાસ કરનારી ચારણી દેવી છું. મારું નામ મેનાં દેવી છે. મારો સ્વામી ઘઢવી હાલો છે તે શરમાળ હોવાથી ત્રીસ વરસ સુધી આપના રાજ્યદ્વારમાં યાચવા આવી શક્યો નહોતો, આપના ખાપ દાદાઓએ તેમના વડીલને જેને સમયે જે કંઈ બક્ષિસ કરેલું તે તમામ ત્રીસ વરસમાં અમલ કસુંગામા વટાવી ખાધું તે નિરક્ષર હોવાથી તથા અમલમાં ખવાઈ જવાથી કેવળ દ્વરીદ્ર સ્થિતી ભોગવવા લાગ્યા. તેમની સરાસરી સીતેર વરસની ઉમર છે હું તેમની સ્ત્રી ચોથીવારની છું; ઘરમાં અત્ર પાંચીનો ખુટકો હોવાથી. મહેં એક ગાહો રચ્યો હતો તે ગાહો તે ગઢવી સુખપાક કરીને તથા લખેલો કાગળ લખને તેની ખરીદી થવા દરબારમાં લાગ્યા હતા, જેની કીમત સવા લાખ સેવાની ઠરાવી હતી, તે ગાહો આપે ખરીદ્યો નહી, છતાં આ પૃથુસિંહજીએ ત્રિજેરીમાંથી રૂપીયા કાઢીને તથા ગઢવીને આપીને ખરીદ્યો હતો;—આપની આગ્રા શ્રી

વાય પૃથુસિંહે તે નાણાં આપ્યાં તે ઘેરવ્યાજની કર્યું છે, એવો વિચાર આપતો અને પ્રધાનજનો થયાખાદ તે વિશે પૃથુસિંહજને હપકો મળ્યો હતો, તે હપકો તથા તિસ્તકાર પૃથુસિંહથી સહન થયો નહીં તેથી રાજ્ય ભુમિનો ત્યાગ કરીને ફક્ત એકલા આવી નિકળ્યા, તે વાત આપ્યા નગરમાં ફેલાઈ ગઈ, અને માહારા જાણવામાં પણ આવી ગઈ, —ક નિતાનો કદર કરનાર પોતાની રાજ્ય ભુમિ ત્યાગ કરીને જાય છે તેનું મુળ કારણ હુંજ છું એમ મારા સગજવામાં આવ્યું—તે પૃથુસિંહ જેવો દાતા, અને ઉદાર તથા કદરદાન દયશીલને મારે માટેજ પ્રવાસ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો એ હેતુ મારા અંતઃકરણને બહુ સાલવા લાગ્યો; તેથી કરી તે મને નિંદ્રાપણ આવતી નહોતી, —મહેં મારા ઘરનો ઘટ તો બિદોળસ્ત કર્યો, જેમાં માહારા વૃદ્ધપતિને કોઈ પ્રકારે હરકત પડે નહીં તેવી યોગવાઈ કરી; સવાલાખ રૂપીયા અને મળ્યા હતા તેમાંથી પચીસ હજાર રૂપીયા ખર્ચ્યને માટે તુરત ખાહાર રાખ્યા હતા તેમાંથી એક ઉમદો ઘોડો લીધો; કારીગરોની પાસેથી કડીબંધ લોહનું કવચ અને મુસ્તકના રક્ષણને માટે ટોપ લીધો હાલ તલવાર ઇલાદીક ઉમદાં શસ્ત્રો ખરીદ કર્યાં મારા પતિને મહેં જુદી પ્રકારનો દિલાસો આપ્યો હતો, તે કેવળ અશક્ત છે તેથી તેમને માત્ર જરૂર પડે ત્યારે ખોરાક અને અદીણનુંજ કાંમ પડતું હતું તે શીવાય માહારી જરૂર તેમને નોહોતી; તેથી માહારી ગૈરહાજરીથી તેમને કોઈ પ્રકારનો વલોપાત થાય તેમ નહોતો પ્રાતઃકાળમાં પૃથુસિંહે વિલાસનગરની રમ્ય ભુમિના ઉત્તર પ્રદેશમાં આવી રહેલા હુંગરોમાં પ્રવેશ કર્યો હતો એવી ખાતમી મને મળી તે સાથે માનવંતા અમરસિંહજે પૃથુસિંહની શોધ કરાવી છતાં નિષ્ફળ થયા તે પણ જાણ્યા હતા આવ્યું એકજ પુત્ર અને આહાવી પ્રકારનો પરિણામ

થવાથી તેમના અંતઃકરણમાં મોટી ચિંતા વ્યાપી રહી હતી, જેને પોતાની પદ્માંડીમાં બેસીરીને લાડ લડાવેલાં જેમણે જન્મ આપ્યો. તેમનો ઉમળકો હૃદયાર હોય છે છતાં જ્યારે આ પ્રમાણે બન્યું તે વખતે તેમનું અંતઃકરણ બે શબ્દ ગયું હતું. તેમની બેચેની, હૃદ વીનાની હતી, પણ આ વખતે કોઈ પ્રકારનો ઇલાજ નહોતો, પણ મારા મનમાં એ નેક પ્રકારની કલ્પના થતી હતી, પ્રતાપસીંહજી નો ક્રોધ રહેને કદાપી ઘટવી ઉપર થાય ! એમ મારા મન માં ભય થયો હતો, તોપણ તે ભય ઉપર મ્હેં દરકાર રાખ્યો નહોતો કેમકે જેના અંતઃકરણમાં સત્ય, દયા, સદ્વિચાર, વિવેક, નિયમ, અને પ્રમાણીકપણું છે. તેના રક્ષણ માટે પરમ પવિત્ર પરમાત્મા સર્વ પ્રકારે સદાય રહે છે, એમ સમજીને, હું માહાદેવ કાર્ય યોજવામાં ગુથાઈ, બીજે દીવસે પ્રાતઃકાળમાં દુર્ગા દેવીનું સ્મરણ કરીને જરૂર પુરતી ખરચી હડફીમાં રાખીને મારી સાથે ડુંગરી પ્રદેશના આડા અવળા અને વાંકા ચુકા રસ્તાના માહીતગાર ભોમિયા બે ઠાકરડાઓને રાખીને અતિ સત્વરથી મરદનો પોશાક કવચ ટોપ શસ્ત્ર ધારણ કરીને નીકળી પડી, ડુંગડી પ્રદેશમાં પ્રવેશ કર્યો જેમાં નાંના મોટા ઘણા રસ્તા આવતા હતા, એક જ ગોઝે ત્રણ રસ્તા મ્હોટા માલુમ પડ્યા જે રસ્તે થઈને જઈ શકાય તેવું હતું તેમાંથી કયે રસ્તે જવું ! તેમજ પૃથુસિંહ કયે રસ્તે થઈને ગયા હશે ! એ વીગરે વિચારમાં ગુથાઈ ગઈ, એટલામાં એક ઠાકરડો મધનો ઘડો લઈને આવતો હતો તે ઠાકરડાને મારી સાથેના બન્યો કાળો ઠાકરડા ઓળખતા હતા તેમણે તે મધના ઘડાવાળાને પુછ્યું કે તમને કોઈ સ્વાર મળ્યો હતો ? મધના ઘડાવાળાએ કહ્યું કે હું જે રસ્તે થઈને આવું છું તે રસ્તે તમે જાઓ હું કાલે સહવારના પોહોરમાં મધમાંખીના પોશાક વૃક્ષ ઉપરથી ઉખાડાતે

હતો તે વખતે એક સ્વાર દોડાવતે ઘોડે જોસમેર આલ્યો
જતો હતો, એટલુંજ જાણું છું એમ કહીને તે આલ્યો ગ
યો, અમે તે ઠાકરડાના કહેવાથી ત્રણ રસ્તામાંનો મધ્ય
ખાત્રુનો ચોકસ રસ્તો પકડ્યો, -ત્યારે વીશેષ ખાત્રીથી ઘો
ડાનાં પગલાં કોઈ કોઈ જગોએ પડેલાં જણાતાં હતાં તેથી
મને ખાત્રી થતી હતી, જ્યાં કંઈ જમીન તથા પથ્થરવા
ળી જગો આવે ત્યાં પગલાં જણાતાં નહોતાં પણ રસ્તો
એક હતો તેથી અમારી આશા શબ્દ રહી હતી, જેમ
બંને તેમ હું પણ ધણી તાકોદથી મુસાફરી કરતી હતી, મા
રી સાથેના માણસો (નોકર) મજબુત બાંધાના હતા તેથી
તે પણ ઘોડાની જોડે ઝડપથી ચાલતા હતા, પૃથુસિંહ રસ્તા
નો અભણ્યો છે માટે તેની શોધ જરૂરીથી મળી શકશે
એવી કલ્પના અમારા નોકર વર્ગની આશી હતી; ચાલતાં
ચાલતાં છેક સાયંકાળ થવા આવ્યો જેમ જેમ અમે આગળ
જઈએ તેમ તેમ વીકટ ડુગરના ગુચવાડા બરેલા બય પ્રાપ્ત
કરે તેવા રસ્તા જણાતા હતા, તે ડુગરોમાં કોળી ઠાકરડાનાં
ખાનાં નાનાં ઝુપડાં એક બીજાથી દુર એવાં આવતાં હતાં,
તેથી જ્યારે રાત્રી પડે ત્યારે અમે તેવા લોકોમાં રહીને રાત્રી ગા
ળતા હતા. પ્રાતઃકાળ થાય એટલે અમારી મુસાફરી કમ પ્રમાણે
ચાલુ રહેતી હતી. સુમારે સો કોસ મુસાફરીમા અમે કા
પ્યા હશે ત્યાં સુધીમાં પૃથુસિંહનું ઠેકાણું મને જણાયું ન
હી. આખરે કેટલીક મુદતે એક ઉપવનમાં તળાવ ઉપર
નિરાશ થઈને અમારો થાક શાંત કરવા અમે બેસી ગયા,
મારી હડકીમાં વાણી કળશ રાખ્યો હતો તેમાંથી થોડીક
વાણી લઈને તે ઉપર થોડુક ખાઈ લીધું. મ્હેં મારા નોક
રોને ખાવાનું આપ્યું અને ચાર ઘટિકા સુધી આરામ લી
ધો પછી તુરંત ઘોડા ઉપર ચઢીને આગળ વધ્યા, તે વખ
તે સાંજ પડવા આવી હતી; આજુ બાજુ, કેટલાં માણસની

વસ્તી નહોતી, ક્યાં ઉતારે કરવો ! ક્યાં પૂછી રહેવું ! એ
 વીગેરે વિચારમાં હું ગુંથાઇ એટલામાં એક ધાયત્ત થએલો
 ફકીર અમારા નજીક થઇને જતો હતો તેને અમે પુછ્યું કે
 આગળ કોઇ ગામ આવે છે ? તે ફકીરે કહ્યું કે ભાઇ !
 આખી દુનીયાં આજથી ડુખી ગઈ—આ પ્રમાણે તેનું વિ
 ચિત્ર બોલવું જોઇને મને શક ઉત્પન્ન થયો, તોપણ ફરીથી
 તે પુછ્યું કે જે માણસ મૃત્યુ પામે છે તે માણસને દુનિ
 યાં ડુખી ગઇ એમ સમજવાનું છે ત્યારે તેણે કહ્યું કે એ
 વુજ્ઞ થયું છે, હવે હું પણ થોડીવારમાં મરવાનો છું. સી
 દીમૈલાનો જગો અહીંથી દસ ખેતરવા છેટે સન્મુખ નજીક
 છે ત્યાં અત્રાકેદીન પાદશાહે આવીને પારસમણીના લોભ
 ને માટે તમાંગ ફકીરોનો નાશ કર્યો છે અને હું પણ મર-
 વાનોજ છું. એ સીદીમૈલા લ્યાત હોત તો તમારા જેવા
 મુસાફરોને આહવા જંગલમાં પરમ સુખ હતું તે સુખને
 તથા તે સીદીમૈલાનો નાશ થયો અને હું પણ બચવાનો
 નથી તેથી દુનિયાં ડુખી ગઇ એમ હું સમજું છું;—ફકીરનું
 આ પ્રમાણે બોલવું થયું એટલે વીશેષ તપાસ માટે મહે
 તેને ફરીથી પુછ્યું તેમાં તે ફકીર તરફથી પ્રત્યુત્તર એવો
 મળ્યો કે પાદશાહના તમામ માણસો ચાલ્યા ગયા છે તે જ
 જોએ સેંકડો મંડળ પડ્યાં છે. માત્ર સીદીમૈલાની ઝુંપડી
 છે,—એ પ્રકારે કહીને ઘણા વેગથી નાસતો નાસતો તે ફ
 કીર રેતીની જગો ઉપર ઉથલી પડ્યો અને યા ખુદા, યા
 રસુલ એટલા શબ્દ બોલીને તે ત્યાંજ મર્યું પામ્યો, આ
 હાવી હકીકત સાંભળીને માર મન દીલગીર થયું, તોપણ
 કોઇક સારૂ વૃક્ષ તથા ટેકરી જોઇને ત્યાં પડાવ કરવો એ
 હવે માહારો વિચાર થયો. તેથી અમે ચાર પાંચ ખેતરવા
 છેટે જઈને એક ટેકરી પસંદ કરી તે ઉપર મહે મારો ઉ
 તારો કર્યો, એમ કરતાં કરતાં સત્રી થઇ ગઈ ચાર ઘટિકા

રાત્રનો સુમાર થયો તે વખતે હું સ્વસ્થ બેઠો હતો રાત્રી અંધારી હતી, સુમારે આઠ ઘટિકા રાત્રી થઇ હશે તે વખતે નજીકમાં ચાર વૃક્ષની મધ્ય બાજુમાં એક ફાંસે જણાયું તેમાં દીવાનો પ્રકાશ હતો, એટલામાં લણ ફાંસોનાં અન્જવાળાં જણાયાં તે ઉપરથી મને આશ્ચર્ય લાગ્યું કે કંઈક કોતક જેવું જણાય છે, અગર વખતછે ને આ તરફ આ ફત આવી પહોંચે, તેટલા માટે ઢાલ તત્તવાર પકડીને હું તે જગોએ બેસી રહી, થોડીકવાર થઇ એટલે એક માણસ જણાયો અને ત્યાર પછી બીજા ત્રણચાર માણસો પાછળ થી દાડતા દોડતા તે ફાંસના અન્જવાળા બણી જઇ પોહો આ, તે તરફથી ખબડદાર, ખબડદાર, એવા શબ્દ નીકળવા લાગ્યા; તે સાંભળી મારૂ હૃદય હાથ રહ્યું નહી રખેને કદાપી તેમા પૃથુસિંહતો નહિ હોય? એવી શંકાતું નિર્ણય કરવા સારૂ હું તૈયાર થઇ. માહારો ઘોડો સાચવવાને એક ઠાકર અને રાખ્યો, અને એકને મારી સાથે લીધો તેને મધ્ય ભાગમાં ઉભો રાખ્યો તેને એવી સમજાવત પાડી રીતે મહેં આવી હતી કે જ્યારે હું બોલાવું ત્યારેજ આવવું નહી તો પછી છુપકીથી તમાસો બેઠને તું ટેકરી ઉપર ચાલ્યો જ ને, એ પ્રમાણે દીક્ષાશો આપી હું સત્વરથી ત્યાં જઇ પોહોચી, ત્યારે ત્યાં આ વિર પુરૂષ પ્રિય પૃથુસિંહ ઉભા રહેલા જણાયા. તેમના ઉપર ચાર માણસોએ ખુશ્તી તત્તવારથી હલ્લો કર્યો હતો તે હલ્લામાં પ્રાંણ બચવાની આશા બિલકુલ નહોતી, પૃથુસિંહે એકને ધાયલ કર્યો હતો. આ જગોએ જે આવ્યા હતા; તે અક્ષાઉદ્દીન તરફના ચાર એકાઓ હતા; આ વખતે મને ખરેખરો લાગ મથ્યો હતો મહુ પૃથુસિંહને કદીપણ જોયો નહોતો તેથી તુરત તો મારી જગાસા ક્ષત્રી પુત્રને કે આર્ય પુત્રને બચાવવા તરફ થઇ હતી તેથી એકદમ ચુપકીથી ધસારો કર્યો અને તત્તવારના

ઝટકથી જો પેહેલવાંતોને પાડ્યા, એટલામાં એક રહ્યો હતો તેણે મારા ઉપર તત્તવાર ઉગ્રાગ્રીને જોરથી મારી તે તત્તવાર મ્હેં મારી ઢાલ ઉપર ઝીલી લીધી, તે વખતે પૃથુસિંહ તેને તત્તવારના ઝટકથી હેડલ પાડ્યો પછી એક એકો રહ્યો તે ધાયલ હતો તેને અમે અમારી વચે ઘેરી લીધે. તેણે સર્વ વર્તમાન કહ્યા. તોપણ તેને તત્તવારથી મારવામાં આવ્યો.

પૃથુસિંહ—(મૈનાંદેવી તરફ જોઈને) હે દેવી ! ધન્ય છે તમને તમારૂં પરાક્રમ મેં નજરે જોયું છે. તમારી કૃપા થીજ હું તે વખતે ઉગર્યો હતો જો તમે ન હોત તો આ જગોએ હું હયાતીથી માતા ખીતાને મળત નહીં.

અમરસિંહ—સાખાશ—સાખાશ. મૈનાંદેવી ! તમારી સત્ય વાતમાં અમારા હૃદયનું શૌર્ય રક્ત પ્રેમ સાથે ઉછળી માર્યાં કરે છે. તે સાથે ખરા અંતઃકરણથી અમે એવું માનીએ છીએ કે તમારા જેવાં મૈનાંદેવીનો અમારા નગરમાં નિવાસ છે તે અમારૂં ધન્ય ભાગ્ય;

પૃથુસિંહ—હે દેવી ! હું તો તમારૂં છોકરૂં છું તમારો અપાર ઉપકાર માનતાં પણ તેનો બદલો મળે તેમ નથી, અને હવે મને દરેક ઠેકાણે થતી બરકતોમાં તમારી સાહતા યાદ આવે છે.—હવે તો હુંજ કહું છું કે પરિમોશ પતનથી આ વાસંતીને લાવતાં રસ્તામાં ઠગ લોકોનું બચકર ટોળું આવ્યું હતું તેમાં પણ તમેજ આવ્યાં હતાં તેમાં પાંચ સાત ઠગ લોકોનો તમે નાશ કર્યો હતો એ જગોએ પણ મ્હારો બચાવ તમેજ કર્યો છે.

મૈનાંદેવી—હા એ વાત ખરી છે. સાંઘી મૌઝાની જગોએ થી તમે એકલાં રસ્તે પડ્યા; અને હું તમારાથી છુટી થઈ તમને મારી ઓળખાણુ આપની જરૂર પાડવા મ્હેં ધાયું નહોતું—એવું કારણ એ હતું કે તમારૂં શૌર્ય ખજ તથા બાહુબળ જોવાની મારી આકાંક્ષા હતી.

મેનાદેવીએ બાશણુ કર્યું એટલે પૃથુસિંહે ઉભા રહીને તમામ હકીકત વીદીત કરી જે જે જગોએ જે વેશથી સા હતા મળી તે વાત વિદિત કરીને પૃથુ પોતાના આસન ઉપર બેસી ગયો.

મેનાદેવીએ પૃથુ ક્યાં જાય છે તેની કાળજી તથા તેના રક્ષણ માટે તે જે જે કેકાંણે ભટકી ભટકીને જ્યાં જ્યાં ઉતારા કર્યા હતા, તે વાત તમામ કહી દીધી,

વાસંતીએ પોતાના છુટકારાની વાત સભામાં ઉઘીરહીને કહી, તેનાં યોગીરાજના વેશથી ગન્યો પઠાંણુ સ્વારને કેવી ખુશીથી કતલ કર્યા તેની આતુર્યતાનું વર્ણન કર્યું. અને પૃથુસિંહ ધાયત્ર થયાં હતો તેને દુરસ્ત કર્યા બાબત વાત જણાવી.—

ભગવો નાંમનો માણસ પોતાનું કાર્ય સાધવા જાય છે નેને જોશીનો વેશ લેવરાઇ તેના પેટની વાત કદાવી તે વાત કદી ભગવાએ અને જોશીએ જાહેર કરી. જેમાં મેનાદેવીની સંતવસ હતી.—

અંજદેવીના મંદીરમાંથી, તે ભગવાને કેવી રીતે પકડ્યો અને તેમાંથી વાસંતીનો કેવી રીતે છુટકારો કર્યો તે વાત જણાવી, અમરસિંહ કાકારને નર્મદા નદિ ઉપર યોગીરાજરૂપે મળેલ મેનાદેવીની ગોઠવણ તથા આતુર્યતાની હકીકત જણાવી, જેમાં પીતા અને પુત્રનો મિત્રાપ કેવી રીતે કરાવ્યો તે બાબત મેનાદેવીના ઉત્તમ વીચારને સાચાશી આપી.

કર્ણસિંહે પૃથુસિંહના પરાક્રમની વાત જણાવી તે સાથે અંદ્રસિંહે તમામ હકીકત જાહેર કરી.

ઉપર પ્રમાણે એક પછી એક ઉભા થઇને મેનાદેવીનો વારંવાર ઉપકાર માંનવા માંડ્યો. અને તે સાથે ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા, એકંદર મેનાદેવીએ વાત પુરી કરી એટલે

તમામ મંડલી ઉભી થઇને તે મેનાંદેવીને સંપૂર્ણ માન આપવા ઉભા થયા.—

તે વખતે મેનાંદેવીએ કહ્યું કે—હે પૃથ્વીપતિ ! હે માહા બાહુ હવે તમે મને માથુ નમાવશો નહીં હું તમારી ચાચક છું. અમારે તમારો પ્રતાપ જોઇએ—પૂર્વે જે તમે માથુ નમાવ્યું હતું તે આ યોગીવેશ તથા યોગીના આશનને નમાવ્યું હતું. તે આસનની સમામાં પ્રવેશ કરતાંજ મહે પુજા કરીને જે શબ્દ બોલવાને મહે શરવાતી કરી હતી.

અમરસિંહ—હું દેવી ! એ સંબંધી અમને અજિમાન નથી, માત્ર તમારા અમુલ્ય ગુણને મોટું માન આપવાનાં આવ્યું છે—આત્મા સર્વેમાં એક છે, અત્યુગ દેહની જાત નથી. માત્ર ઉચ્ચ અને નિચ્ચ કાર્ય ઉપર અધમ અને શ્રેષ્ઠ કેહેવામાં આવે છે.

વાલ્મીક જાતનો કાળી હતો. પણ તેમનામાં ઉત્તમ ગુણ હતા. તેથી તે યુગમાં મોટા પરાક્રમી રાજાઓ તે વાલ્મીકના પદ કમળમાં મુકુટ નમાવતા હતા, યાસ્તવ હે મેનાંદેવી તમારામાં ઉત્તમ ગુણે વાસ કરેલો છે તે ગુણને મુસ્તક નમે છે. માટે શાસ્ત્ર વિરહ કંઈ પણ કામ થયું નથી.

મેનાંદેવી—ધન્ય પ્રભુ ! તમારામાં સત્યકીર્તી કરો અને તે યોગે કરીને તમારો વશ પ્રસરો એવી માહારી આશીશ છે.

ચંદ્રસેન—હવે કૃપા કરીને માહારી લંકીકત ઉપર ધ્યાન આપો આ તમામ આનંદકારક મંડલી શ્રી મેનાંદેવી સહવર્તમાન માટે ભુવન પવિત્ર કરો એટલીજ મારી આજીજી છે.

અમરસિંહ—એ બાળક મેનાંદેવીની આજ્ઞા પ્રમાણે થવું જોઈએ.

મેનાંદેવી—હે ભાઈયો ! પવિત્ર મનના ચંદ્રસિંહજીનું આ-
મંત્રણ સ્વિકારવું જોઈએ . એવું માહારી ધ્યાનમાં આ-
વે છે.

મેનાંદેવીના અભિપ્રાય પસંદ કરીને તેજ વખતે તે ધ-
વલગીરી ઉપરથી તમામ ડેરા તંત્રુ ઉપડવા લાગ્યા, મેનાં
દેવીએ પોતાની પાસે રાખેલા નોકરોને સાથે લઈ લીધા,
તેમને માટે બેસવાની પાકળી તૈયાર થઈ થોડી વારમાં
તમામ સમુદાય સજ્જ થઈ વિજયનગર બહારી જવાને કુચ
કરના માંડ્યું. તે પેહેલાં બગલાને તથા તેના સાથીને અને
આધજાને છુટા મુકી દીધા તેઓ પોતાને રસ્તે આલ્યા ગયા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

વીજયનગરમાં બે દિવસ સુધી રાજા અમરસિંહનો
પડાવ રહ્યો ત્યાં સુધી નિવૃત્ત સ્થિતિએ રહીને મેનાંદેવીના
મુખમાંથી નિતિનાં વાક્યો સાંભળવામાં આવ્યાં—ક્ષત્રી વીર
પુરુષનો સનાતન ધર્મ શો છે તે વીશે વીરનારથી વીરેચન
યવામાં આવ્યું.—સ્ત્રીઓએ પોતાનું બાહુ બળ વધારવું જો-
ઈએ. અંગકસરત કરવી જોઈએ. અથ્થ ઉપર બેસવાનો
અભ્યાસ રાખવો જોઈએ. ધૈર્યતા તથા વિવેક રાખવો જો-
ઈએ એ વીગેરેનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું હતું; કેટલોક
વિષય રાજનીતીનો વર્ણવ્યો હતો. જેમાં શામ દામ ભેદ
અને દંડ એવા ચારે વીશ્યોનું સ્વરૂપ અસરકારક જ-
ણાવ્યું હતું, તે મેનાંદેવીની વાક પડતા જોવાને વિદ્વાન
પંડીતની સભા થઈ હતી. જેમાં સાક્ષર વર્ગના પુરુષોએ
રેણીને સરસ્વતીની ઉપમા આપી હતી, ચંદ્રસિંહ તે મેનાં
ની દ્રઢતા તથા શૌર્ય જોઈને એક હાથી અને દસ લાખ
રૂપીયાના બક્ષીસી કરી હતી, અને તે હાથી સાથે એક

ગામ, બક્ષીશ કરવામાં આવ્યું હતું, ઘણા કુળ સુધી વિ-
જયનગરમાં નિવાસ રાખવાને ચંદ્રસીંદનો આગ્રહ થયો
હતો. પણ તે આગ્રહ ભંગ પાડવાને તથા મેનાંતું મન ફેર-
વવાને પ્રતાપશીળ પૃથુસીંહ અને પૃથુસીંહના પિતા જે કે
અમરસીંહે યત્ન કર્યો હતો. તે સાથે પૃથુસીંહને પ્રેમભક્તી
મેનાંએ જાણી હતી, તેથી વીજયનગરમાં જાયુ રહેવાને
ના પાડી પણ પ્રસંગે પ્રસંગે ત્યાં આવી જવાને કમુક્ત
આપી, ત્રીજે દીવસે અમરસીંહે નિકળવાની તૈયારી કરી
તેથી ચંદ્રસીંહે પોતાની પુત્રીને જેટલાંક ગામ આપ્યાં તથા
તે સાથે કેટલાક હાથી, રથ, મ્યાના, દારીયો, અને સંતોશ
કારક દ્રવ્ય આપ્યું. પૃથુસીંહની કંઠમાં અમુલ્ય હાર પહેરા-
વ્યો તથા ઉમદા પોશાક આપ્યો. રાજ રીત પ્રમાણે રીત
વ્યવહાર કરીને ચંદ્રસીંહે પોતાની પુત્રી રત્નમાલાને વળા-
વી-દર મુકામ દર કુચ કરતાં કરતાં અમરસીંહ પોતાના
નગર તરફ ચાલવા લાગ્યો, રસ્તામાં સીદ્ધીમૌલાની ઝુપડી
આવી તે જગેએ પૃથુ અટક્યો. એટલે અમરસીંહ પણ
ઉભો રહ્યો—પૃથુ પ્રત્યે તે બોલવા લાગ્યો કે હે પુત્ર ! તમે
શા માટે અહીં અટક્યા ?

પૃથુ—આપને સવા લાખ રૂપીયા આપ્યા વિના મારાથી
રાજમાં પગ મુકાય તેમ નથી.

અમરસીંહ—(નેત્રમાં પાણી લાવીને) હે બાહ ! તું
એમ શા માટે કરે છે ! હવે આ વૃદ્ધની દયા લાવ !
તું એવો પરાક્રમી છતાં આહવાં ગાંડાં વચન શા માટે
કહે છે ?

પૃથુ—તે રૂપીયા મારી પાસે છે તે એક લાખને બદલે
પંદર લાખ રૂપીયા આપવાને બધાકહ્યું.

અમરસીંહ—ભલે તાહારી પાસે હોય તો તેનો તારી ખુ-

શીમાં આવે તેવો ઉપયોગ કરે, આ રાજ્ય પણ જહાઈ છે મારે કંઈ સાથે લઈ જવું નથી. તમામ ફિકર તમારે છે હવે મ્હારે શું જોઈએ ? માત્ર તમારું સુખ.

પ્રથુ—(ઘેળા આકડા પાસે ઉભો રહીને મેનાંદેરીને પણ પોતાની પાસે રાખીને તે જગોએ પોતાના માણસોથી તમામ જોદાવીને ત્રણ ચર સોના મોહરની બરેલી બાહાર કાઢી. તેમાંથી મોહરો કાઢીને ઉંટ ઉપર તેની યુજા ચઢાવી.) આ મોહરમાંથી એક લાખ મોહર ત્રીજેરીમાં બરવત્તી છે—અને બે લાખ મોહરો મેનાંદેરીને આપવાની છે.

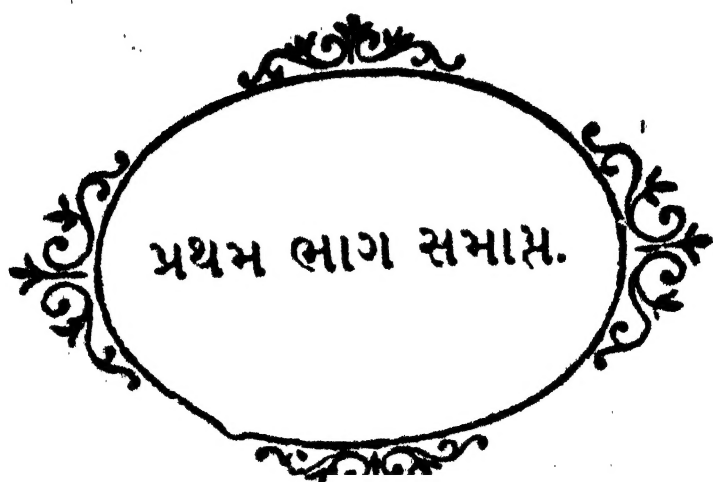
અમરસીંહ—અમુ—જેમ તમારો ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો.

આ પ્રમાણે રસ્તામાં વળત્યા કરી. પ્રથુસીંહ સહવર્તમાન અમરસીંહ પોતાની સંસ્થાનીમાં આવી પહોંચ્યાં.

મેનાં પોતાનો વૈભવ લખને પોતાને ઘેર હતરી. થોડા દીવસ થયા એટલે અમરસીંહે પ્રથુસીંહને બાદી સોંપી, તે વખતે પ્રથુસીંહે મેનાંને ગામ કાઢી આપ્યું. અને તેને રહેવાને માટે મોહોટો વિસ્તાર મોકલ કરી આપ્યો.

ત્યાર બાદ સંવત ૧૩૬૧ એટલે દસવીસન ૧૩૮૫ ની સાલમાં રાણા હમીરતી કુમકે ચઢીને પ્રથુ પોતાની સંસ્થા લઈને ચિતોડપદ તરફ ગયો. ત્યાં તેણે સીસોદીયા રજપુતને ખરેખર શૌર્યવલ્લ બતાવીને મદદ આપી કે જેમાં તે ચિતોડપદ અક્ષાઉદીનને કળંગે હતો તે યુદ્ધ કરીને પાછો કળંગે કરી લીધો આ ઉપરથી પ્રતાપશીલ રાણા હમીરનો પ્રેમ પ્રથુસિંહ ઉપર વિશેષ વધ્યો. અને સર્વ રજપુત

સૈન્યામાં રાણા હમીરે પૃથુને માટે ઘણો મન્યવાદ આપ્યો. રાણો હમીર પૃથુની સાથે મિત્રાચારીનો ભાવ રાખી પૃથુની ગ્નેડે વીલાસનગરમાં પાંચ દીવસ સુધી આવીને રહ્યો હતો. તે વખતે મૈનાદેવીએ રાણા હમીરને પોતાની કાવ્ય શક્તી થી વિશેષ બરદાશ્યો હતો, મૈનાદેવીની કાવ્ય શક્તી અને તેની બુદ્ધિ જોઈને ઘણો સંતોશ પામ્યો હતો. છેવટે તે હમીરે મેનાંને ચીતોડધ્વજ આવવાને આગ્રહ કરીને ચાલ્યો ગયો,—



પ્રથમ ભાગ સમાપ્ત.

સુચના

આ પુસ્તક મળવાનાં ડેકાણાં
કેશવલાલ ગંગનલાલ દુધવરજી
કે. કાળુપુર કુપેલવાળ. ની પાંખે
અમદાવાદ.

તથા

શા. વાઘીલાલ કેશવલાલની પાસેથી મળશે.
કે. મંચલાલની પાંખે-અમદાવાદ.

